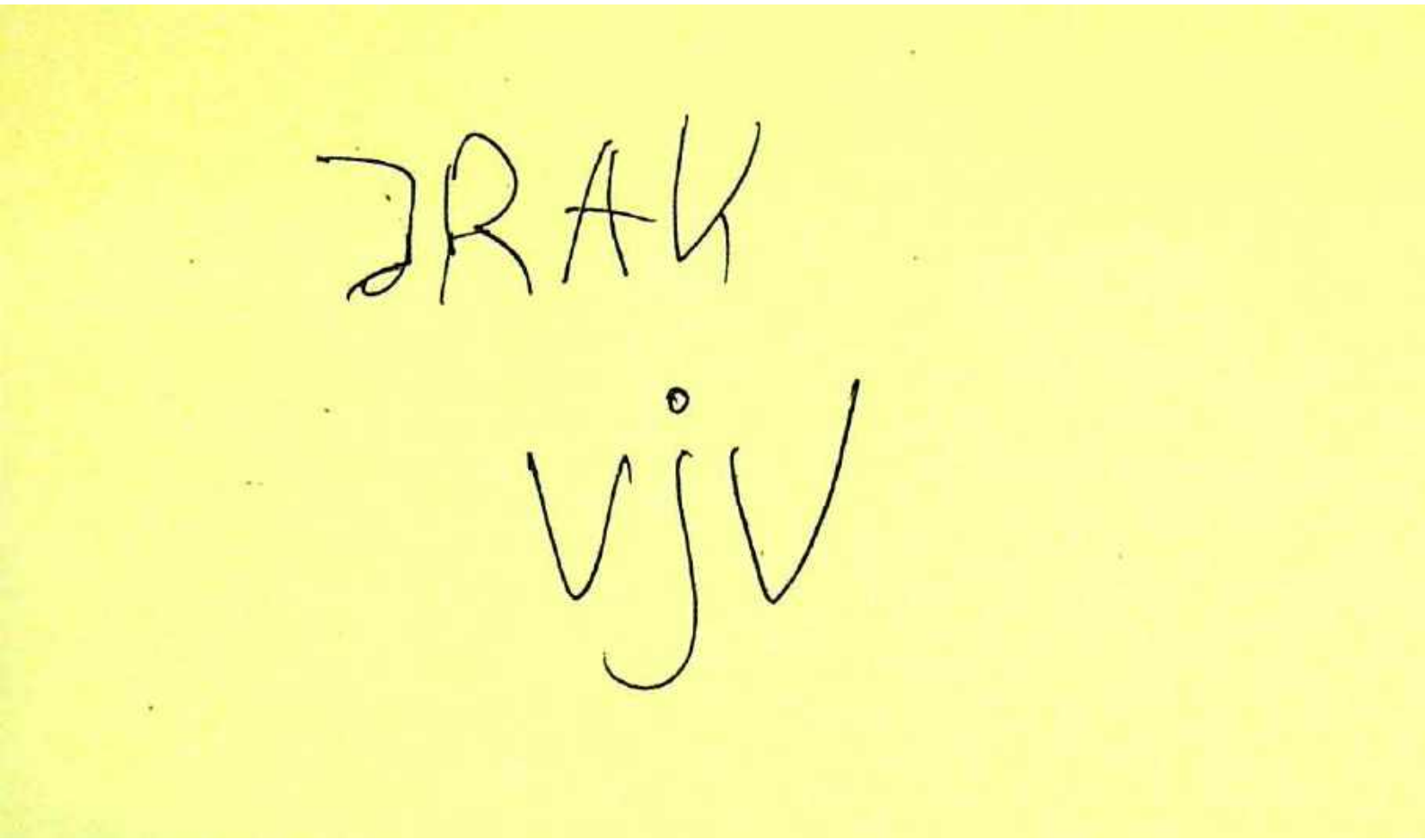

ZRAK
VJV

11.

6 februari 2004

Eerste Kamer

Nr. C02/217HR

JMH/AT

IN NAAM DER KONINGIN

Hoge Raad der Nederlanden

Arrest

in de zaak van:

1. VERENIGING VAN JURISTEN VOOR DE VREDE, gevestigd te Utrecht,
2. Politieke partij DE GROENEN, gevestigd te Utrecht,
3. VROUWEN VOOR VREDE, gevestigd te Amersfoort,
4. HAAGS VREDESPLATFORM, gevestigd te 's-Gravenhage,
5. NIEUWE COMMUNISTISCHE PARTIJ - NCPN, gevestigd te Amsterdam,

EISERESSEN tot cassatie,

advocaat: mr. J. Groen,

t e g e n

DE STAAT DER NEDERLANDEN

(Ministeries van Algemene Zaken, van Defensie en van Buitenlandse Zaken),

gevestigd te 's-Gravenhage,

VERWEERDER in cassatie,

advocaat: mr. G.J.H. Houtzagers.

1. Het geding in feitelijke instanties

Eiseressen tot cassatie - verder te noemen: VJV c.s. - hebben bij exploot van 9 oktober 2001 verweerder in cassatie - verder te noemen: de Staat - in kort geding gedagvaard voor de president van de rechtbank te 's-Gravenhage en – zakelijk weergegeven – gevorderd bij vonnis, uitvoerbaar bij voorraad:

I. de Staat te verbieden medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door (bondgenoten van) de VS tegen personen die door de VS in verband worden gebracht met de aanslag van 11 september 2001, dan wel de Staat te verbieden zelf dat geweld te gebruiken of daarmee te dreigen, een en ander zolang de Veiligheidsraad niet door middel van een nadere resolutie op grond van artikel 42 van het Handvest opdracht daartoe heeft verleend;

II. de Staat te bevelen terstond aan de regering van (bondgenoten van) de VS, de Veiligheidsraad, de Algemene Vergadering en de secretaris-generaal van de VN mee te delen dat iedere dreiging met of het gebruik van militair geweld door (bondgenoten van) de VS tegen personen die door de VS in verband worden gebracht met de aanslag van 11 september 2201, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, alsmede aan de Veiligheidsraad, de Algemene Vergadering en de secretaris-generaal van de VN een ontwerp resolutie te doen toekomen waarin die mededeling is verwoord.

De Staat heeft de vordering bestreden.

De president heeft bij vonnis van 26 oktober 2001 de vordering afgewezen.

Tegen dit vonnis hebben VJV c.s. hoger beroep ingesteld bij het gerechtshof te 's-Gravenhage. De Staat heeft incidenteel hoger beroep ingesteld.

Bij arrest van 16 mei 2002 heeft het hof het vonnis waarvan beroep bekrachtigd.

Het arrest van het hof is aan dit arrest gehecht.

2. Het geding in cassatie

Tegen het arrest van het hof hebben VJV c.s. beroep in cassatie ingesteld. De cassatiedagvaarding en het herstelexploot zijn aan dit arrest gehecht en maken daarvan deel uit.

De Staat heeft geconcludeerd tot verwerping van het beroep.

De zaak is voor partijen toegelicht door hun advocaten en voor de Staat mede door mr. M.W. Scheltema, advocaat bij de Hoge Raad.

De conclusie van de Advocaat-Generaal F.F. Langemeijer strekt tot verwerping van het beroep.

De advocaat van VJV c.s. heeft bij brief van 23 november 2003 op deze conclusie gereageerd.

3. Beoordeling van de middelen

3.1 In cassatie kan worden uitgegaan van de feiten vermeld in de conclusie van de Advocaat-Generaal onder 1.1.

3.2 In het onderhavige kort geding hebben VJV c.s. de hiervoor in 1 weergegeven vorderingen ingesteld. De president heeft deze vorderingen afgewezen, welke beslissing is gebaseerd op zijn oordeel dat de militaire acties van de VS op grond van art. 51 van het Handvest van de Verenigde Naties niet in strijd kunnen worden geacht te zijn met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht, hetgeen meebrengt dat de steun van de Staat aan die acties ook niet in strijd is met art. 90 Gr.w.

Het hof heeft in het incidentele appel van de Staat overwogen dat de door VJV c.s. ingeroepen bepalingen van internationaal recht, meer in het bijzonder art. 2 lid 4, 42 en 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, geen bepalingen zijn die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van art. 93 Gr.w. en waarop de burger voor de nationale rechter een beroep kan doen, zodat hier voor de nationale, burgerlijke rechter geen taak is weggelegd. Het Hof heeft geoordeeld dat de desbetreffende grief in het incidentele appel doel treft en dat de in het principale appel voorgedragen grieven falen bij gebrek aan belang, en het heeft het vonnis van de president bekrachtigd.

3.3 Middel I verwijt het hof te zijn uitgegaan van een verkeerde lezing van de vorderingen van VJV c.s., doordat

het heeft miskend dat VJV c.s. tevens hebben gevorderd dat de regering mededeling doet aan de Verenigde Staten en haar bondgenoten en aan de Verenigde Naties dat het onderhavige optreden onverenigbaar is met het geweldverbod, het Handvest van de Verenigde Naties en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht. Het middel kan bij gebrek aan feitelijke grondslag niet tot cassatie leiden. Het hof heeft kennelijk deze vorderingen op het oog waar het in zijn samenvattende weergave van de vorderingen van VJV c.s. spreekt van "nevenvorderingen" en het heeft op de in zijn rov. 3 vermelde gronden ook deze vorderingen als ongegrond aangemerkt.

3.4 In art. 2 lid 4 van het Handvest van de Verenigde Naties is onder meer het tot de lid-staten gerichte verbod neergelegd geweld te gebruiken tegen de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van een staat. Dit geweldverbod strekt derhalve tot bescherming van staten en het hof heeft dan ook met juistheid geoordeeld dat een burger voor zijn nationale rechter geen beroep kan doen op deze bepaling en evenmin op de nauw hiermee samenhangende art. 42 en 51 van het Handvest (vgl. HR 29 november 2002, nr. C01/027, NJ 2003, 35, rov. 3.5).

Art. 90 Gr.w., waarop VJV c.s. hun vorderingen mede hebben gegrond, leidt niet tot een ander oordeel. Weliswaar behelst dit artikel een instructie aan de regering de internationale rechtsorde te bevorderen, maar noch dit noch enig ander artikel bepaalt op welke wijze hieraan uitvoering moet worden gegeven. In dit verband merkt de Hoge Raad op dat de onderhavige vorderingen van VJV c.s. betrekking hebben op vragen betreffende het beleid van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie, welk beleid in sterke mate zal afhangen van politieke afwegingen in verband met de omstandigheden van het geval. Het is, ook waar het het geweldverbod betreft, niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afwegingen te maken en op verlangen van een burger de Staat (de regering) bepaalde handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van buitenlands beleid of defensie te verbieden of hem te gelasten op dit gebied een bepaalde gedragslijn te volgen.

Het betoog van VJV c.s. dat het geweldverbod in verband met het beginsel van individuele verantwoordelijkheid betreffende misdrijven tegen de vrede een volkenrechtelijke norm is die een ieder verbindt, doet hieraan niet af. Dat ook een individuele burger ingevolge dit beginsel verantwoordelijk kan worden gehouden voor

handelen in strijd met het geweldverbod, betekent nog niet dat een individuele burger op grond van dit beginsel jegens de Staat in rechte een beroep op het geweldverbod kan doen.

Het betoog van VJV c.s. dat het geweldverbod en art. 90 Gr.w. strekken tot bescherming van fundamentele rechten als het recht op een vreedzame internationale orde, het recht op leven en het recht op ongestoord genot van persoonlijke bezittingen, en dat dit rechtstreeks meebrengt dat de burgerlijke rechter de door VJV c.s. aangevoerde stellingen moet onderzoeken dat de Staat de uit art. 90 Gr.w. voortvloeiende verplichtingen niet nakomt en dat daardoor de belangen van VJV c.s. op onrechtmatige wijze worden aangetast, treft evenmin doel. Dit betoog stuit reeds af op hetgeen hiervoor is overwogen en miskent bovendien dat VJV c.s. in feitelijke instantie niet een inbreuk op deze fundamentele rechten aan hun vorderingen ten grondslag hebben gelegd, en dat de vraag of van zodanige inbreuk sprake is geweest mede een onderzoek van feitelijke aard vergt waarvoor in cassatie geen plaats is.

Op hetgeen hiervoor is overwogen stuiten alle klachten in de onderscheiden onderdelen van middel II af.

3.5 Voor zover middel III klaagt dat het hof slechts een niet ter zake doende vraag heeft beantwoord, te weten

of de door VJV c.s. ingeroepen bepalingen naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van art. 93 Gr.w., mist het feitelijke grondslag. Het hof heeft immers terecht ook de vraag onderzocht of het gaat om bepalingen waarop een burger voor de nationale rechter een beroep kan doen. Zoals volgt uit hetgeen hiervoor is overwogen, is het oordeel van het hof dat deze vraag ontkennend moet worden beantwoord, tevergeefs bestreden. Met dit een en ander ontvalt de grond aan het aan art 6 EVRM ontleende verwijt dat het hof zich geen eerlijke en onpartijdige rechter heeft getoond, zodat middel III ook voor het overige faalt.

4. Beslissing

De Hoge Raad:

verwerpt het beroep;

veroordeelt VJV c.s. in de kosten van het geding in cassatie, tot op deze uitspraak aan de zijde van de Staat begroot op € 301,34 aan verschotten en € 1.365,-- voor salaris.

Dit arrest is gewezen door de vice-president P. Neleman als voorzitter en de raadsheren O. de Savornin Lohman, A. Hammerstein, E.J. Numann en F.B. Bakels, en in het openbaar uitgesproken door de vice-president

P. Neleman op 6 februari 2004.

Uitgegeven voor grosse, door mij Griffier van de
Hoge Raad der Nederlanden, op - 6 FEB. 2004
ten behoeve van eisers tot cassatie

1. Inleiding

In zijn conclusie van 14 november 2003 stelt de procureur-generaal in punt 3.3 dat eiseressen in cassatie zich, door in middel III te stellen dat het Hof zich in het bestreden arrest "bereid heeft getoond om op basis van een uitermate gewrongen en niet relevante redenering, dus op oneerlijke en partijdige wijze een apert onrechtmatige handelwijze van de Nederlandse regering te sauveren", van "nogal grote woorden" hebben bediend. Eiseressen in cassatie zijn evenwel stellig van mening dat de procureur met deze stellingname aangeeft geen juiste kijk op de zaak te hebben. De feiten waartegen eiseressen zich keren, betreffen immers de meest ernstige criminaliteit die er in het internationale recht bestaat, te weten misdaden tegen de vrede. Zoals het Internationaal Militair Tribunaal in zijn vonnis tot uitdrukking heeft gebracht, omvat de agressie al het kwaad van de oorlog. Indien de rechter dan ook de misdadige steunverlening van de Nederlandse regering aan de voortdurende Amerikaans-Britse agressie tegen zwakke staten, waardoor tienduizenden het leven hebben verloren en de bestuurlijke en economische infrastructuur van zowel Afghanistan en Irak volkomen zijn verwoest, op grond van sofistische redeneringen sauveert, dan is er alle reden om daartegen in duidelijke bewoording verzet aan te tekenen.

Kennelijk heeft de procureur-generaal de verwijzing van eiseressen naar de indrukwekkende verhandeling van INGO MÜLLER: ***Furchtbare Juristen: Die unbewältigte Vergangenheit unserer Justiz*** niet op juiste waarde weten te schatten. Met het oog daarop merken eiseressen het volgende op. Vanuit de vredesbeweging, waarvan eiseressen onderdeel vormen, zijn herhaaldelijk procedures aangespannen tegen de Staat terzake van de dreiging met of het gebruik van militair geweld, alsook terzake van militaire geweldsmiddelen (met name de nucleaire massavernietigingsmiddelen). Telkens heeft de vredesbeweging moeten vaststellen dat de Nederlandse rechterlijke macht zich in die procedures niet als een onafhankelijke, eerlijke en onpartijdige rechter heeft gemanifesteerd. Zo ging de president van de rechtbank Den Haag terzake van de NAVO-agressie tegen Joegoslavië, in zijn vonnis van 7 april 1999, rolnr. KG 99/339 zelfs zover dat hij overwoog:

> *De omstandigheid dat niet de Veiligheidsraad, maar de NAVO-raad vervolgens heeft besloten tot het ondernemen van militaire acties teneinde de FRJ te bewegen tot naleving van resolutie 1199 kan niet op voorhand als onrechtmatig worden aangemerkt, ook al brengt dit voor eisers een zeker risico met zich mee voor hun recht op leven.*

Een met het geweldverbod en met het Handvest van de Verenigde Naties volstrekt strijdige overweging. Een overweging die ook evident onverenigbaar is met het NAVO-verdrag zelf, aangezien daarin geen enkele beslissingsbevoegdheid is toegekend aan de NAVO-raad en het in artikel 5 daarvan uitdrukkelijk aan de individuele lidstaten is overgelaten om te besluiten omtrent de wijze waarop zij wensen te reageren op een gewapende aanval tegen één of meer NAVO-lidstaten.

De Hoge Raad meende in zijn arrest van 21 december 2001, nr. C99/355HR, met betrekking tot kernwapens te kunnen ontkennen dat die massavernietigingsmiddelen een ernstige bedreiging voor al het leven op aarde

vormen. Dit hoewel dit laatste reeds bij herhaling was vastgesteld door internationale lichamen, waaronder de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties en het Comité voor de Rechten van de Mens. De Hoge Raad ging in het genoemde arrest zelfs zover dat hij weigerde te erkennen dat de inzet van nucleaire massavernietigingsmiddelen tegen steden onder alle omstandigheden is verboden op grond van het volkenrechtelijk verbod om militair geweld tegen de burgerbevolking te richten. Dit hoewel de eisers in die procedure uitdrukkelijk hadden gewezen op de advisory opinion van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 inzake de rechtmatigheid van de bedreiging met of het gebruik van kernwapens (*Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996*), waarin dat Hof unaniem heeft geconcludeerd:

> *Een bedreiging met of gebruik van kernwapens moet zowel verenigbaar zijn met de vereisten van het internationaal recht dat van toepassing is gedurende gewapend conflict, in het bijzonder de vereisten van de beginselen en regels van internationaal humanitair recht, als ook met specifieke verplichtingen op grond van verdragen en andere toezeggingen die uitdrukkelijk handelen over kernwapens.*

Waarmee de Hoge Raad in ieder geval de schijn opriep dat hij wenste terug te keren tot de Duitse leer van *Kriegsräson geht vor Kriegsmanier*, aangezien hij zich uitdrukkelijk beriep op de slotconclusie van het Internationaal Gerechtshof in de genoemde advisory opinion:

> *Echter, gezien de huidige stand van het internationaal recht en het feitenmateriaal dat het Hof ter beschikking staat, kan het Hof geen definitieve conclusie trekken met betrekking tot de vraag of de bedreiging met of het gebruik van kernwapens rechtmatig of onrechtmatig zou zijn in een extreme situatie van zelfverdediging waarin het overleven als zodanig van een staat op het spel zou staan,*

en daarmee in het kader van dat geding te kennen gaf dat het verbod om militair geweld tegen de burgerbevolking te richten, opzij zou kunnen worden gezet in het geval de oorlogsnoodzaak wordt gekenmerkt door *een extreme situatie van zelfverdediging waarin het overleven als zodanig van een staat op het spel zou staan.* Daarmee overigens ook volstrekt afstand nemend van het gegeven dat dit verbod deel uitmaakt van het *ius cogens*, alsook een redenering volgend die lijnrecht ingaat tegen die van de Bijzondere Raad van Cassatie, die ondermeer in het arrest Rauter (arrest van 12 januari 1949; NJ 1949, 87) overwoog:

> *Overwegende, ten aanzien van het eerste gedeelte van dit beroep, dat de beruchte Duitse leer, dat in geval van nood zelfs de wetten van den oorlog voor dien nood hebben te wijken onder het motto "Kriegsräson geht vor Kriegsmanier" na hare algemene veroordeling door de beschaafde wereld geen andere weerlegging meer behoeft, dan de opmerking, dat het oorlogsrecht juist is gecodificeerd om de "Kriegsräson" binnen de perken des rechts te houden.*

Het is tegen deze achtergrond van een rechtspraak waarin de Nederlandse rechter zich niet laat kennen als een zelfbewuste, van de uitvoerende macht onafhankelijke, eerlijke en onpartijdige rechter, dat de vredesbeweging en eiseressen de redeneringen van rechters beoordelen. Tot nu toe heeft de vredesbeweging onveranderlijk moeten vaststellen dat de Nederlandse rechter

zich terzake van vraagstukken van oorlog en vrede en van militaire geweldsmiddelen en -methoden, niet heeft opgesteld als een verdediger van de waarheid en het recht, als een verdediger van de slachtoffers van misdadige oorlogen of van misdadige oorlogvoering, maar als verdediger van de uitvoerende macht die verantwoordelijk is voor ernstige schendingen van het, van het *ius cogens* deel uitmakende internationaal publiekrecht. De Nederlandse rechter heeft zich in dit soort zaken laten kennen als een aan de uitvoerende macht ondergeschikt orgaan, dat de politieke wil van de uitvoerende macht niet wenst te toetsen aan het recht, maar dwingend oplegt aan de justitiabelen. Daarmee een gedragslijn volgend die ook de door INGO MÜLLER bedoelde *Furchtbare Juristen* telkens hebben gevolgd.

De procureur-generaal volgt in zijn conclusie een overeenkomstige benadering van de in het onderhavige geding aan de orde zijnde problematiek en ook hij laat zich derhalve daarin kennen als een *Furchtbare Jurist*. Dit blijkt ondermeer uit het gegeven dat hij, hoewel eiseressen uitsluitend de vraag naar de **rechtmatigheid** van de in geding zijnde handelwijze van de Staat aan de orde hebben gesteld en niet om een politieke beoordeling daarvan van de rechter hebben gevraagd, in punt 3.18 benadrukt dat de uitvoerende macht de nodige beleidsruimte moet hebben op het terrein van buitenlands beleid en defensie. In dat kader laat hij op de overweging:

> *De Hoge Raad heeft bij herhaling overwogen dat de burgerlijke rechter, zeker de rechter in kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag zal moeten leggen bij de beoordeling van vorderingen die ertoe strekken handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van het buitenlands beleid en defensie als onrechtmatig en derhalve als verboden aan te merken,*

een overweging derhalve waarin uitsluitend wordt gesproken over de mogelijke onrechtmatigheid van handelingen van de Staat, zonder enige terughoudendheid de stelling volgen:

> *Het is niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afwegingen te maken,*

waarmee de procureur-generaal dan opeens een rechtmatigheidsvraagstuk aanmerkt als een politiek vraagstuk. Dit terwijl de beoordeling van de rechtmatigheid van handelingen van de Staat in laatste instantie aan de rechter is voorbehouden en terzake waarvan de uitvoerende macht ondergeschikt is aan de rechterlijke macht, in die zin dat de uitvoerende macht zich zondermeer dient te houden aan het rechtmatigheidsoordeel van de rechter. Naar de mening van eiseressen miskent de procureur-generaal dan ook het wezenlijke kenmerk van de *trias politica*, indien hij - zoals hij dit aangeeft in de geciteerde overwegingen - de rechterlijke macht terzake van rechtmatigheidsvraagstukken op het terrein van buitenlandse politiek en defensie, wil laten terugwijken voor de uitvoerende macht. Dat willen laten terugwijken van de rechterlijke macht ten aanzien van rechtmatigheidsvraagstukken op het terrein van buitenlands beleid en defensie is niet een juiste weergave van de betekenis van de *trias politica*, maar houdt eenvoudig in dat de procureur-generaal de uitvoerende macht niet aan het recht wil houden en dat hij zich als onderdeel van de rechterlijke macht, als een

ondergeschikt orgaan van de uitvoerende macht opstelt, met andere woorden de rol van *Furchtbare Jurist* vervult.

Eiseressen verwijzen hierbij overigens naar de hierboven vermelde advisory opinion van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996, waarin werd ingegaan op de vraag of het Hof zich van een oordeel inzake de rechtmatigheid van de bedreiging met of het gebruik van kernwapens zou moeten onthouden op grond van de overweging dat dit vraagstuk een politiek probleem zou zijn. In paragraaf 13 van de advisory opinion overwoog het Hof onder meer:

> *De vraag die aan het Hof is gesteld door de Algemene Vergadering is inderdaad een rechtsvraag, aangezien het Hof gevraagd wordt zich er over uit te spreken of de bedreiging met of het gebruik van kernwapens verenigbaar is met de toepasselijke beginselen en regels van internationaal recht. Om dit te doen, moet het Hof de bestaande beginselen en regels aanwijzen, ze interpreteren en toepassen op de bedreiging met of het gebruik van kernwapens en, op deze manier een op het recht gebaseerd antwoord geven op de gestelde vraag.*
> *Het feit dat deze kwestie ook politieke aspecten heeft, zoals uiteraard het geval is met veel kwesties die spelen op internationaal terrein, is niet voldoende om haar het karakter van "rechtsvraag" te ontnemen en "het Hof een bevoegdheid te ontnemen die het uitdrukkelijk door zijn Statuut wordt verleend" (Verzoek om herziening van uitspraak nr. 158 van het Administratief Tribunaal van de Verenigde Naties, Advies, I.C.J. Reports 1973, p. 172, § 14). Wat de politieke aspecten ervan ook mogen zijn, het Hof kan niet weigeren het rechtskarakter van een vraag te erkennen waarbij het wordt uitgenodigd een in wezen rechterlijke taak te vervullen, namelijk een beoordeling van de rechtmatigheid van het mogelijke gedrag van staten met betrekking tot de verplichtingen die hun door het internationaal recht worden opgelegd (....).*

Ook eiseressen hebben in het onderhavige geding uitsluitend een rechtsvraag aan de rechter voorgelegd, te weten de vraag of de Staat tegenover eiseressen en degenen wiens belangen eiseressen behartigen onrechtmatig handelt, door zijn uit art. 90 van de Grondwet voortvloeiende verplichtingen te schenden, nu de Staat - in plaats van de internationale rechtsorde te bevorderen - deze rechtsorde schendt en aantast door agressie van de Verenigde Staten van Amerika en bondgenoten van dat land te steunen.

Volledigheidshalve merken eiseressen hierbij nog het volgende op. Waar het in het onderhavige geding ten diepste om gaat, is de vraag naar de mate waarin in Nederland het ideaalbeeld van rechtsstaat daadwerkelijk wordt nagestreefd en wordt verwerkelijkt. In een rechtsstaat gelden de rechtsnormen ten aanzien van allen, zonder aanzien des persoons, terwijl ook de Staat zelf aan die rechtsnormen is gebonden. Het is op dit fundament dat eiseressen zich baseren. Het staat de Staat, in casu de uitvoerende macht, niet vrij om zich niet te storen aan de grenzen die het recht stelt aan haar beleidsvrijheid. Eiseressen hebben ronduit erkend dat de Staat een grote mate van vrijheid heeft op het terrein van buitenlands beleid en defensie, maar deze erkenning houdt volstrekt niet in dat in het recht in het geheel geen grenzen zouden zijn gesteld ten aanzien van dat

beleid en waarbinnen dat beleid zich dient af te spelen. Overschrijding van die begrenzing is onrechtmatig en dient in voorkomend geval, indien belanghebbenden zich terzake tot de rechter wenden, als zodanig door de rechter te worden aangemerkt en behoort te leiden tot een rechterlijk verbod. Dat is naar de mening van eiseressen de *trias politica* in een rechtsstaat zoals Nederland dit wenst te zijn.

2. De in geding zijnde rechtsvraag

Hierboven in de inleiding is reeds ingegaan op de rechtsvraag die door eiseressen aan de rechter is voorgelegd. Deze rechtsvraag is of de Staat tegenover eiseressen en degenen wiens belangen eiseressen behartigen onrechtmatig handelt, door zijn uit art. 90 van de Grondwet voortvloeiende verplichtingen te schenden, nu de Staat - in plaats van de internationale rechtsorde te bevorderen - deze rechtsorde schendt en aantast door agressie van de Verenigde Staten van Amerika en bondgenoten van dat land te steunen. Reeds in zijn inleidende zin van de conclusie miskent de procureur-generaal die rechtsvraag, nu hij daarin stelt dat het onderhavige geding in hoofdzaak betrekking zou hebben op de vraag of de rechter aan de Staat een last kan geven met betrekking tot de steunverlening door de Nederlandse regering aan bepaalde acties van de Verenigde Staten van Amerika waarbij geweld wordt gebruikt.

De door de procureur-generaal geformuleerde probleemstelling is in het geheel niet aan de orde, want dat is geen probleem. Uiteraard kan de rechter de Staat een last geven indien de Staat onrechtmatig handelt. Die bevoegdheid van de rechter vloeit voort uit de *trias politica*.

Reeds in zijn inleidende zin van de conclusie laat de procureur-generaal zich derhalve kennen als een *Furchtbare Jurist*. Dit wordt nog eens onderstreept door de verbijsterende *verharmlosung* waarvoor de procureur-generaal kiest. Terwijl eiseressen de Nederlandse steun aan het meest zware misdrijf in het internationaal publiekrecht aan de orde hebben gesteld, te weten de misdaad van agressie, tengevolge waarvan inmiddels tienduizenden Afghanen en Irakezen zijn vermoord of verminkt, alsook op grote schaal vernielingen aan infrastructurele werken en persoonlijke bezitting zijn toegebracht, spreekt de procureur-generaal op buitengewoon eufemistische wijze over *bepaalde acties van de Verenigde Staten van Amerika waarbij geweld wordt gebruikt* (een wijze van uitdrukking die vergelijkbaar is met het woord *ausradieren*, dat in het verleden is gehanteerd voor een misdadigheid op grote schaal die weinig te maken had met "uitgommen"). De waarheid dat, nu het grootschalige militair geweld waarvan de Verenigde Staten van Amerika en diens bondgenoten zich bedienen niet wordt gerechtvaardigd door de zelfverdediging tegen een gewapende aanval of door een opdracht of machtiging van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, en er derhalve sprake is van moord, doodslag of mishandeling op grote schaal, alsook van massale en misdadige zaaksbeschadiging, aan welke misdaden de Staat door de Nederlandse regering

tot medeplichtige is gemaakt, moet kennelijk zover mogelijk uit beeld blijven. Dit neemt niet weg dat het daar in het onderhavige geding wel degelijk om gaat.

3. De weergave van de feiten

In de weergave van de feiten toont de procureur-generaal zich bepaaldelijk selectief, zodat niet de indruk wordt gewekt dat hij een eerlijke en onpartijdige voorstelling van zaken geeft.

In punt 1.3 vermeldt hij niet dat eiseressen uitdrukkelijk hebben verwezen naar resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, waarin een definitie van agressie is neergelegd en welke is geciteerd in punt 14 van de dagvaarding in eerste aanleg. Evenmin vermeldt de procureur-generaal dat eiseressen eveneens reeds in dat punt van die dagvaarding hebben verwezen naar de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 27 juni 1986 inzake Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (*I.C.J. Reports 1986, p. 84)*, waarin die definitie van agressie is aangemerkt als een weergave van het internationaal gewoonterecht inzake agressie.

Voorts vermeldt de procureur-generaal niet dat eiseressen in punt 13 van de inleidende dagvaarding, eveneens een beroep hebben gedaan op de - hierboven in de inleiding reeds vermelde - uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 inzake kernwapens, waarin in paragraaf 41 is aangegeven dat het recht op zelfverdediging alleen maatregelen rechtvaardigt die proportioneel zijn met de gewapende aanval en noodzakelijk zijn om weerstand te bieden aan die aanval.

Tenslotte vermeldt de procureur-generaal niet dat eiseressen tijdens de mondelinge pleidooien in eerste aanleg opnieuw hebben gewezen op de laatstgenoemde uitspraak van het Internationaal Gerechtshof, met name waar het Hof zegt dat het begrip "gewapende aanval" in de zin van art. 51 van het Handvest van de Verenigde Naties geen betrekking heeft op de steunverlening aan opstandelingen in de vorm van aanlevering van wapens of logistieke dan wel andere ondersteuning. Immers eiseressen hebben op 19 oktober 2001 het volgende gedeelte uit die uitspraak geciteerd:

> *Het Hof ziet geen redenen om te ontkennen dat volgens het gewoonterecht het verbod van gewapende aanvallen van toepassing zou kunnen zijn op het geval dat gewapende benden door een staat naar het grondgebied van een andere staat worden gestuurd, indien een dergelijke operatie, vanwege haar schaal en effecten, eerder zou moeten worden geclassificeerd als een gewapende aanval dan als een eenvoudig grensincident indien deze zou zijn uitgevoerd door geregelde strijdkrachten. Maar het Hof gelooft niet dat het begrip 'gewapende aanval' niet alleen daden omvat van gewapende benden in het geval dat dergelijke daden een aanzienlijke omvang hebben, maar ook de steunverlening aan opstandelingen in de vorm van de aanlevering van wapens of logistieke*

dan wel andere ondersteuning. (Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, I.C.J. Reports 1986, p. 93 - 94)

In dat kader hebben eiseressen uitdrukkelijk gestipuleerd dat de zinsnede "or its substantial involvement therein" van art. 3, onderdeel g, van resolutie 3314 (XXIX) een directe betrokkenheid van de staat Afghanistan bij de terroristische aanslagen van 11 september 2001 zelf vereist, wil er sprake zijn van een aan Afghanistan toe te rekenen gewapende aanval op de Verenigde Staten van Amerika.

Het feit dat de procureur-generaal de hierboven bedoelde gegevens niet vermeldt, heeft zijn weerslag in het vervolg van de conclusie. Weliswaar wordt in punt 2.3 terecht gesteld:

In grote lijnen bestaat er overeenstemming over dat, om te kunnen spreken van een "gewapende aanval" in de zin van art. 51, vereist is dat het gaat om een aanval waarbij een andere staat (dan de aangevallen staat) betrokken is en dat de aanval ten minste een bepaalde omvang heeft,

maar in punt 2.6 wordt dan volstrekt voorbijgegaan aan de uitdrukkelijke overweging van het Internationaal Gerechtshof dat er geen verantwoordelijkheid van een staat valt te construeren voor een gewapende aanval door gewapende benden die niet behoren tot de reguliere strijdkrachten van die staat, indien die staat uitsluitend wapens heeft geleverd, logistieke steun heeft verleend of anderszins ondersteuning heeft verleend. Deze uitdrukkelijke en uiteraard gezaghebbende opvatting van het Internationaal Gerechtshof wordt in punt 2.6 niet besproken en toegespitst op de door de Verenigde Staten van Amerika gedeclareerde oorlog tegen het terrorisme. Daar wordt slechts de opvatting van professor Gill vermeldt, hetgeen een betrekkelijk willekeurige keuze is aangezien deze - in tegenstelling tot professor Dinstein - internationaal niet bekend staat als gezaghebbend auteur op het terrein van het recht van oorlog en vrede en derhalve niet kan vallen in de termen van art. 38, eerste lid, van het Statuut van het Internationaal Gerechtshof. In directe tegenstelling tot hetgeen het Internationaal Gerechtshof in diens uitspraak uit 1986 inzake militaire en paramilitaire activiteiten in en tegen Nicaragua heeft gesteld, meent professor Gill te mogen stellen dat het rechtmatig kan zijn om militaire actie tegen een andere staat te ondernemen indien die staat zich in belangrijke mate medeplichtig heeft gemaakt aan de activiteiten van een terroristische organisatie door deze hulp en onderdak te verlenen.

De keuze van de procureur-generaal wat betreft de weergave van de feiten maakt het derhalve mogelijk om in punt 2.6 voorbij te gaan op het vereiste dat het Internationaal Gerechtshof stelt ten aanzien van de mogelijke verantwoordelijkheid van staten voor gewelddadige acties van gewapende bendes. Dat vereiste houdt in dat die gewapende bendes als het ware optreden als agenten van die staat. Het steun verlenen aan een gewapende bende in de vorm van de levering van wapens of logistieke steun, brengt geen directe verantwoordelijkheid van de desbetreffende staat met zich in die zin dat die staat het onderwerp zou kunnen worden van een gewapende tegenactie van de aangevallen staat. Van belang hierbij is dat het hierbij gaat om een norm die door het Internationaal Gerechtshof als gewoonterechtelijke norm is aangemerkt

en die een nadere invulling geeft aan het tot het *ius cogens* behorende geweldverbod. Staten kunnen zich daaraan niet eenzijdig onttrekken, maar dienen zich daaraan in alle omstandigheden onverkort te houden. In zijn keuze van de weergave van feiten en de daarop volgende bespreking van het onderhavige geding, laat de procureur-generaal zich ook wat dit betreft dus kennen als een *Furchtbare Jurist.*

4. Problemen met betrekking tot het geweldverbod

In punt 2.4 van zijn conclusie signaleert de procureur-generaal enkele in de vakliteratuur behandelde problemen met betrekking tot het geweldverbod. Hij doet dit zonder daaraan bepaalde gevolgtrekkingen te verbinden. Eiseressen hechten er desalniettemin aan om te herinneren aan het feit dat problemen en discussies over normen die deel uitmaken van het *ius cogens* geen enkele afbreuk doen aan de verplichting van staten om overeenkomstig die normen te handelen. Normen die tot het *ius cogens* behoren, dienen ingevolge art. 53 van het Weens Verdrag inzake het verdragenrecht onder alle omstandigheden te worden gerespecteerd. Dergelijke normen kunnen slechts worden gewijzigd indien de internationale gemeenschap in zijn geheel instemt met een gewijzigde of nieuwe norm, die hetzelfde dwingendrechtelijke karakter heeft.

Het geweldverbod zoals dat nader is ingevuld door resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties kan derhalve slechts worden gewijzigd met instemming van de internationale gemeenschap als geheel. Van een dergelijke instemming is niet gebleken, zodat alle staten gehouden zijn om zich te onthouden van gewapend optreden tegen andere staten naar aanleiding van activiteiten van gewapende benden, waaronder tevens begrepen terroristische organisaties, indien die gewapende benden niet optreden als agenten van die andere staten.

5. De volkenrechtelijke *opinio iuris*

In punt 2.5 merkt de procureur-generaal op:

> *Binnen de internationale gemeenschap is op dit moment volop in discussie of de V.S. militaire acties in andere landen dan Afghanistan kan rechtvaardigen met een beroep op het recht van zelfverdediging. Reeds het feit dat hierover discussie bestaat is niet zonder betekenis: het volkenrecht wordt voor een belangrijk deel gevormd door de internationale statenpraktijk voor zover deze berust op een internationale opinio iuris.*

Dit volkomen ten onrechte. Zoals hierboven reeds is aangegeven, is het geweldverbod een norm van het *ius cogens*. Dit houdt in dat daarvan onder geen enkele omstandigheid mag worden afgeweken. Dat over de reikwijdte van het geweldverbod discussie wordt gevoerd met het oog op de door enkelen gewenste verruiming van de rechtmatige mogelijkheden om gewapenderhand tegen andere staten te kunnen optreden, zegt niets over de verbindendheid van het

geweldverbod. Art. 53 van het Weens Verdragenverdrag, dat in deze de codificatie bevat van de gewoonterechtelijke opvattingen, definieert een norm van het *ius cogens* immers als:

> *een norm die aanvaard en erkend is door de internationale gemeenschap van Staten in haar geheel als een norm, waarvan geen afwijking is toegestaan en die slechts kan worden gewijzigd door een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard.*

Een discussie over het geweldverbod betekent in het geheel niet dat de internationale gemeenschap van Staten in haar geheel zou hebben ingestemd met een wijziging van die norm. Er is wat dat betreft stellig geen *opinio iuris* aan te wijzen. Dit laatste ook gezien het feit dat de overgrote meerderheid van de leden van de Verenigde Naties, waaronder ook permanente leden van de Veiligheidsraad, het Amerikaans-Britse gewapende optreden tegen Irak als een schending van het Handvest van de Verenigde Naties heeft aangemerkt. Een opvatting die overigens ook door de secretaris-generaal van de Verenigde Naties is uitgedragen.

6. Zelfverdediging tegen terroristisch aanslagen

Hierboven is in paragraaf 3 al ingegaan op de verantwoordelijkheid van staten inzake terroristische aanslagen en in dat kader is ook reeds een en ander opgemerkt met betrekking tot punt 2.6 van de conclusie. Eiseressen merken in aanvulling daarop nog het volgende op.

De procureur-generaal volstaat met het weergeven van de opvattingen van professor Gill, die ingaat tegen de opvatting van het Internationaal Gerechtshof waarop eiseressen uitdrukkelijk hebben gewezen. Hij legt niet uit waarom de opvatting van Gill zou moeten worden gevolgd in plaats van de opvatting van het Internationaal Gerechtshof in de Nicaragua zaak. Hij geeft evenmin enige indicatie van een *opinio iuris*, dat de nadere invulling van het geweldverbod in resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties zou zijn gewijzigd en dat staten zich overeenkomstig die gewijzigde norm behoren te gedragen. De procureur-generaal komt terzake niet met enige concrete gevolgtrekking. Bovendien stelt hij niet vast dat de landen die door de Amerikaans-Britse agressie zijn getroffen, inderdaad verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Met andere woorden: hij verwijst naar de vermeende norm van *"significant degree of complicity"*, zonder ook maar enige indicatie te geven van de daadwerkelijke betrokkenheid van het Taliban regiem of van Saddam Hoessein bij de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Laat staan dat de procureur-generaal enige indicatie verschaft met betrekking tot de door het Internationaal Gerechtshof gehanteerde norm, dat degenen die verantwoordelijk zijn voor de aanslagen van 11 september 2001 zouden zijn aan te merken als agenten van het Taliban regiem of van het regiem van Saddam Hoessein.

Uitermate verbazingwekkend is overigens ook dat de procureur-generaal evenmin ingaat op de gewoonterechtelijke normen die ten aanzien van ieder gebruik van militair geweld door staten dienen te worden gehanteerd, te weten de normen van proportionaliteit en noodzakelijkheid. Normen waarop eiseressen uitdrukkelijk in punt 13 van de inleidende dagvaarding hebben gewezen, onder aanhaling van paragraaf 41 van de advisory opinion van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996 inzake de bedreiging met of het gebruik van kernwapens. Daarin wordt gezegd:

> *er bestaat een uitdrukkelijke regel die zegt dat zelfverdediging alleen maatregelen rechtvaardigt die proportioneel zijn met de gewapende aanval en noodzakelijk zijn om er weerstand aan te bieden.*

In dat verband hebben eiseressen uitdrukkelijk in punt 20 van de inleidende dagvaarding gesteld dat het militair optreden waarmee de Verenigde Staten van Amerika dreigden, noch proportioneel noch noodzakelijk was. Zoals uit de formulering van het Internationaal Gerechtshof van deze gewoonterechtelijke regel blijkt, moet militair geweld, wil het als rechtmatige zelfverdediging kunnen worden aangemerkt, noodzakelijk zijn om een gewapende aanval te weerstaan. Ten tijde van de dreiging met geweld door de Verenigde Staten van Amerika en zeker ten tijde van de start van de daadwerkelijke Amerikaans-Britse agressie tegen Afghanistan, was er geen sprake van een gewapende aanval tegen de Verenigde Staten van Amerika, waartegen men zich met behulp van militair gewapend geweld zou kunnen verzetten. Laat staan dat er toen sprake was van een gewapende aanval door Afghanistan of Irak op de Verenigde Staten. Heel de redenering dat de Amerikaans-Britse agressie zou kunnen worden gerechtvaardigd op grond van zelfverdediging tegen de terroristische aanslagen van 11 september 2001 is manifest absurd.

Door zowel voorbij te gaan aan de rechtsvragen inzake de vermeende verantwoordelijkheid van Afghanistan of Irak voor de terroristische aanslagen van 11 september 2001, alsook door in het geheel niet in te gaan op de manifest absurde redenering dat de Amerikaans-Britse agressie tegen met name Afghanistan zou kunnen worden aangemerkt als zelfverdediging zoals bedoeld in art. 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, vermijdt de procureur-generaal om op de relevante vraagstellingen, op vraagstellingen die in het onderhavige geding van doorslaggevende betekenis zijn, in te gaan. Dit is overigens wel geheel in lijn met de gebruikelijke werkwijze van *Furchtbare Juristen.*

7. Middel I

De redenering die de procureur-generaal in punt 3.2 volgt is onverenigbaar met de grondbeginselen van de logica. Terwijl eiseressen in hun vorderingen spreken over de als volgt algemene omschreven categorie handelingen:

> *de dreiging met of het gebruik van militair geweld, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied*

van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd,

baseert het Hof zich in zijn arrest van 16 mei 2002 slechts op een deel van die categorie handelingen, te weten:

de door de Verenigde Staten (VS) ontplooide militaire acties in Afghanistan.

Daarmee heeft het Hof zich niet uitgesproken over de dreiging met of het gebruik van geweld tegen andere staten dan Afghanistan, welke bedreiging reeds terstond na de aanslagen van 11 september 2001 door de president van de Verenigde Staten van Amerika is geuit in zijn op 20 september 2001 tot de verenigde vergadering van de twee huizen van het Amerikaanse Congres uitgesproken toespraak.

In de context van het geheel van het thans bestreden arrest van het Hof is het voor iedere onbevooroordeelde persoon die kennis neemt van dat arrest zonneklaar dat met de in rechtsoverweging 1 bedoelde nevenvorderingen, de vorderingen zijn beoogd die onder het kopje *II de Staat der Nederlanden te bevelen* in de inleidende zijn vermeld, naast het gevraagde verbod bedoeld onder het kopje *I de Staat der Nederlanden te verbieden* van de inleidende dagvaarding. Categorieën handelingen die op ondubbelzinnige wijze vallen binnen de termen die eiseressen in het primair gevorderde verbod hebben gesteld, kunnen niet zonder de waarheid en de logica geweld aan te doen, worden aangemerkt als "nevenvordering". Toch permitteert de procureur-generaal zich deze redenering.

Dat het Hof zich niet heeft beperkt tot de op 7 oktober 2001 begonnen agressie tegen Afghanistan, zoals de procureur-generaal stellig poneert, blijkt op geen enkele wijze uit rechtsoverweging 3. In die rechtsoverweging wordt slechts in het algemeen aan de orde zijnde rechtsvragen weergegeven, zonder dat daar wordt aangegeven op welke concrete categorie van handelingen die rechtsvragen betrekking hebben. De enig concrete aanduiding van de categorie handelingen waarop het arrest betrekking heeft, wordt gegeven in rechtsoverweging 1. Het gaat daar uitsluitend om de militaire acties van de Verenigde Staten van Amerika in Afghanistan.

8. Middel II, onderdeel 1

Het eerste onderdeel van middel II richt zich tegen het feit dat het Hof in het midden heeft gelaten of naleving van art. 90 van de Grondwet op vordering van belangenverenigingen als de VJV c.s. kan worden afgedwongen. Ook de procureur-generaal gaat niet op deze vraagstelling in, althans maakt zich daarvan af door in punt 3.11 te stellen:

> *De wijze waarop aan deze grondwettelijke opdracht gevolg wordt gegeven behoort tot de discretionaire bevoegdheden van de regering. Met de steller van het middel aannemend dat deze discretionaire bevoegdheid van de regering wordt begrensd door de dwingende regels van het volkenrecht, gaat het - nog steeds - om een verplichting van de Staat jegens andere staten en niet om een verplichting van de Staat jegens eiseressen.*

Deze redenering is manifest absurd en getuigt van onwil om eiseressen recht te doen en om de handelwijze van de regering te toetsen aan haar grondwettelijke verplichtingen. Terwijl wordt gesproken over een verplichting ingevolge art. 90 van de Grondwet, een verplichting die uitsluitend in het nationale Nederlandse recht aan de orde is en die uit de aard van de norm geen internationaal publiekrechtelijke verplichtingen inhoudt, "concludeert" de procureur-generaal dat het in art. 90 van de Grondwet gaat om een verplichting van de Staat jegens andere staten. Hiermee schrijft de procureur-generaal dan wel een geheel nieuw hoofdstuk in ons staatsrecht en in het internationaal publiekrecht.

Uiteraard is het zo dat grondwettelijke bepalingen uitsluitend binnen de Nederlandse rechtsorde algemeen verbindend zijn. De vraag die het Hof dan ook had moeten beantwoorden in zijn thans bestreden arrest, welke vraag de procureur-generaal derhalve ook zou hebben moeten behandelen, is de vraag of art. 90 van de Grondwet meer is dan uitsluitend een verdeling van taken over de onderscheiden staatsorganen en meer is dan uitsluitend een instructienorm aan het staatsorgaan dat de desbetreffende taak heeft toegewezen gekregen. Meer is in die zin, dat ook de bescherming van de belangen van de Nederlandse ingezetenen en de wereldbevolking in het algemeen door de norm van art. 90 van de Grondwet wordt beoogd.

Het is volstrekt helder dat deze laatste vraag bevestigend moet worden beantwoord. De in punt 3.10 van de conclusie door de procureur-generaal geciteerde toelichting van de regering op art. 93 van de Grondwet geeft op onmiskenbare wijze aan dat die norm, ook naar de mening van de regering, de universele verwezenlijking van de rechten van de mens en de bevordering van het welzijn van de wereldbevolking beoogt te dienen. Met andere woorden: de belangen van ieder mens worden beoogd en zonder enige twijfel met name ook de belangen van iedere ingezetene van Nederland. Dit heeft als keerzijde dat, indien de Nederlandse regering niet overeenkomstig art. 90 van de Grondwet handelt, de belangen van ieder individu worden geschonden en het individu, met name degene die deel uitmaakt van de Nederlandse rechtsgemeenschap, zich tegen die schending van zijn of haar belangen kan verweren door een beroep te doen op de rechter.

Het belang waar het in dit rechtsgeding derhalve om gaat, is een belang dat ligt besloten in een bepaling van Nederlands recht. Ten aanzien van een dergelijke rechtsnorm is art. 93 van de Grondwet in het geheel niet aan de orde. Het gaat immers om een verplichting van de Nederlandse regering die is neergelegd in de Grondwet.

Met name op dit punt laat de procureur-generaal zich dan ook in alle weerzinwekkende duidelijkheid kennen als een *Furchtbare Jurist*. Terwijl hij blijkens punt 3.10 van zijn conclusie kennis draagt van de strekking van art. 90 van de Grondwet, volgt hij niettemin in punt 3.11 een manifest absurde redenering die inhoudt dat die grondwettelijke bepaling uitsluitend een verplichting van de Staat jegens andere staten zou inhouden. Terwijl de procureur-generaal *en passant* ook nog eens weigert om rondborstig te erkennen

dat de vrijheid van handelen van de regering op het terrein van buitenlands beleid en defensie wordt beperkt door de beginselen en regels van het internationaal publiekrecht, met name door de beginselen en regels van het internationaal publiekrecht die tot het *ius cogens* behoren.

9. Middel II, onderdeel 2

Het tweede onderdeel van middel II richt zich tegen de overweging van het Hof dat de rechter zich niet behoeft uit te spreken over de vraag of de Staat of een andere staat de door eiseressen genoemde normen van internationaal recht hebben overtreden of dreigen te overtreden, aangezien de desbetreffende bepalingen geen bepalingen zijn die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van art. 93 van de Grondwet. De procureur-generaal is niet ingegaan op dit onderdeel. In punt 3.7 van zijn conclusie geeft hij weliswaar aan te hebben onderkend dat eiseressen geen rechtstreeks beroep op het geweldverbod hebben gedaan, maar in de conclusie wordt vervolgens niet ingegaan op het in het tweede onderdeel van middel II gestelde. Dit houdt in dat de procureur-generaal geen enkel begrijpelijk argument naar voren heeft gebracht op grond waarvan zou kunnen worden geconcludeerd dat het onderhavige onderdeel geen doel zou treffen.

Dit klemt temeer nu het onderhavige onderdeel uitdrukkelijk is verwezen naar het recht op leven, zoals dat in het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (**EVRM**) is neergelegd. Er is ingevolge dat verdrag geen schending van het recht op leven, indien de dood van een individuele burger het gevolg is van geoorloofde oorlogshandelingen. De eiseressen benadrukken dat de procureur-generaal geenszins de onjuistheid heeft aangetoond van de in het onderhavige onderdeel verwoorde stelling:

> *het is buiten kijf dat de individuele burger zich tegenover de Staat rechtstreeks kan beroepen op de artikelen 2 en 15 EVRM, in welk kader in voorkomend geval eveneens moet worden getoetst of de Staat zich al dan niet aan het geweldverbod houdt of heeft gehouden.*

Derhalve heeft de procureur-generaal evenmin de onjuistheid aangetoond van de aan de geciteerde stelling verbonden conclusie, welke luidt:

> *Onmiskenbaar betekent dit laatste dat de individuele burger ten minste een indirect beroep op het gewoonterechtelijke geweldverbod kan doen, dus ook indien dat geweldverbod - zoals het Hof dit heeft gesteld - in zijn herbevestiging in het VN Handvest niet zou zijn neergelegd in bepalingen die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van artikel 93 Grondwet, indien althans dat beroep op het geweldverbod van belang is in het kader van de beoordeling van de gestelde rechtsnorm waarop de individuele burger zich rechtstreeks tegenover de Staat kan beroepen.*

Terzake van onderdeel 2 van middel II merkt de procureur-generaal in punt 3.16 van de conclusie nog op dat dit onderdeel uitgaat van stellingen die de eiseressen in feitelijke instanties niet hebben ingenomen:

Eiseressen hebben hun vorderingen slechts gebaseerd op een (dreigende) schending van het volkenrechtelijk geweldverbod en niet op een (dreigende) aantasting van het recht op leven of van het recht op het ongestoord genot van de eigendom.

Dit ten onrechte. In het pleidooi in eerste aanleg hebben eiseressen uitdrukkelijk gewezen op het belang van de voorkoming van de oorlog:

De oorlogvoering gaat immers altijd gepaard met de aantasting van het meest fundamentele mensenrecht: het recht op leven. De oorlogvoering is immers de ontkenning van de waardigheid en waarde van ieder mens: mensen worden in de oorlog op grote schaal vernietigd. Daarom dient het interstatelijk gebruik van gewapend geweld tot het uiterste minimum te worden beperkt. (blz. 3 van de pleitnota)

Ook is in dat pleidooi ingegaan op de belangen die in het onderhavige geding aan de orde zijn:

Het gaat in de eerste plaats om de instandhouding van de internationale rechtsorde, om het voorkomen dat de internationale rechtsorde nog verder wordt aangetast en ondermijnd door het eigenmachtige optreden van de Verenigde Staten en diens bondgenoten. Deze landen gaan voorbij aan de doelstellingen van de Verenigde Naties, aan hun verplichtingen ingevolge het Handvest en aan het dwingendrechtelijk geweldverbod. Ingevolge art. 90 van de Grondwet behoort de Nederlandse regering voor het belang van de instandhouding van de internationale rechtsorde op te komen.
Het gaat in de tweede plaats om de handhaving van fundamentele mensenrechten, van het recht op leven van al die onschuldigen die in Afghanistan en mogelijk elders het slachtoffer dreigen te worden van het onrechtmatige gebruik van geweld door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Het gaat om de erkenning dat de in alle opzichten ook disproportionele geweldsontplooiing door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk de ontkenning is van de waardigheid en waarde van iedere persoon.

In de memorie van antwoord in het incidenteel appèl van 20 december 2001 hebben eiseressen in punt 7 gesteld:

De door de VJV c.s. gestelde onrechtmatige steun van de Nederlandse regering aan het met het geweldverbod strijdige Amerikaans-Britse optreden tegen Afghanistan, heeft geleid tot een ernstige aantasting en ondermijning van de internationale rechtsorde. De uit het Handvest van de Verenigde Naties voortvloeiende verplichtingen zijn openlijk genegeerd door ondermeer de NAVO-lidstaten, de Verenigde Staten van Amerika gaan voorbij aan de uitsluitend aan de Veiligheidsraad toegekende bevoegdheden en heeft deze als het ware geüsurpeerd. Het vertrouwen dat de Verenigde Naties beoogt te bevestigen in de grondrechten van de mens, alsook in de waarde en waardigheid van ieder mens, is daardoor beschaamd. Verder is het aan ieder mens toekomende recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden die in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens zijn genoemd, ten volle kunnen worden verwezenlijkt, door het Amerikaans-Britse optreden en de Nederlandse goedkeuring daarvan ernstig aangetast en ondermijnd. Bovendien is het recht op leven van

duizenden Afghanen, nu het oorlogsgeweld dat tegen hen is uitgeoefend geen rechtvaardiging heeft in het internationaal recht, geschonden. Tenslotte kan in dit verband tevens worden gewezen op het recht op het ongestoord genot van eigen bezit.

Ten onrechte stelt de procureur-generaal dan ook in punt 3.16 dat er sprake zou zijn van een ontoelaatbaar novum in cassatie. Daarvan kan terzake van de door eiseressen gestelde schending van het recht op leven en van het ongestoord genot van eigen bezit overigens in het geheel geen sprake zijn, aangezien schending van het volkenrechtelijk geweldverbod per definitie schending van mensenrechten met zich brengt. Schending van het geweldverbod houdt immers per definitie in dat mensenlevens worden vernietigd en dat op grote schaal vernielingen worden aangericht. Blijkens de punten 3.15 en 3.16 lijkt de procureur-generaal dit in twijfel te willen trekken. Dit verbijsterende standpunt doet slechts de vraag rijzen of de procureur-generaal nog in staat en bij machte is om de werkelijkheid waar te nemen.

10. Middel II, onderdeel 3

Het derde onderdeel van middel II richt zich tegen het feit dat het Hof zich baseert op art. 93 van de Grondwet. Dit in de eerste plaats omdat eiseressen een beroep hebben gedaan op art. 90 van de Grondwet, op welke bepaling art. 93 uiteraard niet van toepassing is, en in de tweede plaats omdat het geweldverbod deel uitmaakt van het internationaal gewoonterecht.

De procureur-generaal heeft, zoals hierboven terzake van het eerste onderdeel van middel II reeds is aangegeven, tegenover het eerste argument van onderdeel 3 slechts een manifest absurde redenering gesteld, zodat hij de juistheid van dit eerste argument in het geheel niet heeft weerlegd.

Op het tweede argument van onderdeel 3 heeft de procureur-generaal in het geheel niet gereageerd, zodat ook van de juistheid van dat argument moet worden uitgegaan en het middel doel treft. Art. 93 van de Grondwet spreekt immers uitsluitend over "bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties", onder welke begrippen het internationaal gewoonterecht niet kan worden begrepen.

Volledigheidshalve wordt hieraan nog toegevoegd dat art. 93 van de Grondwet de bescherming van burgers beoogt, niet de bescherming van de Staat. Burgers kunnen eerst dan aan bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties worden gehouden, nadat die bepalingen en besluiten zijn bekendgemaakt.

11. Middel II, onderdelen 4 en 5

Het vierde onderdeel van middel II richt zich tegen het oordeel van het Hof dat het geweldverbod geen volkenrechtelijk norm is die een ieder verbindt. Merkwaardigerwijze meent de procureur-generaal in punt 3.13 van zijn conclusie te moeten stellen dat dit vierde onderdeel uitsluitend een standpunt bevat, maar geen concrete klacht. Ten onrechte gaat hij eraan voorbij dat de klacht waarop alle onderdelen van middel II betrekking hebben, reeds is verwoord in de aanhef van het middel. Daar is immers gesteld:

> *Schending en/of verkeerde toepassing van het recht, doordat het Hof heeft overwogen als in rechtsoverweging 3 van het bestreden arrest is weergegeven en op grond daarvan heeft beslist.*

De onderscheiden onderdelen geven de verschillende argumenten waarom er sprake is van schending en/of verkeerde toepassing van het recht.

De redenering die in punt 3.14 van de conclusie wordt gevolgd, kan als opmerkelijk worden aangemerkt. De procureur-generaal erkent daarin dat individuele personen strafrechtelijk aansprakelijk kunnen worden gesteld voor het begaan van de misdaad van agressie en derhalve voor de schending van het geweldverbod. Dan volgt evenwel een onnavolgbare draai:

> *Deze uitbreiding van de handhavingsmogelijkheden staat echter los van de vraag die thans aan de orde is, namelijk of de Staat (via art. 90 Gw) inbreuk maakt op een rechtsregel waaraan eiseressen rechten kunnen ontlenen. Onderdeel II.4 treft daarom geen doel.*

Moeiteloos gaat de procureur-generaal van de bespreking van de ene stelling over naar de weerlegging van een geheel andere stelling, onderwijl steeds suggererend dat hij nog steeds doende is de eerste stelling te bespreken. Hij laat zich zodoende kennen als *Furchtbare Jurist* in de meest perfecte vorm.

Het is volstrekt helder dat dergelijke quasi redeneringen de juistheid van de stellingname die in onderdeel vier van middel II is verwoord geenszins aantast. Die stellingname was dat het volkenrechtelijk geweldverbod een volkenrechtelijk norm is die een ieder verbindt, omdat er terzake een individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid is gevestigd. Het Internationaal Militair Tribunaal van Neurenberg en het Internationaal Militair Tribunaal voor het Verre Oosten hebben mensen tot de dood door de strop veroordeeld mede omdat zij verantwoordelijk waren voor de voorbereidingen van aanvalsoorlogen. In het geval van de toenmalige Japanse minister van buitenlandse zaken KOKI HIROTA, die in 1938 als zodanig aftrad, berustte het doodvonnis vrijwel uitsluitend op zijn betrokkenheid bij misdaden tegen de vrede (RÖLING / RÜTER: ***The Tokyo Judgment***, Vol. I, APA - University Press Amsterdam, Amsterdam 1977, blz. 446-448 en 465). Terwijl art. 93 van de Grondwet spreekt over:

> *Bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden,*

maakt de procureur-generaal daarvan in punt 3.14 van de conclusie opeens:

> *rechtsregels waaraan eiseressen rechten kunnen ontlenen.*

Het is evident dat art. 93 van de Grondwet niet uitsluitend betrekking heeft op bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties die

naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden en aan een ieder rechten toekennen, maar ook op dergelijke bepalingen en besluiten die aan een ieder verplichtingen opleggen. Art. 93 van de Grondwet spreek niet over rechten of verplichtingen, maar over algemene verbindendheid. En het is buiten kijf dat het geweldverbod, door de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een ieder terzake van misdaden tegen de vrede, een ieder verbindt.

Juristen die de rechtstreekse werking van het geweldverbod ontkennen, spreken niet de waarheid en kiezen - gelet op het algemeen bekende feit van de individuele strafrechtelijke aansprakelijkheid voor inbreuken op het geweldverbod, zoals die ondermeer tot uitdrukking is gebracht in de doodvonnissen die in Neurenberg en Tokio zijn uitgesproken - willens en wetens voor het geven van een onjuiste voorstelling van zaken. Dergelijke juristen laten zich zodoende kennen als *Furchtbare Juristen*, die alles in het werk stellen om de uitvoerende macht terzake van het gebruik van militair geweld vooral niet voor de voeten te lopen en om de uitvoerende macht vooral niet te dwingen zich te houden aan het geweldverbod. Het zijn dergelijke *Furchtbare Juristen* die willens en wetens, op volstrekt immorele en onrechtmatige wijze, regeringen de gelegenheid bieden om op massale schaal mensen te vermoorden en op massale schaal infrastructurele voorzieningen en persoonlijke eigendommen van burgers te vernietigen. Die misdaden kunnen en moeten ook aan die *Furchtbare Juristen* worden toegerekend.

Het voorgaande geldt *mutatis mutandis* eveneens ten aanzien van het vijfde onderdeel van middel II. Het onderscheid tussen het vierde en het vijfde onderdeel betreft de aard van het geweldverbod. In onderdeel vier gaat het om het geweldverbod als (ongeschreven) norm van het internationaal gewoonterecht, in onderdeel vijf om het geweldverbod zoals dat is gecodificeerd in het Handvest van de Verenigde Naties. Die verdragsrechtelijke bepalingen vormen, nu zij strafrechtelijk gesanctioneerd zijn, verdragsrechtelijke bepalingen zoals bedoeld in art. 93 van de Grondwet.

12. Middel III

Het wekt de bevreemding dat de procureur-generaal in punt 3.3 van de conclusie opmerkt dat middel III logisch voorafgaat aan middel II. Immers, om te kunnen vaststellen of een rechter zich een eerlijke en onpartijdige rechter heeft getoond, moet men zich eerst een oordeel vormen omtrent de door de rechter gehanteerde overwegingen. Eerst indien moet worden vastgesteld dat die redenering op evidente wijze onverenigbaar zijn met het recht en met de feiten waarop het recht moet worden toegepast, kan vervolgens de vraag aan de orde komen of een eerlijke en onpartijdige rechter zou hebben kunnen oordelen overeenkomstig het oordeel dat feitelijk is gegeven. Eiseressen hebben tot hun spijt moeten vaststellen dat het Hof zich van een argumentatie heeft bediend, die niet getuigt van enige eerlijkheid en onpartijdigheid. Eiseressen hebben die conclusie vaker moeten trekken ten aanzien van rechterlijke uitspraken, zodat zij geen twijfel meer wensen te laten bestaan omtrent de onaanvaardbaarheid van de

handelwijze van Nederlandse rechters die zich in hun vonnissen laten kennen als *Furchtbare Juristen*; zij tonen zich partijdig en oneerlijk en schenden zodoende art. 6 van het EVRM.

Gelet op hetgeen hierboven is gesteld, menen eiseressen de vorenbedoelde oneerlijkheid en partijdigheid genoegzaam te hebben aangetoond.

Mr J. Groen
Kortman adv.

C 02/217 HR

Zitting 14 november 2003

Mr. F.F. Langemeijer

Conclusie inzake:

1. Vereniging van Juristen voor de Vrede
2. de vereniging De Groenen
3. de vereniging Vrouwen voor Vrede
4. de vereniging Haags Vredes Platform
5. de vereniging Nieuwe Communistische Partij

tegen

de Staat der Nederlanden

Dit geding heeft in hoofdzaak betrekking op de vraag of de rechter aan de Staat een last kan geven met betrekking tot de steunverlening door de Nederlandse regering aan bepaalde acties van de Verenigde Staten van Amerika waarbij geweld wordt gebruikt.

1. De feiten en het procesverloop

1.1. In cassatie kan m.i. van het volgende worden uitgegaan[1]:

1.1.1. Naar aanleiding van de bekende aanslagen in de V.S. op 11 september 2001 heeft de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties op 12 september 2001 resolutie nr. 1368 (2001) en op 28 september 2001 resolutie nr. 1373 (2001) aangenomen[2].

1.1.2. De regering van de V.S. heeft Osama bin Laden aangewezen als degene in wiens opdracht de aanslagen zijn gepleegd. Bin Laden is leider van de Al-Qaeda-beweging. De regering van de V.S. vermoedde dat Bin Laden en een deel van deze beweging (waaronder trainingskampen) zich in Afghanistan bevinden. Het Taliban-regime in Afghanistan steunde de Al-Qaeda-beweging.

1.1.3. Op 20 september 2001 heeft de regering van de V.S. aan het Taliban-regime bepaalde eisen gesteld, welke niet zijn ingewilligd.

---

1 In het bestreden arrest ontbreekt een afzonderlijke feitenvaststelling. Zie evenwel het vonnis in eerste aanleg d.d. 26 oktober 2001 onder 1, voor zover dit niet in appel is bestreden in de grieven I - III.

2 Prod. 13 bij CvE. Deze en andere V.N.-resoluties zijn ook te vinden via www.un.org.

1.1.4. Op 7 oktober 2001 zijn de V.S. en het Verenigd Koninkrijk (V.K.) begonnen met militaire acties tegen militaire installaties van de Taliban en tegen trainingskampen van de Al-Qaeda-beweging in Afghanistan.

1.1.5. Bij brieven van 7 oktober 2001 hebben de regeringen van de V.S. en het V.K. de voorzitter van de Veiligheidsraad op de hoogte gesteld van deze militaire acties. In een verklaring op 8 oktober 2001 heeft de secretaris-generaal van de V.N. onder meer het volgende medegedeeld:

> "Immediately after the 11 September attacks on the United States, the Security Council expressed its determination to combat, by all means, threats to international peace and security caused by terrorist acts. The Council also reaffirmed the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter of the United Nations. The States concerned have set their current military action in Afghanistan in that context."

1.1.6. Op 8 oktober 2001 heeft de voorzitter van de Veiligheidsraad een persverklaring afgelegd in verband met de militaire acties. In deze persverklaring heeft de voorzitter onder meer meegedeeld:

> "The members of the Security Council took note of the letters that the representatives of the United States and of the United Kingdom sent yesterday to the President of the Security Council, in accordance with article 51 of the United Nations Charter, in which they state that the action was taken in accordance with the inherent right of individual and collective self-defence following the terrorist attacks in the United States of 11 September 2001.
> The permanent representatives made it clear that the military action that commenced on 7 October was taken in self-defence and directed at terrorists and those who harboured them. (...)"

1.1.7. Bij brief van 9 oktober 2001 hebben de Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer medegedeeld zich achter de acties van de V.S. te scharen, op grond van het uitgangspunt dat de V.S. het recht hebben te reageren op de terreuracties van 11 september 2001[3].

1.2. Op 9 oktober 2001 hebben eiseressen de Staat in kort geding gedagvaard voor de president van de rechtbank te 's-Gravenhage. De vordering luidt[4]:

> I. aan de Staat te verbieden om zolang de Veiligheidsraad niet door middel van een nadere resolutie, op grond van art. 42 van het Handvest en naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of van terroristische activiteiten in het

---

3 Zie Kamerstukken II 2001/02, 27 925, nr. 11, blz. 2; prod. 6 bij CvA.

4 Deze weergave is nodig: in cassatiemiddel I wordt aan het hof een onjuiste lezing van de vorderingen verweten. In hoger beroep (grief IV) werd geklaagd over de wijze waarop de vordering in het vonnis van de president was samengevat.

algemeen, opdracht of machtiging heeft verleend aan de VS en diens bondgenoten om met militaire middelen op te treden tegen personen, objecten en terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terroristische activiteiten in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met dat gebruik van militaire middelen hebben ingestemd,

a. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld *door de VS*, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden of het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

b. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld *door andere bondgenoten van de VS*, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden of het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

c. op welke manier dan ook zelf te dreigen met geweld of geweld te gebruiken tegen personen, objecten of terreinen die door de Nederlandse regering, de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden of het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

II. Aan de Staat te bevelen:

a. om terstond aan de regering van de VS de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden of het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat de VS zich daarvan behoren te onthouden;

b. om terstond aan de regeringen van bondgenoten van de VS die:

(i) hebben ingestemd met de onder a bedoelde bedreiging met geweld, of

(ii) die zich bereid hebben verklaard tot steunverlening aan het onder a bedoelde gebruik van geweld, of

(iii) die te kennen hebben gegeven zelfstandig tot het onder a bedoelde gebruik van geweld te zullen overgaan,

de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat die bondgenoten van de VS zich daarvan behoren te onthouden;

c. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties mededeling te doen van het gegeven dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden;

d. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties een ontwerp-resolutie te doen toekomen, waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden of het grondgebied van andere lidstaten van de Verenigde Naties, zonder dat de laatstbedoelde lidstaten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd en zonder de uitdrukkelijke opdracht of machtiging daartoe van de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van het internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden.

1.3. Eiseressen hebben ter onderbouwing van hun vorderingen aangevoerd dat sprake is van schending van het volkenrechtelijk geweldverbod wanneer de V.S. en haar bondgenoten militair optreden op een wijze zoals bedoeld in de vordering, zonder dat aan dit optreden een opdracht of machtiging van de Veiligheidsraad ten grondslag ligt (art. 42 van het Handvest van de Verenigde Naties). Het geweldverbod geldt volkenrechtelijk als dwingend recht, *ius cogens,* zodat staten dit niet naast zich neer kunnen leggen, ook al zijn zij soeverein. De Veiligheidsraad heeft geen opdracht of machtiging tot deze acties gegeven op grond van art. 42 van het Handvest. Voor zover de rechtvaardiging van de militaire acties van de V.S. en haar bondgenoten wordt gezocht in het recht op individuele of collectieve zelfverdediging in geval van een gewapende aanval, zoals bedoeld in art. 51 van het Handvest, zijn eiseressen van mening dat deze rechtvaardiging niet opgaat. Volgens eiseressen vormden de terreurdaden op 11 september 2001 niet een "gewapende aanval" in de zin van art. 51 van het Handvest. Zij hebben in dit verband aangevoerd dat er geen uitspraak van de Veiligheidsraad is waaruit kan worden afgeleid dat terroristische aanslagen in het algemeen gelijk gesteld mogen worden met een "gewapende aanval". Subsidiair hebben zij aangevoerd dat, voor zover de gebeurtenissen van 11 september 2001 wel zijn aan

te merken als een "gewapende aanval" in de zin van art. 51 van het Handvest, deze aanval inmiddels is beëindigd. Het recht van zelfverdediging geldt slechts totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen heeft genomen. Daarnaast wordt het recht van verdediging tegen een "gewapende aanval" begrensd door de eisen van noodzakelijkheid, proportionaliteit en onmiddellijkheid. Eiseressen zijn van mening dat de door de president van de V.S. aangekondigde militaire acties tegen het terrorisme niet hieraan voldoen.

1.4. Voor wat betreft de betrokkenheid van de Nederlandse regering, hebben eiseressen gesteld dat de Nederlandse regering ingevolge art. 90 Grondwet (Gw) de internationale rechtsorde dient te bevorderen. Iedere vorm van steun van de regering aan de militaire acties van de V.S. en haar bondgenoten achten zij onverenigbaar met deze verplichting, omdat deze dreiging met of dit gebruik van geweld door de V.S. en haar bondgenoten onverenigbaar is met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht[5].

1.5. De Staat heeft aangevoerd dat eiseressen in hun vorderingen niet-ontvankelijk zijn omdat hun belang niet wordt aangetast. Evenmin is voldaan aan de eis dat de vorderingen strekken tot bescherming van gelijksoortige belangen van andere personen, voor zover zij deze belangen ingevolge hun statuten behartigen (art. 3:305a BW). Voorts heeft de Staat als verweer aangevoerd dat de vorderingen hoe dan ook niet toewijsbaar zijn omdat zij treden in het buitenlands beleid van de Staat, op welk gebied aan de Staat een ruime politieke en beleidsvrijheid toekomt. Inhoudelijk heeft de Staat aangevoerd dat de V.S. het recht op zelfverdediging uitoefenen overeenkomstig art. 51 van het Handvest. In dit verband heeft de Staat aangevoerd dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 niet alleen kúnnen worden aangemerkt als een "gewapende aanval" in de zin van art. 51 van het Handvest, maar ook feitelijk door de hierbij betrokken internationale en nationale organen (Veiligheidsraad, NAVO-Raad, regering en grote meerderheid van de Tweede Kamer) als een "gewapende aanval" in de zin van art. 51 van het Handvest worden opgevat. Vervolgens heeft de Staat gesteld dat de militaire acties in Afghanistan naar aard en omvang voldoen aan de eisen van

---

5 Inl. dagvaarding onder 24.

proportionaliteit en noodzakelijkheid. Een opdracht of machtiging van de Veiligheidsraad als bedoeld in art. 42 van het Handvest is volgens de Staat daarom niet noodzakelijk.

1.6. Bij vonnis van 26 oktober 2001 heeft de president eiseressen in hun vorderingen ontvankelijk geacht. De president heeft de vorderingen echter afgewezen op de grond dat de militaire acties van de V.S. en haar bondgenoten zijn gebaseerd op art. 51 van het Handvest en dus niet in strijd zijn met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht. Om deze reden achtte de president de steun van de Nederlandse regering aan de militaire acties niet in strijd met art. 90 Grondwet.

1.7. Eiseressen hebben hoger beroep ingesteld. De Staat heeft incidenteel geappelleerd. Het hof heeft bij arrest van 16 mei 2002 het beroepen vonnis bekrachtigd. Het hof heeft de grieven van de zijde van de Staat, als meest verstrekkende verweer, als eerste behandeld en overwogen:

> "In het midden kan thans blijven of, zoals de Staat betoogt, naleving van art. 90 Grondwet nimmer op vordering van belangenverenigingen als VJV c.s. in rechte kan worden afgedwongen. Ook indien een dergelijke vordering in beginsel mogelijk zou worden geacht kan dat er immers niet toe leiden dat de rechter zich zou moeten uitspreken over de vraag of de Staat (of een andere staat, zoals de Verenigde Staten) de door VJV c.s. genoemde normen van internationaal recht, meer in het bijzonder de artikelen 2 lid 4, 42 en 51 Handvest van de Verenigde Naties, hebben overtreden of dreigen te overtreden. Dit zijn immers geen bepalingen die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van art. 93 Grondwet en waarop de burger voor de nationale rechter een beroep kan doen. Het betoog van de Staat dat hier voor de nationale, burgerlijke rechter geen taak is weggelegd en dat de president ten onrechte ten gronde op de vordering van VJV c.s. heeft beslist, is in zoverre dus juist. Anders dan de Staat betoogt dient dit niet te leiden tot niet-ontvankelijkverklaring van VJV c.s. in hun vordering maar dient deze te worden afgewezen."

1.8. Eiseressen hebben - tijdig[6] - beroep in cassatie ingesteld. De Staat heeft geconcludeerd tot verwerping van het beroep. Beide partijen hebben de zaak schriftelijk toegelicht. Eiseressen hebben gerepliceerd.

2. Inleidende opmerkingen

2.1. Art. 39 van het Handvest van de Verenigde Naties houdt in dat de Veiligheidsraad vaststelt of sprake is van een bedreiging van de vrede, verbreking van de vrede of daad

---

6 Ingevolge art. 402 lid 2 Rv jo. art. 339 lid 2 Rv is de cassatietermijn 8 weken.

van agressie. De Veiligheidsraad doet in dat geval aanbevelingen en beslist welke maatregelen zullen worden genomen overeenkomstig de artikelen 41 en 42 tot handhaving of herstel van de internationale vrede en veiligheid. In 1974 heeft de Algemene Vergadering van de V.N. een resolutie aangenomen waarin (onder verwijzing naar art. 39 van het Handvest: "daad van agressie") een nadere omschrijving van het begrip "agressie" wordt gegeven[7]. Vervolgens bepaalt art. 51 van het Handvest (in vertaling):

> "Geen enkele bepaling van dit Handvest doet afbreuk aan het inherente recht tot individuele of collectieve zelfverdediging in geval van een gewapende aanval tegen een Lid van de Verenigde Naties, totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid heeft genomen. Maatregelen die door Leden zijn genomen bij de uitoefening van dit recht tot zelfverdediging dienen onverwijld ter kennis van de Veiligheidsraad te worden gebracht en tasten op geen enkele wijze de bevoegdheid en de verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad ingevolge dit Handvest aan om op enigerlei tijdstip over te gaan tot zulk optreden als hij nodig acht voor de handhaving of het herstel van de internationale vrede en veiligheid."

2.2. In art. 2 van het Handvest is het geweldverbod gecodificeerd. Het luidt (in vertaling), voor zover in cassatie van belang:

> "Bij het nastreven van de in artikel 1 genoemde doelstellingen, dienen de Organisatie en haar Leden te handelen overeenkomstig de volgende doelstellingen:
> (...)
> 4. In hun internationale betrekkingen onthouden alle Leden zich van bedreiging met of het gebruik van geweld tegen de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van een staat, en van elke andere handelwijze die onverenigbaar is met de doelstellingen van de Verenigde Naties."

2.3. Bij lezing hiervan valt op dat de term "gewapende aanval" in art. 51 van het Handvest een andere is dan "bedreiging met of het gebruik van geweld" in art. 2. Niet ieder gebruik van geweld kan worden aangemerkt als een "gewapende aanval". Het is

---

7 Resolutie d.d. 14 december 1974 nr. 3314/XXIX (prod. 9 bij CvE). In deze resolutie wordt "agressie" omschreven als: "the use of armed force by a State against the souvereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter (...)". Art. 3 van deze resolutie geeft een niet-limitatieve omschrijving van gevallen waarin sprake is van agressie. Zie ook: Internationaal Gerechtshof 27 juni 1986 (Nicaragua vs. U.S.A.), ICJ Reports 1986, nr. 14.

niet onaannemelijk dat de opstellers van het Handvest bij "gewapende aanval" een betrekkelijk grootschalig militair optreden van de ene staat tegen de andere voor ogen hebben gehad; denk aan de aanval van Japan op Pearl Harbour. De geschiedenis nadien heeft evenwel bedreigingen van de internationale vrede en veiligheid laten zien, welke moeilijk zijn in te passen in het concept van een klassieke aanvalsoorlog. In grote lijnen bestaat er overeenstemming over dat, om te kunnen spreken van een "gewapende aanval" in de zin van art. 51, vereist is dat het gaat om een aanval waarbij een andere staat (dan de aangevallen staat) betrokken is en dat de aanval ten minste een bepaalde omvang heeft[8]. Of in een concreet geval sprake is van een "gewapende aanval" in de zin van art. 51, kan telkens opnieuw voorwerp van discussie zijn. Bij voorbeeld: is het tot zinken brengen van één oorlogsschip te beschouwen als het schot waarmee de vijandelijkheden worden geopend of betreft het een eenmalig incident? Zijn aanvallen door niet-geüniformeerde strijders[9] aan een staat toe te rekenen? Tot op welke afstand moet een optrekkend leger de landsgrens zijn genaderd om te kunnen spreken van een verdediging tegen een gewapende aanval? e.d.

2.4. In de vakliteratuur worden enkele problemen m.b.t. het geweldverbod behandeld:
(a) Het handhavingsmechanisme van art. 39-50 Handvest kan in de praktijk tekort schieten doordat de Veiligheidsraad (door een vetorecht of anderszins) niet steeds tot een besluit kan komen en doordat de V.N. niet beschikken over een eigen krijgsmacht en dus afhankelijk zijn van de militaire middelen die de lidstaten aan de V.N. ter beschikking willen stellen. Dit probleem klemt wanneer een staat wordt bedreigd door agressie die (nog) niet het niveau van een "gewapende aanval" heeft bereikt: als de Veiligheidsraad niet daartegen optreedt, mag de bedreigde staat dan zelf zijn territoir verdedigen?
(b) Het Handvest laat volgens sommigen te weinig ruimte om met militair geweld in te grijpen voor humanitaire doeleinden wanneer door een burgeroorlog in een land op

---

[8] Het Internationaal Gerechtshof maakte in de eerder genoemde Nicaragua-zaak onderscheid tussen een gewapende aanval en grensincidenten, ook al wordt daarbij het grondgebied van een andere Staat geschonden.

[9] De eerder genoemde V.N.-resolutie uit 1974 noemt in art. 3 onder g als één van de vormen van agressie: "the sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein".

grote schaal mensenrechten worden geschonden zonder dat gezegd kan worden dat dit land andere staten met agressie bedreigt (bijv. voormalig Joegoslavië).
(c) De behoefte van staten om in het buitenland met militair geweld op te treden teneinde eigen onderdanen te beschermen (bijv. de Israëlische *raid on Entebbe*).

2.5. Verscheidene malen hebben lidstaten van de V.N. militaire acties ondernomen met een beroep op het recht van zelfverdediging, waarna de internationale gemeenschap telkens voor de vraag kwam te staan of het recht van zelfverdediging niet te ruim door die lidstaat was opgevat[10]. In de s.t. namens de Staat is uiteengezet dat, en op welke wijze, de internationale gemeenschap kort na de aanslagen van 11 september 2001 begrip heeft getoond voor de op 7 oktober 2001 door de V.S. met een beroep op art. 51 van het Handvest aangevangen operatie "Enduring freedom" in Afghanistan[11]. Wie het nieuws heeft gevolgd weet dat de internationale gemeenschap minder begrip heeft getoond voor latere acties van de V.S. buiten Afghanistan. Binnen de internationale gemeenschap is op dit moment volop in discussie of de V.S. militaire acties in andere landen dan Afghanistan kan rechtvaardigen met een beroep op het recht van zelfverdediging. Reeds het feit dat hierover discussie bestaat is niet zonder betekenis: het volkenrecht wordt voor een belangrijk deel gevormd door de internationale statenpraktijk voor zover deze berust op een internationale *opinio iuris*[12].

---

10 Hierover is veel geschreven. Zie onder meer: S.A. Alexandrov, Self-Defense Against the Use of Force in International Law (uitg. Kluwer Law International 1996), met voorbeelden uit de internationale statenpraktijk; i.h.b. blz. 95-105 en blz. 182-188; B. Simma, The Charter of the United Nations, a commentary (Oxford University Press 1994), ad art. 51; Ian Brownlie, The Rule of Law in international Affairs (uitg. Martinus Nijhoff 1998), hoofdstuk XIV; T.D. Gill, Legal and some political limitations on the power of the UN Security Council to exercise its enforcement powers under Chapter VII of the Charter, Netherlands Yearbook of International Law 1995, blz. 33 e.v., i.h.b. par. 3.5; G.G.J. Knoops, Interstatelijk noodweerrecht: disculpatiegrond voor internationaal-rechtelijke onrechtmatige daad?, NJB 1999, blz. 2016-2021; A. Cassese, International law (Oxford University Press 2001), par. 14.4; P.H. Kooijmans, Internationaal publiekrecht in vogelvlucht (2000) blz. 137-143.

11 Zie de feiten genoemd in alinea 1.1.5-1.1.7. Ook in de vakliteratuur is dit vraagstuk behandeld. Zie: N. Schrijver, Responding to international terrorism: moving the frontiers of international law for "Enduring freedom"?, NILR 2001, blz. 271-291, i.h.b. blz. 285; N. Schrijver, De aanval op de Verenigde Staten en het volkenrecht, NJB 2001 blz. 1613-1614; van dezelfde auteur is de kroniek in NJB 2002, i.h.b. blz. 501-504; E.P.J. Myjer, Twin Tower-aanval: een onbelemmerd recht op zelfverdediging?, NJB 2001, blz. 1888-1890; W.G. Werner, Artikel 5 van het NAVO-verdrag, MRT 2001, blz. 373-377.

12 Zie over het internationale gewoonterecht als rechtsbron: P.H. Kooijmans, Internationaal publiekrecht in vogelvlucht (2000), blz. 9-12.

2.6. De Nederlandse afdeling van de Société Internationale de Droit Militaire et de Droit de la Guerre heeft in november 2002 aan het onderwerp een conferentie gewijd[13]. De inleiders zijn van mening dat de aanslagen van 11 september 2001 in elk geval de drempel van het begrip "gewapende aanval" halen. Of de V.S. en haar bondgenoten militaire acties in het buitenland kunnen rechtvaardigen met een beroep op het recht van zelfverdediging tegen deze gewapende aanval of een dreigende herhaling, hangt volgens de inleiders vooral af van de vraag of de betrokkenheid van het desbetreffende land kan worden aangetoond. Uit de conclusie van inleider Gill:

> "Provided an act, or series of related acts meets the threshold of an 'armed attack', as the attack of 11 September unquestionable did, the law of self-defense will become applicable and can provide a legal basis for the untertaking of military action in the context of self-defense against a State (or States) which is (are) either directly responsible for the attack, or which has incurred a significant degree of complicity with a terrorist organization through the provision of assistance, sanctuary or encouragement to a terrorist organization responsible for such an attack."

3. Bespreking van de cassatiemiddelen

3.1. *Middel I* klaagt over de wijze waarop het hof in rov. 1 de vorderingen heeft samengevat. Volgens het middel hebben de vorderingen niet alleen betrekking op de militaire acties die de V.S. en haar bondgenoten in Afghanistan hebben ondernomen. Volgens eiseressen behoort de Staat zich in het algemeen te onthouden van deelname aan en van het verlenen van steun aan een aantasting van de internationale rechtsorde in het kader van de door de president van de V.S. aangekondigde "oorlog tegen het terrorisme". Het middel wijst erop dat eiseressen naast het verbod ook hebben gevorderd dat de Nederlandse regering aan de V.S. en haar bondgenoten, respectievelijk aan de Verenigde Naties, een mededeling zal doen welke inhoudt dat het gewelddadige optreden van de V.S. en haar bondgenoten in het kader van de oorlog tegen het terrorisme onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met

---

13 W.P. Heere (red.), Terrorism and the Military. International Legal Implications (Den Haag: T.M.C. Asser Press 2003). Zie met name de bijdragen van Y. Dinstein, Ius ad bellum aspects of the "war on terrorism", en van T.D. Gill, The Eleventh of September and the Right of Self-Defense.

beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich van dat gewelddadige optreden behoort te onthouden.

3.2. In het algemeen moet aan de rechter enige redactionele vrijheid worden vergund bij het samenvatten van eisen en stellingen van de gedingvoerende partijen. Dit geldt te meer voor vonnissen in kort geding. In de rechtspraak van het EHRM en de Hoge Raad wordt dan ook niet de eis gesteld dat de rechter alle stellingen stuk voor stuk bespreekt; de rechter mag zich in de motivering van zijn beslissing beperken tot de essentiële stellingen. De maatstaf is, of de rechterlijke beslissing tenminste zodanig is gemotiveerd dat zij inzicht geeft in de aan haar ten grondslag liggende gedachtegang opdat de beslissing zowel voor partijen als voor derden, de hogere rechter daaronder begrepen, controleerbaar en aanvaardbaar is. Dit brengt mee dat uit het vonnis, gelezen tegen de achtergrond van en in verband met de gedingstukken, met een redelijke mate van zekerheid moet zijn op te maken dat een verweer door de rechter onder ogen is gezien en op welke grond het is verworpen[14]. *Mutatis mutandis* geldt deze regel ook voor de grondslagen van de vordering. In rov. 1 omschrijft het hof het hoofdpunt van geschil en vat de rest samen in de vraag "of zekere daarmee verband houdende nevenvorderingen moeten worden toegewezen". Hieruit volgt dat het hof de in middel I bedoelde stellingen en vorderingen onder ogen heeft gezien, ook al heeft het hof deze niet met zoveel woorden herhaald. Dat het hof zich niet heeft beperkt tot de op 7 oktober 2001 aangevangen militaire acties in Afghanistan, maar zich in ruimere zin heeft gericht op de vraag of Nederland dan wel andere staten, zoals de V.S., de door eiseressen genoemde normen van internationaal recht hebben overtreden dan wel dreigen te overtreden, blijkt uit rov. 3. De klacht mist daarom feitelijke grondslag.

3.3. *Middel III*, dat de omvang van het geschil betreft, gaat logisch vooraf aan middel II. In het middel wordt geklaagd over een schending van art. 6 EVRM, hierin bestaande dat het hof op basis van een, volgens het middel, "uitermate gewrongen en niet relevante redenering, dus op oneerlijke en partijdige wijze" zich bereid heeft getoond een "apert onrechtmatige handelwijze van de Nederlandse regering te sauveren". Dat zijn nogal grote woorden, wanneer de lezer bekijkt waar het in feite om gaat. Art. 90 Grondwet

14 EHRM 9 december 1994, NJ 1997, 20; HR 7 april 1995, NJ 1997, 21 m.nt. EAA.

bepaalt dat de regering de ontwikkeling van de internationale rechtsorde bevordert. De stelling van eiseressen in feitelijke instanties was dat de Staat op grond van art. 90 Gw jegens eiseressen verplicht is zich van deelname en steun aan de militaire acties van de V.S. en haar bondgenoten te onthouden en zelfs verplicht is bepaalde stappen te ondernemen (nl. het doen van de gevorderde mededeling). De Staat heeft deze stelling bestreden met het argument dat art. 90 Grondwet slechts een instructienorm is en niet een rechtsregel waarvan de naleving door eiseressen kan worden afgedwongen[15]. Het hof heeft in het midden gelaten of juist is dat eiseressen zich nimmer op art. 90 Gw kunnen beroepen, zoals de Staat stelt. Het hof heeft evenwel geconstateerd dat de door eiseressen ingeroepen bepalingen (art. 2 lid 4, art. 42 en art. 51 van het Handvest) niet behoren tot de een ieder verbindende bepalingen (in de zin van art. 93 Gw) waarop burgers voor de nationale rechter een beroep kunnen doen. De grond waarop het hof de vorderingen heeft afgewezen komt dus overeen met het verweer van de Staat, nl. dat de door eiseressen ingeroepen verplichting van de Staat niet een verplichting jegens eiseressen is. Het middel verwijt ten onrechte aan het hof "een probleemstelling in geding te brengen die redelijkerwijs niet in verband kan worden gebracht met de vraagstelling die in het geding werkelijk aan de orde is". De slotsom is dat het hof de eis van onpartijdigheid, zoals bedoeld in art. 6 EVRM, niet heeft geschonden.

3.4. Voor zover in de laatste alinea van middel III wordt geklaagd dat het hof de bevoegdheid van de rechter voor wat betreft het internationaal publiekrecht heeft beperkt tot normen als bedoeld in art. 93 Grondwet zonder dat voor deze beperking een rechtsgrond kan worden aangewezen, valt de klacht samen met middel II. Overigens is niet de bevoegdheid van de rechter aan de orde (het hof heeft zich immers bevoegd geacht), maar de vraag hoever de toetsing door de rechter van het buitenlands beleid van de regering moet gaan.

3.5. *Middel II* is gericht tegen rov. 3 en valt uiteen in vijf onderdelen. Deze onderdelen lenen zich voor gezamenlijke bespreking. Het is juist, dat de Staat volkenrechtelijk gebonden is aan de geschreven en ongeschreven regels van het volkenrecht (waaronder het geweldverbod) en dat deze volkenrechtelijke gebondenheid niet beperkt is tot die

15 MvA/MvG incid. onder 2.5-2.6.

bepalingen van verdragen en besluiten van volkenrechtelijke organisaties, welke naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden (vgl. onderdeel II.3). Met de klacht wordt evenwel miskend, dat de volkenrechtelijke gebondenheid van de Staat uitsluitend verplichtingen meebrengt jegens andere staten. Indien de Staat een op hem rustende verplichting jegens een of meer andere staten verzaakt, behoeft dit nog niet te betekenen dat de Staat onrechtmatig handelt jegens eiseressen.

3.6. Reeds eerder heeft de Hoge Raad beslist dat het geweldverbod, zoals dit voortvloeit uit ongeschreven regels van volkenrecht en thans is gecodificeerd in art. 2 punt 4 van het Handvest, strekt tot bescherming van staten en dat uitsluitend staten de naleving van dit verbod kunnen vorderen[16]. Deze beslissing van de Hoge Raad strookt met hetgeen in de tekst van art. 2 punt 4 van het Handvest tot uitdrukking is gebracht, namelijk dat het volkenrechtelijk geweldverbod strekt tot bescherming van de territoriale integriteit en de politieke onafhankelijkheid van staten.

3.7. Eiseressen hebben zich niet rechtstreeks op het geweldverbod beroepen[17], maar indirect, via art. 90 Grondwet. Volgens onderdeel II.2 legt art. 90 Gw aan de Nederlandse regering ook jegens eiseressen een verplichting op. Deze verplichting kan weliswaar op verschillende wijzen door de regering worden ingevuld – dat uitgangspunt is volgens eiseressen niet in discussie -, maar zij houdt *ten minste* in dat de Staat de dwingende regels van het volkenrecht, waaronder het geweldverbod, respecteert. Dit standpunt geeft aanleiding om art. 90 Gw nader in beschouwing te nemen.

3.8. De Grondwet bepaalde aanvankelijk dat de Koning het opperbestuur heeft van de buitenlandse betrekkingen. Deze bepaling stond in hoofdstuk II, zesde afdeling (Van de Magt des Konings), en hield verband met de verdeling van taken tussen de diverse organen van het Nederlandse staatsbestel. Sedert de Grondwetswijziging van 1922 bepaalde art. 59 Gw: "De Koning tracht geschillen met vreemde Mogendheden op te lossen door rechtspraak en andere vreedzame middelen." Na de Tweede Wereldoorlog is

---

16 HR 29 november 2002, NJ 2003, 35, rov. 3.5 in verbinding met de conclusie van A-G Strikwerda onder 30.

17 Dat stellen eiseressen zelf: zie blz. 7-8 van de cassatiedagvaarding.

deze bepaling vervallen en is, als een tweede lid, aan art. 58 oud Gw toegevoegd: "Hij bevordert de ontwikkeling der internationale rechtsorde"[18].

3.9. Bij de grondwetswijziging van 1983 heeft de regering voorgesteld de bepaling van art. 58 (oud) Gw te laten vervallen. Zij werd beschouwd als overbodig: "De traditie van Nederland mede te werken aan de bevordering van de internationale rechtsorde zal ook zonder zulk een bepaling ongetwijfeld worden voortgezet"[19]. Dit voorstel stuitte op bezwaren van de Tweede Kamer. Zo werd van de zijde van de P.v.d.A. opgemerkt dat het ongerijmd is allerlei zorgplichten in de grondwet op te nemen, zoals bijv. de bevordering van voldoende werkgelegenheid (art. 19) of zorg voor de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu (art. 21), en te zelfder tijd een bepaling als art. 58 (oud) Gw te laten vervallen[20]. De regering heeft bij nota van wijzigingen alsnog een met het tweede lid van art. 58 (oud) Gw vergelijkbare bepaling aan het wetsvoorstel toegevoegd[21]. Uit de toelichting wordt geciteerd:

> "Bij nadere overweging menen wij aan deze bezwaren tegemoet te moeten komen. Bij het pogen de bestaande grondwettelijke bepalingen over de buitenlandse betrekkingen te verduidelijken en te bekorten past niet dat enige ruimte wordt gelaten voor het misverstand, nationaal of internationaal, dat de traditie van Nederland mede te werken aan de bevordering van de internationale rechtsorde niet zou worden voortgezet. Wij stemmen in met de gedachte dat om deze reden een uitdrukkelijke grondwetsbepaling de voorkeur verdient."

3.10. De regering voelde er niet voor, de doelen van het buitenlands beleid in de Grondwet nader vast te leggen:

> "Wij geven er de voorkeur aan de thans bestaande doelstelling te handhaven, waarbij het begrip "internationale rechtsorde" dient te worden verstaan in de ruime zin van een internationaal bestel gebaseerd op universeel geldende rechtsnormen (...).
> Sinds de Tweede Wereldoorlog heeft de Regering bij herhaling uitdrukking gegeven aan de overtuiging, dat een internationaal stelsel van geheel souvereine staten niet meer past bij de vraagstukken waarmee de huidige wereld zich geconfronteerd ziet en dat het daarom gewenst is dit stelsel om te bouwen tot

---

18 Wet van 6 juni 1953, Stb. 295. Zie verder: F.J.F.M. Duynstee, Grondwetsherziening 1953 (1954), blz. 1-2 en 47-55; A.K. Koekkoek (red.), de Grondwet, een systematisch en artikelsgewijs commentaar (2000), blz. 442-449, met verdere verwijzingen aldaar.

19 Kamerstukken II 1977/78, 15 049 (R 1100), nr. 3, blz. 9.

20 Kamerstukken II 1978/79, 15 049 (R 1100), nr. 6, blz. 6-7.

21 Kamerstukken II 1979/80, 15 049 (R 1100), nr. 7, blz. 4-5, en nr. 8 (art. 5.2.0). De tekst van art. 5.2.0, thans art. 90 Gw, is later (om thans niet relevante redactionele reden) gewijzigd door een amendement (*ibidem* nr. 15; zie ook nr. 9, blz. 3).

> een nieuwe wereldorde waarin nationale belangen zonodig ondergeschikt gemaakt kunnen worden aan meer omvattende belangen. De tegen de achtergrond van deze overtuiging (...) in 1953 in de Grondwet opgenomen bepaling inzake bevordering der internationale rechtsorde doet dan ook in de eerste plaats uitkomen, dat in het Nederlandse constitutionele bestel de nationale soevereiniteit niet als een absolute norm wordt beschouwd. Tegelijkertijd omvat het streven naar een op universeel geldende rechtsnormen gebaseerd internationaal stelsel ook naar onze mening het bevorderen van universele verwezenlijking van de rechten van de mens, en wel in de breedste zin van het woord, dat wil zeggen zowel de burgerrechten en politieke rechten als de economische, sociale en culturele rechten. Uit dien hoofde kan ook de bevordering van het welzijn der wereldbevolking hieronder worden begrepen".[22]

3.11. Uit het voorgaande mag worden afgeleid dat het bepaalde in art. 90 Gw. niet slechts een afbakening van taken tussen regering en parlement behelst, maar ook een opdracht aan de regering inhoudt, in die zin dat de regering zich, in het algemeen, dient te beijveren voor de ontwikkeling van de internationale rechtsorde[23]. Dit is wat de Staat in dit geding bedoelt met zijn standpunt dat art. 90 Gw. slechts een instructienorm is: aan de regering wordt een bepaalde opdracht toebedeeld, zoals de Grondwet wel meer taken aan de regering toevertrouwt. De Grondwet geeft echter geen regels voor de wijze waarop deze taak moet worden ingevuld. De wijze waarop aan deze grondwettelijke opdracht gevolg wordt gegeven behoort tot de discretionaire bevoegdheden van de regering. Met de steller van het middel aannemend dat deze discretionaire bevoegdheid van de regering wordt begrensd door de dwingende regels van het volkenrecht, gaat het – nog steeds – om een verplichting van de Staat jegens andere staten en niet om een verplichting van de Staat jegens eiseressen.

3.12. De rechter kan beoordelen of de Staat door een bepaalde gedraging inbreuk maakt op een internationale norm, waaraan burgers rechtstreeks rechten kunnen ontlenen en of de Staat, aldus, onrechtmatig handelt jegens die burgers[24]. Het hof heeft zich daarom de vraag gesteld of de door eiseressen ingeroepen bepalingen van het

---

22 Zie ook: Hand. II 18 maart 1980, blz. 3914 (Van den Broek over terughoudende toetsing door de rechter van het buitenlandse beleid van de regering); Hand. 25 maart 1980, blz. 4081-4082 (minister Wiegel), blz. 4086-4087 (minister Van der Klaauw) en blz. 4093-4094 (regeringscommissaris Simons).

23 In gelijke zin: MvA I, Kamerstukken I 1980/81, 15 049 (R 1100) nr. 19, blz. 2.

24 HR 10 november 1989, NJ 1991, 248 m.nt. P.H. Kooijmans.

Handvest (art. 2 punt 4, art. 42 en art. 51) behoren tot de een ieder verbindende bepalingen als bedoeld in art. 93 Gw. Die vraag heeft het hof ontkennend beantwoord. Gelet op HR 29 november 2002, reeds aangehaald, moet deze beslissing juist worden geacht. Voor zover in middel II wordt betoogd dat het hof art. 2 punt 4 van het Handvest had behoren aan te merken als een voor een ieder verbindende bepaling, faalt het middel.

3.13. In het middel wordt op verschillende wijzen getracht een verplichting van de Staat tot naleving van het volkenrechtelijk geweldverbod te construeren die (niet alleen jegens andere staten, maar ook) tegenover eiseressen geldt. *Onderdeel II.4* bevat een standpunt, maar geen concrete klacht. Dit standpunt houdt in dat in diverse (in het middelonderdeel aangehaalde) internationaal-publiekrechtelijke normen het beginsel is aanvaard van een individuele verantwoordelijkheid voor misdrijven tegen de vrede. Kennelijk willen eiseressen hieruit afleiden dat het verbod van agressie niet alleen geldt tussen staten onderling, maar behoort tot de voor een ieder verbindende bepalingen.

3.14. Voor wat betreft de handhaving van de internationale vrede en veiligheid voorziet het Handvest van de V.N. in een regeling waarmee de Veiligheidsraad van iedere staat[25] de naleving van het in art. 2 punt 4 van het Handvest gecodificeerde geweldverbod kan eisen. Dit handhavingsmechanisme kan tekort schieten wanneer het staatsbestel geheel uiteengevallen is (bijv. in Somalië) of wanneer het heersende regime in het desbetreffende land stelselmatig de dwingende regels van het volkenrecht naast zich neerlegt. Daarom is, naast de staatsaansprakelijkheid[26], in het internationaal publiekrecht een concept ontwikkeld voor een individuele verantwoordelijkheid van personen. Dit concept heeft ertoe geleid dat, aanvankelijk in het handvest voor het Tribunaal van Neurenberg en later ook in het Statuut voor het Internationaal Strafhof (art. 5, lid 1 onder d), "agressie" is aangewezen als een internationaal misdrijf waarvoor

---

25 De naleving van het geweldverbod kan zelfs worden geëist van niet-lidstaten van de V.N.: zie art. 2 lid 6 Handvest.

26 Zie laatstelijk: M. Noortmann, De ontwerpartikelen inzake staatsaansprakelijkheid van de VN-Commissie voor Internationaal Recht, NJB 2003, blz. 878-882, met een reactie van W. van Genugten op blz. 1336.

personen individueel strafrechtelijk aansprakelijk kunnen worden gesteld[27]. Deze uitbreiding van de handhavingsmogelijkheden staat echter los van de vraag die thans aan de orde is, namelijk of de Staat (via art. 90 Gw) inbreuk maakt op een rechtsregel waaraan eiseressen rechten kunnen ontlenen. Onderdeel II.4 treft daarom geen doel.

3.15. In onderdeel II.2 en in de cassatiedagvaarding blz. 3-4 is door eiseressen aangevoerd dat het volkenrechtelijk geweldverbod en art. 90 Gw tot doel hebben de fundamentele rechten van burgers te beschermen. Eiseressen noemen in dit verband het recht van een ieder op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde dat de rechten en vrijheden, genoemd in de Universele Verklaring van de rechten van de mens, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt (art. 28 Universele Verklaring van de rechten van de mens), het recht op leven en het recht op het ongestoord genot van eigen bezittingen. Eiseressen zijn klaarblijkelijk van mening dat een schending van het volkenrechtelijk geweldverbod *per definitie* een schending van deze fundamentele mensenrechten met zich meebrengt[28].

3.16. De Universele Verklaring is niet een besluit van een volkenrechtelijke organisatie in de zin van art. 93 Gw[29]. Verder gaat dit onderdeel van het cassatiemiddel uit van stellingen die de eiseressen in feitelijke instanties niet hebben ingenomen. Eiseressen hebben hun vorderingen slechts gebaseerd op een (dreigende) schending van het volkenrechtelijk geweldverbod en niet op een (dreigende) aantasting van het recht op leven of van het recht op het ongestoord genot van de eigendom. In het laatste geval zou – naar valt aan te nemen – in feitelijke instanties een debat met een andere inhoud zijn gevolgd. Zo zou bijvoorbeeld ter discussie hebben gestaan voor wier (met aantasting van leven of goed bedreigde) belangen eiseressen in deze zaak optreden; in dit verband kan worden opgemerkt, dat het EVRM beperkt is in zijn territoriale reikwijdte[30]. Ook zou bij een vordering op die grondslag aandacht zijn besteed aan de

---

27 Voor nadere gegevens: J. Hogan-Doran en B.T. van Ginkel, Aggression as a crime under international law and the prosecution of individuals by the proposed International Criminal Court, Netherlands International Law Review (NILR) 1996, blz. 321 e.v.

28 Dit leid ik af uit een opmerking van eiseressen in de MvA in het incid. appel onder 18.

29 HR 23 november 1984, NJ 1985, 604 m.nt. EAA.

30 Vgl. EHRM 12 december 2001 (Bancovic e.a./NAVO-landen), MRT 2003 blz. 144 e.v. m.nt. Th. van Boven.

uitzonderingen welke zijn vervat in het tweede lid van art. 2 EVRM en in art. 15, lid 1 en 2, EVRM[31]. In zoverre is de klacht m.i. te beschouwen als een ontoelaatbaar novum in cassatie. De slotsom is in elk geval dat middel II in geen van zijn subonderdelen slaagt.

3.17. Mogelijk hebben eiseressen verwachtingen ontleend aan de waarschuwing *Ubi iudicia deficiunt, incipit bellum,* welke wordt voorgehouden aan ieder die het gebouw van de Hoge Raad betreedt. In verband daarmee wil ik - kort en ten overvloede - ingaan op de vraag of de vordering toewijsbaar zou zijn geweest indien de rechter zou aanvaarden dat de verplichting van de regering tot bevordering van de internationale rechtsorde een verplichting jegens eiseressen meebrengt.

3.18. Het oordeel van het hof dat hier voor de rechter "geen taak is weggelegd" kan in verband worden gebracht met het leerstuk van de *trias politica.* De Hoge Raad heeft bij herhaling overwogen dat de burgerlijke rechter, zeker de rechter in kort geding, een grote mate van terughoudendheid aan de dag zal moeten leggen bij de beoordeling van vorderingen die ertoe strekken handelingen ter uitvoering van politieke besluitvorming op het gebied van het buitenlands beleid en defensie als onrechtmatig en derhalve als verboden aan te merken. Het is niet aan de burgerlijke rechter om deze politieke afwegingen te maken. Bovendien dient de rechter aan de daartoe geroepen organen van de Staat niet op voorhand de ruimte te ontnemen die bij zaken van buitenlands beleid en defensie nu eenmaal nodig is om rekening te kunnen houden met onvoorziene omstandigheden[32]. De Staat heeft zich op deze jurisprudentieregel beroepen.

3.19. In de opvatting van eiseressen laat het volkenrechtelijk geweldverbod slechts één gedragslijn voor de regering (de Staat) toe, namelijk de gedragslijn zoals omschreven in de onderhavige vorderingen. Dat is nog maar de vraag. In rubriek 2 van deze conclusie werd opgemerkt dat binnen de internationale gemeenschap uiteenlopend wordt gedacht over de vraag óf, en zo ja, in hoeverre, de V.S. en haar bondgenoten hun (voorgenomen) militaire acties kunnen rechtvaardigen met een beroep op art. 51 van

---

31 Vgl. s.t. zijdens de Staat, par. 2.4. Art. 15 is via art. 5 van het Eerste Protocol bij het EVRM overeenkomstig van toepassing op de bescherming van de eigendom volgens art. 1 van dat Protocol.

32 Over de noodzaak van deze vrije beleidsruimte: HR 21 december 2001, NJ 2002, 217 m.nt. TK; HR 29 november 2002, NJ 2003, 35. Zie ook: HR 21 maart 2003, RvdW 2003, 58.

het Handvest. Op dit moment kan ten aanzien van dit onderwerp niet worden gesproken van een internationaal aanvaarde *opinio iuris.* De nationale rechter, die een antwoord op deze vraag zou willen geven, kan zich niet beroepen op een internationaal aanvaarde gezaghebbende opinie. Niet gesteld is dat de Veiligheidheidsraad de acties van de V.S. reeds heeft verboden. Evenmin heeft het Internationale Hof van Justitie zich over dit specifieke onderwerp uitgesproken. Weliswaar kan Nederland, als één van de lidstaten van de Verenigde Naties, enige invloed uitoefenen op de besluitvorming over dit onderwerp in de daarvoor geëigende internationale fora, maar deze beïnvloeding betreft, bij uitstek, een vraagstuk van buitenlands beleid ten aanzien waarvan de nationale burgerlijke rechter terughoudendheid past. Bij deze stand van zaken heeft het hof de vorderingen mogen afwijzen[33].

3. Conclusie

De conclusie strekt tot verwerping van het beroep.

De Procureur-Generaal bij de
Hoge Raad der Nederlanden,

Langemeijer

---

33 Ik laat in het midden of het *petitum* voldoende concreet de omstandigheden weergeeft waaronder sprake is van een schending van het geweldverbod; zie daarover de s.t. van de Staat onder 2.2 en de cassatierepliek. Die vraag komt eerst aan de orde wanneer de rechter de vordering zou willen toewijzen. De aangekondigde en in de dagvaarding bedoelde "oorlog tegen het terrorisme" is een nauwelijks omlijnde politieke term. Vgl. HR 21 december 2001, NJ 2002, 217 m.nt. TK.

KORTMAN ADVOCATEN

HOGE RAAD DER NEDERLANDEN

Zitting 6 juni 2003

C 02/21 HR

REPLIEK

Inzake:

1. De vereniging met volledige rechts-bevoegdheid de Vereniging van Juristen voor de Vrede, gevestigd te Utrecht
2. De Vereniging met volledige rechts-bevoegdheid de politieke partij De Groenen, eveneens gevestigd te Utrect
3. De vereniging Vrouwen voor Vrede, gevestigd te Amersfoort
4. De vereniging met volledige rechts-bevoegdheid Haags Vredes Platform
5. De vereniging met volledige rechts-bevoegdheid de Nieuwe Communistische Partij NCPN gevestigd te Amsterdam

Eisers tot cassatie

Advocaat: Mr J. Groen

contra

De Staat der Nederlanden (Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie en Ministerie van Buitenlandse Zaken) zetelend te 's-Gravenhage,

Verweerster in cassatie

Advocaat: Mr G.J.H. Houtzagers

-.--

Repliek inzake VJV c.s. versus de Staat

1. Inleiding

Voordat de Staat er toe overgaat in zijn schriftelijke toelichting de middelen van cassatie te bespreken die zijn gesteld door de Vereniging van Juristen voor de Vrede , De Groenen, Vrouwen voor Vrede, Haags Vredes Platform en de Nieuwe Communistische Partij - NCPN (hierna aangeduid als **VJV c.s.**), benadrukt de Staat in punt 2.1 daarvan dat de vorderingen van de VJV c.s. betrekking hebben op beslissingen van de Staat op het gebied van buitenlandse politiek en defensie. In dat kader stelt de Staat uitdrukkelijk dat op het desbetreffende gebied de Staat van oudsher een ruime beleidsvrijheid toekomt.

De VJV c.s. erkennen zonder enig voorbehoud de juistheid van die stellingname. Maar waar de Staat niet over rept, is dat er op het terrein van buitenlandse politiek en defensie geen absolute beleidsvrijheid bestaat. Het internationaal publiekrecht stelt grenzen. Grenzen die voor een deel worden gevormd door normen van het ***ius cogens***, waaronder het internationaal geweldverbod en het internationaal humanitair oorlogsrecht. Overschrijding van de laatstgenoemde normen brengt, zoals het Handvest van het Internationaal Militair Tribunaal van Neurenberg, het Handvest voor het Internationaal Militair Tribunaal voor het Verre Oosten en de vonnissen van die tribunalen buiten twijfel hebben gesteld, de strafrechtelijke persoonlijke verantwoordelijkheid met zich van de politieke en militaire leiders die voor die overschrijding verantwoordelijk kunnen worden gehouden. Een strafrechtelijke individuele verantwoordelijkheid die door de aanvaarding van het Statuut van het Internationaal Strafhof recentelijk is herbevestigd.

Het gaat de VJV c.s. in dit geding nu juist om die strafrechtelijk gesanctioneerde, internationaal publiekrechtelijke begrenzing van de beleidsvrijheid van de Staat op de genoemde terreinen. Een begrenzing die in de Nederlandse nationale wetgeving nog eens is benadrukt, doordat enerzijds in artikel 90 van de Grondwet aan de regering de opdracht is gegeven de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen, anderzijds in artikel 10 van de Wet Oorlogsstrafrecht het beroep op het ambtelijk bevel als strafuitsluitingsgrond is uitgesloten. De stellingname van de VJV c.s. houdt in dat de Staat zich niet mag schuldig maken aan overschrijding van het internationaal geweldverbod, een verbod dat zonder enige twijfel - zoals ook blijkt uit het gezamenlijke advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken inzake de zogenaamde humanitaire interventie, dat in april 2000 is uitgebracht - onderdeel is van het ***ius cogens***. Dit houdt in dat van die norm onder geen enkele omstandigheid mag worden afgeweken.

De stellingname van de VJV c.s. houdt voorts in dat burgers en burgerlijke organisaties terzake van een dreigend misdadig optreden van de Staat, zich tegenover de Staat zonder meer kunnen beroepen op normen van het ***ius cogens***, althans op het internationaal geweldverbod. Dit omdat dat geweldverbod er op is gericht de internationale vrede te waarborgen en daarmee de waarde en waardigheid van ieder mens te beschermen. Dit blijkt onder meer uit de preambulaire overwegingen van het Handvest van de Verenigde

Naties (hierna aangeduid als **VN**). Bovendien blijkt uit de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, die in Nederland rechtstreekse werking heeft verkregen, de rechtsplicht van de Staat tegenover de burgers om de internationale rechtsorde te respecteren. Artikel 28 van die verklaring luidt immers:

> *Een ieder heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt.*

De stellingname van de VJV c.s. houdt bovendien in dat artikel 90 van de Grondwet, anders dan de Staat in punt 2.3 lijkt te suggereren, niet zonder concrete betekenis is en een verplichting voor de Staat inhoudt waarop burgers en burgerlijke organisaties zich tegenover de Staat kunnen beroepen. Hoewel wellicht kan worden gesteld dat artikel 90 van de Grondwet een instructienorm inhoudt, betekent dit niet dat burgers en burgerlijke organisaties zich daarop in voorkomend geval niet tegenover de Staat zouden kunnen beroepen. Instructienormen zijn inderdaad normen waarvan in het algemeen moeilijk kan worden geconstateerd of deze in het concrete geval al dan niet zouden worden geschonden. In het onderhavige specifieke geval, die van de dreigende - en inmiddels reeds tweemaal gerealiseerde - schending van het internationaal geweldverbod, kan er evenwel geen sprake van enige twijfel of de instructienorm van artikel 90 van de Grondwet is geschonden. De instructienorm dat de ontwikkeling van de internationale rechtsorde dient te worden bevorderd, wordt geschonden indien de regering als internationale vertegenwoordiger van de Staat eigenmachtig afwijkt van normen van het ***ius cogens***. Indien de regering zou oordelen dat enige norm van het ***ius cogens*** niet meer zou aansluiten op de internationale verhoudingen zoals die dan heersen, dan nog blijft de Staat ingevolge artikel 53 van het Weens Verdragenverdrag gebonden aan die norm, totdat die norm is vervangen door een later norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard. Het stond en staat de Staat derhalve niet vrij om de schendingen van het internationaal geweldverbod door de eigenmachtige gewapende aanvallen van de Verenigde Staten van Amerika (hierna aangeduid als **VS**) tegen Afghanistan en Irak, welke militaire aanvallen - dit wordt benadrukt - plaatsvonden zonder dat er sprake was van een tegen de VS gerichte gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest van de VN en zonder dat er sprake was van een expliciete machtiging door de Veiligheidsraad van de VN om gewapenderhand tegen de laatstgenoemde landen op te treden, op enigerlei wijze te steunen of te ondersteunen. Desalniettemin moet worden vastgesteld dat de Staat die agressie wel degelijk heeft gesteund en ondersteund. De Staat deed dit door middel van politieke verklaringen waarin tot uitdrukking werd gebracht dat met de agressie van de VS werd ingestemd, door toestemming te verlenen voor militaire transporten over Nederlands grondgebied en door het Nederlandse luchtruim, alsook door actieve medewerking aan de Amerikaanse agressie door de inzet van Nederlandse militaire eenheden zowel in het gevechtsgebied als ter vervanging van Amerikaanse eenheden die taken elders vervulden. De Staat heeft zich zodoende tot medeplichtige aan de Amerikaanse agressie gemaakt en zich daarmee schuldig gemaakt aan de meest ernstige normschending van het internationaal publiekrecht. Het is zonneklaar dat dit een handelwijze is die een schending oplevert van artikel 90 van de Grondwet.

De stellingname van de VJV c.s. houdt tenslotte ook in dat de burgerlijke rechter bevoegd en verplicht is om te oordelen over de naleving van zijn internationaal rechtelijke verplichtingen door de Staat, alsook dat de burgerlijke rechter de Staat - indien sprake is

van een dreigende schending door de Staat van die verplichtingen, ten gevolge waarvan de belangen worden geschaad van de burgers of burgerlijke organisaties die terzake een vordering hebben ingesteld - behoort te verplichten een dergelijke schending achterwege te laten. Het is in een rechtsstaat de taak van de rechterlijke macht om de rechtsorde te beschermen tegen inbreuken daarop van de uitvoerende macht. **Het is naar de mening van de VJV c.s. een in iedere rechtsstaat geldend rechtsbeginsel dat burgers en burgerlijke organisaties bevoegd en verplicht zijn om al het mogelijke te doen teneinde te voorkomen dat de Staat, door toedoen van de handelwijze van de regering, misdrijven naar internationaal recht pleegt of zich daaraan medeplichtig maakt.** De rechter is verplicht om mede op basis van dit rechtsbeginsel, welk rechtsbeginsel geldt naast en in aanvulling op de overige rechtsnormen die de VJV c.s. terzake hebben aangeduid, te oordelen over de litigieuze handelwijze van de Staat. Indien de rechter deze toetsing zou weigeren, zoals het Hof te Den Haag in zijn arrest van 16 mei 2002 dit reeds heeft gedaan, dan zou de rechter de beginselen van internationaal recht die in het Handvest van Neurenberg en het vonnis van het Internationaal Militair Tribunaal van Neurenberg tot uitdrukking zijn gebracht, welke beginselen door de internationale gemeenschap unaniem zijn onderschreven, ontkennen en daarmee impliciet de juistheid van dat vonnis achteraf ter discussie stellen. Dan zou de rechter niet de rechtsorde willen handhaven, maar de gevestigde orde, ongeacht de evidente misdadigheid daarvan. Alsdan zou de rechter feitelijk handelen op een wijze die niet te onderscheiden lijkt van die van de rechters die door INGO MÜLLER in zijn boek ***Furchtbare Juristen: Die unbewältigte Vergangenheit unserer Justiz*** (Kindler Verlag, Munich 1987) als Furchtbare Juristen werden aangeduid en waaromtrent WERNER MASER in zijn boek ***Tribunaal van Neurenberg: Het Nazi-regime voor zijn rechters*** (Spectrum, Utrecht/Antwerpen 1980) aangeeft dat rechters die zich gedragen als instrumenten van het politiek gezag, waarvan ze de wil aan de bevolking opleggen, een rechtsopvatting huldigen die niet alleen in Neurenberg als strafbaar werd gezien. Daarmee zou de rechter dan tevens impliciet tot de manifest absurde verklaring komen dat in de Grondwet bepalingen zijn neergelegd die volkomen inhoudsloos zijn, aangezien burgers en burgerlijke organisaties zich daarop tegenover de Staat niet kunnen beroepen.

De gevolgen die de Staat wenst te verbinden aan het gegeven dat de Staat terzake van de buitenlandse politiek en defensie een ruime beleidsvrijheid toekomt, zijn in de visie van de VJV c.s. dan ook apert onjuist. Weliswaar is het zo dat de rechter niet bevoegd is om politieke afwegingen te maken, maar de rechter behoort volop te toetsen aan de terzake geldende rechtsnormen indien burgers of burgerlijke organisaties stellen dat de Staat in zijn buitenlandse en defensie politiek normen van het ***ius cogens*** schendt. In dat laatste geval kan geen sprake zijn van enige terughoudendheid van de burgerlijke rechter, want het gaat alsdan om rechtsnormen die het fundament vormen voor een vreedzaam geordende internationale samenleving, om normen zonder welke een vreedzaam geordende internationale samenleving niet kan bestaan.

2. Eerste cassatiemiddel

2.1. De dreiging

Terzake van het eerste middel merkt de Staat in punt 2.2 van zijn schriftelijke toelichting op dat op het moment van het instellen van de vordering geen sprake of nog geen sprake was van militaire acties tegen andere soevereine staten dan Afghanistan, althans dat de dreiging dat een dergelijke actie zou plaatsvinden onvoldoende concreet was om reeds in het onderhavige geding aan de orde te kunnen komen.

Naar de mening van de VJV c.s. veinst de Staat hier een ongekende mate van naïviteit, waaraan in rechte voorbij dient te worden gegaan. De Amerikaanse president Bush heeft in zijn toespraak op donderdag 20 september 2001 tot de verenigde vergadering van de twee huizen van het Amerikaanse Congres, alle landen bedreigd die niet onvoorwaardelijk de zijde van de VS zouden kiezen:

> *Alle landen, in elke regio, moeten nu tot een beslissing komen. Of u kiest onze kant, of u staat aan de kant van de terroristen* (vertaling van ***NRC HANDELSBLAD*** van 21 september 2001).

Iedereen heeft dat onverholen dreigement, zeker in het licht van de diverse publicaties inzake de in de VS voorgestane buitenlandse en defensie politiek, zeer goed begrepen. Krantenartikelen vermelden in de berichtgeving soms uitdrukkelijk dat deze Amerikaanse dreiging kon worden vertaald met het motto "wie niet voor ons is, is tegen ons". Alleen de Staat, die de verantwoordelijkheid draagt voor de Nederlandse buitenlandse politiek, zou deze onverholen dreiging niet hebben onderkend, althans deze volstrekt ongeloofwaardige stelling wordt door de Staat ingenomen. Voorts meldde op 3 oktober 2001 onder meer de ***Volkskrant*** reeds het bericht van het ***ANP*** dat Irak vreesde te zullen worden aangevallen vanwege de aanslagen van 11 september 2001. Dit was de reactie van Irak op dreigende uitlatingen van de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken Colin Powell. Ook dit is de Staat kennelijk ontgaan?

Dergelijke bedreigingen van de zijde van de Amerikaanse regering moeten overigens worden geplaatst in het licht van zowel de Amerikaanse woede en gekrenkte veiligheidswaan naar aanleiding van de aanslagen van 11 september 2001, alsook in het kader van het reeds decennia lang doorgaand agressief gedrag van de VS. Dat land heeft bij herhaling, in een schier onafgebroken reeks van militaire aanvallen tegen kleinere landen die militair gezien geen enkele bedreiging voor de VS vormden, getoond zich in het geheel niets gelegen te laten liggen aan het internationaal geweldverbod. Die aanvallen werden somtijds uitgevoerd door de Amerikaanse strijdkrachten zelf, somtijds door terroristische eenheden die volledig door de VS werden gefinancierd, bewapend, opgeleid en gecontroleerd. Aanvallen die soms werden uitgevoerd naar aanleiding van incidenten die ofwel willens en wetens door de VS waren uitgelokt, ofwel waaromtrent de Amerikaanse regering een apert onjuiste voorstelling van zaken gaf. Te noemen vallen onder meer Grenada (1979), Libië (1986), Nicaragua (1980 - 1991, waarvoor de VS in 1986 werd veroordeeld door het Internationaal Gerechtshof), Panama (1989), Afghanistan (1979 - 1992) en Joegoslavië (1999, met de volledige misdadige medeplichtigheid van de Nederlandse regering en derhalve van de Staat).

Bovendien is het een feit van algemene bekendheid dat de huidige politieke koers van de regering Bush in grote mate wordt bepaald door de stroming die wordt aangeduid als neo-conservatisme. Leidinggevende figuren van die politieke stroming maken deel uit van de regering Bush en hebben een doorslaggevende stem in het buitenlands beleid. Uit talloze publicaties blijkt dat deze stroming een overheersende positie nastreeft van de VS, waarbij

dat land zijn belangen waar ook ter wereld in voorkomend geval met behulp van militair geweld zeker dient te stellen. Daarbij speelt het internationaal publiekrecht in de opvattingen van deze neo-conservatieve stroming, in het geheel geen rol. Aan het internationaal geweldverbod en de volkenrechtelijk beginselen van goede trouw en van de soevereine gelijkheid van zelfstandige staten, wordt binnen die politieke denkrichting geen enkel belang gehecht. De VS dienen zich door niets of niemand tegen te laten houden bij de behartiging van de eigen nationale belangen.

Tegen deze achtergrond was en is de herhaaldelijke bedreiging door leden van de Amerikaanse regering van staten die zich niet onvoorwaardelijk achter de Amerikaanse buitenlandse politiek scharen, zonder enige twijfel zeer serieus te nemen. De Staat weet dit en moet geacht worden dit ook op de datum van de dagvaarding in eerste aanleg, te weten 9 oktober 2001, te hebben geweten. Op die datum waren zowel Afghanistan als Irak reeds expliciet door de Amerikaanse regering bedreigd.

2.2. De concreetheid van de vorderingen

Onder verwijzing naar het arrest van uw Raad van 21 december 2001 (NJ 2002, 217) stelt de Staat:

> *Nu militaire acties tegen andere soevereine staten ten tijde van de behandeling van de onderhavige zaak door het Hof (nog) niet aan de orde waren, had VJV in zoverre bij haar vorderingen onvoldoende belang omdat een onder alle omstandigheden onrechtmatig handelen van de Staat in verband met militaire acties tegen deze staten onvoldoende vaststond en de vordering van VJV in zoverre onvoldoende concreet is omschreven.*

Deze opvatting is onjuist, aangezien de Staat bij monde van de Nederlandse regering zich, ook binnen het kader van het NAVO-bondgenootschap, terstond achter het dreigende militaire optreden van de Verenigde Staten heeft geschaard. Een positiebepaling van de Staat die overigens tevens moet worden gezien in het licht van de agressie van Navo-landen tegen Joegoslavië in 1999, welke agressie onvoorwaardelijk door de Staat politiek is gesteund en ook door middel van feitelijke deelneming en hulpverlening is ondersteund. De Staat had ten tijde van het uitbrengen van de dagvaarding in eerste aanleg, reeds bij herhaling kenbaar gemaakt zich - behoudens enige obligatoire lippendienst - niets gelegen te laten liggen aan het internationaal geweldverbod.

Benadrukt wordt overigens dat een actie op grond van onrechtmatige daad niet vereist dat er een absolute zekerheid bestaat dat de onrechtmatige handelwijze waartegen die actie is gericht, ook daadwerkelijk zal plaatsvinden. Voldoende is dat er een reële dreiging bestaat dat die onrechtmatige handelwijze zal worden vertoond. Die reële dreiging bestond feitelijk reeds op 9 oktober 2001. Op 2 oktober 2001 reeds besloten de NAVO-landen unaniem dat de militaire acties tegen Al-Qaida en het Taliban-regime in Afghanistan aangemerkt zouden worden als acties binnen de reikwijdte van artikel 5 van het NAVO-verdrag. Daarmee heeft de Staat de agressieve koers van de VS onvoorwaardelijk gesteund, hoewel op 2 oktober 2001 er geen sprake was van een nog steeds voortgaande gewapende aanval tegen de VS en er op die datum evenmin sprake was van een machtiging van de Veiligheidsraad van de VN tot het gebruik van militair geweld tegen

Afghanistan. Op 3 oktober 2001 was Irak al bedreigd bij monde van de Amerikaanse minister van buitenlandse zaken. Op 4 oktober 2001 informeerde de regering de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de concrete militaire maatregelen waartoe ook Nederland zich in dat kader had verplicht (Kamerstukken II 2001/02, 27 925, nr. 8).

Ondanks de op 9 oktober 2001 reeds evident bestaande dreigende situatie voor andere landen dan Afghanistan, met name voor Irak, merkt de Staat in punt 2.2 van zijn schriftelijke toelichting het volgende:

> *Het enkele feit dat door de president van de Verenigde Staten meerdere malen is gedreigd met een militaire actie tegen andere staten, maakt niet dat daarmee de dreiging van onrechtmatig handelen door de Staat reëel is in de zin als door Uw Raad bedoeld. Het op militaire acties tegen andere soevereine staten ziende gedeelte van de vordering behoefde door de president en het Hof derhalve niet te worden behandeld*

Deze stellingname van de Staat moet naar de mening van de VJV c.s. worden aangemerkt als een bewuste en weloverwogen ontkenning van niet voor betwisting vatbare en voor een ieder te controleren feiten, waaraan in rechte behoort te worden voorbijgegaan.

De VJV c.s. benadrukken overigens dat, anders dan de Staat lijkt te willen betogen, de handelingen waarop het gevorderde verbod betrekking heeft wel degelijk onder alle omstandigheden onrechtmatig zijn. Het gaat immers om handelingen in het kader van militaire acties tegen personen, objecten of terreinen die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de desbetreffende soevereine staat daartoe toestemming heeft verleend, terwijl er geen sprake is van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest van de VN - de vordering beperkt zich immers tot de terroristische aanslagen van 11 september 2001 en tot terrorisme in het algemeen - en er evenmin sprake is van een machtiging van de Veiligheidsraad van de VN tot het gebruik van militaire middelen. Buiten de directe verdediging tegen een gewapende aanval en, in overige situaties, buiten de expliciete machtiging van de Veiligheidsraad van de VN tot gebruik van militair geweld, is ieder gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder daartoe toestemming te hebben verkregen van de desbetreffende soevereine staat, zonder meer in strijd met het internationaal geweldsverbod en derhalve zonder meer onrechtmatig. Ook medewerking door de Staat aan dergelijk onrechtmatig gebruik van geweld door de VS is zonder meer onrechtmatig; er is dan sprake van medeplichtigheid van de Staat aan moord, doodslag, mishandeling of vernieling.

3. Het tweede cassatiemiddel

3.1. Onderdeel 2.1 en 2.3

Hetgeen de Staat in de punten 2.3 en 2.5 van zijn schriftelijke toelichting opmerkt, is onjuist en gaat voorbij aan het gegeven dat de belangen van de VJV c.s. en van degenen die door eisers vertegenwoordigd worden, rechtstreeks in het geding zijn indien de internationale rechtsorde wordt geschonden, zeker wanneer het - zoals in casu - gaat om

de schending van het internationaal geweldverbod. Zoals hierboven in de inleiding reeds is uiteengezet, heeft de Staat op grond van artikel 90 van de Grondwet tegenover de VJV c.s. de rechtsplicht om de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen. Het is op die rechtsplicht dat de VJV c.s. zich op de eerste plaats beroepen. Die rechtsplicht houdt in dat de Staat het internationaal publiekrecht niet mag schenden door zelf het internationaal geweldverbod te overtreden, onderscheidenlijk door de overtreding van dat geweldverbod door andere staten politiek te steunen of feitelijk te ondersteunen en zichzelf op deze wijze tot medeplichtige te maken aan die overtreding. De vraag of de Staat het internationaal publiekrecht schendt, moet worden beantwoord op grond van alle relevante internationaal rechtelijke verplichtingen waaraan de Staat als zodanig is gebonden. In dat kader is het niet relevant of het al dan niet gaat om normen die op grond van artikel 93 van de Grondwet rechtstreekse werking hebben. Het gaat immers om de vraag of de Staat als zodanig zich aan zijn internationale verplichtingen houdt, welke verplichtingen zowel rechtstreeks werkende normen als andere normen van het internationaal publiekrecht betreffen.

3.2. Onderdelen 2.2, 2.4 en 2.5

Met name in de punten 2.4, 2.6 en 2.7 van zijn schriftelijke toelichting verkondigt de Staat een opvatting die geheel in lijn ligt van die van de Furchtbare Juristen waarop INGO MÜLLER het oog heeft. De burgers en burgerlijke organisaties hebben volgens de Staat geen verweer en hebben geen rechtsingang indien de Staat willens en wetens normen van het ***ius cogens*** schendt. De burgers en burgerlijke organisaties moeten zich volgens - let wel - de misdadig handelende Staat, gewoon neerleggen bij het gegeven dat de Staat niet van zijn misdadige handelwijze wenst af te zien. Dit is een rechtsopvatting die de gehele beschaafde wereld na Neurenberg heeft afgewezen.

De in de punt 2.4, 2.6 en 2.7 van zijn schriftelijke toelichting neergelegde opvattingen van de Staat komen er dan ook op neer dat de Staat het fundament van zijn eigen bestaan wenst prijs te geven, te weten dat de Staat een democratische rechtsstaat is, die gebonden is aan het internationaal publiekrecht en aan het eigen nationale rechtssysteem.

Met andere woorden: in de punt 2.4, 2.6 en 2.7 betoogt de Staat dat burgers en burgerlijke organisaties de Staat niet kunnen houden aan de norm dat ook de Staat aan het recht is gebonden. Het is volstrekt duidelijk dat uw Raad deze immorele, onrechtmatige en - blijkens de unanieme onderschrijving van de beginselen van Neurenberg door de Algemene Vergadering van de VN - door alle beschaafde landen van de wereld verworpen stellingname van de Staat, nimmer tot de zijne kan maken.

Uitermate bevreemdend is het dat de Staat in punt 2.6 van zijn schriftelijke toelichting benadrukt dat het in artikel 5 van het Statuut van het Internationaal Strafhof en in artikel 8 van de Wet Oorlogsstrafrecht "slechts" gaat om een aansprakelijkstelling van individuen. De Staat ziet kennelijk over het hoofd dat in het verleden politieke en militaire leidinggevenden zich aan hun individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheden meenden te kunnen onttrekken door de stellen dat zij de handelingen die hen werden verweten, niet als individueel persoon hadden verricht, maar als orgaan of vertegenwoordiger van

hun nationale staat, zodat die handelingen hen niet persoonlijk konden worden aangerekend en uitsluitend aan de staat zouden kunnen worden verweten. In dat kader heeft het Internationaal Militair Tribunaal te Neurenberg er op gewezen dat staten - die immers niets anders zijn dan gedachteconstructies - niet zelf kunnen handelen, maar uitsluitend door personen kunnen optreden:

> *Crimes against International Law are committed by men, not by abstract entities, and only by punishing individuals who commit such crimes can the provisions of International Law be enforced.* (***The Trial of German Major War Criminals***, Part 22, HMSO, London 1950, blz. 477)

Met andere woorden: de internationale strafrechtelijke aansprakelijkheid van individuen is er op gericht de staten te bewegen tot de naleving van hun internationaal publiekrechtelijke verplichtingen. Staten die strafrechtelijk gesanctioneerde normen van het internationaal publiekrecht schenden, zoals in casu de VS en de Staat, worden in voorkomend geval daarvoor strafrechtelijk vervolgd doordat hun organen of vertegenwoordigers voor hun misdaden aansprakelijk worden gehouden.

Tenslotte wordt wat betreft punt 2.4 van de schriftelijke toelichting van de Staat nog opgemerkt dat de Staat daarin ontkent, dat een schending van het geweldverbod waaraan Nederland politieke steun geeft of waaraan Nederland daadwerkelijk een bijdrage levert, het recht op leven aantast van degenen die door de VJV c.s. worden vertegenwoordigd. Dit is een evidente misvatting. Iedere schending van het geweldverbod houdt in dat een onvoorspelbare situatie wordt gecreëerd van actie en reactie. Zoals de geschiedenis ons leert, kan één enkele moord onder omstandigheden leiden tot een wereldoorlog, waarin geen enkele ingezetene van de bij het conflict betrokken landen zijn leven nog zeker is. Het is om deze reden dat in de preambulaire overwegingen van het Handvest van de VN en in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens de noodzaak van de vredeshandhaving voorop wordt gesteld. Vrede in de zin van de afwezigheid van gewapende conflicten tussen landen, is de prealabele voorwaarde voor de realisatie van de mensenrechten. Zeker in het geval dat Nederland een onrechtmatig militair optreden van de VS tegen een derde land politiek of feitelijk steunt, dreigen Nederlandse ingezetenen het slachtoffer te worden van de reacties van de aangevallen partij. Dat dergelijke reacties te verwachten zijn, is de afgelopen tijd ook gebleken uit de talloze maatregelen die zowel door de VS als de Staat zijn genomen met het oog op de voorkoming van die reacties van de met militair geweld bestreden terroristische groeperingen of van de aangevallen soevereine staten. Deze bedreiging van het recht op leven betreft derhalve niet uitsluitend de ingezetenen van de landen die het slachtoffer zijn van de agressie van de VS en diens bondgenoten, maar ook de ingezetenen van de VS en diens bondgenoten, waaronder Nederland. De VJV c.s. kunnen derhalve voor hun leden die ingezetene zijn van Nederland in deze omstandigheid een beroep doen op het in artikel 2 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna aangeduid als **EVRM**).

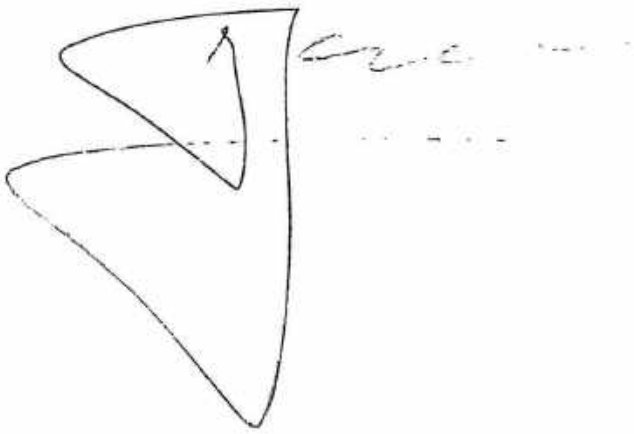
4. Het derde cassatiemiddel

Hetgeen de Staat stelt in punt 2.8 van zijn schriftelijke toelichting is onjuist. Het Hof heeft

zich een oneerlijke en partijdige rechter, heeft zich een Furchtbare Jurist in de zin van INGO MÜLLER getoond, door zich op basis van een buitengewoon gekunstelde redenering niet als verdediger van de rechtsorde te willen opstellen, maar als ondergeschikt orgaan van de uitvoerende macht, die de politieke en in dit geval misdadige wil van de Staat dwingend oplegt aan de justitiabelen en de justitiabelen weloverwogen de voet dwarszet bij de behartiging van hun eigen belangen, alsook bij hun streven gevolg te geven aan hun internationale verplichtingen zoals verwoord door het Internationaal Militair Tribunaal van Neurenberg:

> *individuals have international duties which transcend the national obligations of obidience imposed by the individual State.* (***The Trial of German Major War Criminals***, Part 22, HMSO, London 1950, blz. 477)

Het Hof kiest heeft in zijn benaderingswijze weloverwogen en bewust gekozen voor de ondermijning van het rechtsbeginsel dat de Staat zich dient te houden aan het internationaal publiekrecht en de eigen rechtsorde, een keuze die van een eerlijke en onpartijdige rechter in een staat die ernaar streeft een rechtsstaat te zijn, volstrekt is uitgesloten.

Mr. N.M.P. Steijnen
Advocaat en Procureur
Utrechtseweg 310
3812 RA Amersfoort
tel. (0)30-6915946
fax (0)30-6151120
e-mail: n.h.van.holst@freeler.nl

Meindert Stelling
Stationsstraat 21c
2405 BL Alphen a.d. Rijn

betreft: procedures hum. oorlogsrecht VJV datum 21 juli 2002

Beste Meindert,

Het heeft even geduurd, maar hierbij los ik mijn belofte in om je de laatste stukk te sturen in de zaak Danikovic, de conclusie van de Adv.-Gen. en mijn reactie daarop.

Dan heb ik ook al aangekondigd dat ik nog even zou terugkomen op cassatie-middel I in de Afghanistan-zaak.
In middel I formuleer je dat het Hof ten onrechte spreekt van een gevorderd verbod van medewerking aan militaire akties tegen Afghanistan, waar wij eisen een verbod van medewerking aan misdrijven tegen de vrede jegens Afghanistan, in casu een (dreigende) schending van geweldverbod.

Het lijkt me dat, aldus geformuleerd, de Hoge Raad zal stellen dat we bij dit middel geen belang hebben, nu uit de in cassatie voorgestelde lezing van de vorderingen van eisers niet iets anders zal voortvloeien dan uit de lezing van het hof, nu overigens voorts wel in dat cassatiemiddel wordt gesteld dat "iedere staat zich van dat gewelddadige optreden behoort te onthouden"; en dat "de Nederlandse regering" bepaalde stappen behoort te ondernemen, maar dat - wat daar overigens van zij - daarmee nog niet in cassatie is gesteld, laat staan aangetoond, dat ook deze verplichtingen van de Staat rechtstreeks door eisers zouden kunnen worden ingeroepen.

Met andere woorden: ook al zou het gestelde in dit middel juist zijn, zo zal de Hoge Raad m.i. dreigen te beslissen, dan nog betekent dit niet dat eisers hierbij een belang hebben.

Ik denk dan ook dat in de toelichting je er goed aan zou doen om hier nog op terug te komen en dit middel aan te vullen met de toelichting dat dit zich keert tegen de opvatting dat, nu het Hof door de hier gekozen bewoordingen als dat eisers zich zouden keren tegen wat door het Hof wordt aangeduid als "militaire akties", daar waar eisers bedoelen zich te keren tegen "misdrijven tegen de vrede en mitsdien tegen het geweldverbod" ten onrechte het Hof zich daarmee de gelegenheid schept voorbij te gaan aan de vraag of het door eisers voorop gestelde geweldverbod, als fundamenteel beginsel van volkenrechtelijk gewoonterecht, niet van zodanig dwingendrechtelijke kracht is,(ius cogens), dat rechters aan de onverkorte handhaving hiervan niet voorbij hadden mogen gaan, een en ander mede ook in het licht van artikel 90 Grondwet.

Volgens mij is het het proberen waard om het middel in die te versterken via de toelichting.

Overigens natuurlijk alle waardering voor je werk !

NHvH

Heden, de juli tweeduizendtwee,
op verzoek van

1. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de **Vereniging van Juristen voor de Vrede**, gevestigd te Utrecht,
2. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de politieke partij **De Groenen**, eveneens gevestigd te Utrecht,
3. de vereniging **Vrouwen voor Vrede**, gevestigd te Amersfoort,
4. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid **Haags Vredes Platform**, gevestigd te 's-Gravenhage, en
5. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de **Nieuwe Communistische Partij - NCPN**, gevestigd te Amsterdam,

te dezer zake allen domicilie kiezend te 's-Gravenhage aan de Raamweg 3 ten kantore van de advocaat bij de Hoge Raad der Nederlanden mr. J. Groen, die in deze zaak door mijn rekwiranten als advocaat wordt aangewezen om hen als zodanig te vertegenwoordigen in het hierna aangeduide geding in cassatie,

heb ik,

de STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie en Ministerie van Buitenlandse Zaken), zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52 aldaar, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden,

aldaar mijn exploit doende, sprekende met en voor elk ministerie een afschrift dezes latende aan:

AANGEZEGD

dat mijn rekwiranten zich gegriefd voelen door en hierbij beroep in cassatie instellen tegen het arrest van het Gerechtshof, eerste civiele kamer, te 's-Gravenhage, dat onder rolnummer **01/1216 KG** (rolnummer rechtbank KG 01/1219) tussen mijn rekwiranten als appellanten, tevens incidenteel geïntimeerden, en gerekwireerde als geïntimeerde, tevens incidenteel appellant, is gewezen en uitgesproken ter openbare terechtzitting van 16 mei 2002.

Voorts heb ik, deurwaarder, geheel exploiterende als hierboven weergegeven, gerekwireerde voornoemd,

GEDAGVAARD

om op vrijdag 19 juli tweeduizendtwee, des voormiddags om 10.00 uur vertegenwoordigd door een advocaat bij de Hoge Raad der Nederlanden, ter verschijnen ter openbare terechtzitting van die Raad, Eerste Enkelvoudige Kamer, alsdan gehouden wordende in het gebouw van die Raad aan de Kazernestraat 52 te 's-Gravenhage;

TENEINDE

alsdan tegen voormeld arrest te horen aanvoeren de navolgende

MIDDELEN VAN CASSATIE

Middel I

Schending en/of verkeerde toepassing van het recht, doordat hetgeen het Hof heeft overwogen in rechtsoverweging 1 van het bestreden arrest berust op een verkeerde lezing van de vorderingen van eisers in cassatie, zodat de op die verkeerde lezing gebaseerde beslissing rechtens onjuist is, dan wel niet of onvoldoende gemotiveerd, dan wel onbegrijpelijk is.

In rechtsoverweging 1 zegt het Hof dat het onderhavige geding in de kern gaat om de vraag of de Staat verboden moet worden steun te verlenen aan de door de Verenigde Staten van Amerika (**VS**) ontplooide militaire acties in Afghanistan zolang niet aan zekere in het petitum omschreven voorwaarden is voldaan, en of zekere daarmee verband houdende nevenvorderingen moeten worden toegewezen. Deze overweging berust op een verkeerde lezing van de vorderingen van eisers in cassatie, althans berust op een verkeerde weergave van die vorderingen.

Anders dan het Hof overweegt, gaat het eisers in de kern om de vraag of de Staat verboden moet worden om op welke manier dan ook steun te verlenen aan misdaden tegen de vrede of om die misdaden zelf te plegen, welke misdaden zijn gepleegd tegen Afghanistan en dreigen te worden gepleegd tegen andere soevereine staten naar aanleiding van de door de president van de VS afgekondigde oorlog tegen het terrorisme. Deze oorlog tegen het terrorisme wordt in strijd met het internationaal publiekrecht ook met militaire middelen gevoerd. Hierdoor wordt het geweldverbod geschonden, welk verbod bescherming beoogt te bieden aan de fundamentele mensenrechten, alsmede aan de waarde en waardigheid van ieder individu, op welke plaats op aarde dit individu ook leeft. Schending van het geweldverbod is het meest ernstige misdrijf naar internationaal publiekrecht.

De door de VS afgekondigde en door de NAVO-lidstaten ondersteunde oorlog tegen het terrorisme is nog niet beëindigd. De dreiging met het gebruik van militair geweld tegen andere soevereine staten is diverse malen door de president van de VS herhaald. Openlijk

wordt gespeculeerd over de volgende slachtoffers van de door de VS geplande en voorbereide misdaden tegen de vrede. Het is met het oog op deze voortdurende schending van de meest fundamentele norm van het internationaal publiekrecht, het geweldverbod, dat eisers niet alleen hebben gevorderd dat het de Staat wordt verboden om op welke manier dan ook steun te verlenen aan de onderhavige misdaden tegen de vrede of om deze misdaden zelf te plegen, maar tevens hebben gevorderd dat de regering mededeling doet aan de VS, aan bondgenoten van de VS en aan de Verenigde Naties dat het onderhavige gewelddadige optreden in het kader van de oorlog tegen het terrorisme, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest van de Verenigde Naties (**VN Handvest**) en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich van dat gewelddadige optreden behoort te onthouden. Op grond van artikel 90 Grondwet is de Nederlandse regering immers verplicht om zich in te zetten voor de ontwikkeling van de internationale rechtsorde. Deze grondwettelijke verplichting brengt ten minste met zich dat de Nederlandse regering stappen behoort te ondernemen gericht tegen de meest ernstige vorm van aantasting van de internationale rechtsorde, dat wil zeggen tegen misdaden tegen de vrede.

Middel II

Schending en/of verkeerde toepassing van het recht, doordat het Hof heeft overwogen als in rechtsoverweging 3 van het bestreden arrest is weergegeven en op grond daarvan heeft beslist.

Onderdeel 1. Anders dan het Hof overweegt, kan niet in het midden worden gelaten of naleving van artikel 90 Grondwet op vordering van belangenverenigingen als de VJV c.s. in rechte kan worden afgedwongen. Het gaat hierbij immers om de centrale stelling die door eisers in cassatie is verdedigd. Eisers in cassatie komen immers op voor de handhaving van de internationale vrede, voor de ontwikkeling van de internationale rechtsorde en voor de bescherming van de rechten van de mens. Zij hebben hierop uitdrukkelijk gewezen in hun memorie van antwoord in het incidenteel appèl van 20 december 2001. In dat kader komen eisers in cassatie ook op voor de mensenrechten zoals neergelegd in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (**Universele Verklaring**), in het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (**EVRM**). Tot die mensenrechten behoren het recht op het bestaan van een zodanige internationale orde, dat de rechten en vrijheden die in de Universele Verklaring zijn genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt. Dit mensenrecht is neergelegd in artikel 28 van de Universele Verklaring, welke bepaling in de Europese Unie rechtstreekse werking heeft. Daaraan hebben eisers in cassatie in eerste aanleg uitdrukkelijk herinnerd in hun pleitnota van 19 oktober 2001 (blz. 10, alsmede noot 14). Ook hebben eisers in cassatie uitdrukkelijk gewezen op het recht op leven en het recht op het ongestoord genot van eigen bezittingen.

De handhaving van de internationale rechtsorde is, zoals ook uit de preambulaire overwegingen van het VN Handvest blijkt, van doorslaggevende betekenis voor de

bescherming van grondrechten van de mens, alsmede van de waarde en waardigheid van ieder individu. Schendingen van de internationale rechtsorde, met name de schending van het tot het ***ius cogens*** behorende geweldverbod, vormen derhalve niet alleen een inbreuk op het in artikel 28 Universele Verklaring neergelegde mensenrecht, maar vormen tevens een bedreiging van alle andere mensenrechten en met name van het recht op leven en het recht op het ongestoord genot van eigen bezittingen.

De belangen van eisers in cassatie zijn derhalve rechtstreeks in het geding indien de internationale rechtsorde wordt geschonden. Het gaat hierbij om belangen die op grond van artikel 90 Grondwet door de Nederlandse regering dienen te worden behartigd en verdedigd. Ingevolge die grondwettelijke taakopdracht aan de Nederlandse regering, dient deze immers de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen. Deze taakopdracht houdt tenminste in dat de Nederlandse regering zich zelf, als representant van de Staat in haar internationale betrekkingen, houdt aan de verplichtingen die voor de Staat voortvloeien uit het internationaal publiekrecht. De Nederlandse regering handelt niet overeenkomstig haar grondwettelijke taakopdracht en schendt derhalve de Grondwet, indien de regering als representant van de Staat zelf volkenrechtelijke verplichtingen van de Staat schendt. De Nederlandse regering handelt evenmin overeenkomstig haar grondwettelijke taakopdracht, indien zij als representant van de Staat de internationale rechtsorde niet verdedigt tegenover schendingen daarvan door andere staten en die schendingen niet aan de kaak stelt. Dit geldt met name wanneer het gaat op het tot het ***ius cogens*** behorende geweldverbod. Indien de Nederlandse regering dat geweldverbod zelf overtreedt, aan de overtreding van dat geweldverbod door andere staten medewerking verleent, of zich tegen de schending van het geweldverbod niet verzet in de internationale betrekkingen, schendt de Nederlandse regering haar uit artikel 90 Grondwet voortvloeiende verplichtingen en handelt zij volstrekt onrechtmatig.

Eisers in cassatie kunnen, nu haar belangen en de belangen van degenen die door haar worden vertegenwoordigd rechtstreeks in het geding zijn door de schending van het geweldverbod, zich tegenover de Staat rechtstreeks beroepen op artikel 90 Grondwet. In ieder geval houdt artikel 90 Grondwet tenminste in dat de Nederlandse regering verplichtingen heeft tegenover Nederlandse rechtspersonen en natuurlijke personen die ingezetene zijn van Nederland. Omdat eisers in cassatie zich op deze verplichtingen beroepen en voor het overige in het onderhavige geding uitsluitend de vraag aan de orde was of de Nederlandse regering, als representant van de Staat in haar internationale betrekkingen, zich aan haar grondwettelijke verplichtingen ingevolge artikel 90 houdt of heeft gehouden, kan de rechter zich niet, op grond van welke overweging dan ook, onttrekken aan de beantwoording van de laatstbedoelde rechtsvraag. Die rechtsvraag is rechtstreeks aan de orde en behoort door de rechter die daarmee in een civielrechtelijk geding wordt geconfronteerd, te worden beantwoord. Het nalaten van de beantwoording van die rechtsvraag door het Hof moet in de zienswijze van eisers in cassatie dan ook als rechtsweigering in de materiële betekenis van dat woord te worden aangemerkt en vormt derhalve tevens een schending van artikel 6 EVRM.

Onderdeel 2. Anders dan het Hof overweegt, heeft de nationale, burgerlijke rechter wel degelijk tot taak een uitspraak te doen over de rechtmatigheid van de dreiging met of het gebruik van geweld door de Staat of door andere staten, indien die rechtmatigheid van

belang is in verband met de beoordeling van de op artikel 6:162 Burgerlijk Wetboek gebaseerde, civielrechtelijke vorderingen van eisers in cassatie tegen de Staat. Zowel het volkenrechtelijke geweldverbod als de grondwettelijke verplichting voor de Nederlandse regering ingevolge artikel 90 Grondwet om de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen, beogen immers de meest fundamentele belangen van individuele burgers te beschermen. Zoals eisers in cassatie hebben aangegeven in hun memorie van antwoord in het incidenteel appèl van 20 december 2001, gaat het hierbij met name om het individuele mensenrecht op een vreedzame internationale orde zoals bedoeld in artikel 28 van de Universele Verklaring, alsook op het recht op leven en het recht op het ongestoord genot van eigen bezittingen.

De omstandigheid dat het geweldverbod, zoals dat van het ***ius cogens*** deel uitmakende verbod tot uitdrukking is gebracht in onder meer de artikelen 2, vierde lid, 42 en 51 VN Handvest, in de zienswijze van het Hof niet zou zijn neergelegd in bepalingen die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van artikel 93 Grondwet, doet aan het voorgaande niet af. Eisers in cassatie hebben zich tegenover de Staat beroepen op artikel 90 Grondwet. Die grondwettelijke bepaling legt verplichtingen op aan de Nederlandse regering, welke verplichtingen weliswaar op diverse manieren kunnen worden ingevuld - hierover bestaat naar de mening van eisers in cassatie geen verschil van opvatting tussen hen en de Staat - maar welke verplichtingen in ieder geval en tenminste inhouden dat de Staat het ***ius cogens*** niet mag schenden, noch de schending van het ***ius cogens*** door andere staten op welke manier dan ook mag ondersteunen. Indien in een civielrechtelijke procedure door eisers wordt gesteld dat de Nederlandse regering die uit artikel 90 Grondwet voortvloeiende verplichtingen niet nakomt en dat door dat plichtsverzuim de belangen van eisers op onrechtmatige wijze worden aangetast, behoort de rechter de daarmee verband houdende rechtsvragen te beantwoorden. Dit geldt ook indien voor de beantwoording van die rechtsvragen moet worden getoetst of de Staat of andere staten normen van het ***ius cogens*** al dan niet zouden schenden, welke normen niet zouden kunnen worden aangemerkt als bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden, zoals bedoeld in artikel 93 Grondwet. Er is immers geen enkele rechtsregel en geen enkel rechtsbeginsel aan te wijzen die de bevoegdheid van de civielrechtelijke rechter beperkt tot de beoordeling van de rechtmatigheid van de handelwijze van de Staat voor zover het betreft rechtsnormen die een ieder kunnen verbinden in de zin van artikel 93 Grondwet. Integendeel, in een democratische rechtsstaat zoals Nederland, is de burgerlijke rechter bevoegd om de rechtmatigheid van de handelwijze van de uitvoerende macht te toetsen op grond van iedere voor de Staat geldende rechtsnorm.

Dit laatste blijkt aanstonds wanneer het recht op leven wordt bezien. Ingevolge artikel 15, tweede lid, EVRM is er geen sprake van schending van het in artikel 2 EVRM neergelegde recht op leven, indien de dood van een individuele burger het gevolg is van geoorloofde oorlogshandelingen. Deze bepaling brengt met zich dat de rechter in voorkomend geval zich dient uit te spreken over de geoorloofdheid van de oorlogshandeling ten gevolge waarvan de dood van een individuele burger dreigt te worden veroorzaakt of reeds is veroorzaakt. In dat kader zal ook de vraag moeten worden beantwoord of de desbetreffende oorlogshandeling geen schending inhoudt van het geweldverbod. Met andere woorden: het is buiten kijf dat de individuele burger zich tegenover de Staat rechtstreeks kan beroepen op de artikelen 2 en 15 EVRM, in welk kader in voorkomend geval eveneens moet worden

getoetst of de Staat zich al dan niet aan het geweldverbod houdt of heeft gehouden. Onmiskenbaar betekent dit laatste dat de individuele burger ten minste een indirect beroep op het gewoonterechtelijke geweldverbod kan doen, dus ook indien dat geweldverbod - zoals het Hof dit heeft gesteld - in zijn herbevestiging in het VN Handvest niet zou zijn neergelegd in bepalingen die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van artikel 93 Grondwet, indien althans dat beroep op het geweldverbod van belang is in het kader van de beoordeling van de gestelde schending van een rechtsnorm waarop de individuele burger zich rechtstreeks tegenover de Staat kan beroepen.

Onderdeel 3. Ten onrechte baseert het Hof zich in rechtsoverweging 3 op artikel 93 Grondwet, aangezien de vraag of het geweldverbod een ieder verbindt, in het onderhavige geding in het geheel niet aan de orde is. Aan de orde is of de Staat, alsmede of de VS en andere bondgenoten van de VS aan het geweldverbod zijn verbonden, een vraagstuk dat niet wordt beheerst door artikel 93 Grondwet, maar door het internationaal gewoonterecht en het Weens Verdragenverdrag, alsmede - voorzover het geweldverbod tot uitdrukking is gebracht in het VN Handvest - door het VN Handvest en de besluiten van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. Het is buiten iedere twijfel dat de Staat, de VS en andere bondgenoten van de VS aan het geweldverbod zijn verbonden. Aan de orde is derhalve of de Nederlandse regering, als representant van de Staat in internationale betrekkingen, zich houdt aan de verplichtingen die voor haar voortvloeien uit artikel 90 Grondwet. Het is op deze grondwettelijke verplichtingen van de Nederlandse regering dat eisers in cassatie een beroep hebben gedaan.

Ook overigens is artikel 93 Grondwet in het geheel niet aan de orde voorzover het geweldverbod deel uitmaakt van het internationaal gewoonterecht. Dat gewoonterechtelijk geweldverbod is weliswaar herbevestigd en derhalve opnieuw tot uitdrukking gebracht en verwoord in het VN Handvest, maar het bestaan van het geweldverbod als zodanig is niet afhankelijk van dat handvest en staat daar los van. Als zodanig is er wat betreft het geweldverbod derhalve geen sprake van "bepalingen van verdragen en van besluiten van volkenrechtelijke organisaties, die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden", maar van een gewoonterechtelijke norm die als ***ius cogens*** is aanvaard door de internationale gemeenschap van staten in haar geheel. Artikel 93 Grondwet heeft op die gewoonterechtelijke normen geen betrekking.

Onderdeel 4. Ongeacht het voorgaande is het geweldverbod een volkenrechtelijke norm die een ieder verbindt. Dit gezien de in het internationaal publiekrecht aanvaarde beginsel van individuele verantwoordelijkheid betreffende misdrijven tegen de vrede. Deze individuele verantwoordelijkheid is tot uitdrukking gebracht in het Handvest van het Internationaal Militair Tribunaal van Neurenberg en in het vonnis van dat tribunaal. Door de unanieme aanvaarding van de zogenoemde beginselen van Neurenberg door de gemeenschap van staten, welke aanvaarding tot uitdrukking is gebracht toen op 11 december 1946 resolutie 95 (I) unaniem werd aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, maken deze beginselen, waaronder het beginsel van individuele verantwoordelijkheid betreffende misdrijven tegen de vrede, als zodanig deel uit van het internationaal gewoonterecht. Deze beginselen van volkenrechtelijk gewoonterecht richten zich tot een ieder, ongeacht en los van artikel 93 Grondwet.

De vorenbedoelde volkenrechtelijke individuele verantwoordelijkheid inzake het geweldverbod is overigens laatstelijk herbevestigd in het Statuut van het Internationaal Strafhof, dat op 17 juli 1998 te Rome is aanvaard en dat inmiddels ook door Nederland is geratificeerd. In artikel 5, eerste lid, aanhef en onderdeel d, van dat statuut is neergelegd dat het Internationaal Strafhof jurisdictie heeft ten aanzien van de misdaad van agressie (*"The crime of aggression"*). In artikel 25 is de individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid opnieuw verwoord.

Onderdeel 5. Ongeacht hetgeen hierboven is gesteld in de onderdelen 2 en 3, is de verdragsrechtelijke herbevestiging van het gewoonterechtelijk geweldverbod in het VN Handvest, in ieder geval neergelegd in verdragsbepalingen die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden zoals bedoeld in artikel 93 Grondwet. Dit mede gelet op de in onderdeel 4 hierboven bedoelde individuele verantwoordelijkheid.

Steun voor deze zienswijze vinden eisers in cassatie overigens in het vonnis in kort geding d.d. 7 april 1999 van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage, Sector Civiel Recht - President, gewezen in de zaak met rolnummer KG 99/339 van Aleksander Danikovic c.s. tegen de Staat der Nederlanden. In rechtsoverwegingen 3.3 tot en met 3.5 van dat vonnis is overwogen:

> "**3.3.** *De vraag is nu of burgers aan genoemde normen* (bedoeld zijn het geweldverbod en het interventieverbod - eisers in cassatie) *ook rechtstreeks rechten kunnen ontlenen. In NJ 1991, nr 248 is de Hoge Raad de beantwoording van deze vraag uit de weg gegaan. Hij heeft in het midden gelaten of aan 'alle regels van internationaal recht waarop SVK zich ... heeft beroepen, door burgers rechtstreeks rechten kunnen worden ontleend.' Daarbij had de Hoge Raad veronderstellenderwijs aangenomen dat SVK zich ook op het in art. 2 lid 4 van het Handvest neergelegde verbod had beroepen. Dat beroep werd verworpen omdat het verbod in samenhang met het recht op zelfverdediging moest worden begrepen en in dit geval van zelfverdediging sprake was.*
> **3.4.** *Verder is in evengenoemd arrest onderzocht of er sprake was van strijd met het grondrecht op leven, zoals gewaarborgd in art. 2 EVRM en art. 6 IVBP. Ook eisers beroepen zich op deze artikelen. De HR oordeelde dat daarvan in het concrete geval geen sprake was.*
> **3.5.** *Bij deze stand van de jurisprudentie moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat onder omstandigheden aan het in het Handvest neergelegde verbod tot agressie en tot non interventie rechtstreekse werking wordt toegekend. Een argument hiervoor lijkt ook art. 15 lid 2 EVRM te verschaffen, dat afwijking van art. 2 EVRM niet toestaat behalve ingeval van dood als gevolg van 'rechtmatige oorlogshandelingen'. In het hierna volgende wordt veronderstellenderwijs aangenomen dat aan de evengenoemde verboden rechtstreekse werking toekomt."*

Middel III

Schending van artikel 6 van het EVRM doordat het Hof heeft overwogen als in rechtsoverweging 3 van het bestreden arrest is weergegeven en op grond daarvan heeft beslist.

Eisers in cassatie hebben zich in de dagvaarding in eerste aanleg beroepen op artikel 90 Grondwet. In punt 24 van de dagvaarding van 9 oktober 2001 is opgemerkt:

> *"Ingevolge artikel 90 van de Grondwet dient de Nederlandse regering de internationale rechtsorde te bevorderen. Enige steun van Nederland, in welke vorm dan ook, aan het dreigen met en het gebruik van geweld door de VS of door staten die zich hebben verbonden met de VS, zoals hierboven bedoeld, is onverenigbaar met deze grondwettelijke verplichting, omdat die dreiging met of dat gebruik van geweld onverenigbaar is met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht."*

Vervolgens zijn op basis van artikel 90 Grondwet vorderingen gesteld die invulling geven aan de verplichtingen die, in het licht van de volkenrechtelijke verplichtingen die op alle staten rusten ingevolge het geweldverbod en de overige beginselen van het volkenrecht, voor de Nederlandse regering voortvloeien uit die grondwetsbepaling. Een en ander op zodanige wijze dat bij toekenning van het door eisers in cassatie gevorderde, de onrechtmatige handelwijze van de Nederlandse regering terzake wordt beëindigd en aan eisers in cassatie en degenen die door hen worden vertegenwoordigd geen verdere schade wordt of dreigt te worden toegebracht door toedoen of stilzitten van de Nederlandse regering.

De vorderingen van eisers in cassatie kunnen redelijkerwijs niet zo worden uitgelegd, dat de eisers in cassatie zich tegenover de Staat direct zouden hebben willen beroepen op het geweldverbod. Dat beroep komt niet anders dan op indirecte wijze aan de orde, namelijk in het kader van het beroep van eisers in cassatie op de uit artikel 90 Grondwet voortvloeiende verplichtingen van de Nederlandse regering. Op grond van de in artikel 90 Grondwet gegeven opdracht aan de regering, dient deze zich in te zetten voor handhaving van het geweldverbod en mag de regering *a fortiori* niet meewerken aan schending van dat verbod. Zoals onder meer uit de preambulaire overwegingen van het VN Handvest blijkt, is de handhaving van het geweldverbod van doorslaggevende betekenis voor de bevordering van de internationale rechtsorde en voor de bescherming van grondrechten van de mens, alsmede van de waarde en waardigheid van ieder individu. Dit eminente belang van het geweldverbod dient in de zienswijze van eisers in cassatie als een algemeen bekend feit te worden aangemerkt. De Nederlandse regering is, als vertegenwoordiger van de Staat in de internationale betrekkingen, de primair verantwoordelijke voor de handhaving van het geweldverbod voorzover het de Staat betreft.

Het is boven iedere twijfel verheven dat iedere burger groot belang heeft bij de ontwikkeling van de internationale rechtsorde en derhalve groot belang heeft bij het voorkomen van schendingen van de internationale rechtsorde, zeker waar het gaat om normen van het ***ius cogens***. Het is dan ook evident dat een handelwijze van de Nederlandse regering die volstrekt onverenigbaar is met de uit artikel 90 Grondwet voor de regering voortvloeiende verplichtingen, in casu het verlenen van steun aan en het zich niet verzetten tegen de meest ernstige inbreuk van het internationaal publiekrecht die men zich kan voorstellen, te weten het plegen van misdaden tegen de vrede, een onrechtmatige daad vormt tegenover iedere burger. Immers, de belangen van iedere burger worden geschaad tengevolge van deze onrechtmatige handelwijze van de Nederlandse regering.

Terwijl het onmiskenbaar is dat eisers in cassatie zich hebben beroepen op artikel 90 Grondwet en in dat kader op verplichtingen die ingevolge het internationaal publiekrecht primair rusten op de Staat, voor de naleving waarvan de Nederlandse regering als vertegenwoordiger van de Staat in de internationale betrekkingen de primaire verantwoordelijkheid draagt, begint het Hof met een daarvan geheel losstaande discussie. Terwijl de vraag aan de orde was of de Nederlandse regering, als representant van de Staat in internationale betrekkingen, handelde in overeenstemming met het op de Staat rustende geweldverbod, begint het Hof een discussie over de niet relevante vraag of het wel gaat om normen zoals bedoeld in artikel 93 Grondwet, om bepalingen en besluiten die naar haar inhoud een ieder kunnen verbinden. Wat betreft het internationaal publiekrecht was en is in het kader van het onderhavige geding de enig relevante vraag of de Nederlandse regering, als representant van de Staat in internationale betrekkingen, te goeder trouw invulling geeft aan de verplichting van de Staat om het geweldverbod te respecteren.

Door een probleemstelling in geding te brengen die redelijkerwijs niet in verband kan worden gebracht met de vraagstelling die in het geding werkelijk aan de orde is, door bovendien de bevoegdheid van de rechter wat betreft het internationaal publiekrecht te willen beperken tot normen zoals bedoeld in artikel 93 Grondwet, zonder dat voor een zodanige beperking enige rechtsregel of enig rechtsbeginsel kan worden aangewezen, alsook door op basis van de vorenbedoelde evident onjuiste en onredelijke overwegingen de vorderingen van eisers in cassatie af te wijzen, heeft het Hof zich geen eerlijke en onpartijdige rechter getoond. Integendeel, het Hof heeft zich in het bestreden arrest bereid getoond om op basis van een uitermate gewrongen en niet relevante redenering, dus op oneerlijke en partijdige wijze, een apert onrechtmatige handelwijze van de Nederlandse regering te sauveren, een handelwijze waarin de Nederlandse regering zich in die zin als misdadig manifesteert, dat door haar - als representant van de Staat in internationale betrekkingen - actieve steun is verleend en geen verzet wordt geboden aan misdaden tegen de vrede.

MITSDIEN

op grond van vorenstaande middelen van cassatie, althans onderdelen daarvan, te horen concluderen dat het de Hoge Raad behage het arrest waarvan beroep te vernietigen, met zodanige verdere beslissing als de Hoge Raad zal vermenen te behoren, kosten rechtens.

De kosten dezes zijn voor mij, deurwaarder, euro

MR E.Th.Hummels
MR M.H.P.G. Wiertz
advocaten en procureurs

postadres: postbus 407
3700 AK Zeist

telefoon: 030 693 27 63
fax: 030 693 27 94
bezoekadres: Berkenlaan 14 Zeist

Nico Steijnen
Couwenhoven 52-05
3703 ER Zeist

inzake : VJV &c. / Staat; betr. Afghanistan
uw kenmerk :
mijn kenmerk : 20010313H
Zeist, 18 mei 2002
Beste Nico,
Hierbij zend ik je de teleurstellende beslissing van het Gerechtshof Den Haag van 16 mei 2002 in de opgemelde zaak.
Ik heb De Groenen, Vrouwen voor Vrede, het Haags Vredesplatvorm en de NCPN een brief met de navolgende tekst geschreven:
"Hierbij zend ik u kopie van de uiterst teleurstellende beslissing van het Gerechtshof Den Haag d.d. 16 mei 2002.
De vordering is afgewezen, het Hof vindt dat de burger geen beroep kan doen voor de nationale rechter op de artikelen 2 lid 4, 42 en 51 Handvest van de Verenigde Naties, omdat dit geen bepalingen zouden zijn die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van artikel 93 Grondwet.
Naar mijn mening miskent het Hof hiermede de juiste betekenis van de betreffende bepalingen.
De VJV overweegt daarom om cassatieberoep in te stellen. Dat moet gebeuren binnen 56 dagen na 16 mei 2002.
Gaarne verneem ik van u of u wederom meedoet, nu in deze derde fase, uiteraard in het geval de VJV inderdaad zou besluiten tot het voeren van een cassatieprocedure. Dit natuurlijk op dezelfde conditie als eerst voor wat betreft de kosten.
Ik verzoek u contact met mij op te nemen, zodat we de betreffende beslissing en de vervolgstappen kunnen bespreken.
In afwachting van uw bericht hierover."
Dat de VJV overweegt om cassatieberoep in te stellen is wellicht wat prematuur gesteld, nu we nog moeten overleg plegen. Een vereniging als de VJV pleegt echter altijd cassatieberoep te overwegen als er een negatieve beslissing binnen komt. Het overwegen hoeft niet te resulteren in actie.
Ik verzoek Meindert om het overlegproces van het VJV-bestuur te starten (denk aan de beperkte cassatietermijn van 56 dagen na 16 mei 2002!).
Met vriendelijke groet,
Erik Hummels
bijl. 1
20010313H/020518.

Uitspraak: 16 mei 2002
Rolnummer: 01/1216 KG
Rolnr. rb.: KG 01/1219

IN NAAM DER KONINGIN.

HET GERECHTSHOF TE 's-GRAVENHAGE, eerste civiele kamer, heeft het volgende arrest gewezen in de zaak van:

1. **VERENIGING VOOR JURISTEN VOOR DE VREDE,**
   gevestigd te Utrecht,

2. **de politieke partij DE GROENEN,**
   gevestigd te Utrecht,

3. **VROUWEN VOOR VREDE,**
   gevestigd te Amerstfoort,

4. **HAAGS VREDESPLATFORM,**
   gevestigd te 's-Gravenhage,

5. **DE NIEUWE COMMUNISTISCHE PARTIJ,**
   gevestigd te Amsterdam,

allen verenigingen met volledige rechtsbevoegdheid,
appellanten in het principaal appel,
geïntimeerden in het incidenteel appel, hierna te noemen: VJV c.s.,
procureur: mr. J. Groen,

tegen

DE STAAT DER NEDERLANDEN (Ministeries van Algemene Zaken, Defensie en Buitenlandse Zaken),
waarvan de zetel is gevestigd te 's-Gravenhage,
geïntimeerde in het principaal appel,
appellant in het incidenteel appel, hierna te noemen: de Staat,
procureur: mr. G.J.H. Houtzagers.

HET GEDING

Bij exploit van 9 november 2001 hebben VJV c.s. hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van de president van de rechtbank 's-Gravenhage van 26 oktober 2001, in kort geding tussen partijen gewezen. Bij dit exploit en de daarnaar verwijzende conclusie van eis in hoger beroep hebben VJV c.s. tegen dit vonnis vijfentwintig grieven aangevoerd. Vervolgens hebben zij bij akte hun eis vermeerderd in die zin dat gevorderd wordt dat het hof zijn arrest uitvoerbaar bij voorraad verklaart. De Staat heeft bij memorie van antwoord de grieven van VJV c.s. bestreden en tevens incidenteel appel ingesteld. VJV c.s. hebben de enige door de Staat in het incidenteel appel aangevoerde grief bij memorie van antwoord in het incidenteel appel bestreden. De Staat heeft vervolgens nog een akte genomen. Tenslotte hebben partijen stukken gefourneerd en arrest gevraagd.

BEOORDELING VAN HET HOGER BEROEP

in het principaal en incidenteel appel:

1. Het gaat in dit geding naar de kern genomen om de vraag of de Staat verboden moet worden steun te verlenen aan de door de Verenigde Staten (VS) ontplooide militaire acties in Afghanistan zolang niet aan zekere in het petitum omschreven voorwaarden is voldaan, en of zekere daarmee verband houdende nevenvorderingen moeten worden toegewezen. De stellingen van VJV c.s. komen er op neer dat de door de VS ondernomen acties in strijd zijn met het geschreven en ongeschreven volkenrecht, meer in het bijzonder met de artikelen 2 lid 4, 42 en 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, en dat de Staat onrechtmatig want in strijd met art. 90 Grondwet handelt door aan het voormelde, in strijd met het internationaal recht komende, optreden van de VS in Afghanistan steun te verlenen. De president heeft de vorderingen van VJV c.s afgewezen, daartoe overwegende dat de militaire acties van de VS niet in strijd zijn met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht en dat derhalve de steun van de Staat aan die acties niet in strijd is met art. 90 Grondwet.

in het incidentele appel voorts:

2. Het hof zal eerst de enige grief in het incidentele appel behandelen, nu de Staat daarmee betoogt dat de president VJV c.s. niet-ontvankelijk had moeten verklaren in hun vordering. De Staat voert in dat verband met een voor het eerst in appel gedaan beroep op de strekking van art. 90 Grondwet onder meer aan dat het door VJV c.s. in dit geding aan de

orde gestelde geschil niet behoort te worden beslecht door de (burgerlijke) rechter en dat de president daarop dus ten onrechte ten gronde heeft beslist.

3. De grief is ten dele gegrond. In het midden kan thans blijven of, zoals de Staat betoogt, naleving van art. 90 Grondwet nimmer op vordering van belangenverenigingen als VJV c.s. in rechte kan worden afgedwongen. Ook indien een dergelijke vordering in beginsel mogelijk zou worden geacht kan dat er immers niet toe leiden dat de rechter zich zou moeten uitspreken over de vraag of de Staat (of een andere staat, zoals de Verenigde Staten) de door VJV c.s. genoemde normen van internationaal recht, meer in het bijzonder de artikelen 2 lid 4, 42 en 51 Handvest van de Verenigde Naties, hebben overtreden of dreigen te overtreden. Dit zijn immers geen bepalingen die naar hun inhoud een ieder kunnen verbinden in de zin van art. 93 Grondwet en waarop de burger voor de nationale rechter een beroep kan doen. Het betoog van de Staat dat hier voor de nationale, burgerlijke rechter geen taak is weggelegd en dat de president ten onrechte ten gronde op de vordering van VJV c.s. heeft beslist, is in zoverre dus juist. Anders dan de Staat betoogt dient dit niet te leiden tot niet-ontvankelijkverklaring van VJV c.s. in hun vordering maar dient deze te worden afgewezen.

4. Het voorgaande betekent dat het incidenteel appel doel treft en dat het vonnis van de president met verbetering van gronden behoort te worden bekrachtigd. De in het principaal appel voorgedragen grieven falen bij gebrek aan belang. Uit de beslissing in het incidenteel appel volgt immers dat die grieven niet tot vernietiging van het bestreden vonnis kunnen leiden. Ook in het principaal appel zal het bestreden vonnis dan ook worden bekrachtigd.

5. VJV c.s. zullen als de in het ongelijk gestelde partijen worden veroordeeld in de kosten van het hoger beroep in het principaal en het incidenteel appel.

BESLISSING

Het hof:

in het principaal en het incidenteel appel:

- bekrachtigt het vonnis waarvan beroep;

in het principaal en incidenteel appel:

- veroordeelt VJV c.s. in de kosten van het hoger beroep, tot heden aan de zijde van de Staat in het principaal appel begroot op € 230,52 voor verschotten en € 772,– voor salaris van de procureur, en in het incidenteel appel op nihil voor verschotten en op € 386,– voor salaris van de procureur;

- verklaart deze kostenveroordeling uitvoerbaar bij voorraad.

Dit arrest is gewezen door mrs. De Brauw, De Groot en Boele en uitgesproken ter openbare terechtzitting van 16 mei 2002 in bijzijn van de griffier.

Voor Grosse:
uitgegeven aan mr. J. Groen
procureur van appellanten
De Griffier van het Gerechtshof
te 's-Gravenhage

Een Agenda voor Internationaal Recht tegen Terrorisme en voor Blijvende Vrede

April 2002 Afghanistan - Procedure

Nico Schrijver

Na de elfde september hebben deskundigen van internationale rechtspraak volle aandacht geschonken aan de vraag hoe te handelen bij daden van internationaal terrorisme. Daarbij kwamen uiteenlopende gezichtspunten van internationale rechtspraak in beeld, inclusief de wet op zelf-verdediging, het internationale strafrecht, wetten tegen terrorisme en mondiale rechtspraak gericht op bevordering van justitie. Een hoofdvraag was of de terroristische aanval tegen de Verenigde Staten een 'gewapende aanval' betrof in de zin dat de USA het recht zou hebben om als aangevallen Staat terug te slaan met militaire middelen in overeenstemming met het recht op individuele dan wel collectieve zelf-verdediging. Dit was het standpunt dat de VN Veiligheidsraad innam met haar Resolutie 1368 (12 september) and 1373 (28 september 2001), zij het niet in ondubbelzinnige bewoordingen.. De Veiligheidsraad verwees slechts in algemene bewoordingen naar het recht op zelfverdediging, maar faalde om dit expliciet in verband te brengen met de aanvallen op de elfde september. Maar toch, indien de woorden 'gewapende aanval' en 'zelfverdediging' nog enige betekenis houden, zijn er goede redenen om te erkennen dat de Verenigde Staten het recht had op zelfverdediging. Maar, dit recht mag voor de Verenigde Staten en haar bondgenoten geen *carte blanche* worden om te doen wat ze willen. Zelf-verdediging moet zichzelf beperken tot de afweer van een gewapende aanval en van acute terroristische bedreiging. Verder moet iedere vorm van zelfverdediging strikt in overeenstemming zijn de principes van evenredigheid, noodzaak en inachtneming van internationale mensenrechten. Een doelstelling om het Taliban regime omver te werpen valt als zodanig buiten een bestek van zelfverdediging. Evenmin verschaft het recht op zelfverdediging een vrijbrief aan slachtoffer-staten om naar eigen believen andere staten te bestempelen als "een As van het Kwade", in bewoordingen zoals die door president Bush gebezigd worden. Het internationale strafrecht ontwikkelt zich de laatste tien jaar meer en meer, zoals duidelijk wordt in de vorming van ad hoc tribunalen voor voormalig Joegoslavië en Ruanda en in het aannemen van het Statuut van Rome voor het tot stand komen van een permanent Internationaal Hof van Strafrecht. Dit hof zal spoedig in werking treden. Het Statuut van Rome omvat in haar lijst van 'ernstige misdaden van internationale zorg' niet 'internationaal terrorisme'. Maar, in verband met de voorgenomen planning, het grootschalige karakter en de moedwillige bedreiging van duizenden onschuldige burgers, kan er mijns inziens weinig twijfel over bestaan dat de aanvallen van elf september vallen onder de bewoording 'wijdverbreide of systematische aanval tegen enige burgerbevolking' in artikel 7 van het Statuut van Rome. Mijns inziens dragen die aanvallen het karakter van 'moord', 'uitroeiing' en andere 'inhumane daden', als genoemd in de lijst of misdaden binnen de bepalingen van de wet tegen misdaden begaan tegen de mensheid. Dit Hof kan in de toekomst een onafhankelijk forum bieden om internationale terroristen te berechten. Door daar vertrouwen in te investeren kan het op termijn zeer wel een toegevoegde mogelijk worden om internationaal

MR E.Th.Hummels
MR M.H.P.G. Wiertz
advocaten en procureurs

telefoon: 030 693 27 63
fax: 030 693 27 94
bezoekadres: Berkenlaan 14 Zeist

postadres: postbus 407
3700 AK Zeist

Nico Steijnen
Couwenhoven 52-05
3703 ER Zeist

inzake : VJV &c. / Staat; betr. Afghanistan
uw kenmerk :
mijn kenmerk : 20010313H
Zeist, 21 december 2001

Beste Nico,
De vorige keer heb ik je in de opgemelde zaak geschreven op 12 december 2001. Hierbij zend ik afschrift van de ter rolle van het Gerechtshof Den Haag van 20 december 2001 ingediende memorie van antwoord in het incidenteel appèl.
Ik zal thans zo spoedig mogelijk de beslissing van het hof vragen.
Ik zal nader berichten zodra de beslissing bekend is. Ik verwacht de beslissing zeker niet eerder dan in februari a.s.
Met vriendelijke groet,

Erik Hummels
bijl. 1
20010313H/011221.

R E.Th.Hummels
AR M.H.P.G. Wiertz
advocaten en procureurs

postadres: postbus 407
3700 AK Zeist

telefoon: 030 693 27 63
fax: 030 693 27 94
bezoekadres: Berkenlaan 14 Zeist

Het Gerechtshof te Den Haag
zitting van 20 december 2001
rolnummer 2001/1216

MEMORIE VAN ANTWOORD IN HET INCIDENTEEL APPEL

inzake:
1.
de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de Vereniging Juristen voor de Vrede, gevestigd te Utrecht
2.
De vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de politieke partij De Groenen, gevestigd te Utrecht
3.
De vereniging Vrouwen voor Vrede, gevestigd te Amersfoort
4.
De vereniging met volledige rechtsbevoegdheid Haags Vredes Platform, gevestigd te Den Haag
5.
De vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de Nieuwe Communistische Partij gevestigd te Amsterdam
Appellanten in het principaal appèl en geïntimeerden in het incidenteel appèl
Procureur: mr J.Groen
Advocaat: mr E.Th.Hummels

tegen

De Staat der Nederlanden
(Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie, Ministerie van Buitenlandse Zaken),
waarvan de zetel is gevestigd te Den Haag
geïntimeerde in het principaal appèl en appellant in het incidenteel appèl
procureur: mr G.J.H.Houtzagers

Geïntimeerden in het incidenteel appèl doen zeggen voor Antwoord in het incidenteel appèl:

Inleiding

1. Appellant in incidenteel appèl (hierna: **de Staat**) bestrijdt hetgeen de President in rechtsoverweging 3.1 heeft overwogen en verzoekt geïntimeerden in incidenteel appèl (hierna: **de VJV c.s.**) alsnog niet ontvankelijk te verklaren in hun vorderingen. De Staat baseert zich hierbij op de stellingname dat het in het onderhavige geding (uitsluitend) zou gaan om een collectieve actie als bedoeld in art. 3:305a BW. Zulks ten onrechte, omdat de vorderingen van de VJV c.s. in de eerste plaats betrekking hebben op de belangen die zij zelf als verenigingen hebben. Pas in de tweede plaats zijn de VJV c.s. in het onderhavige geding tevens opgekomen

voor de belangen van anderen.

2. Onderstaand worden eerst de aan de orde zijnde eigen belangen die de VJV c.s. ieder voor zich als vereniging hebben, aangegeven en toegelicht. Vervolgens wordt ingegaan op het opkomen van de VJV c.s. voor de belangen van hun leden, onderscheidenlijk voor de belangen van anderen dan hun leden. Daarna zullen enkele opmerkingen worden gemaakt naar aanleiding van hetgeen de Staat in zijn toelichting op het incidenteel appèl heeft gesteld.

De eigen belangen van de VJV c.s.

3. De VJV c.s. hebben als statutaire doelstelling ondermeer het bevorderen van een democratische c.q. rechtvaardige nationale en internationale rechtsorde, van de verwezenlijking van mensenrechten en van de vrede. Met het oog daarop hebben de leden van deze verenigingen zich bij de onderscheiden verenigingen aangesloten. De verenigingen ontplooien in dat kader diverse nationale en internationale activiteiten, waarbij zij in voorkomend geval zowel met elkaar als met andere organisaties met overeenkomstige doelstellingen samenwerken. Dit gaat gepaard met de inzet van velen en is slechts mogelijk doordat veel van hun leden ook daadwerkelijk bereid zijn daarvoor talrijke uren te werken en zich de nodige inspanningen te getroosten, alsook de daarvoor benodigde financiële middelen bijeen te brengen.

4. De activiteiten van de VJV c.s. richten zich niet alleen op de politieke besluitvorming op nationaal niveau. Door bundeling van krachten weten zij ook op internationaal niveau het politieke besluitvormingsproces te beïnvloeden. Een bekend voorbeeld daarvan is het zogenaamde World Court Project in de jaren 1992 - 1996, gedurende welke over heel de wereld gesprekken met politici en ambassadeurs werden gevoerd, teneinde te bewerkstelligen dat in de Wereldgezondheidsraad en de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties resoluties werden ingediend en aanvaard, waarin om het oordeel van het Internationaal Gerechtshof omtrent de rechtmatigheid van de dreiging met of het gebruik van kernwapens werd gevraagd. Die resoluties zijn, zeer tegen de wens van de regeringen van de meeste NAVO-landen, inderdaad aanvaard en hebben geleid tot een tweetal uitspraken van het Internationaal Gerechtshof d.d. 8 juli 1996.

5. Verder werken de VJV c.s. waar mogelijk samen met gelijkgestemde organisaties of groeperingen in Nederland en in het buitenland. Voorts ondersteunen de VJV c.s. vredesactiviteiten in het buitenland door directe ondersteuning van de daarbij betrokken organisaties of groeperingen. Het gaat daarbij om een veelheid van activiteiten, van inspanningen gericht op bijvoorbeeld de naleving van het Verdrag inzake de rechten van het kind en het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, tot activiteiten gericht op het tegengaan van militaire bewapening en militaire strategieën die, indien zij in praktijk zouden worden gebruikt of uitgevoerd, onvermijdelijk zouden leiden tot schending van het humanitair recht, alsook op de voorkoming van schendingen van het volkrenrechtelijk geweldverbod. Hierbij kan tevens worden verwezen naar de activiteiten die de VJV c.s., tezamen met andere organisaties en groeperingen verenigd in het "Platform tegen de Nieuwe Oorlog", hebben ontplooid tegen de onrechtmatige en disproportioneel gewelddadige manier waarop de strijd tegen het internationaal terrorisme thans wordt gevoerd. In Nederland zijn om daartegen te protesteren bij herhaling duizenden mensen bijeengekomen, terwijl ook op plaatselijk niveau voortdurend actie daartegen wordt gevoerd.

6. Zo nodig worden met het oog op de realisatie van hun statutaire doelstellingen ook juridische stappen gezet. Hierbij kan worden gewezen op het proces tegen de Staat
   a. van de Stichting Verbiedt de kruisraketten, tezamen met ruim 20.000 mede-eisers, gericht op het verkrijgen van het verbod om over te gaan tot plaatsing op Nederlands

grondgebied van kruisvluchtwapens die van nucleaire springladingen zijn voorzien, welke procedure heeft geleid tot het arrest van de Hoge Raad d.d. 10 november 1989 (NJ 1991, 248);

b. van de VJV, tezamen met ruim 4.700 mede-eisers, gericht op het verkrijgen van het verbod dat Nederland aan bepaalde manieren van gebruik van kernwapens medewerking verleent en reeds in vredestijd van mensen eist dat zij aan de inzet van kernwapens zullen meewerken, welke procedure thans hangende is bij de Hoge Raa;

c. in kort geding van de vereniging van Anti-Fascistische Oud-Verzetsstrijders; Bond van Anti-Fascisten, van de VJV, tezamen met 84 andere organisaties en individuele mede-eisers, gericht tegen steunverlening van Nederland aan het niet door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties gesanctioneerde, militair optreden van de Verenigde Staten van Amerika en het Verenigd Koninkrijk, welke procedure heeft geleid tot het vonnis van de President van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage d.d. 15 januari 1999 (rolnummer KG 98/1712; niet gepubliceerd);

d. in kort geding van de VJV, van de vereniging van Anti-Fascistische Oud-Verzetsstrijders; Bond van Anti-Fascisten, tezamen met 140 andere organisaties en individuele mede-eisers, gericht tegen de deelname en steunverlening aan het niet door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties gesanctioneerde, militair optreden van de NAVO tegen de Republiek Joegoslavië, welke procedure heeft geleid tot het vonnis van de President van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage d.d. 18 maart 1999 (rolnummer KG 99/69; niet gepubliceerd).

In geen van deze procedures, die alle betrekking hebben op de buitenlandse politiek van Nederland, zijn de als eisers optredende rechtspersonen niet ontvankelijk verklaard.

7. De door de VJV c.s. gestelde onrechtmatige steun van de Nederlandse regering aan het met het geweldverbod strijdige Amerikaans-Britse optreden tegen Afghanistan, heeft geleid tot een ernstige aantasting en ondermijning van de internationale rechtsorde. De uit het Handvest van de Verenigde Naties voortvloeiende verplichtingen zijn openlijk genegeerd door ondermeer de NAVO-lidstaten, de Verenigde Staten van Amerika gaan voorbij aan de uitsluitend aan de Veiligheidsraad toegekende bevoegdheden en heeft deze als het ware geüsurpeerd. Het vertrouwen dat de Verenigde Naties beoogt te bevestigen in de grondrechten van de mens, alsook in de waarde en waardigheid van ieder mens, is daardoor beschaamd. Verder is het aan ieder mens toekomende recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden die in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens zijn genoemd, ten volle kunnen worden verwezenlijkt, door het Amerikaans-Britse optreden en de Nederlandse goedkeuring daarvan ernstig aangetast en ondermijnd. Bovendien is het recht op leven van duizenden Afghanen, nu het oorlogsgeweld dat tegen hen is uitgeoefend geen rechtvaardiging heeft in het internationaal recht, geschonden. Tenslotte kan in dit verband tevens worden gewezen op het recht op het ongestoord genot van eigen bezit.

8. Door de hiervoor aangegeven ernstige schending en ondermijning van de internationale rechtsorde en van de mensenrechten, zijn de werkzaamheden van de VJV c.s. op onrechtmatige wijze door de Nederlandse regering bemoeilijkt en zijn de door de VJV c.s. bereikte resultaten op onrechtmatige wijze door de Nederlandse regering gedeeltelijk ongedaan gemaakt. De VJV c.s. zullen zich grote, langdurige en financieel kostbare inspanningen moeten getroosten om deze, door het toedoen van de Nederlandse regering toegebrachte schade aan hun werkzaamheden ongedaan te maken. De eigen belangen van de VJV c.s. die zij ieder voor zich als vereniging hebben, zijn derhalve door toedoen van de Staat op onrechtmatige wijze geschonden en heeft tot financiële benadeling van ieder van deze verenigingen geleid.

De behartiging van de belangen van de leden van de VJV c.s.

9. Een uitvloeisel van het gegeven dat de VJV c.s. opkomen voor een internationale rechtsorde waarin het geweldverbod wordt gerespecteerd, is dat de diverse, hierboven reeds aangeduide individuele mensenrechten worden behartigd. In zoverre is de door de VJV c.s. aangespannen procedure tegen de Staat in de tweede plaats tevens aan te merken als een collectieve actie zoals bedoeld in art. 3:305a BW.

10. Ten aanzien van de in dit geding aan de orde zijnde mensenrechten van de individuele leden van de VJV c.s., met name het in art. 28 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens bedoelde mensenrecht, zijn deze verenigingen uiteraard representatief. Bovendien hebben zij deze belangen bij voortduring daadwerkelijk behartigd. Voorts is er sprake van de in de jurisprudentie aangeduide bundeling van belangen. Gelet op zowel art. 3:305a BW als de jurisprudentie van de Hoge Raad is er derhalve geen enkele grond om in de onderhavige procedure te komen tot het oordeel dat de VJV c.s. niet ontvankelijk zouden zijn.

De behartiging van de belangen van niet-leden

10. Een uitvloeisel van het gegeven dat de VJV c.s. opkomen voor een internationale rechtsorde waarin het geweldverbod wordt gerespecteerd, is voorts dat de diverse, hierboven reeds aangeduide individuele mensenrechten worden behartigd ten behoeve van personen die geen lid zijn van de VJV c.s. In dit verband kan met name worden gewezen op de belangen van de Nederlandse ingezetenen die actief zijn in de vredesbeweging die binnen het "Platform tegen de Nieuwe Oorlog" samenwerkt, alsmede op de belangen van hen die niet verantwoordelijk zijn voor internationaal terroristische aanslagen, maar desalniettemin door het Amerikaans-Britse militair optreden worden bedreigd of die daarvan het slachtoffer zijn geworden.

11. Het is buiten twijfel dat de VJV c.s. representatief zijn voor de Nederlandse ingezetenen die actief zijn in de vredesbeweging die binnen het "Platform tegen de Nieuwe Oorlog" samenwerkt, maar die geen lid zijn van de VJV c.s. Het gaat hierbij om de leden van meer dan 180 organisaties, een niet onaanzienlijk deel van de Nederlandse bevolking. De enige redenen dat niet meer organisaties dan de VJV c.s. in eerste aanleg als eiser zijn opgetreden, zijn ten eerste dat niet al die samenwerkende organisaties tijdig konden worden bereikt en ten tweede dat de besluitvorming omtrent deelname aan de onderhavige procedure binnen zeer korte termijn diende plaats te vinden, hetgeen voor tal van organisaties in verband met de interne bevoegdheidstoedeling en besluitvorming procedures niet mogelijk bleek. De VJV c.s. bundelen de individuele belangen van de hier bedoelde Nederlandse ingezetenen. Bovendien hebben zij deze belangen bij voortduring daadwerkelijk behartigd. Gelet op zowel art. 3:305a BW als de jurisprudentie van de Hoge Raad is er derhalve geen enkele grond om in de onderhavige procedure te komen tot het oordeel dat de VJV c.s. niet ontvankelijk zouden zijn wat betreft de belangenbehartiging van de hier bedoelde groep Nederlandse ingezetenen.

12. Wat betreft de belangen van degenen die worden bedreigd door het Amerikaans-Britse militair optreden of die daarvan het slachtoffer zijn geworden, wordt het volgende opgemerkt. Het is buiten kijf dat, uitgaande van de stelling dat het Amerikaans-Britse geweld een schending van het geweldverbod is en derhalve onrechtmatig, het recht van de hier bedoelde bedreigde mensen of slachtoffers, op een internationale orde zoals bedoeld in artikel 28 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens, is aangetast. Voorts is hun recht op leven en hun recht op het ongestoorde genot van hun bezittingen bedreigd, onderscheidenlijk geschonden. De VJV c.s. is representatief wat betreft deze belangen en bundelt deze. Bovendien hebben zij deze belangen bij voortduring daadwerkelijk behartigd. De hier

bedoelde belangen zijn tegenover de Staat moeilijk te behartigen door de bedreigden of slachtoffers zelf, dan wel door de nabestaanden van slachtoffers. Gelet op zowel art. 3:305a BW als de jurisprudentie van de Hoge Raad is er derhalve geen enkele grond om in de onderhavige procedure te komen tot het oordeel dat de VJV c.s. niet ontvankelijk zouden zijn wat betreft de belangenbehartiging van de hier bedoelde groep bedreigden of slachtoffers.

Opmerkingen inzake de toelichting van de Staat

13. In punt 2.1 benadrukt de Staat het niet in de wet neergelegde vereiste van representativiteit en werkt deze in de punten 2.2 tot en met 2.4 nader uit. De Staat gaat daarbij voorbij aan het feit dat de uit de jurisprudentie blijkende aanvullende voorwaarde voor ontvankelijkheid niet uitsluitend betrekking heeft op representativiteit, maar een alternatief karakter kent. Het gaat niet uitsluitend om representativiteit, maar het kan in plaats daarvan ook gaan "het reeds eerder feitelijk werkzaamheden hebben ontplooid ten behoeve van de belangen waarvoor de organisatie in rechte opkomt". Het kan niet worden betwijfeld dat de VJV c.s. reeds tientallen jaren dergelijke werkzaamheden hebben ontplooid. Bovendien zijn de VJV en De Groenen reeds eerder in rechte voor die belangen opgetreden, in welk kader zij bij herhaling ontvankelijk zijn verklaard.

14. In punt 2.3 meent de Staat een argument voor niet ontvankelijkheid van de VJV c.s. te kunnen ontlenen aan de omstandigheid dat het in het onderhavige geding zou gaan om een zeer algemeen belang. Dit is onjuist, want het gaat om zeer concrete eigen belangen van de VJV c.s. als verenigingen en om concrete, individuele mensenrechten. De schending van het geweldverbod en de steun van de Nederlandse regering daaraan, leiden - zoals hierboven reeds is uiteengezet - tot schending van de eigen belangen van de verenigingen, alsmede tot schending van individuele mensenrechten. Ten onrechte verwijst de Staat dan ook uitsluitend naar positum 15 van de dagvaarding. Bij pleidooi hebben de VJV c.s. er uitdrukkelijk op gewezen dat schending van het geweldverbod en de Nederlandse steun daarvoor leiden tot schending van fundamentele mensenrechten, waaronder tevens begrepen het in art. 28 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens bedoelde recht. Zij hebben dat ook nader toegelicht.

15. In punt 2.3 benadrukt de Staat dat de vraag of de militaire acties en de steun van de Nederlandse regering in het belang zijn van het bevorderen van ondermeer de internationale rechtsorde en het streven naar wereldvrede, dient te worden bediscussieerd in het parlement. De Staat miskent hierbij dat het niet uitsluitend gaat om een politieke vraag die zonder enige door het recht gestelde begrenzing zou kunnen worden beantwoord. Op grond van zowel dwingend internationaal als nationaal recht dient de uitkomst van de discussie omtrent militaire acties tevens te worden bepaald door de rechtmatigheid daarvan. De vraag inzake de rechtmatigheid van militaire acties naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 dan wel naar aanleiding van het geen gevolg geven door het Taliban regiem aan het op 20 september 2001 door de Amerikaanse regering gestelde ultimatum, is op geen enkel moment en op geen enkele manier op juridisch verantwoorde, systematische en transparante wijze door de Nederlandse regering aan de orde gesteld. Evenmin is de laatstbedoelde vraag op juridisch verantwoorde, systematische en transparante wijze beantwoord in de discussie in het parlement, noch door de regering, noch door de parlementariërs. In de desbetreffende kamerstukken of in de handelingen valt een dergelijke, noodzakelijke beantwoording van deze, binnen een rechtsstaat zoals Nederland die wenst te zijn, zo voor de hand liggende rechtsvraag niet aan te wijzen. Integendeel, uit die kamerstukken en handelingen valt uitsluitend de voortdurende en bewuste misleiding van de zijde van de Nederlandse regering op te maken dat resolutie 1368 (2001) van de Veiligheidsraad, waarin de Veiligheidsraad de aanslagen van 11 september heeft aangemerkt als een "bedreiging voor de internationale vrede" en niet als een "inbreuk op de internationale

vrede" of als een "aanvalsdaad", een basis zou bieden voor de rechtmatigheid van gewapend optreden tegen de soeverein gelijkwaardige staat Aghanistan.

16. In punt 2.4 stelt de Staat dat de VJV c.s. niet voldoende representatief zouden zijn met betrekking tot het belang van ondermeer het bevorderen van de internationale rechtsorde en het streven naar wereldvrede. Hierbij lijkt de Staat een getalsmatig criterium te willen aanhouden, want hij wijst daarbij op het gegeven dat "een zeer grote groep mensen - waaronder de gehele regering en bijna de gehele Tweede Kamer - een ander standpunt dan appellanten innemen". Deze stellingname kan slechts worden aangemerkt als een slag in de ruimte. De VJV c.s. kunnen daarentegen wijzen op de vele duizenden leden van de organisaties die participeren in het "Platform tegen de Nieuwe Oorlog", alsmede op de duizenden die hebben gedemonstreerd tegen de Amerikaans-Britse gewelddadige reactie op de terroristische aanslagen van 11 september, tengevolge waarvan meerdere duizenden Afghanen reeds het slachtoffer zijn geworden, hoewel zij part noch deel hebben gehad aan die aanslagen en daaraan volkomen onschuldig waren. Vele duizenden in Nederland zijn het volstrekt oneens met de keuze de Nederlandse regering en de meerderheid van de Tweede Kamerleden om talloze onschuldigen in Afghanistan tot slachtoffer te maken, een keuze die zich in niets onderscheidt van die van de Al-Qaida beweging om onschuldigen tot slachtoffer te maken.

17. Het gegeven waarop de Staat in punt 2.4 wijst, dat sommigen wel instemmen met het gebruik van geweld, zegt overigens nog niets over de ontvankelijkheid van de VJV c.s. die een andere opvatting zijn toegedaan. Verwezen wordt naar de memorie van toelichting op het wetsontwerp dat heeft geleid tot de invoeging van art. 3:305a in Boek 3 van het BW (Kamerstukken II 1991/92, 22 486, nr. 3, blz. 21):

> "De belangen die zich voor bundeling in een collectieve vordering lenen, kunnen vermogensbelangen betreffen, maar ook meer ideëel getinte belangen. Met de actie kan opgekomen worden voor belangen die mensen rechtstreeks raken, of die mensen zich vanuit een bepaalde overtuiging hebben aangetrokken. Bij de meer ideëel getinte belangen doet het daarbij niet ter zake dat niet ieder lid van de samenleving evenveel waarde aan deze belangen hecht. Mogelijk is zelfs dat de belangen waarvoor men met de procedure wenst op te komen, in botsing komen met de ideeën en opvattingen van andere groeperingen in de samenleving. Dit op zichzelf zal een collectieve actie niet in de weg staan."

18. In punt 2.4 merkt de Staat voorts op dat het belang van bevorderen van de internationale rechtsorde en het streven naar wereldvrede ook onvoldoende concreet is om in dit soort vorderingen tegen de Staat te worden ontvangen. Hiermee gaat de Staat voorbij aan het gegeven dat het algemeen geformuleerde belang in het concrete geval zeer concreet is en zich zeer concreet aandient in te beschermen mensenrechten. Het belang van het bevorderen van de internationale rechtsorde impliceert dat in ieder geval moet worden voldaan aan de meest minimale norm dat door de Nederlandse regering het internationaal recht niet mag worden geschonden op zodanige wijze dat dit leidt tot bedreiging of aantasting van individuele mensenrechten. Het overeenkomstige geldt voor het streven naar wereldvrede. Dit streven brengt als minimaal te respecteren norm met zich dat de Nederlandse regering het geweldverbod niet mag schenden of aan een zodanige schending geen steun mag verlenen. Schending van het geweldverbod brengt immers per definitie schending van fundamentele mensenrechten met zich, terwijl de waarde en waardigheid van mensen wordt bedreigd of ontkend. De Nederlandse regering, en daarmee de Staat, voldoet niet aan deze uit deze algemeen geformuleerde belangen af te leiden minimum vereisten.

19. In punt 2.5 benadrukt de Staat dat art. 90 van de Grondwet slechts een taakstelling voor de regering bevat. Dit is naar de mening van de VJV c.s. onjuist, want die taakstelling impliceert dat het regeringbeleid te allen tijde dient te voldoen aan de norm dat geen afbreuk mag

worden gedaan aan de internationale rechtsorde en dat zeker het *ius cogens* niet mag worden geschonden. In de onderhavige procedure gaat het om s de schending van fundamentele beginselen en normen van het internationaal recht. Zo schendt de regering het beginsel van de goede trouw, door stelselmatig voorbij te gaan aan het gegeven dat de Veiligheidsraad bij uitsluiting bevoegd is om situaties zoals bedoeld in art. 39 van het Handvest van de Verenigde Naties te kwalificeren en dat de lidstaten aan die kwalificatie gebonden zijn. Ook in de memorie van antwoord in het principaal appèl die door de Staat is ingediend, is deze schending weer zichtbaar. In de eerste plaats in punt 3.7 daarvan, waar de Staat zondermeer ontkent dat hij gebonden zou zijn aan de kwalificatie die de Veiligheidsraad in resolutie 1368 (2001) aan de aanslagen van 11 september 2001 heeft gegeven. In de tweede plaats in punt 4.10 daarvan, waar de Staat zondermeer ontkent dat de President van de rechtbank gebonden zou zijn aan de definitie van agressie zoals deze in de bijlage bij resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties is gegeven, terwijl het Internationaal Gerechtshof heeft aangegeven dat deze definitie een weergave is van het internationaal gewoonterecht op dit punt, zodat alle staten - en dus de rechter - daaraan gebonden is. In de derde plaats in punt 5.4 daarvan, waar de Staat vasthoudt aan een interpretatie van de terminologie "gewapende groepen" die in de context van de definitie van agressie, waarin het militair gewapend optreden van reguliere strijdkrachten het referentiekader vormt, stellig niet in overeenstemming kan worden gebracht met de normale betekenis van het woord "gewapend". Bovendien schendt de Staat het beginsel van de soevereine gelijkheid van staten en het beginsel van niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden, door impliciet in te stemmen met de eis van de regering van de Verenigde Staten aan Afghanistan, dat aan Amerika onbeperkte toegang tot het grondgebied van Afghanistan zou moeten worden verleend, hetgeen *de facto* de onderwerping van Afghanistan aan de Verenigde Staten zou hebben ingehouden. Tenslotte kan worden gewezen op de schending van het geweldverbod, door in te stemmen met een gewapende aanval op Afghanistan die geen rechtsbasis vindt in het Handvest van de Verenigde Naties.

20. In punt 2.5 wijst de Staat op een vermeende discrepantie tussen het algemene karakter van de norm van art. 90 van de Grondwet en het bijzonder concrete karakter van de door de VJV c.s. gevraagde voorzieningen. Zoals hierboven reeds is uiteengezet dient ook in het concrete geval aan de algemene norm te worden voldaan. In het concrete geval leidt deze algemene norm tot zeer concrete vereisten. Dit houdt in dat er geen sprake is van een discrepantie tussen de algemene norm van art. 90 van de Grondwet en de door de VJV c.s. gevraagde voorzieningen. In concreto wordt het geweldverbod geschonden, zodat - teneinde te voldoen aan het uit art. 90 van de Grondwet voortvloeiende minimum vereiste dat het internationaal recht niet mag worden geschonden - deze schending dient te worden geredresseerd. De gevraagde voorzieningen zijn daarop gericht en daartoe noodzakelijk.

21. In punt 2.5 lijkt de Staat met het daar geciteerde te willen suggereren dat het in het onderhavige geding zou gaan om een maatschappelijk vraagstuk waarin het recht niet relevant is, althans geen beperkingen zou stellen ten aanzien van de keuze die ten aanzien van het in concreto aan de orde zijnde vraagstuk zou kunnen worden gemaakt. Dit ten onrechte, aangezien het in het onderhavige geding gaat om de rechtsvraag of het geweldverbod wordt geschonden. De beantwoording van die rechtsvraag is, zoals hierboven uiteengezet, niet aan de orde gesteld door de regering of de leden van de Tweede Kamer. De beantwoording van die rechtsvraag is bij uitstek een rechterlijke taak. De VJV c.s. hebben, vanuit het belang dat zij hechten aan de bevordering van de internationale rechtsorde en de handhaving van het geweldverbod, er alle belang bij dat de rechter deze rechtsvraag beantwoordt.

22. In punt 2.5 lijkt de Staat met het daar geciteerde tevens te willen suggereren dat de rechter met de beantwoording van de rechtsvraag of het geweldverbod is geschonden, zich zou begeven op het terrein dat aan de wetgever zou zijn voorbehouden. Dit ten onrechte, want de Nederlandse regering is met betrekking tot het internationaal recht in het algemeen en *ius*

cogens in het bijzonder geen wetgever. Een nationale regering staat daar niet als wetgever boven, want de wetgever is in deze de statengemeenschap als geheel, maar is daaraan als vertegenwoordiger van een individueel lid van de statengemeenschap onderworpen. Het is dan ook bij uitstek een rechterlijke taak om in voorkomend geval de rechtsvraag te beantwoorden of de Nederlandse regering het geweldverbod schendt, althans door steun te verlenen aan de toepassing van gewapend geweld tegenover een soeverein gelijkwaardige staat zich medeplichtig maakt aan een schending van het geweldverbod. Indien deze rechtsvraag positief moet worden beantwoord, is de schending van art. 90 van de Grondwet een gegeven.

Met Conclusie in het incidenteel appèl:

De VJV c.s, geïntimeerden in het incidenteel appèl, verzoeken uw Gerechtshof de door de Staat, appellant in het incidenteel appèl, aangevoerde grief in het incidenteel appèl te verwerpen en het bestreden vonnis te bekrachtigen voor wat betreft de ontvankelijkverklaring door de President Rechtbank Den Haag van (toen) eisers, thans geïntimeerden in het incidenteel appèl, kosten rechtens.

Procureur

IALANA

IALANA UPDATE

Volume 3, No. 1, 12 February 2002

— AFGHANISTAN - TEXTE

The IALANA Update is the newsletter of the International Association of Lawyers Against Nuclear Arms. It is digitally available to anyone who is interested in legal aspects of nuclear disarmament. In order to be added to the mailing list, send an e-mail to office@ialana.org. Affiliates are requested to send information for the next issue of the Update to office@ialana.org.

WAR: Metaphor into Reality

By Peter Weiss, President of IALANA

Inter armas silent leges. When force speaks, the laws are silent. And the more brutal the force, the more complete the silence of law. This is what most people believe, and after the events of September 11 it is hard to blame them. But law, particularly the law of war and peace, does not march solely to the drumbeat of daily life. If it cannot keep pace with extraordinary events in the worst of times, it loses its capacity to govern, to provide the order that is associated with law. Lawyers must therefore, at times, swim against the tide of public opinion and remind an outraged populace that even "a war to rid the world of evil" is subject to the laws of war, both *ius ad bellum,* which governs the right to go to war, and *ius in bello,* which governs the conduct of war.

The first question then is, what is war? According to Lassa Oppenheim, one of the giants of international law, "War is a contention between two or more States through their armed forces, for the purpose of overpowering each other, and imposing such conditions of peace as the victor pleases". A terrorist attack, no matter how heinous, committed by non-state actors, is not a *casus belli,* an "act of war", except in a metaphorical sense.

Continued on page 2

CONTENTS

- WAR: Metaphor into Reality; p. 1-4
- Terrorism and Nuclear Abolition; p. 4
- IALANA publications listing; p. 5
- Legal Aspects of Korea's Nuclear Crisis; p. 6-12
- News from the Affiliates; p. 12-17
- Int. Conferences and in 2001; p. 17-20
- Upcoming Events; p. 20-21
- Nucl. Weapons in a Changed World; p. 21-26
- US: New Nuclear Tests; p. 26-28

INTERNATIONAL OFFICE

The IALANA International Office is based in The Hague, The Netherlands. At the moment the office is not staffed full time due to sick leave of the Executive Director. We therefore request that you contact us electronically rather than by phone. Our e-mail address is: **office@ialana.org**

Further information is available on our website: **www.ialana.org**

Directors/Affiliates of IALANA are requested to use the special Board-listserv for discussing projects and current affairs.

The International Office also houses one of two European Hague Appeal for Peace offices. For more information, please send an e-mail to **hap@ialana.org**

Continuation of the article on page 1

It therefore cannot justify a state resorting to war against another state in response to the attack, unless the other state's responsibility for the attack has been unambiguously established.

But, as is clear from the statements of the President and other high officials, no such responsibility has been proved, except again in a metaphorical sense. They speak of making war against countries that "support", "tolerate" or "harbour" terrorists. Saudi Arabia refuses to this day to extradite the eleven men indicted in the 1996 attack on the Khobar Towers, in which 19 US airmen were killed and 370 injured. Does this mean that Saudi Arabia is supporting terrorists and that we are or will be at war with Saudi Arabia? A recent study by the Congressional Research Service alleges that Osama Bin Laden's organization has bases or tentacles in 37 countries. Are we, or will we be, at war with all of them?

Nor is it possible to declare war against an unidentified enemy, which is essentially what the President and the Congress have done in the aftermath of the attacks on the Twin Towers and the Pentagon. Yet, both psychologically and legally, the use of war terminology has grave consequences. Psychologically, as shown by the WAR banner headlines in the days following September 11, it creates a mood of "follow the leader, wherever he may lead" and makes bloodthirsty monsters out of normally decent citizens. As one correspondent said in the Letters column of the New York Times on September 18, "It is not enough to wipe out Afghanistan ... I will be satisfied with nothing short of a sweeping and devastating assault on all those countries that train, finance and protect those whose stated goal is the slaughter of Americans."

Legally, a state of war triggers all sorts of undesirable consequences. At the level of international law, the proclamation of a state of emergency, which is normally less than a state of war, allows a state party to the International Covenant on Civil and Political Rights, such as the United States, to "derogate" from its obligations under the Covenant in respect of several basic human rights, including freedom from forced labour, the right to bring *habeas corpus* proceedings, freedom of movement, equality before the law and freedom from arbitrary arrest.

A de facto, or functionally equivalent, declaration of war, followed by acts of war, naturally triggers the right of self-defence by any state affected.

Continued on page 3

*

Website

The IALANA website is online @ www.ialana.org. The site is a work in progress, and offers webpages to all our affiliates. They are invited to send digital documents, speeches, announcements, etc. to the International Office. The website contains information on IALANA's projects, its main documents, and affiliates. Also on the website are some of the articles featured in this update.

***** The Conference report of the IALANA Conference in Japan is available *****
***** by download as a self-extracting package of Word-documents in the *****
***** 'News'-section of the site *****

Continuation of the article on page 2

The Taliban has already prepared the Afghan people to fight a holy war against the United States, once the US makes good on its promise to "end" that state. Every other state against which military action is taken by the global antiterrorist coalition in the making will consider itself entitled to respond with armed force against any member of the coalition. The US, with its farflung global outposts, military and otherwise, and its long list of potential target states, is particularly vulnerable in this respect. Thus, conducting the impending – and necessary – antiterrorist operation under the banner of war legitimates the cycle of violence, which it is sure to spark.

Proceeding under a flag of war will of course also have, indeed has already had, grave consequences in terms of domestic constitutional law. While President Bush has not formally invoked the War Powers Act – Presidents hardly ever do – Congress has made it unnecessary for him to do so and has approved in advance the uncharted voyage on which he and the armed forces are about to embark.. Thus, while a few courageous members of Congress may be heard to say that the joint resolution they passed on September 14 does not give the President a blank check for any type of military operation, it does in fact do so for at least sixty days and, judging from past experience, as well as the ambiguous language of the resolution, well beyond that time. To the extent that the resolution authorizes "the use of United States armed forces" against "nations" (as well as "organizations or persons") it is a green light for war. Its only saving grace is that it is limited to the use of force against those nations, organizations or persons, which the President "determines planned, authorized, committed or aided the terrorist acts that occurred on September 11, 2001." Thus it is not – not yet – an authorization to use force for the extirpation of every kind of terrorism from every part of the globe.

It remains to be seen what emergency powers the administration will seek to arrogate to itself and to what extent these will impinge on the very democratic freedoms in whose name this "war" is going to be fought.

In one respect the President has already exceeded his powers. His call for "Osama Bin Laden dead or alive" violates Section 2.11 of Executive Order 12333, which states in plain English: "No person employed by or acting on behalf of the United States Government shall engage in, or conspire to engage in, assassination." No doubt the vast majority of Americans would like to see Osama bin Laden dead, but that is not the point. The point is that if the prohibition against assassination, enacted at the request of Congress in 1981 by none other than President Reagan is to be ignored, it must first be repealed by this President in consultation with this Congress. Repeal by Presidential speechwriters is not in the best American tradition and sets a most dangerous precedent.

A crime against humanity of unimaginable proportions has been committed on our territory. The perpetrators of this crime, and those who may be planning similar atrocities, must be hunted down and brought to justice with every resource of the world community – short of war.

To embark on a course leading to what Thomas Friedman has already called World War III would be compounding the tragedy and giving the Osama Bin Ladens and their ilk exactly what they want: A holy war, with vastly greater numbers of innocent victims than those who suffered horrible deaths in New York and Washington on September11, and, if not the end of democracy as we know it, at least its diminution. Civil society must not allow this to happen.

*

Terrorism and Nuclear Abolition

By John Burroughs

After September 11, it has become more imperative than ever to rid the world of weapons of mass destruction, including nuclear ones. Nuclear deterrence was useless against the planners and perpetrators of the September 11 attacks. And if the United States and the other nuclear powers do not finally begin to take seriously their "unequivocal undertaking" to abolish all nuclear arsenals, how long will it be before anthrax powder is followed by nuclear radiation? Kosta Tsipis, a leading US nuclear scientist, recently said on National Public Radio that had the terrorists delivered a smallish nuclear weapon rather than two hijacked planes, not just the twin towers would have disappeared, but all of lower Manhattan. The Times of London has reported that Al Qaeda may already have the makings of a nuclear bomb. Thus the risk that terrorists will obtain and use nuclear devices makes it essential that nuclear materials and explosives worldwide be inventoried, secured, and controlled or eliminated.

On the state side of the equation, already several members of Congress have called for use of nuclear weapons to prevent or respond to a chemical or biological attack or to strike targets in caves or bunkers, and President Bush stated the United States will use "every necessary weapon of war". But as IALANA has been a pioneer in establishing, nuclear use must be rejected on grounds of law, morality, and common sense. Nuclear use could not meet the legal requirements of necessity, proportionality, and discrimination, among others. The United States has also given undertakings in connection with the Nuclear Non-Proliferation Treaty not to use nuclear weapons against non-nuclear armed states including Afghanistan. Finally, US military planners should bear in mind that any nuclear use, certainly under present circumstances, would cause the risk of a terrorist nuclear attack, including in the United States, to skyrocket.

*

Nico Steijnen

From: Stelling <meindert.stelling@planet.nl>
To: Ton van Asseldonk <asseld@ialana.org>; Nico M.P. Steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>; Nico T.L. Hogenhuis <n.hogenhu@plex.nl>; Tiny (M.H.P.G.) Wiertz <m.wiertz@hshaarlem.nl>; Willemijn van der Werf <willemijn.werf@planet.nl>; Diederik D.N. Gosewehr <gosewehr.konijn@freeler.nl>; Erik Th Hummels <humwie@knoware.nl>; Nico M.P. Steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>; Jan C.M. Willems <j.willems@ir.unimaas.nl>
Sent: zondag 20 januari 2002 08:23
Subject: Arrest Hoge Raad 21 december 2001 inzake kernwapens

Beste mensen,

Een eerste artikel over het arrest van de Hoge Raad over ons proces inzake kernwapens is inmiddels gepubliceerd in Vredeskoerier 't Kan Anders. Onderstaand het artikel dat ik daarover schreef.

Met vriendelijke groeten,

Meindert

Teleurstellende uitspraak Hoge Raad in proces over kernwapens

Op 21 december 2001 heeft de Hoge Raad uitspraak gedaan in het proces tegen de Staat over kernwapens. Die uitspraak was voor de eisers teleurstellend. De Hoge Raad verwierp hun bezwaren tegen het arrest van het Gerechtshof Den Haag van 20 mei 1999. In dat arrest heeft het Hof de Vereniging van Juristen voor de Vrede (VJV) en mede-eisers niet-ontvankelijk verklaard in hun vorderingen. Deze vorderingen kwamen er op neer dat de rechter bepaalde vormen van gebruik onrechtmatig zou moeten verklaren en om die reden de Staat zou moeten verbieden daaraan mee te werken. Het Hof kwam tot deze niet-ontvankelijkheid omdat het meende dat er geen sprake was van een reëel gevaar van gebruik van kernwapens. Bovendien stelde het Hof dat de eisers hun vorderingen onvoldoende concreet hadden omschreven.

Met de uitspraak van de Hoge Raad is een (voorlopig) einde gekomen aan een procedure die ruim tien jaar geleden werd opgestart. In die procedure baseerden de eisers zich op de onrechtmatigheid van het gebruik van kernwapens zoals dat is voorzien in de NAVO-strategie en militair-operationele plannen. De eisers beriepen zich daarbij op beginselen van het humanitair oorlogsrecht waarvan de regering had erkend dat zij van toepassing waren op kernwapens. Deze beginselen zijn het verbod om de burgerbevolking aan te vallen, het verbod om de burgerbevolking onevenredig te benadelen en het gebod om in een oorlog altijd onderscheid te maken tussen de strijdenden (de zogenaamde combattanten) en de burgerbevolking (de non-combattanten).

Het cassatieberoep waarover de Hoge Raad op 21 december 2001 zijn oordeel gaf, betrof een arrest van het Gerechtshof Den Haag van mei 1999. Daarin had het Hof verklaard dat de eisers geen rechtens te beschermen belang hadden. Dit omdat de mogelijkheid van het gebruik van kernwapens zich niet zou hebben "verdicht" op zodanige manier dat dat gebruik ook daadwerkelijk zou worden overwogen. Bovendien meende het Hof dat de eisers hun vorderingen te weinig concreet hadden omschreven. Daarbij verwees het Hof naar het Internationaal Gerechtshof (IGH), dat in 1996 niet ieder gebruik van kernwapens op voorhand als onrechtmatig had kunnen aanmerken. Daarom zouden de vorderingen moeten worden beoordeeld aan de hand van een concrete situatie.

De eisers meenden dat er voldoende gronden waren om het oordeel van het Hof te bestrijden. In de eerste plaats ging het Hof voorbij aan de feiten. De kernwapens zijn er, de plannen om ze te gebruiken zijn opgesteld, de middelen om ze in te zetten zijn beschikbaar en het militair personeel is getraind op die inzet. Daarmee staat de dreiging van het gebruik van kernwapens buiten kijf. In de tweede plaats gaf het Hof een onjuiste lezing van de uitspraak van het IGH over de (on)rechtmatigheid van het gebruik van kernwapens. Daarin heeft het IGH benadrukt dat het gebruik van kernwapens

alleen rechtmatig zou zijn, indien aan alle vereisten van het internationaal recht inzake oorlogsgeweld zou zijn voldaan. Nu is het ondermeer onder alle omstandigheden verboden om de burgerbevolking tot doelwit te maken van een militaire aanval. De Nederlandse regering heeft het absolute karakter van dit verbod uitdrukkelijk erkend. De inzet van kernwapens tegen steden is dus uitgesloten, kan dus in geen enkele situatie rechtmatig zijn. Het Gerechtshof Den Haag kon dus redelijkerwijs niet zeggen dat de rechtmatigheid van gebruik van kernwapens tegen steden uitsluitend "in een concrete situatie" kan worden beoordeeld.

De Hoge Raad heeft desondanks al onze bezwaren tegen het arrest van het Hof verworpen. De Hoge Raad vindt het niet onbegrijpelijk dat het Hof geen concrete dreiging van het gebruik van kernwapens aanwezig acht. De Hoge Raad ondersteunt ook de uitleg die het Hof heeft gegeven aan de uitspraak van het IGH over de (on)rechtmatigheid van het gebruik van kernwapens. Daarbij lijkt de Hoge Raad een visie inzake het humanitair oorlogsrecht voor te staan, die door de hele internationale gemeenschap is verworpen. Die alom verworpen visie houdt in dat de oorlogsnoodzaak ertoe kan leiden dat men zich niet hoeft te houden aan de beperkingen die het humanitair oorlogsrecht oplegt aan het gebruik van oorlogsgeweld. De Hoge Raad gaat onder beroep op de noodzaak van de verdediging, dus de oorlogsnoodzaak, voorbij aan het gegeven dat er normen zijn waaraan oorlogvoerende onder alle situaties gebonden zijn.

Het arrest van de Hoge Raad is dan ook niet alleen teleurstellend, het is naar mijn mening ook een aanfluiting. Het arrest getuigt van onwil van de Hoge Raad om tegenover een misdadig militair systeem het recht te handhaven. Dit arrest mag dan ook niet het laatste woord zijn.

mr. Meindert J.F. Stelling
voorzitter van de VJV

MR E.Th.Hummels
MR M.H.P.G. Wiertz
advocaten en procureurs

telefoon: 030 693 27 63
fax: 030 693 27 94
bezoekadres: Berkenlaan 14 Zeist

postadres: postbus 407
3700 AK Zeist

Nico Steijnen
Couwenhoven 52-05
3703 ER Zeist

inzake : VJV &c. / Staat
mijn kenmerk : 20010313H
Zeist, 12 december 2001

Beste Nico,
In de hoger beroep procedure bij het Gerechtshof Den Haag tegen het kort geding vonnis van de President Rechtbank Den Haag d.d. 26 oktober 2001 heeft de Staat op 6 december 2001 bijgaande memorie van antwoord in het principaal appèl en van grieven in incidenteel appèl ingediend.
Zoals je ziet heeft de Staat een apart (incidenteel) hoger beroep ingesteld tegen de beslissing van de President om ons ontvankelijk te verklaren.
Ter rolle van 20 december 2001 (we krijgen geen uitstel) kunnen we onze memorie van antwoord in het incidenteel appèl indienen en dus reageren op de memorie van grieven in het incidenteel appèl.
Het is niet de bedoeling dat we reageren op hetgeen in de memorie van antwoord in het principaal appèl (ons hoger beroep) wordt beweerd.
Na het indienen van de memorie van antwoord in het incidenteel appèl is het de bedoeling dat er direct arrest wordt gevraagd.
Meindert en ik bereiden de betreffende memorie van antwoord in het incidentele appèl thans voor. Het is meer een onderwerp van juridisch-technische aard.
Je eventuele commentaar zie ik gaarne tijdig tegemoet (de 17e december wil ik het allemaal afhebben, want het moet ook nog naar de procureur).
Indien iets niet duidelijk is, verzoek ik je om mij daarover te contacteren.
Met vriendelijke groet,

Erik Hummels
bijl. 1
20010313H/011212.

GERECHTSHOF TE 'S-GRAVENHAGE
6 december 2001
rolnr. 2001/1216

MEMORIE VAN ANTWOORD IN HET PRINCIPAAL APPEL EN VAN GRIEVEN IN HET INCIDENTEEL APPEL

inzake

DE STAAT DER NEDERLANDEN
(Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie, Ministerie van Buitenlandse Zaken),
waarvan de zetel is gevestigd te 's-Gravenhage,
geïntimeerde in het principaal appèl,
appellant in het incidenteel appèl,
procureur: mr. G.J.H. Houtzagers

tegen

1. De vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de **VERENIGING JURISTEN VOOR DE VREDE**, gevestigd te Utrecht
2. De vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de politieke partij **DE GROENEN**, gevestigd te Utrecht
3. De vereniging **VROUWEN VOOR VREDE**, gevestigd te Amersfoort
4. De vereniging met volledige rechtsbevoegdheid **HAAGS VREDES PLATFORM**, gevestigd te 's-Gravenhage
5. De vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de **NIEUWE COMMUNISTISCHE PARTIJ**, gevestigd te Amsterdam

appellanten in het principaal appèl,
geïntimeerden in het incidenteel appèl,
procureur: mr. J. Groen
advocaat: mr. E.Th. Hummels

Edelgrootachtbaar College,

1 Inleiding

1.1 Op 9 november 2001 hebben appellanten in het principaal appel hoger beroep ingesteld tegen het vonnis van de President van de Arrondissementsrechtbank Den Haag van 26 oktober 2001 (KG 01/1219). In de appeldagvaarding is verzocht om een spoedbehandeling welk verzoek door uw Hof is gehonoreerd.

1.2 De President van de Arrondissementsrechtbank Den Haag heeft - naar de overtuiging van de Staat terecht - geoordeeld dat de militaire acties van de Verenigde Staten van Amerika (VS) op grond van art. 51 van het Handvest van de Verenigde Naties niet in strijd zijn met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht en dat de steun van de Staat aan die acties ook niet in strijd is met artikel 90 van de Grondwet. De vordering van – thans - appellanten is dan ook afgewezen.

1.3 Appellanten in het principaal appel voeren tegen het vonnis 25 grieven aan. Op die grieven zal in deze memorie uitvoerig worden ingegaan.

1.4 In eerste instantie is door de Staat bepleit dat eisers niet ontvankelijk zijn in de door hen ingestelde vordering. Het beroep op de niet-ontvankelijkheid is in rov. 3.1 van het vonnis verworpen. De Staat kan zich met deze overweging niet verenigen. Daarom wordt er incidenteel appel ingesteld. Omdat het beroep op de niet-ontvankelijkheid van – thans - appellanten het meest verstrekkende verweer is van de Staat zal eerst de incidentele grief worden geformuleerd en toegelicht en daarna zal worden ingegaan op de grieven in het principaal appel.

1.5 De Staat verzoekt hetgeen in eerste aanleg door hem bij pleidooi is gesteld hier als herhaald en ingelast te beschouwen. De Staat handhaaft de in eerste aanleg gevoerde verweren ook voorzover daarop in het vonnis niet uitdrukkelijk is ingegaan. De Staat ontkent en betwist al hetgeen door appellanten wordt gesteld behalve voorzover een en ander uitdrukkelijk is of wordt erkend.

1.6 Bij het fourneren van de processtukken zal de Staat het procesdossier in eerste aanleg in het geding brengen.

2 In het incidenteel appel

Grief

Ten onrechte overweegt de President rov. 3.1:

> "Eiseressen hebben ieder voor zich als doelstelling in hun statuten opgenomen het bevorderen van de wereldvrede en/of de internationale rechtsorde. Die doelstelling komt nagenoeg overeen met hetgeen is bepaald in artikel 90 GW. Vaststaat

derhalve dat eiseressen zich ook bezighouden met de bevordering van hetgeen in artikel 90 GW is bepaald. Daarmee is het belang van eiseressen bij de onderhavige vordering gegeven. Dat het mogelijk een algemeen belang is waar eiseressen zich voor inzetten doet daaraan niet af. Eiseressen dienen derhalve ontvankelijk te worden verklaard in hun vorderingen."

Aanvulling en toelichting

2.1 Het gaat hier om een collectieve actie als bedoeld in art. 3:305a BW. In de Memorie van Toelichting bij deze bepaling wordt een onderscheid gemaakt tussen absolute voorwaarden voor ontvankelijkheid van de eisende organisatie en aanvullende voorwaarden voor ontvankelijkheid van de eisende organisatie. De absolute voorwaarden zijn rechtspersoonlijkheid, statutaire doelstelling en bundeling van gelijksoortige belangen. Aanvullende voorwaarden zijn representativiteit voor de door de organisatie behartigde belangen en/of het reeds eerder feitelijk werkzaamheden hebben ontplooid ten behoeve van de belangen waarvoor de organisatie in rechte opkomt. Of deze aanvullende voorwaarden inderdaad aan de organisatie gesteld worden, hangt af van de vraag of de aard van de in de procedure betrokken belangen zich tegen bundeling verzet en de vraag of zonder bundeling van belangen als door de eisende organisatie tot stand gebracht een efficiënte en effectieve rechtsbescherming tegen aantasting van deze belangen niet onaanzienlijk zou kunnen worden bemoeilijkt.

Zie: TK 1991-1992, 22 486, nr. 3, p. 7.

Representativiteit is niet vereist indien de eisende rechtspersoon een wettelijk gewaarborgde inspraak-, bezwaar- of beroepsbevoegdheid bezit die gefrustreerd dreigt te worden als niet tevens de mogelijkheid bestaat de burgerlijke rechter te adiëren.

Zie: TK 1991-1992, 22 486, nr. 3, p. 7.

In casu is van een wettelijk gewaarborgde inspraak-, bezwaar- of beroepsbevoegdheid geen sprake.

2.2 De eis van representativiteit is niet expliciet in de wet opgenomen, maar die eis vindt men impliciet terug in de verschillende deelaspecten van de wettelijke regeling. De wetgever onderkende het gevaar dat rechtspersonen door ontvankelijkheid bij de burgerlijke rechter te vergaande bevoegdheden zouden kunnen krijgen.

Zie: TK 1991-1992, 22 486, nr. 3, p. 21.

2.3 De enkele doelomschrijving van een rechtspersoon maakt deze nog niet bevoegd om terzake van de belangen waarvan zij blijkens die omschrijving de behartiging op zich heeft genomen, bij de burgerlijke rechter een vordering in te stellen. Bijkomende omstandigheden kunnen wettigen die bevoegdheid te aanvaarden.

Verg. HR 11 december 1987, NJ 1990, 73 (WHH).

Die bijkomende omstandigheden doen zich naar de overtuiging van de Staat in deze zaak niet voor. Indien al geoordeeld zou moeten worden dat de belangen van – thans - appellanten zich zouden lenen voor een bundeling is het niet aan appellanten om deze gebundelde belangen te behartigen door middel van een rechtsvordering tegen de Staat. Het gaat hier immers om een zeer algemeen belang. Uit positum 15 van de dagvaarding blijkt dat – thans – appellanten met hun vordering het volgende belang beogen te dienen:

> "(..) Het bevorderen van onder meer de internationale rechtsorde en het streven naar wereldvrede (...)"

De discussie over de vraag of de militaire acties en de steun van de Nederlandse regering in het belang zijn van het bevorderen van onder meer de internationale rechtsorde en het streven naar wereldvrede dient plaats te vinden in het parlement naar aanleiding van een door de regering ingenomen standpunt. Die discussie heeft ook plaatsgevonden en vindt ook plaats.

2.4 Appellanten zijn naar het oordeel van de Staat ook niet voldoende representatief om met betrekking tot dit belang rechtsvorderingen in te stellen tegen de Staat. Daarbij dient bedacht te worden dat een zeer grote groep mensen – waaronder de gehele regering en bijna de gehele Tweede Kamer – een ander standpunt dan appellanten innemen met betrekking tot de militaire acties. Het belang van bevorderen van de internationale rechtsorde en het streven naar wereldvrede is ook onvoldoende concreet om in dit soort vorderingen tegen de Staat te worden ontvangen.

2.5 De vordering van – thans – appellanten is gebaseerd op de stelling – zie positum 24 van de inleidende dagvaarding – dat enige steun van Nederland aan militaire acties van de VS onverenigbaar zou zijn met art. 90 van de Grondwet omdat die acties op hun beurt onverenigbaar zouden zijn met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht. Art. 90 van de Grondwet luidt:

> "De regering bevordert de ontwikkeling van de internationale rechtsorde."

Deze bepaling leidt de artikelen over de buitenlandse betrekkingen (art. 90 – 96 van de Grondwet) in. Het artikel bevat slechts een taakstelling voor de regering. De buitenlandse betrekkingen zijn een beleidsterrein waarop de overheid van oudsher een ruime beleidsvrijheid geniet. Art. 90 bevat geen norm die grond zou kunnen bieden voor toewijzing van de vordering van – thans – appellanten. Het enkele feit dat de Staat de internationale rechtsorde bevordert op een andere wijze dan appellanten dat voorstaan, brengt niet mee dat zij zich zouden kunnen beroepen op schending van art. 90 van de Grondwet. Zoals gezegd, art. 90 van de Grondwet richt zich tot de regering en bevat slechts een taakstelling.

2.6 In het vonnis wordt ervan uitgegaan dat er een voldoende belang bij een vordering bestaat indien de betreffende organisatie volgens haar doelstelling enig belang dient dat zijn weerslag vindt in art. 90 van de Grondwet. Naar de Staat meent, is dit geen juist uitgangspunt. Hier is sprake van een grote discrepantie tussen het algemene karakter van

de "norm" in kwestie en het bijzonder concrete karakter van de door – thans – appellanten gevraagde voorzieningen. Zoals gezegd behelst art. 90 Grondwet een algemeen uitgangspunt voor de buitenlandse betrekkingen van de Staat. De daaruit voortvloeiende verantwoordelijkheid van de Staat brengt niet mee dat de Staat in zijn verhouding tot appellanten gehouden zou zijn om bepaalde concreet omschreven handelingen - zoals genoemd in de vordering van appellanten – te doen dan wel na te laten op daartoe strekkende vordering van belangenbehartigende organisaties als appellanten. Een citaat uit de noot van Heemskerk onder het hiervoor aangehaalde arrest van de Hoge Raad van 11 december 1987:

> "Die ontvankelijkheid is niet alleen een optelsom van statutaire doelomschrijving en bijkomende omstandigheden. Niet alle factoren hebben een positieve werking. Er zijn ook factoren die negatief werken en de rechter tot niet-ontvankelijkheid kunnen doen besluiten. Het gevorderde grijpt bijv. in in een groot aantal overeenkomsten van personen, die niet als partij in het geding staan en wier mening niet bekend is, of het staat reeds vast dat degenen om wier belangen het gaat onderling verdeeld zijn. Zo zullen maatschappelijke vragen waarover verdeeldheid heerst niet door een actiegroep van deze of gene zijde als collectieve aktie aan de rechter kunnen worden voorgelegd. De rechter zou dan op een terrein komen, dat aan de wetgever is voorbehouden." (onderstreping opsteller dezes)

Naar de overtuiging van de Staat zijn – thans – appellanten dan ook niet-ontvankelijk in de door hen ingestelde vordering.

Met conclusie in het incidenteel appel:

Op grond van het vorenstaande concludeert de Staat dat het uw Gerechtshof behage te vernietigen het vonnis van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage, op 26 oktober 2001 in de zaak onder rolnummer KG 01/1219 tussen partijen gewezen, en, bij arrest, uitvoerbaar bij voorraad, geïntimeerden in het incidenteel appèl alsnog niet ontvankelijk te verklaren in hun vordering, met veroordeling van geïntimeerden in het incidenteel appèl in de kosten van beide instanties.

3 In het principaal appel:

Algemene opmerkingen:

3.1 De President heeft – kort samengevat – geoordeeld dat de acties een volkenrechtelijke grondslag vinden in artikel 51 Handvest. De stelling van – thans – appellanten dat van een gewapende aanval als bedoeld in deze bepaling geen sprake is, heeft de President verworpen. Hetzelfde geldt voor de stelling van appellanten dat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen als bedoeld in artikel 51 Handvest zou hebben genomen. Ook heeft de President de stelling van appellanten verworpen dat de acties niet proportioneel en niet noodzakelijk zouden zijn.

3.2 Ter wille van de leesbaarheid van deze memorie zal voorafgaand aan de behandeling van de 25 grieven eerst worden ingegaan op:

- gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest;
- de definitie van agressie;
- noodzakelijke maatregelen door de Veiligheidsraad;
- proportionaliteit en noodzakelijkheid;
- rechterlijke toetsing.

Gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest

3.3 Appellanten hebben aangevoerd dat de aanslagen van 11 september 2001 niet te beschouwen zijn als een gewapende aanval, zodat artikel 51 Handvest niet van toepassing zou zijn. Naar het oordeel van de Staat heeft de President terecht geoordeeld dat de acties hun grondslag vinden in artikel 51 Handvest. Deze conclusie volgt naar het oordeel van de Staat uit:

a. de resoluties 1368 en 1373 (2001) van de Veiligheidsraad;
b. de opstelling van de leden van de Veiligheidsraad zoals die blijkt uit de in het geding gebrachte verslagen;
c. de brieven van de VS en het Verenigd Koninkrijk van 7 oktober 2001 aan de Veiligheidsraad;
d. de verklaring van de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties van 8 oktober 2001;
e. de verklaring van de voorzitter van de Veiligheidsraad van dezelfde datum;
f. de opstelling van de Algemene Raad van de Europese Unie van 8 oktober jl. (zie blz. 2 van productie 6 van de Staat);
g. de opstelling van de NAVO-raad van dezelfde datum (zie blz. 3 van productie 6 van de Staat);
h. de opstelling van de Nederlandse regering zoals die blijkt uit de brief van 9 oktober 2001;
i. de opstelling van de Tweede Kamer - bijna unaniem - naar aanleiding van een debat over de brief van de betrokken ministers van 9 oktober 2001.

Zie pleitnota in eerste aanleg, p. 2-6.

3.4 Appellanten voeren – onder meer - aan dat het in artikel 51 Handvest neergelegde recht op zelfverdediging mede wordt beheerst door de definitie van agressie. Dit is niet juist. Het begrip gewapende aanval kan niet op één lijn worden gesteld met de term agressie, zoals genoemd in artikel 39 Handvest. Het begrip "armed attack" is ruimer dan het begrip agressie. Bedacht dient te worden dat het begrip agressie ook niet voorkomt in art. 51 van het Handvest.

3.5 Mede bepalend voor de vraag of sprake is van een gewapende aanval is of op relatief grote schaal geweld wordt gebruikt en of het gebruik van geweld een substantieel effect heeft. In het geval van de aanslagen van 11 september 2001 is van beide elementen sprake.

Zie B. Simma (ed.), The Charter of the United Nations, A commentary, Oxford University Press 1994, p. 669.

3.6 Voor het inroepen van het recht op zelfverdediging is niet noodzakelijk dat de Veiligheidsraad heeft vastgesteld dat sprake is van een gewapende aanval. Dit is in beginsel aan de staat op wie de gewapende aanval is uitgevoerd.

Vgl. hetgeen het Internationaal Gerechtshof hierover in de uitspraak in de Nicaragua-zaak heeft opgemerkt:

"It is also clear that it is the State which is the victim of an armed attack which must form and declare the view that it has been so attacked."

Zie prod. 12, par. 195, slot, bij dagvaarding.

Het is dan ook logisch dat de Veiligheidsraad niet met zoveel woorden heeft vastgesteld dat sprake is van een gewapende aanval. Uit de verhandelingen van de Veiligheidsraad en de uitspraken van de voorzitter daarvan blijkt overigens ontegenzeggelijk dat de Veiligheidsraad het standpunt van de VS dat de aanslagen van 11 september 2001 een gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest zijn, deelt. Als **prod. 1** wordt aan deze memorie gehecht de persverklaring van de voorzitter van de Veiligheidsraad van 8 oktober 2001. In dit verband wordt ook nog verwezen naar de preliminaire overwegingen van de resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001) als aangehaald op de bladzijdes 2 en 3 van de pleitnota van de Staat in eerste instantie (zie ook prod. 13 van – thans – appellanten in eerste aanleg).

3.7 Het feit dat de Veiligheidsraad de aanslagen heeft gekwalificeerd als bedreiging van de internationale vrede en veiligheid heeft niet de betekenis die appellanten daaraan toekennen. Dit brengt in elk geval niet mee dat de aanslagen dus niet als gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest aan te merken zijn, zoals appellanten impliceren.

3.8 Het enkele feit dat er geen uitspraak is van de Veiligheidsraad waarin terroristische aanslagen in het algemeen worden gelijkgesteld met een gewapende aanval als bedoeld in artikel 51 Handvest, brengt niet mee dat een terroristische aanslag nooit als zodanig zou kunnen worden aangemerkt.

Dit volgt ook niet uit de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof in de Nicaragua-zaak. Zie ook hetgeen hierna sub 5.1 e.v. wordt opgemerkt.

De definitie van agressie

3.9 Vooropgesteld zij dat de stelling van appellanten dat artikel 51 Handvest slechts toepassing kan vinden indien sprake is van een daad van agressie, niet juist is.

3.10 Over de inhoud van de term agressie bestaat bovendien, anders dan appellanten suggereren, geen consensus. Appellanten beroepen zich ter onderbouwing van hun standpunt op de definitie van agressie, zoals geformuleerd door de Algemene Vergadering van de VN in een bijlage bij resolutie 3314 (XXIX). Deze definitie is opgesteld door de

Algemene Vergadering en niet door de Veiligheidsraad. In de definitie wordt met zoveel woorden bepaald dat de definitie de Veiligheidsraad niet bindt. De opsomming van daden die onder het begrip agressie vallen is bovendien niet limitatief. Een en ander blijkt uit artikel 4 van genoemde bijlage, dat bepaalt:

> "The acts enumerated above are not exhaustive and the Security Council may determine that other acts constitute aggression under the provisions of the Charter."
>
> Zie prod. 9 bij dagvaarding.

Noodzakelijke maatregelen door de Veiligheidsraad

3.11 De staat of staten op wie een gewapende aanval is gericht, hebben op grond van artikel 51 Handvest het recht tot individuele of collectieve zelfverdediging, totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen heeft genomen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid. De Staat betwist dat de Veiligheidsraad met resoluties 1368 en 1373 de noodzakelijke maatregelen als bedoeld in artikel 51 Handvest heeft genomen. Uit de tekst van resolutie 1368 volgt dat de Veiligheidsraad bereid is "all necessary steps" te nemen. In deze resolutie worden nog geen maatregelen genoemd. Resolutie 1373 maakt wel melding van enkele concrete maatregelen. Dat zijn zoals gezegd maatregelen overeenkomstig artikel 41 van het Handvest (geweldloze maatregelen) en niet maatregelen gebaseerd op artikel 42 van het Handvest (militaire maatregelen). Zou de opvatting van eisers gevolgd worden, dan valt bovendien de verwijzing in zowel resolutie 1368 als resolutie 1373 naar het recht tot individuele of collectieve zelfverdediging niet te verklaren.

3.12 Teneinde de Veiligheidsraad in de gelegenheid te stellen de noodzakelijke maatregelen te nemen, dient de Veiligheidsraad door de staat of staten die in de uitoefening van artikel 51 Handvest maatregelen neemt of nemen onverwijld in kennis gesteld te worden van die maatregelen. De VS en het VK hebben dit onmiddellijk gedaan.

Proportionaliteit en noodzakelijkheid

3.13 Door de VS en het VK is in hun brieven aan de Veiligheidsraad van 7 oktober 2001 duidelijk aangegeven waar de zelfverdedigingsmaatregelen zich op richten. De luchtacties richten zich met name op trainings- en opleidingskampen van de Al-Qaeda beweging en op militaire installaties van het Taliban regiem. De doelen zijn met grote zorgvuldigheid gekozen teneinde het risico voor de Afghaanse burgerbevolking tot een minimum te beperken. De aanvallen zijn uitdrukkelijk niet gericht op de Afghaanse bevolking of tegen de Islam. Gelet hierop meent de Staat dat de zelfverdedigingsacties wel degelijk proportioneel zijn, anders dan appellanten betogen.

3.14 Dat de acties noodzakelijk zijn, blijkt evenzeer uit de brieven van 7 oktober 2001 van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. De brief van de Verenigde Staten vermeldt daarover het volgende:

"(...) The attacks on 11 September 2001 and the ongoing threat to the United States and its nationals posed by the Al-Qaeda organization have been made possible by the decision of the Taliban regime to allow the parts of Afghanistan that its controls to be used by this organization as a base operation (...)"

Zie productie 3 van de Staat in eerste aanleg.

In de brief van het Verenigd Koninkrijk wordt aangegeven dat deze acties noodzakelijk zijn:

" (...) to avert the continuing threat of attacks from the same source (...)"

Zie productie 4.

In dit verband wordt gewezen op het persbericht van Agence France Presse van 14 oktober 2001, geciteerd op bladzijde 10 van de pleitnota van de Staat in eerste aanleg.

De gewapende aanval, die is ingezet op 11 september 2001, is dan ook nog niet ten einde gebracht.

Rechterlijke toetsing

3.15 De vorderingen van – thans – appellanten hebben betrekking op de buitenlandse betrekkingen van de Staat, op welk gebied de Staat van oudsher een ruime beleidsvrijheid toekomt.

Zie:
- Van Maanen/De Lange, Onrechtmatige overheidsdaad (Studiepockets privaatrecht nr. 28, 2000), p. 67 e.v.
- Asser-Hartkamp II (1998), nr. 290b e.v.

Dit betekent dat op dit gebied aan de Staat een ruime vrijheid moet worden gelaten om een belangenafweging te maken. Daar komt nog bij dat de belangenafweging in aanzienlijke mate een politiek karakter draagt. Gelet hierop dient de rechter zich in deze zaak naar het oordeel van de Staat uiterst terughoudend op te stellen. De Staat verwijst in dit verband naar een passage uit de conclusie van P-G Hartkamp in de zaak met rolnr. C99/355 HR in de zaak van de Vereniging van Juristen voor de Vrede en de Stichting Miljoenen zijn tegen versus de Staat:

"Sommige vorderingen zijn niet toewijsbaar omdat de te beantwoorden vraag niet "op het bord van de rechter ligt." (...) In andere gevallen treedt de rechter in zekere mate terug om de overheid in staat te stellen beleidskeuzes te maken; de rechter treedt niet in de beoordeling van het overheidshandelen, voorzover de overheid haar vrijheid niet heeft overschreden. (...) Voorts betracht de rechter vaak – en terecht – terughoudendheid in politiek gevoelige zaken. Dit kan zich bijv. uiten in een terughoudende opstelling bij toetsing van wetgeving in materiële zin (zie HR 16 mei 1986, NJ 1987, 251 m.nt. MS) of in het oordeel dat een bepaalde problematiek door de wetgever dient te worden geregeld (zie bijv. HR 30 juni 1998, NJ 1998, 686 m.nt. JdB). Die terughoudendheid kan er ook toe leiden dat vorderingen als de onderhavige, die berusten op een bepaald politiek standpunt dat niet algemeen wordt aanvaard, terwijl de uitvoeringshandelingen van het betreffende overheidsorgaan (en de regelgeving waarop die uitvoeringshandelingen zijn gebaseerd) van een ander standpunt uitgaan, niet

voor toewijzing in aanmerking komen. Verschillende oorzaken van terughoudendheid (beleidsvrijheid en voorzichtigheid in politiek gevoelige aangelegenheden) versterken elkaar hier."

Nog daargelaten dat voor toewijzing van de vordering van appellanten een voldoende juridische grondslag ontbreekt, zou de Staat door toewijzing van de vordering op ontoelaatbare wijze in zijn beleidsvrijheid op het gebied van buitenlandse betrekkingen worden beperkt. Naar de Staat meent, dienen de vorderingen van appellanten reeds op grond hiervan te stranden.

4 Behandeling van grief I tot en met X

4.1 Grief I tot en met III zijn gericht tegen de overwegingen van de President waarin is aangegeven van welke feiten bij de beoordeling van het geschil wordt uitgegaan. In de grieven wordt niet zozeer geklaagd over de *juistheid* van deze vaststelling van feiten als wel over het feit dat de President de door partijen naar voren gebrachte stellingen of producties *te selectief* zou hebben weergegeven.

4.2 Het is de taak van de rechter - en niet die van appellanten - op basis van hetgeen partijen naar voren brengen vast te stellen welke feiten en omstandigheden van belang zijn voor de beantwoording van de voorliggende vraag. Die taak brengt mee dat de rechter een selectie maakt van de ten processe gestelde feiten en omstandigheden. De Staat kan appellanten niet volgen in hun betoog dat artikel 6 EVRM geschonden zou zijn door de wijze waarop de President de feiten weergeeft. Ook kan de Staat appellanten niet volgen in hun stelling dat deze weergave dermate selectief zou zijn dat deze geen recht zou doen aan een evenwichtige en objectieve benadering. Van enige schending van artikel 6 EVRM is naar het oordeel van de Staat in elk geval geen sprake. Reeds op grond van het vorenstaande treffen de eerste drie grieven geen doel.

4.3 In grief I wordt geklaagd dat de inhoud van de resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001) te selectief is weergegeven in rov. 1 sub b. De President heeft voor de beoordeling van het geschil terecht van belang geacht hetgeen in de preliminaire overwegingen van deze resoluties is opgemerkt. Daarmee is overigens niet gezegd dat de President geen acht heeft geslagen op de overige inhoud van de resoluties. De Staat ziet niet in wat in dit verband de relevantie is van het feit dat de Veiligheidsraad in genoemde resoluties de aanslagen heeft aangemerkt als bedreigingen van de internationale vrede en veiligheid. Daaruit volgt in elk geval niet dat de aanslagen niet kunnen worden aangemerkt als gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest, zoals appellanten suggereren. Evenmin volgt uit het feit dat de Veiligheidsraad in resolutie 1368 (2001) enkele stappen zet en aangeeft bereid te zijn alle noodzakelijke maatregelen te treffen teneinde de aanslagen te beantwoorden en alle vormen van terrorisme te bestrijden dat er geen ruimte zou zijn voor de uitoefening van het recht op zelfverdediging overeenkomstig artikel 51 Handvest. Voor het inroepen van artikel 51 Handvest is bovendien niet noodzakelijk dat de Veiligheidsraad heeft vastgesteld dat de aanslagen een gewapende aanval in de zin van die bepaling zijn. Tegen die achtergrond valt niet in te zien waarom rov. 1 sub b van het bestreden vonnis niet in overeenstemming met het beginsel van de

goede trouw zou zijn, wat er van de door appellanten veronderstelde toepasselijkheid van dit beginsel in de onderhavige context ook zij.

4.4 Grief II klaagt over de weergave van de eisen die de VS aan de Taliban hebben gesteld. Het belang van appellanten bij deze grief valt in de eerste plaats niet in te zien. Uitgangspunt is voorts dat op 11 september 2001 aanslagen zijn gepleegd op de VS, die te beschouwen zijn als gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest. Daarmee hebben de VS het recht om overeenkomstig artikel 51 Handvest maatregelen in het kader van zelfverdediging te nemen. Hoewel het volkenrecht niet de eis stelt dat eerst een ultimatum wordt gesteld teneinde de inzet van militaire middelen te voorkomen, hebben de VS alvorens daadwerkelijk actie overeenkomstig artikel 51 Handvest te nemen een ultimatum gesteld. Het feit dat de VS niet onmiddellijk tot actie zijn overgegaan, maar de Taliban eerst enkele eisen hebben voorgelegd, onderstreept naar het oordeel van de Staat juist de zorgvuldigheid waarmee de VS de militaire acties naar aanleiding van de aanslagen van 11 september 2001 hebben ingericht en opgezet. Het feit dat de VS verdergaande eisen hebben gesteld aan de Taliban dan geformuleerd in resoluties 1214 (1998), 1267 (1999) en 1333 (2000) doet gegeven de bevoegdheid van de VS om op grond van artikel 51 Handvest op de aanslagen te reageren niet terzake. Daarmee wordt evenmin inbreuk gemaakt op de bevoegdheden van de Veiligheidsraad. Appellanten miskennen in deze grief voorts dat de acties van de VS in de eerste plaats het gevolg zijn van de aanslagen van 11 september 2001 en niet van het feit dat de Taliban niet aan het ultimatum van de VS hebben voldaan (zie ook hetgeen hierna wordt opgemerkt met betrekking tot grief III). De Staat betwist tot slot uitdrukkelijk dat de Nederlandse regering zou hebben gemeend er beter aan te doen om de eis van de VS tot toegang tot terroristische trainingskampen - teneinde na te gaan of die nog actief zijn - te verdoezelen (vgl. mvg, p. 13).

4.5 In grief III betogen appellanten dat de acties van de VS niet hun basis vinden in de aanslagen van 11 september 2001, maar in de weigering van de Taliban aan het ultimatum van de VS te voldoen, hetgeen de Staat ook zou onderschrijven. Deze redenering wordt gebaseerd op een te beperkte interpretatie van de brief van 9 oktober 2001 aan de Tweede Kamer (prod. 6 van de Staat in eerste aanleg) en staat los van de realiteit. Het spreekt vanzelf dat de militaire acties in de eerste plaats een reactie vormen op de aanslagen van 11 september 2001 en van die aanslagen het gevolg zijn. De Taliban hadden deze acties kunnen afwenden door aan de eisen van de VS te voldoen. De weigering van de Taliban aan die eisen tegemoet te komen speelt in dat kader een ondergeschikte rol en de acties zijn dan ook niet uitsluitend als een gevolg van die weigering te beschouwen. Het spreekt vanzelf dat de militaire acties ook niet uitsluitend daarin hun basis vinden. Onjuist is derhalve de stelling van appellanten dat partijen in deze procedure het erover eens zouden zijn dat de militaire acties uitsluitend het gevolg zijn van de weigering van de Taliban aan de eisen van de VS te voldoen. Ook de derde grief faalt derhalve.

4.6 Grief IV is gericht tegen de wijze waarop de President de vorderingen van appellanten heeft omschreven in rov. 2 van het vonnis. Uit het vonnis blijkt met zoveel woorden dat

het om een zakelijke weergave van de vorderingen van – thans – appellanten gaat. Het is evident dat de overwegingen van de President zien op de vorderingen, zoals weergegeven in de dagvaarding. Nu de overwegingen van de President het oordeel dat die vorderingen dienen te worden afgewezen bovendien kunnen dragen, treft de grief geen doel.

4.7 Grief V is gericht tegen de overweging van de President dat – thans – appellanten aan hun vordering ten grondslag hebben gelegd dat de VS niet onmiddellijk na 11 september 2001 tot de militaire acties zijn overgegaan (rov. 2). Volgens appellanten (mvg, p. 16) ziet deze overweging op hetgeen in eerste aanleg is betoogd. Zij verwijzen naar hun pleitnota sub 4, waar het volgende is opgemerkt:

> "Toen de Verenigde Staten op 11 september het slachtoffer werden van terroristische aanslagen, gingen zij niet onmiddellijk over tot militair verdedigende acties."

Gelet hierop valt niet in te zien wat onjuist is aan de bestreden overweging van de President. Overigens is de grief gebaseerd op de onjuiste veronderstelling dat de acties slechts het gevolg zijn van de weigering van de Taliban aan de door de VS gestelde eisen te voldoen. De Staat verwijst terzake naar de behandeling van grief II en III.

4.8 Grief VI raakt aan de kern van dit kort geding. De grief komt er – kort gezegd – op neer dat de President zonder nader onderzoek tot uitgangspunt neemt dat de acties gebaseerd kunnen worden op artikel 51 Handvest, terwijl de President deze vraag nu juist zou moeten onderzoeken. De grief gaat uit van een verkeerde lezing van het vonnis van de President. Op basis van hetgeen door partijen naar voren is gebracht is de President in rov. 3.2 en 3.3 tot het oordeel gekomen dat de acties van de VS kunnen worden gebaseerd op artikel 51 Handvest en in overeenstemming met deze bepaling zijn. De President heeft daarbij acht geslagen op de brede internationale en nationale consensus dat artikel 51 Handvest van toepassing is en een grondslag biedt voor de acties. Alle argumenten van appellanten waarom de acties niet in overeenstemming met artikel 51 Handvest zouden zijn, zijn door de President in het vonnis (voldoende) gemotiveerd verworpen.

> Voor wat betreft de stelling van appellanten dat de acties hun basis vinden in de weigering van de Taliban om aan de eisen van de VS te voldoen en de (onjuiste) conclusies die appellanten daaraan verbinden, verwijst de Staat naar de behandeling van grief II en III.

Voor de uitoefening van het recht op zelfverdediging is tot slot niet vereist dat sprake is van een voortgaande en actuele gewapende aanval in de zin dat de voortzetting van die aanval ook zichtbaar is, c.q. tot zichtbare resultaten leidt (mvg, p. 18). Anders dan appellanten veronderstellen, is de aanval die met de aanslagen van 11 september 2001 een aanvang heeft genomen nog niet beëindigd. Er zijn concrete aanwijzingen dat een vervolg op de aanslagen van 11 september 2001 wordt (is) beraamd. Het enkele feit dat de gewapende aanval die is ingezet op 11 september 2001 op dit moment niet tot voor de buitenwereld zichtbare resultaten leidt, betekent niet dat de aanval niet wordt voortgezet. Alle acties die thans worden ondernomen, vinden plaats in het kader van de uitoefening

van het recht op zelfverdediging. Dit blijkt ook uit de brief van het Verenigd Koninkrijk, waarin wordt gesproken van een "voortdurende dreiging van aanvallen uit dezelfde bron".

4.9 Grief VII is gericht tegen de overweging van de President dat in de door de Veiligheidsraad aangenomen resoluties het recht op zelfverdediging respectievelijk wordt erkend en bevestigd (rov. 3.2). De Staat ziet niet in wat op deze overweging aan te merken is en verwijst naar hetgeen in het kader van de behandeling van grief I is opgemerkt. Overigens betreft de overweging slechts één van de omstandigheden waarop de President zijn oordeel dat de acties hun grondslag vinden in artikel 51 Handvest baseert. De overweging dient in samenhang te worden bezien met de overige overwegingen op grond waarvan de President tot dit oordeel is gekomen. Tezamen vormen deze overwegingen een voldoende (begrijpelijke) motivering voor het oordeel dat de acties hun basis vinden in artikel 51 Handvest.

4.10 Grief VIII is gericht tegen wijze waarop de President de inhoud van de brieven van 7 oktober 2001 van de VS en het Verenigd Koninkrijk aan de voorzitter van de Veiligheidsraad weergeeft (rov. 3.2). Het is de Staat niet duidelijk wat aan deze weergave onjuist zou zijn. Appellanten leiden uit het feit dat het Verenigd Koninkrijk in de brief van 7 oktober 2001 (prod. 4 van de Staat in eerste aanleg) rept van "terrorist outrage of 11 September" - en niet van "armed attack" - af dat het Verenigd Koninkrijk zou menen dat de aanslagen van 11 september 2001 niet als gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest aan te merken zijn. De redenering van appellanten is volstrekt in tegenspraak met de rest van de brief, waarin het Verenigd Koninkrijk uitdrukkelijk verwijst naar artikel 51 Handvest en opmerkt dat strijdkrachten worden ingezet in het kader van de uitoefening van het recht op zelfverdediging. De uitleg die appellanten aan deze brief geven is dan ook onhoudbaar.
Voor zover appellanten klagen dat de President niet heeft onderzocht of van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest sprake is, verwijst de Staat naar hetgeen in het kader van de behandeling van grief VI is opgemerkt. De President heeft die vraag wel degelijk onderzocht en heeft – anders dan appellanten beweren – de verklaringen van de VS en het Verenigd Koninkrijk niet zonder meer als juist aanvaard. De verklaringen van de VS en het Verenigd Koninkrijk maken wel onderdeel uit van de onderbouwing van het oordeel dat van een gewapende aanval sprake is. Overigens is de President bij de beoordeling van de vraag of sprake is van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest niet gebonden aan de definitie van agressie in de bijlage bij resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. De Staat verwijst naar hetgeen hiervoor sub 3.4 is opgemerkt.

4.11 Grief IX is gericht tegen de overweging van de President dat ook uit de verklaringen afgelegd op 8 oktober door respectievelijk de secretaris-generaal van de Verenigde Naties en de voorzitter van de Veiligheidsraad volgt dat de militaire acties gebaseerd zijn op artikel 51 Handvest (rov. 3.2). Appellanten betogen dat de secretaris-generaal in zijn verklaring nu juist afstand zou hebben genomen van de stellingname van de VS en het Verenigd Koninkrijk dat de acties zouden moeten worden aangemerkt als de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 Handvest. De uitleg

die appellanten geven aan de verklaring van de secretaris-generaal is niet juist en wordt door de Staat niet gedeeld. Het feit dat de secretaris-generaal in zijn verklaring het feit in herinnering brengt dat de aanslagen door de Veiligheidsraad zijn aangemerkt als een bedreiging van de internationale vrede en veiligheid, staat er immers niet aan in de weg deze aanslagen tevens aan te merken als gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest. Verwezen wordt naar sub 3.7 van deze memorie. Hetzelfde geldt voor de persverklaring van de voorzitter van de Veiligheidsraad. Uit deze verklaringen blijkt naar de opvatting van de Staat ontegenzeggelijk dat in casu het recht op zelfverdediging aan de orde is.

4.12 Grief X is gericht tegen de overweging van de President dat uit de tekst van artikel 51 Handvest noch uit de toelichting daarop kan worden afgeleid dat er bij een beroep op artikel 51 Handvest enig verband is met artikel 42 Handvest en dat laatstbedoeld artikel op een geheel andere situatie ziet (rov. 3.2). De President heeft hiermee – naar de Staat diens overwegingen begrijpt – niet meer bedoeld dan dat in de situatie waarin artikel 51 Handvest van toepassing is, geen machtiging van de Veiligheidsraad vereist is voor de inzet van militaire middelen. In zoverre is er in geval van een beroep op artikel 51 Handvest geen verband met artikel 42 Handvest. Nu de President geoordeeld heeft dat de VS en het Verenigd Koninkrijk zich terecht op artikel 51 Handvest beroepen, is de President aan het betoog van appellanten dat voor het optreden van de VS een machtiging op grond van artikel 42 Handvest benodigd zou zijn niet toegekomen.

4.13 Het is overigens juist dat artikel 51 Handvest de bevoegdheid en de verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad niet aantast om ingevolge het Handvest op enigerlei tijdstip over te gaan tot zulk optreden als hij noodzakelijk acht voor de handhaving of het herstel van de internationale vrede en veiligheid (vgl. het slot van artikel 51 Handvest). Dat is echter – nog – niet aan de orde. De door de Veiligheidsraad in resolutie 1373 (2001) genomen maatregelen zijn niet te beschouwen als alle *noodzakelijke* maatregelen in de zin van artikel 51 Handvest. De op grond van resolutie 1373 (2001) genomen maatregelen zijn maatregelen op grond van artikel 41 Handvest, waaraan geen wapengeweld te pas komt. Mede gelet hierop heeft de President in rov. 3.4 terecht aangenomen dat deze maatregelen niet te beschouwen zijn als noodzakelijke maatregelen in de zin van artikel 51 Handvest. Daaruit blijkt dat de President – anders dan appellanten betogen – wel degelijk aandacht heeft besteed aan het temporele karakter van het recht op zelfverdediding.
Het feit dat het bij de aanslagen van 11 september 2001 gaat om internationaal terrroristische aanslagen (vgl. mvg, p. 25, onderaan) staat er tot slot niet aan in de weg deze aanslagen aan te merken als gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest. De Staat verwijst naar hetgeen hiervoor sub 3.8 is opgemerkt.

5 Behandeling van grief XI tot en met XVI

5.1 Alvorens grief XI tot en met XVI te bespreken merkt de Staat op dat elk van deze grieven is gericht tegen een gedeelte van rov. 3.3, welke overweging als geheel dient te worden beschouwd teneinde recht te doen aan en inzicht te krijgen in de gedachtegang van de

President. Appellanten hebben in eerste aanleg uitvoerig betoogd dat de aanslagen van 11 september 2001 geen gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest vormen. In rov. 3.3 wordt deze stelling door de President verworpen. Uit de overwegingen van de President blijkt dat deze niet slechts van oordeel is dat de aanslagen aan te merken zijn als gewapende aanval, maar tevens als daad van agressie. Zoals hiervoor herhaaldelijk aangegeven, hoeft van agressie geen sprake te zijn om een gewapende aanval aan te nemen.

5.2 De President knoopt in zijn beoordeling aan bij artikel 3 sub g van de definitie van agressie in de bijlage bij resolutie 3314 (XXIX) en bij paragraaf 195 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof in de Nicaragua-zaak. Uit paragraaf 195 van deze uitspraak blijkt dat naar het oordeel van het Internationaal Gerechtshof sprake kan zijn van een gewapende aanval, indien sprake is van "substantial involvement" van een staat bij het sturen van gewapende bendes naar het grondgebied van een andere staat voor een operatie die vanwege haar schaal en effecten eerder moet worden gekwalificeerd als een gewapende aanval dan als eenvoudig grensincident. Daarvoor is niet noodzakelijk dat reguliere strijdkrachten worden ingezet. Dit blijkt nu juist uit artikel 3 sub g van genoemde bijlage bij resolutie 3314 (XXIX), dat bepaalt:

> "The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars, or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein."

Waar verwezen wordt naar "the acts listed above" valt in dit verband in de eerste plaats te denken aan artikel 3 sub b van de definitie van agressie:

> "Bombardment by the armed forces of a State against the territory of another State or the use of any weapons by a State against the territory of another State."

Uit artikel 3 sub g blijkt dat bovendien niet noodzakelijk is dat de staat in kwestie de "gewapende bendes" zelf gestuurd heeft. Voldoende is dat sprake is van "substantial involvement" van die staat.

5.3 Uit rov. 3.3 blijkt dat de President van oordeel is dat er sprake is van een zodanige betrokkenheid van het Taliban-regime bij de aanslagen van 11 september 2001 en dat de aanslagen bovendien een omvang van (grote) betekenis hebben gehad en niet louter als grensincident te beschouwen zijn, op grond waarvan de President concludeert dat sprake is van een daad van agressie. Die conclusie strookt met hetgeen het Internationaal Gerechtshof over de vraag welke handelingen een gewapende aanval opleveren, opmerkt. In het vorenstaande ligt de weerlegging van grief XI tot en met XVI besloten. In aanvulling daarop merkt de Staat nog het volgende op.

5.4 In grief XI maken appellanten bezwaar tegen de overweging van de President dat op 11 september 2001 gewapende terroristen naar de VS zijn gestuurd. Van "sturen" van terroristen zou volgens appellanten geen sprake kunnen zijn, nu de terroristen in kwestie reeds geruime tijd in de VS vertoefden. In het licht van het feit dat de bij de aanslagen

betrokken terroristen van oorsprong niet uit de VS komen en hun instructies van buiten de VS hebben ontvangen, kan wel degelijk van het "sturen" van "gewapende bendes" als bedoeld in artikel 3 sub g van de defintie van agressie gesproken worden.
De terroristen zouden volgens appellanten bovendien niet "gewapend" zijn. De Staat betwist dat "gewapend" in de context van de definitie van agressie zou betekenen "uitgerust met militaire wapens, die ontworpen en bedoeld zijn om andere mensen te kunnen doden", zoals appellanten stellen. Dit volgt op geen enkele wijze uit de definitie van agressie. Overigens komt die stelling erop neer dat met middelen die niet ontworpen en bedoeld zijn om andere mensen te kunnen doden geen daad van agressie gepleegd zou kunnen worden, hetgeen in zijn consequenties onaanvaardbaar is. Het argument van appellanten dat niet waarschijnlijk is dat de terroristen in kwestie gewapend waren, aangezien het bezit van wapens (behoudens uitzonderingen) niet is toegestaan aan boord van een passagiersvliegtuig, snijdt evenmin hout. Het feit dat bezit van wapens aan boord van een vliegtuig verboden is (normatief) kan niet verhinderen dat wapens mee aan boord worden genomen (descriptief). Bovendien staat vast dat de terroristen zodanige middelen mee aan boord hebben genomen dat zij zich de controle over de betreffende vliegtuigen hebben kunnen toeëigenen en deze vliegtuigen hebben kunnen inzetten als bom. Het feit dat een passagiersvliegtuig als zodanig niet ontworpen en bedoeld is om als bom gebruikt te worden, staat er derhalve niet aan in de weg de betreffende terroristen aan te merken als "gewapend".

5.5 Grief XII klaagt – kort gezegd - dat de President miskent dat slechts een daad van agressie kan worden aangenomen, indien is vastgesteld dat er sprake is (geweest) van enige vorm van militair gewapend geweld. Uit artikel 3 sub g van de definitie van agressie blijkt dat voor het aannemen van agressie niet noodzakelijk is dat sprake is van inzet van reguliere strijdkrachten (zie ook hiervoor sub 5.2). De grief faalt derhalve.

5.6 Grief XIII is gericht tegen de overweging van de President dat een redelijke uitleg meebrengt dat onder "substantial involvement" ook begrepen wordt het verlenen van directe en/of indirecte steun van een staat aan op zijn grondgebied zich bevindende gewapende bendes, die daadwerkelijk een aanslag als de onderhavige hebben gepleegd. De President acht het "involvement" van het Taliban-regime bij de aanslagen van 11 september 2001 met andere woorden zodanig "substantial" dat sprake is van een daad van agressie als bedoeld in artikel 3 sub g van de definitie van agressie. Daarbij heeft de President blijkens zijn overwegingen mede acht geslagen op de omvang en de effecten van de terreuroperatie.

> Zie eerder in rov. 3.3: "Die handelingen hebben een omvang van (grote) betekenis gehad en zijn niet louter als een grensincident te beschouwen."

Uit de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof waarop appellanten doelen valt niet meer op te maken dan dat *enkele* steunverlening onvoldoende is om van een gewapende aanval te spreken.

> Vgl. paragraaf 195 van die uitspraak: "assistance to rebels in the form of the provision of weapons or logistical or other support"

De President is terecht van oordeel dat de betrokkenheid van het Taliban-regime verder gaat dan dat. Ook uit het opstel van Zanardi (mvg, p. 30-31) blijkt niet meer dan dat enkele steunverlening aan gewapende bendes of berusting van een staat in de aanwezigheid daarvan op zijn grondgebied in beginsel geen daad van agressie oplevert. Uit het opstel van Zanardi blijkt overigens dat dit anders wordt, zodra er verbanden zijn tussen de gewapende bendes en de militaire organisatie van een staat of wanneer de steunverlening dermate omvangrijk is dat de gewapende bendes de facto handelen als orgaan van de staat. Van verbanden tussen de Taliban enerzijds en de Al Qaeda-beweging en Osama bin Laden is onmiskenbaar sprake, zodat het beroep van appellanten op het opstel van Zanardi in dit verband niet opgaat.

5.7 In grief XIV wordt tot uitgangspunt genomen dat de aanslagen van 11 september 2001 geen vorm van *gewapend* geweld zijn. Die opvatting is – mede in het licht van hetgeen in het kader van de behandeling van grief XI is opgemerkt, waarnaar wordt verwezen – onhoudbaar. De grief faalt derhalve.

5.8 Grief XV is gericht tegen de overweging van de President dat door appellanten in eerste aanleg niet betwist is dat de VS zelf hebben verklaard te zijn aangevallen en op grond daarvan een verzoek tot bijstand aan derde staten hebben gericht. Die constatering is in zoverre van belang, dat – anders dan appellanten telkenmale tot uitgangspunt nemen – voor een gerechtvaardigd beroep op artikel 51 Handvest niet noodzakelijk is dat de Veiligheidsraad vaststelt dat sprake is van een gewapende aanval. De Staat verwijst voor het overige naar hetgeen bij de behandeling van grief VIII is opgemerkt.

5.9 Grief XVI is gericht tegen het oordeel van de President dat de VS ook aan de overige eisen die volgens het Internationaal Gerechtshof in het kader van een beroep op het recht op zelfverdediging gelden is voldaan. Uit paragraaf 195 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof blijkt dat het aan de staat die het slachtoffer van een aanval is geworden om te beoordelen of het gaat om een gewapende aanval in de zin van artikel 51 Handvest is. Nu de VS zelf tot dat oordeel zijn gekomen, is ook in die zin voldaan aan de eisen die volgens het Internationaal Gerechtshof bij een beroep op het recht op zelfverdediging gelden. Op deze overweging valt dan ook niets aan te merken.

6 Behandeling van grief XVII tot en met XXV

6.1 Grief XVII richt zich tegen de overweging van de President dat de VS de militaire acties hebben gemeld aan de (voorzitter van) de Veiligheidsraad zoals bepaald in artikel 51 Handvest (rov. 3.4). De grief bevat geen nieuwe klachten en vindt zijn weerlegging in hetgeen in het kader van de behandeling van grief III, V, VIII en XVI is opgemerkt. De Staat verwijst daarnaar.

6.2 Grief XVIII is gericht tegen de overweging van de President dat de Veiligheidsraad op grond van de melding van de VS en het Verenigd Koninkrijk geen aanleiding heeft gezien om over te gaan tot enig optreden voor de handhaving of het herstel van de internationale

vrede en veiligheid (rov. 3.4). Ter onderbouwing van de grief verwijzen appellanten - onder meer - naar hun toelichting op grief I en IX. De Staat verwijst naar hetgeen hij in het kader van de behandeling van die grieven heeft opgemerkt. Wat er verder ook zij van hetgeen appellanten naar voren brengen omtrent de machtspositie van de VS en het Verenigd Koninkrijk en de Veiligheidsraad, feit blijft dat geen van de leden van de Veiligheidsraad na de aanvang van de acties van de VS heeft verzocht deze op de agenda van de Veiligheidsraad te doen plaatsen. Daaruit valt wel degelijk af te leiden dat over de rechtmatigheid van de acties binnen de Veiligheidsraad consensus bestaat. Ook grief XVIII faalt derhalve.

6.3 Grief XIX bevat geen nieuwe klachten. De grief miskent dat de President terecht heeft geoordeeld dat de acties van de VS hun grondslag vinden in artikel 51 Handvest.

6.4 Grief XX bevat evenmin nieuwe klachten. De Staat verwijst naar hetgeen in het kader van de behandeling van grief I en grief VII is opgemerkt.

6.5 Grief XXI is gericht tegen het oordeel van de President dat – thans – appellanten tegenover de betwisting door de Staat onvoldoende aannemelijk hebben gemaakt dat de gewapende aanval niet meer gaande is (rov. 3.5). De overweging dient te worden gezien in het licht van het betoog van – thans – appellanten dat de gewapende aanval, die is ingezet op 11 september 2001, teneinde is gebracht, nu de daarbij betrokken terroristen zijn omgekomen met het verongelukken van de passagiersvliegtuigen waarmee de aanslagen zijn gepleegd. De juistheid van die redenering is door de Staat bestreden.

Zie p. 11 van de pleitnota van de Staat in eerste aanleg.

Naar het oordeel van de Staat kan niet gezegd worden dat de gewapende aanval voor wat betreft de toepasselijkheid van artikel 51 Handvest ten einde is gebracht. Nog steeds worden dreigementen geuit dat de aanslagen van 11 september 2001 een vervolg krijgen.

Zie ook hetgeen in het kader van de behandeling van grief VI is opgemerkt.

6.6 Grief XXII is gericht tegen het oordeel van de President dat de acties gericht op trainings- en opleidingskampen van de Al-Qaeda beweging en op militaire installaties van de Taliban in het kader van preventie niet onredelijk te noemen zijn (rov. 3.5), waarmee de President zijn oordeel dat aan de eisen van proportionaliteit en noodzakelijkheid is voldaan heeft onderbouwd. Volgens appellanten verleent geen enkele rechtsnorm van internationaal recht individuele staten de bevoegdheid om met het oog op de preventie van eventuele (mogelijke) internationaal terroristische aanslagen geweld te gebruiken tegen andere soevereine gelijkwaardige staten. Zoals hiervoor al aangegeven, gaat het in dit geval niet (uitsluitend) om preventie van aanslagen. Alle acties die worden ondernomen, vinden plaats in het kader van de uitoefening van het recht op zelfverdediging als reactie op de aanslagen van 11 september 2001. De Staat verwijst terzake naar hetgeen in het kader van de behandeling van grief VI en XXI is opgemerkt.

6.7 Grief XXIII is gericht tegen de overweging van de President dat de aanvallen uitdrukkelijk niet gericht zijn op de Afghaanse bevolking of tegen de Islam (rov. 3.5). Anders dan appellanten betogen, is duidelijk dat de President deze overweging baseert op de verklaringen van de VS en het Verenigd Koninkrijk, waarin met klem wordt gewezen op het feit dat de acties zich niet richten tegen de Afghaanse bevolking of tegen de Islam.

> Vgl. de verklaring van de VS: "In carrying out these actions, the United States is committed to minimizing civilian casualties and damage tot civilian property. In addition, the United States will continue its humanitarian efforts to alleviate the suffering of the people of Afghanistan. We are providing them with food, medicine and supplies." (prod. 3 van de Staat in eerste aanleg)
>
> Het Verenigd Koninkrijk stelt in zijn verklaring: "It is important to underline that these operations are not directed against the Afghan population, or against Islam." (prod. 4 van de Staat in eerste aanleg)

Anders dan appellanten suggereren, heeft de humanitaire situatie voor de Afghaanse bevolking de uitdrukkelijke aandacht van de VS en het Verenigd Koninkrijk. De Staat betwist dan ook dat de humanitaire situatie in Afghanistan bewust aanvaard en gewild zou zijn door de VS en het Verenigd Koninkrijk. Los daarvan was de humanitaire situatie in Afghanistan en de omringende landen reeds vóór de militaire acties zeer zorgwekkend.

> Zie de brief van de Ministers van Buitenlandse Zaken en Defensie van 23 oktober 2001 aan de Tweede Kamer, TK 2001-2002, 27 925, nr. 18, p. 5.

6.8 Grief XXIV richt zich tegen het oordeel van de President dat de acties van de VS voldoen aan de vereisten van noodzakelijkheid en proportionaliteit (rov. 3.5). De Staat heeft hiervoor uiteengezet op welke (zorgvuldige) wijze de doelen van de acties gekozen zijn. Verwezen wordt naar hetgeen hiervoor sub 3.13 en 3.14 is opgemerkt.

6.9 Grief XXV is gericht tegen het oordeel van de President dat de stelling van – thans – appellanten dat de VS niet onverwijld tot militaire acties zijn overgegaan geen hout snijdt (rov. 3.6). Ter onderbouwing van deze grief verwijzen appellanten naar de toelichting op grief V en grief VI. Die grief vindt weerlegging in hetgeen de Staat in het kader van de behandeling van grief V en VI heeft opgemerkt. De Staat verwijst dan ook kortheidshalve daarnaar.

Met conclusie in het principaal appel:

De Staat verzoekt uw Gerechtshof de door appellanten in het principaal appel aangevoerde grieven te verwerpen en het bestreden vonnis te bekrachtigen, zonodig met verbetering van de gronden, met veroordeling van geïntimeerden in de kosten van dit geding.

Procureur

behandeld door G.J.H. Houtzagers en W.I. Wisman
correspondentie postbus 11756, 2502 AT Den Haag
telefoon 070-5153969
fax 070-5153121
e-mail wi.wisman@prdf.nl
zaaknummer 1538136

PRODUCTIE 1

PRESS STATEMENT ON TERRORIST THREATS BY SECURITY COUNCIL PRESIDENT

Following is today's statement to the press by the President of the Security Council, Richard Ryan (Ireland), on the threats to international peace and security caused by terrorist acts:

The members of the Security Council met this evening at the request of the representatives of the United States and of the United Kingdom, to enable them to inform the members regarding the action that has been initiated by their armed forces in Afghanistan, with the contribution and support of other United Nations Member States. The Secretary-General was present at the meeting. The members of the Council welcomed the Secretary-General's public statement of today.

I might recall that the Security Council reacted to the attacks of 11 September, first through resolution 1368, and then through resolution 1373, which took direct aim at the financing and support of international terrorism. The members of the Council are determined to see the full implementation of these resolutions.

The members of the Security Council took note of the letters that the representatives of the United States and of the United Kingdom sent yesterday to the President of the Security Council, in accordance with Article 51 of the United Nations Charter, in which they state that the action was taken in accordance with the inherent right of individual and collective self-defence following the terrorist attacks in the United States of 11 September 2001.

The permanent representatives made it clear that the military action that commenced on 7 October was taken in self-defence and directed at terrorists and those who harboured them. They stressed that every effort was being made to avoid civilian casualties, and that the action was in no way a strike against the people of Afghanistan, Islam or the Muslim world.

The members of the Council were appreciative of the presentation made by the United States and the United Kingdom.

The members of the Security Council are deeply concerned at the humanitarian situation in Afghanistan. They expressed appreciation for the humanitarian assistance being offered by many countries. They expressed their support for the Secretary-General's continued efforts, and welcomed the appointment of Ambassador Brahimi as his Special Representative for Afghanistan. Mr. Brahimi will address the political, humanitarian and in due course the rehabilitation aspects of the situation.

(more)

The members of the Council are already scheduled to meet tomorrow morning to hold a further discussion on the humanitarian situation in Afghanistan following a briefing from the Secretariat, with particular reference

to the situation regarding refugees.

The Council will remain seized of the matter.

* *** *

DEC 2001

LAWYERS AGAINST THE WAR

PRESS RELEASE

LAWYERS AGAINST THE WAR DENOUNCES THE ATTACKS ON AFGHANISTAN AS A VIOLATION OF INTERNATIONAL LAW

For immediate release:

VANCOUVER, Monday December 03, 2001: - Lawyers Against The War (LAW) released the following statement today:

The United States, assisted initially by Canada and Britain, is attacking Afghanistan for the stated purpose of overthrowing the Taliban and capturing Osama bin Laden – dead or alive - and others associated with his Al-Qaida organization.

LAW condemns these attacks and says they are contravene international law.

INTERNATIONAL LAW AND THE ATTACKS ON AFGHANISTAN

The actions of the United States, Canada, and Britain cannot be justified under international law. Most importantly:

- The Charter of the United Nations expressly prohibits the use of force and the threatened use of force to settle inter-state disputes or to overthrow another state.

- Members of the United Nations cannot legally engage in the use of force against another state except pursuant to:
  - A resolution of the UN Security Council directing a defined use of force by designated member states for the purpose of maintaining or restoring international peace in accordance with the Charter. This use of force would remain under the control of the Security Council. OR
  - Article 51 of the Charter which gives member states the narrow power to defend against a continuing armed assault until such time as the Security Council can intervene to restore international peace and security. There is no right to use force to retaliate, to repel anticipated armed attacks, to overthrow a government or to apprehend suspects.

- The UN Security Council has not authorized the war against Afghanistan either as a means of maintaining international peace and security or as a self-defense measure encompassed by Article 51. The Security Council resolutions passed in response to the September 11 attacks specifically direct members to respond,

  "in accordance with the Charter" and "in conformity with...national and international laws including international human rights standards."

ABOUT LAWYERS AGAINST THE WAR

LAW opposes the illegal use of force against Afghanistan and other countries and supports the use of national and international law to settle disputes, prosecute offenders and protect rights.
LAW is based in Canada and has affiliations with Lawyers Against The War in the United Kingdom and Lawyers for Peace in Holland. LAW members come from a variety of backgrounds and include professors, lawyers, and others opposed to the illegal use of force in Afghanistan.
LAW activities, planned and ongoing, include: publishing articles focusing on the illegality of the war against Afghanistan, making public appearances to promote the organization's views, and joining with other organizations to lobby national governments and the United Nations withdraw support for the military action against Afghanistan and to restore the rule of law.

NOAM CHOMSKY JOINS LAW

LAW welcomes Noam Chomsky who recently joined the organization's membership Professor Chomsky is an internationally acclaimed scholar, MIT Professor of Linguistics, author and political dissident. Lecturing in Lahore on November 24, Professor Chomsky denounced the attacks on Afghanistan and observed that the United States did not seek authorization from the UN for launching air strikes on Afghanistan because the involvement of the UN could have limited the US's power to act unilaterally.
In another recent speech Professor Chomsky said,

> "Looks like what's happening [in Afghanistan] is some sort of silent genocide....What's happening now is very much under our control. We can do a lot to affect what's happening."

TO JOIN LAW in trying to effect a return to the rule of law, email **law@portal.ca**

LAW is asking lawyers around the world to join its members in:

- calling for an immediate end to the bombing and other illegal use of force against Afghanistan;
- calling on the United Nations Security Council, the General Assembly and the Secretary General to discharge their legal duties and institutional responsibilities to maintain international peace and security and to ensure that member states' reactions to the September 11th attacks, including prevention, investigation, trails and punishment, conform with international law and principles of justice.
- calling on national governments and the responsible organs of the United Nations to ensure the rights of combatants and non-combatants, fair trials for suspected offenders and no impunity for human rights violators.

For information or to receive articles on the war and international law contact:
Gail Davidson law@portal.ca OR Michael Mandel mmandel@yorku.ca

VERENIGING JURISTEN VOOR DE VREDE

*Cedant arma togae**

De aanslagen van 11 september 2001

Inleiding

De terroristische aanslagen van 11 september 2001 (hierna: september aanslagen) waren verbijsterend. Duizenden onschuldigen vonden de dood ten gevolge van een ver van tevoren opgesteld moorddadig plan. Alleen volkomen verblinde lieden kunnen dergelijke misdaden begaan. Misdaden waarvan willekeurige onschuldigen het slachtoffer werden.

Het is vanzelfsprekend dat op dergelijke terroristische aanslagen moet worden gereageerd. Een overheid heeft immers tot taak de veiligheid van de burgers zoveel mogelijk te waarborgen. Maar de overheid behoort daarbij wel binnen het kader van het recht te blijven. Op dit punt moet evenwel worden vastgesteld dat de Amerikaanse president van meet af aan een verkeerde koers is gevaren.

Geen gewapende aanval

Reeds op 12 september sprak de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (hierna: Veiligheidsraad) zich uit over de september aanslagen. In resolutie 1368 (2001) veroordeelde de Veiligheidsraad deze in de meest scherpe bewoordingen. De aanslagen werden in dat kader op één lijn gesteld met alle andere internationaal terroristische daden en gekwalificeerd als een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid. Verder verklaarde de Veiligheidsraad zich bereid alle noodzakelijke stappen te zetten teneinde het internationaal terrorisme te bestrijden. De resolutie luidt voorzover relevant:

> "1. Unequivocally condemns in the strongest terms the horrifying terrorist attacks which took place on 11 September 2001 in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania and regards such acts, like any act of international terrorism, as a threat to international peace and security;
> .....
> 5. Expresses its readiness to take all necessary steps to respond to the terrorist attacks of 11 September 2001, and to combat all forms of terrorism, in accordance with its responsibilities under the Charter of the United Nations."

Opgemerkt dient te worden dat de Veiligheidsraad spreekt over "een bedreiging van de internationale vrede", niet over "een inbreuk op de vrede" of over "een aanvalsdaad". Met andere woorden: van de in art. 39 van het Handvest van de Verenigde Naties (hierna: Handvest) genoemde kwalificaties, wordt de minst zware genoemd. Bovendien dient te worden bedacht dat de in art. 39 bedoelde aanvalsdaad is verbonden met het begrip "gewapende aanval" van art. 51 van het Handvest. De kwalificatie die de Veiligheidsraad aan de september aanslagen heeft gegeven, sluit uit dat de Verenigde Staten zich te goeder trouw zouden kunnen beroepen op het recht op zelfverdediging. Bovendien is in het kader van het Handvest uitsluitend de Veiligheidsraad de bevoegde instantie om een situatie overeenkomstig art. 39 te kwalificeren. Individuele lidstaten zijn daaraan gebonden.

Maar ook indien de Veiligheidsraad geen kwalificatie van de september aanslagen zou hebben gegeven, dan nog is het volstrekt duidelijk dat die aanslagen niet kunnen worden gezien als een "gewapende aanval" in de zin van art. 51 van het Handvest. In het Handvest gaat het immers om gedragingen van staten tegenover elkaar. De gewapende aanval van art. 51 is dan ook een aanval met militaire middelen door of namens de ene staat op een andere staat. Het is volstrekt duidelijk dat de september aanslagen niet door of namens een staat zijn uitgevoerd. Het gaat, indien althans de bewering juist zou zijn dat de Al-Qaida beweging van Osama bin Laden daarvoor verantwoordelijk is, om een actie van een internationaal opererende terroristische organisatie die niet aan enige staat is verbonden en die in talloze staten zijn cellen heeft.

Volledigheidshalve wordt herinnerd aan resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (hierna: resolutie 3314), waarin de definitie van agressie is gegeven. Die resolutie is blijkens paragraaf 195 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake de **Military and Paramilitary Activities** in and against Nicaragua (ICJ Reports 1986, p. 14) een weergave van het gewoonterecht. Staten zijn daaraan dus gebonden. Overeenkomstig art. 3, onderdeel g, van de definitie van agressie kunnen ook gewapende groepen die geen deel uitmaken van de reguliere strijdkrachten van een staat, in voorkomend geval gewapende acties ondernemen die moeten worden aangemerkt als agressie. De september aanslagen kunnen evenwel niet onder de reikwijdte van art. 3, onderdeel g, worden gebracht. Er zou dan immers moeten zijn voldaan aan de volgende criteria:

a. er zijn gewapende groepen ("armed bands, groups, irregulars or mercenaries"),
b. die gewapende acties ondernemen ("which carry out acts of armed force against another State"),
c. welke gewapende acties agressie zouden zijn

---

* Laten de wapenen wijken voor de toga. (Cicero)

indien zij door reguliere strijdkrachten zouden zijn ondernomen ("acts of armed force ..... of such gravity as to amount to the acts listed above" - d.w.z. bepaalde acties van de strijdkrachten van een staat die als agressie worden beticld), en
d. welke groepen door of namens een staat worden gestuurd of waarbij een staat wezenlijk is betrokken ("sending by or on behalf of a State of armed bands ....., or its substantial involvement therein").

De terroristen die de Amerikaanse lijnvliegtuigen kaapten, waren geen met militaire wapens uitgeruste groepen (waren zij wel voorzien van militaire wapens, dan zouden zij niet eens tot de passagiersloestellen zijn toegelaten). Zij hebben evenmin een actie ondernomen met militaire middelen, toen zij de gekaapte vliegtuigen binnenvlogen in gebouwen. Het ging niet om een invasie, bombardement, blokkade of een aanval op de strijdkrachten van de Verenigde Staten (het Pentagon is een departement van openbaar bestuur, geen militair hoofdkwartier, terwijl het World Trade Centre evenmin een militair hoofdkwartier herbergde). De Al-Qaida beweging wordt niet gestuurd door een staat. Verder was er geen wezenlijke betrokkenheid van een staat bij de Al-Qaida beweging, aangezien die betrokkenheid verder moet gaan dan het leveren van wapens, logistieke steun of andere hulp. Dit laatste blijkt eveneens uit de eerder genoemde paragraaf 195 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake Nicaragua.

De opstelling van de NAVO

Terwijl de Veiligheidsraad op 12 september 2001 uitsprak dat er geen sprake was geweest van een gewapende aanval op de Verenigde Staten, vergaderde ook de NAVO-raad over de september aanslagen. De in de NAVO-raad vertegenwoordigde landen zijn lid van de Verenigde Naties en derhalve gebonden aan het oordeel van de Veiligheidsraad. Ook het NAVO-verdrag zelf verwijst uitdrukkelijk naar het Handvest. Een en ander houdt in dat de term "gewapende aanval" in art. 5 van het NAVO-verdrag, niet anders kan worden geïnterpreteerd dan de overeenkomstige term in art. 51 van het Handvest.

Maar op 12 september verklaarde de NAVO-raad dat de september aanslagen zouden worden aangemerkt als een actie die onder de reikwijdte van art. 5 van het NAVO-verdrag valt ("shall be regarded as an action covered by Article 5 of the Washington Treaty"), indien wordt vastgesteld dat de aanslagen vanuit het buitenland werden gestuurd ("if it is determined that this attack was directed from abroad against the United States"). Deze bewoording alleen al geeft aan dat weinig zorgvuldig met het geweldverbod werd omgegaan. De terminologie "vanuit het buitenland werden gestuurd" is buitengewoon vaag en geeft in het geheel niet aan dat nauwlettend de hand zou worden gehouden aan de criteria van resolutie 3314.

Bovendien moet worden vastgesteld dat de NAVO-raad niet met zoveel woorden spreekt over "gewapende aanval", maar over een "actie die valt onder de reikwijdte van art. 5 van het NAVO-verdrag". Dit laatste lijkt te duiden op een extensieve interpretatie van het begrip "gewapende aanval". Aangezien de zelfverdediging naar aanleiding van een gewapende aanval een uitzondering is op de hoofdregel dat geen geweld mag worden gebruikt, is een extensieve interpretatie van het begrip "gewapende aanval" niet toegestaan.

Op 2 oktober werd vervolgens door de NAVO-raad vastgesteld dat er sprake was geweest van een actie die onder de reikwijdte van art. 5 van het NAVO-verdrag valt. Deze conclusie werd, blijkens de persverklaring van de secretaris-generaal van de NAVO, bereikt op grond van de overwegingen dat Osama bin Laden en de Al-Qaida organisatie betrokken waren bij de september aanslagen, en dat er banden bestonden tussen Al-Qaida en de Taliban. Het is overduidelijk dat deze overwegingen geen basis bieden voor een conclusie dat er sprake is geweest van agressie in de zin van art. 39 van het Handvest, zodat evenmin van een gewapende aanval in de zin van art. 51 van het Handvest kan worden gesproken.

Het Amerikaanse ultimatum

In zijn toespraak van 20 september tot het Congress negeerde president Bush resolutie 1368 (2001) van de Veiligheidsraad volkomen. Maar dat niet alleen, hij negeerde ook fundamentele beginselen van het internationaal recht met het ultimatum dat hij meende te kunnen stellen aan de de facto regering van Afghanistan, de Taliban. In weerwil van resolutie 1368 sprak Bush over "een oorlogsdaad" tegen de Verenigde Staten. In weerwil van art. 2, derde en vierde lid, van het Handvest bedreigde hij de Taliban met geweld. In weerwil van de soevereine gelijkwaardigheid van staten en het beginsel van niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden, eiste president Bush dat de Verenigde Staten onbeperkt toegang zouden krijgen tot het grondgebied van Afghanistan, teneinde te kunnen controleren of alle trainingskampen voor terroristen zouden zijn gesloten. In weerwil van de uitsluitend aan de Veiligheidsraad toekomende bevoegdheden, stelde president Bush eisen aan de Taliban die uitgingen boven die welke door de Veiligheidsraad waren neergelegd in resolutie 1333 (2000).

Krantenberichten rapporteerden reeds Amerikaanse troepenbewegingen; er vond een concentratie plaats van eenheden rondom Afghanistan.

Kort geding tegen de Staat

Op grond van de dreigende ontwikkelingen en de onverkorte steun die de Nederlandse regering had uitgesproken voor de Amerikaanse politiek ten aanzien van Al-Qaida en de Taliban, besloot het VJV-bestuur tot het instellen van een kort geding

tegen de Staat. Daarin werd een verbod geëist van Nederlandse steun, in welke vorm dan ook, aan gewapend optreden van de Verenigde Staten (en mogelijke andere bondgenoten) tegen personen, objecten en terreinen die zich bevinden op het grondgebied van een andere soevereine staat, zonder dat daartoe is besloten door de Veiligheidsraad. Bovendien werd gevraagd om de Nederlandse regering te gebieden aan de Veiligheidsraad, de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, de secretaris-generaal van die organisatie en aan de Verenigde Staten kenbaar te maken dat ieder gewapend optreden, zonder de machtiging daartoe van de Veiligheidsraad, naar de mening van Nederland een schending van het internationaal recht zou zijn.

De dagvaarding werd, ter bepaling van datum en tijdstip van de rechtzitting, op 5 oktober voorgelegd aan de president van de rechtbank Den Haag. Het daarop volgende weekend starten de Amerikaans-Britse luchtaanvallen op Afghanistan. Terwijl dus reeds tengevolge van deze Amerikaans-Britse agressie doden en gewonden vielen, duizenden mensen op de vlucht sloegen en grote vernielingen in Afghanistan werden aangericht, vond de president van de rechtbank Den Haag het niet nodig om de partijen in het kort geding onmiddellijk te horen. Aanvankelijk wilde de president de rechtszitting eerst op 13 november laten plaatsvinden. Na aandrang van onze zijde werd die datum uiteindelijk op 19 oktober gesteld.

Het lijkt mij onderkbaar dat, indien tengevolge van menselijk handelen op Nederlandse grondgebied doden en gewonden zouden vallen, alsook grote materiële schade zou worden aangericht, een tegen dat menselijk handelen ingesteld kort geding niet onmiddellijk door de president zou worden behandeld. Al was het midden in de nacht. Indien de president van de rechtbank in een zo urgente situatie, met zulke ernstige gevolgen voor lijf en goed van burgers, zou nalaten onmiddellijk te reageren, zou de pers bol hebben gestaan met verhalen over de schandalige nalatigheid van de rechter. Zo niet met betrekking tot de handelwijze van de rechter in deze zaak.

De Amerikaans-Britse aanvalsoorlog

Op 7 oktober 2001, in een situatie dat er in het geheel geen sprake was van een actuele en voortgaande gewapende aanval op de Verenigde Staten waartegen met militaire middelen zou kunnen worden opgetreden, starten de Verenigde Staten tezamen met het Verenigd Koninkrijk met hun luchtaanvallen op Afghanistan. Daarmee schonden zij op flagrante wijze het geweldverbod.

Door over te gaan tot luchtaanvallen op Afghanistan, kozen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk er willens en wetens voor om talloze onschuldigen tot slachtoffer te maken. Het is immers overduidelijk dat iedere oorlog vooral de mensen die geen enkele politieke invloed hebben en die geen enkel militair gewicht in de schaal leggen, tot slachtoffer maakt. Dat is ook de reden dat in de twintigste eeuw het geweldverbod tot ontwikkeling kon komen. Het menselijk lijden dat door de oorlogvoering wordt veroorzaakt, is zo groot dat het praktisch niet kan worden gerechtvaardigd. De fundamentele mensenrechten, de waarde en de waardigheid van ieder mens worden door de oorlog bedreigd. Daarom werd ook de Verenigde Naties opgericht. De mensheid moet worden beveiligd tegen de gesel van de oorlog.

Door willens en wetens te kiezen voor de aanvalsoorlog tegen Afghanistan, hebben de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk in feite dezelfde keuze gemaakt als de terroristen die verantwoordelijk zijn voor de september aanslagen: willekeurige onschuldigen worden willens en wetens tot slachtoffer gemaakt ten behoeve van de eigen doelstelling.

Behandeling kort geding tegen de Staat

Duizenden aan de september aanslagen volkomen onschuldige slachtoffers verder, kon de VJV, tezamen met de Groenen, het Haags Vredes Platform, de Nieuwe Communistische Partij - NCPN en Vrouwen voor Vrede, op 19 oktober pleiten voor het verbod van iedere Nederlandse steun aan de Amerikaans-Britse agressie tegen Afghanistan. Tegenover het juridische betoog van onze zijde, beriep de Staat zich op uitsluitend op politieke verklaringen van de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk, de Nederlandse regering en de NAVO, alsook op persverklaringen van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties en van de voorzitter van de Veiligheidsraad. Voor een deel werden die verklaringen ook nog eens op een bevreemdende wijze geïnterpreteerd. Waar partijen in het geding het evenwel over eens waren, was dat de Amerikaans-Britse aanval op Afghanistan de reactie vormde op het niet voldoen door de Taliban aan het door de Verenigde Staten gestelde ultimatum.

Deze overeenstemming tussen partijen zou de president van de rechtbank natuurlijk hebben moeten leiden tot de vraagstelling of de Verenigde Staten bevoegd waren tot het stellen van het ultimatum van 20 september en of de weigering van de soeverein gelijkwaardige staat Afghanistan om daaraan te voldoen, een basis zou kunnen vormen tot het gebruik van gewapend geweld tegenover dat land. Het is duidelijk dat de Verenigde Staten die bevoegdheid niet hadden en dat de weigering van de Taliban geen enkele rechtvaardiging kan zijn voor het gebruik van militair geweld tegen Afghanistan, zonder de expliciete beslissing daartoe door de Veiligheidsraad.

Kennelijk vond de president van de rechtbank Den Haag het niet gewenst om het recht te handhaven tegenover de politieke steun die het Amerikaans-

Britse optreden inmiddels had verkregen. Daarom ging hij maar niet in op die overeenstemming tussen partijen. In zijn vonnis van 26 oktober is deze zelfs helemaal niet terug te vinden. Aan de hierboven vermelde vragen kwam hij zodoende niet toe. Zonder ook maar één woord te wijden aan de expliciete beslissing van de Veiligheidsraad in resolutie 1368 (2001) dat de september aanslagen moeten worden aangemerkt als een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid, zonder op enig controleerbare wijze te toetsen of was voldaan aan de criteria voor de vaststelling van agressie, stelde hij dat de Verenigde Staten zich terecht beriepen op het recht op zelfverdediging. Onze eisen werden derhalve door hem afgewezen.

Tegen het vonnis van de president van de rechtbank Den Haag hebben wij, opnieuw tezamen met de hierboven genoemde mede-eisers, inmiddels op 9 november hoger beroep ingesteld. Daarbij hebben wij met het oog op de vereiste spoed onmiddellijk om uitspraak gevraagd. Wat ons betreft, behoeft niet te worden gepleit.

De politiek en de media

De VJV heeft de leden van de Tweede Kamer uitdrukkelijk gewezen op de onrechtmatigheid van de luchtaanvallen op Afghanistan. Dit is gebeurd bij brief van 16 oktober, waarbij de dagvaarding in kort geding als bijlage was gevoegd. Daarop is geen enkele inhoudelijke reactie van een kamerlid ontvangen. Voorzover kamerleden rechtstreeks konden worden benaderd, weigerden zij aan te geven waarom onze benaderingswijze onjuist zou zijn. Zo heeft schrijver dezes op 16 november jl. voor een volle zaal in Heerlen een korte uiteenzetting kunnen geven omtrent de eisen die het Handvest en resolutie 3314 stellen, wil gesproken kunnen worden van een rechtmatige zelfverdediging. In dat kader werd ook verwezen naar het oordeel van de Veiligheidsraad omtrent de september aanslagen, dat is neergelegd in resolutie 1368. Het Tweede Kamerlid van de PvdA Frans Timmermans was de volgende spreker. Hij ging zelfs zover dat hij botweg stelde, dat hij nog nooit zo'n verwrongen uiteenzetting inzake het internationaal recht had gehoord. Hij weigerde vervolgens deze uitspraak toe te lichten. Hij ging niet in op de verwijzing naar resolutie 1368. Dat is dus de kwaliteit van onze volksvertegenwoordigers!

Intussen blijft de regering ook herhalen dat resolutie 1368 de basis biedt voor het gewapend optreden tegen Afghanistan. Daarbij wordt verwezen naar de preambulaire overwegingen van die resolutie, waarin wordt gewezen op het inherente recht van staten op zelfverdediging. Zoals algemeen bekend, wordt de betekenis van een resolutie van de Veiligheidsraad evenwel met name bepaald door de operatieve paragrafen daarvan. En aan paragraaf 1 van resolutie 1368 wordt systematisch voorbijgegaan. Daarmee lijkt de handelwijze van de regering op de propaganda waarmee Nederland in de meest duistere priode van zijn jongste geschiedenis werd geconfronteerd: herhaal de leugen net zolang totdat niemand meer weet wat de waarheid is.

Maar ook de media stellen zich in het algemeen weinig kritisch op. Zo zou de verklaring van de regering, dat resolutie 1368 een basis zou bieden voor het gewelddadig optreden tegen Afghanistan, in de media onmiddellijk zijn weerlegd indien we nog zouden beschikken over kritische en zorgvuldige journalisten. Journalisten die zich bewust zijn van hun kritische taak en deze zorgvuldig wensen uit te voeren, zouden de verklaring van de Nederlandse regering hebben vergeleken met de tekst van resolutie 1368. Dan zouden zij terstond hebben kunnen constateren dat die resolutie eenzijdig gebruik van militair geweld uitsluit. Geconstateerd moet worden dat geen van onze journalisten zelfs maar op dat idee is gekomen. De verklaring van de Nederlandse regering is voor zoete koek geslikt. Artikelen die vervolgens door schrijver dezes werden aangeboden aan dagbladen om op de daadwerkelijke betekenis van resolutie 1368 te wijzen, werden - op een enkele uitzondering na - niet geplaatst. Die artikelen vormden voor redacties evenmin aanleiding tot zelfstandig onderzoek. De vraag rijst dan ook waarin de Nederlandse journalisten verschillen van de Servische, die ten tijde van de heerschappij van Molosevic zich kennelijk ook niet konden voorstellen dat de Servische regering volkenrechtelijke verplichtingen en mensenrechten zou schenden.

Conclusie

De ontwikkelingen na 11 september hebben geleid tot een ernstige ondermijning van de internationale rechtsorde. De Verenigde Staten, tezamen met het Verenigd Koninkrijk en andere bondgenoten, negeren fundamentele beginselen van het internationaal recht. Het geweldverbod is geschonden en wordt daardoor ondermijnd. De Nederlandse regering draagt, in weerwil van haar verplichtingen ingevolge art. 90 van de Grondwet, bij aan deze ondermijning van de internationale rechtsorde. Nederlandse volksvertegenwoordigers, met uitzondering van de leden van de SP, komen hun controlerende verplichtingen niet na en lijken zich niet bewust te zijn van de betekenis van hun eed aan de Grondwet. De Nederlandse pers lijkt tot een propagandamiddel te zijn verworden. De toekomst ziet er somber uit, zeker gezien de ontwikkelingen in het Midden-Oosten en de Amerikaanse bedreigingen van Irak en Somalië. Wanneer leren politici nu eindelijk dat geweld geen oplossingen biedt, maar uitsluitend dood en verderf onder met name de onschuldigen zaait?

Meindert Stelling
voorzitter TvdV

van holst en steijnen

From: Stelling <meindert.stelling@planet.nl>
To: <Podium@Trouw.nl>; <redactie@trouw.nl>
Cc: <ad@ad.nl>; <nieuwsdienst@anp.nl>; <nrc@nrc.nl>; <redaktie@gpd.nl>; <groene@groene.nl>; <magazine@hervormdnederland.nl>; <redactie.vn@weekbladpers.nl>; <wereldcrisis@ddh.nl>; <omslag@omslag.nl>
Sent: dinsdag 13 november 2001 14:13
Subject: Re: Artikel voor Podium pagina

op 13-11-2001 6:49 pm schreef Podium@Trouw.nl op Podium@Trouw.nl:

> Geachte Meindert Stelling,
>
> Hartelijk dank voor het artikel over clusterbommen, maar we gaan het niet meer plaatsen. Het onderwerp is inmiddels wat achterhaald door de ontwikkelingen in Afghanistan. Bovendien is er al veel over het gebruik van deze middelen gezegd en geschreven. Onze voorkeur gaat op het moment uit naar andere onderwerpen. We krijgen dagelijks erg veel artikelen toegestuurd en moeten dus streng selecteren, hopelijk heeft u daar begrip voor,
>
> vriendelijke groeten,
>
> Maaike Bezemer/
> Podiumredactie Trouw

Geachte redactie,

Ik heb in het totaal geen begrip voor uw beslissing.

In de eerste plaats heb ik op donderdag 1 november jl., toen het onderwerp waarover ik schreef uiterst actueel was, telefonisch contact gehad met mevrouw Bijlo van de Podium-redatie over het artikel "Het grote en het kleine kwaad" dat ik diezelfde dag heb toegezonden. Met haar heb ik de afspraak gemaakt dat ik op korte termijn bericht zou ontvangen over het al dan niet plaatsen van dat artikel. Wanneer ik dan eerst op 13 november een bericht ontvang, terwijl de ontwikkelingen snel zijn, acht ik dat uitermate ontfatsoenlijk. Ik kan het artikel nu niet meer aan anderen aanbieden.

In de tweede plaats meen ik dat er sprake is van een kwaadaardige selectie. De Nederlandse regering steunt een handelwijze van de Verenigde Staten die zondermeer in strijd is met de meest fundamentele normen van het internationaal publiekrecht. Het geweldverbod, een norm van het internationaal recht op grond waarvan de Duitse en Japanse oorlogsleiders na de Tweede Wereldoorlog zijn berecht, wordt door de VS en bondgenoten geschonden. Daarmee maken de VS en bondgenoten zich schuldig aan het meest zware misdrijf naar internationaal recht. De norm van soevereine gelijkwaardigheid van staten wordt geschonden. De VS usurperen bevoegdheden die bij de Veiligheidsraad van de VN zijn neergelegd. De redactie van Trouw vindt het allemaal best, heeft daarover nog geen woord van kritiek geuit. Dit terwijl Trouw zijn basis vindt in het verzet tegen onrecht!

De Nederlandse regering heeft bij herhaling een onjuiste voorstelling van zaken gegeven. Ik verwijs naar het artikel dat niet is geplaatst (hieronder opnieuw bijgevoegd). Een journalist die ook maar iets zou begrijpen van de kritische functie van de vrije pers, zou de moeite hebben gedaan om even te controleren of hetgeen de Nederlandse regering stelt, wel in overeenstemming is met de feiten en met het recht. Niets van dat al. En wanneer dan juristen die zich terzake hebben gespecialiseerd artikelen insturen, worden die niet gepubliceerd. Niet een keer, maar bij herhaling.

De Nederlandse regering handelt in strijd met de Grondwet. Niet interessant voor Trouw. Overigens niet alleen Trouw wenst hierover niet te publiceren, maar ook andere landelijke bladen niet. Waarin verschilt de journalistiek van Trouw en andere landelijke dagbladen dan nog van die van de Servische journalistiek die, toen Milosevic nog president was, ook van geen kritiek op de eigen politieke leiding wilde weten, zelfs niet op de gedachte kwam dat er in moreel of juridisch opzicht wellicht iets niet in de haak zou kunnen zijn met de Servische politiek?

De internationale en nationale rechtsorde worden afgebroken en door daarover bewust te zwijgen, maakt Trouw zich tot medeplichtige.

U wordt bedankt!

Omdat uw handelwijze kenmerkend is voor de collaboratie van de Nederlandse media in het algemeen aan dit misdadig optreden van de VS en bondgenoten, waaronder de Nederlandse regering, meen ik er goed aan te doen om dit bericht op ruimere schaal te verspreiden.

mr. Meindert J.F. Stelling

HET GROTE EN HET KLEINE KWAAD

Nederlandse politici maken zich zorgen over het gebruik van clusterbommen in de oorlog tegen Afghanistan. Die zorg valt toe te juichen, want het is

een fundamenteel beginsel van het internationaal recht dat tijdens de oorlogvoering altijd onderscheid moet worden gemaakt tussen de strijdenden en de burgerbevolking. Clusterbommen kunnen dat vereiste onderscheid niet maken, want zij zaaien dood en verderf in een bepaald gebied. Dit ongeacht of zich daar nu burgers bevinden of niet. Bovendien ontploffen niet alle door de clusterbom verspreide bommetjes direct, zodat ook lange tijd na het afwerpen van de clusterbom slachtoffers zullen worden gemaakt, met name onder de burgerbevolking. Het is dan ook volkomen terecht dat Nederlandse politici zich zorgen maken over het gebruik van clusterbommen.

Deze zorgvuldige benaderingswijze van een aspect van de oorlogvoering tegen Afghanistan steekt evenwel scherp af tegen de manier waarop onze politici de vraag hebben behandeld of militair moeht en moest worden opgetreden tegen Afghanistan. Juist die vraag is van het grootste belang, aangezien immers de oorlog in essentie een groot kwaad is. Een zo groot kwaad dat de internationale gemeenschap zich heeft ingespannen om de oorlog uit te bannen. Verder is in het Handvest van de Verenigde Naties (Handvest) de verplichting neergelegd om internationale geschillen langs vreedzame weg op te lossen, op zodanige wijze dat vrede, veiligheid en gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht. Een beslissing om oorlog te gaan voeren is dus een uitermate belangrijke. Die beslissing gaat in feite over, zoals het Internationaal Militair Tribunaal van Neurenberg dit in zijn vonnis aangaf, het geaccumuleerde kwaad van de gehele oorlogvoering. Dus wanneer politici zich thans druk maken over aspecten van de oorlogvoering, het relatief kleine kwaad, had dan niet mogen worden verwacht dat zij zich uitermate zorgvuldig hadden getoond ten aanzien van de beslissing om tot oorlogvoering over te gaan, het grote kwaad?

Want op grond van welke overweging kan nu, met machtneming van het Handvest, worden gesteld dat de Verenigde Staten (VS) mochten overgaan tot het gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of gebieden op het grondgebied van een andere soevereine en gelijkwaardige staat (al dan niet in samenwerking met bondgenoten)? De regering schreef op 9 oktober aan de Tweede Kamer dat de Amerikaans-Britse militaire acties tegen doelen in Afghanistan "een direct gevolg (zijn) van het niet voldoen door de Taliban aan twee weken geleden door de VS gestelde eisen: ten eerste het sluiten van terroristische opleidingskampen, ten tweede het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging, ten derde het vrijlaten van gegijzelde westerse hulpverleners" Is het stellen van een dergelijk ultimatum door de ene staat en de weigering daaraan te voldoen door de andere gelijkwaardige en soevereine staat iets anders dan een internationaal geschil waarop art. 2, derde en vierde lid, van het Handvest van toepassing is? Een geschil dat langs vreedzame weg moet worden opgelost en dat geen aanleiding mag zijn voor het dreigen met of gebruik van geweld?

Waarom heeft de Kamer niet gecontroleerd of resolutie 1368 (2001) van de Veiligheidsraad steun biedt voor het gewapend optreden van de VS, zoals de regering in de brief van 9 oktober zegt? Steun in die zin dat de VS zich zouden kunnen beroepen op de uitzondering op het geweldverbod van art. 51 van het Handvest, te weten de zelfverdediging tegen een gewapende aanval door een andere staat. Nota bene in de eerste paragraaf van resolutie 1368 zegt de Veiligheidsraad dat de afschuwelijke terroristische aanslagen van 11 september, zoals iedere daad van internationaal terrorisme, worden beschouwd als een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid. De Raad spreekt over "bedreiging voor", niet over een "inbreuk op" de internationale vrede en veiligheid. Dit terwijl een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest zonder meer als "inbreuk op" moet worden gekwalificeerd. Is het dan niet in één oogopslag duidelijk dat resolutie 1368 helemaal geen steun biedt voor de gepretendeerde zelfverdedigingsacties van de VS?

En hoe zorgvuldig ben je als fractieleider wanneer je op 9 oktober zegt: "De zondagavond begonnen militaire acties zijn onvermijdelijk en gerechtvaardigd als reactie op de afschuwelijke aanslagen van 11 september"? Dit terwijl de regering stelt dat die aanval op Afghanistan een reactie is op de weigering van de Taliban om aan het ultimatum van de VS te voldoen. Dit terwijl noch op 11 september, noch op 7 oktober een gewapende aanval op de VS werd uitgevoerd door de staat Afghanistan. Dit terwijl algemeen bekend is dat de terroristische aanslagen van 11 september werden uitgevoerd door een organisatie die niet verbonden is met een bepaalde staat, maar die haar cellen in diverse landen heeft.

Hoe kan een Kamer die het geweldverbod serieus neemt, steun verlenen aan het ultieme kwaad van de oorlog, zonder dat er zelfs maar in de verste verte sprake zou kunnen zijn van zelfverdediging tegen een nog voortdurende gewapende aanval door een andere staat? Hoe kunnen serieuze kamerleden het grote kwaad van de aanvalsoorlog zo steunen en tegelijkertijd zich zo druk maken over het kleinere kwaad van het gebruik van een geweldsmiddel dat besloten ligt in de beslissing om tot die aanvalsoorlog over te gaan?

mr. Meindert J.F. Stelling
voorzitter van de Vereniging van Juristen voor de Vrede

0306932794

MR E.Th.Hummels
MR M.H.P.G. Wiertz
advocaten en procureurs

telefoon: 030 693 27 63
fax: 030 693 27 94
bezoekadres: Berkenlaan 14 Zeist

postadres: postbus 407
3700 AK Zeist

23 aug 01

Heden, de negende november tweeduizendeen,
op verzoek van

1. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de **Vereniging van Juristen voor de Vrede**, gevestigd te Utrecht,
2. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de politieke partij **De Groenen**, eveneens gevestigd te Utrecht,
3. de vereniging **Vrouwen voor Vrede**, gevestigd te Amersfoort,
4. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid **Haags Vredes Platform**, gevestigd te 's-Gravenhage, en
5. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de **Nieuwe Communistische Partij - NCPN**, gevestigd te Amsterdam,

te dezer zake allen domicilie kiezend te Zeist aan de Berkenlaan 14 op het kantoor van de advocaat en procureur mr. E.Th. Hummels, die in deze zaak door hen tot raadsman wordt gesteld en die als zodanig optreedt, alsmede te 's-Gravenhage aan de Raamweg 3 ten kantore van de advocaat en procureur mr. J. Groen, die in deze zaak door mijn requiranten, als appellanten, tot procureur wordt gesteld en die als zodanig optreedt,

heb ik,

Walter Frederik Dirk van den Oever, gerechtsdeurwaarder te 's-Gravenhage, kantoorhoudende te 's-Gravenhage aan de Bezuidenhoutseweg 115 en mitsdien ten deze woonplaats hebbende aldaar,

de STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie en Ministerie van Buitenlandse Zaken), zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52 aldaar, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden,

aldaar mijn exploit doende, sprekende met en voor elk ministerie een afschrift dezes latende aan:

Mw. A.E. Toet, aldaar werkzaam.

Zeist 10/11/01

Beste Niko,
Hierbij kopie appèldagv.
dd. 9/11.
vr. gr.
Erik

AANGEZEGD

Dat mijn rekwiranten in hoger beroep komen tegen het vonnis van de President van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage, recht sprekende **IN KORT GEDING**, d.d. 26 oktober 2001, bekend onder rolnummer **KG 01/1219**, tussen appellanten als eiseressen en geïntimeerde als gedaagde gewezen;

GEDAGVAARD

Om op donderdag tweeëntwintig november tweeduizendeen te tien uur 's-ochtends te verschijnen, niet in persoon doch vertegenwoordigd door een procureur, ter terechtzitting van het Gerechtshof te 's-Gravenhage, alsdan aldaar te houden in het Paleis van Jusititie aan de Prins Clauslaan 60;
Met aanzegging dat bij verschijnen ter vermelde terechtzitting een vast recht zal worden geheven van *f* 508,-- (aan on- en minvermogenden kan hiervan gedeeltelijk vrijstelling worden verleend).

TENEINDE
Alsdan te horen eisen en concluderen:
VERZOEK SPOEDBEHANDELING
Motivering van het betreffende verzoek:
Appellanten dragen nu reeds de hierna volgende grieven voor, gezien spoedeisendheid van het hoger beroep. Aan de orde is immers de door appellanten gestelde onrechtmatigheid van de Nederlandse steun aan het militair geweld dat door de Verenigde Staten van Amerika, tezamen met het Verenigd Koninkrijk, in strijd met het dwingend rechtelijke geweldverbod wordt gehanteerd tegen personen, objecten en terreinen die gelegen zijn op het grondgebied van de soevereine staat Afghanistan. Door dat oorlogsgeweld hebben honderden mensen thans reeds de dood gevonden en zijn honderdduizenden Afghaanse burgers op de vlucht gedreven, ten gevolge waarvan een humanitaire catastrofe van genocidale omvang moet worden gevreesd. Ingevolge artikel 90 van de Grondwet behoort de Nederlandse regering zich in te zetten voor de ontwikkeling van de internationale rechtsorde. Een internationale rechtsorde die wordt gekenmerkt door de beginselen zoals die in het Handvest van de Verenigde Naties zijn neergelegd en die de bescherming van het individu beogen door de gesel van de oorlog uit te bannen. Het door appellanten geëiste gebod aan de Nederlandse regering om op internationaal niveau de onrechtmatigheid van de Amerikaans-Britse handelwijze op indringende wijze aan de orde te stellen, beoogt een zo spoedig mogelijke beëindiging van die Amerikaans-Britse inbreuk op de internationale rechtsorde, teneinde verder menselijk lijden zoveel mogelijk te voorkomen. Iedere dag vertraging in deze zaak, kan en zal talloze mensenlevens kosten.
Op grond hiervan verzoeken appellanten uw Hof om een spoedbehandeling van het appèl toe te staan.

De grieven alsmede de inleidende toelichting ('feiten en omstandigheden') luiden als volgt:

Feiten en omstandigheden

Appellanten zetten zich allen, overeenkomstig hun (statutaire) doelstellingen, in voor het bevorderen van de wereldvrede en/of de internationale rechtsorde. Daartoe wordt door hen een scala aan activiteiten ontwikkeld. Waar de bevordering van haar (statutaire) doelstellingen naar haar mening werd of wordt bedreigd of geschonden door een onrechtmatig handelwijze van de Nederlandse overheid, zijn appellanten daartegen in rechte opgetreden. Haar belangen zijn in rechte herhaaldelijk door de rechter erkend.

Op 11 september 2001 zijn terroristische aanslagen uitgevoerd door middel van de kaping van vier passagiersvliegtuigen in het luchtruim boven de Verenigde Staten van Amerika (hierna: **de VS**) , van welke vliegtuigen één neerstortte en de drie overige doelbewust tegen onderscheidenlijk twee gebouwen van het World Trade Center te New York en tegen het Amerikaanse ministerie van defensie (Pentagon) te Washington werden gevlogen (hierna: **de aanslagen**) . Tengevolge hiervan werden duizenden onschuldigen het slachtoffer en werd grote materiële schade toegebracht.

De aanslagen zijn terstond binnen de Verenigde Naties (hierna: **de VN**) aan de orde gesteld. Overeenkomstig de artikelen 24 en 39 van het Handvest van de VN (hierna: **het Handvest**) beraadslaagde de Veiligheidsraad van de VN (hierna: **de Veiligheidsraad**) reeds op 12 september 2001 daarover. De Veiligheidsraad aanvaardde toen unaniem resolutie 1368 (2001). Daarin heeft de Veiligheidsraad, na een drietal preambulaire overwegingen, de aanslagen in de meest sterke termen veroordeeld. In paragraaf 1 van die resolutie heeft de Veiligheidsraad de aanslagen, zoals iedere daad van internationaal terrorisme, **aangemerkt als een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid** ("and regard such acts, like any act of international terrorism, as a threat to international peace and security"). In paragraaf 5 verklaarde de Veiligheidsraad zich bereid alle noodzakelijke stappen te zetten teneinde de aanslagen te beantwoorden en alle vormen van terrorisme te bestrijden, in overeenstemming met zijn verantwoordelijkheden ingevolge het Handvest.

Op 12 september 2001 verklaarden de lidstaten van de NAVO evenwel de aanslagen te zullen aanmerken als een actie die onder de reikwijdte van artikel 5 van het NAVO-verdrag valt, dat wil zeggen als een gewapende aanval tegen één van de geallieerden, indien zou worden vastgesteld dat de aanslagen tegen de VS werden gestuurd vanuit het buitenland.

Op 20 september 2001 heeft president Bush een ultimatum gesteld aan het Taliban-regiem in Afghanistan. Dat ultimatum omvatte het volgende:

- lever alle leiders van Al-Qaida die zich in uw land schuilhouden uit aan de autoriteiten van de VS;
- laat alle buitenlanders vrij, ook Amerikaanse burgers, die u ten onrechte gevangen heeft gezet;
- beschermt buitenlandse journalisten, diplomaten en hulpverleners in uw land;
- sluit elk terroristisch kamp in Afghanistan onmiddellijk en voor altijd, en draag elke

terrorist en iedereen in hun netwerk over aan de betreffende autoriteiten;
- verleen de VS ongehinderd toegang tot terroristische trainingskampen, zodat we zeker weten dat ze niet langer actief zijn.

President Bush gaf aan dat het Taliban-regiem onmiddellijk aan deze eisen zou moeten voldoen en dat daarover niet zou kunnen worden onderhandeld. Verder sprak hij over "oorlog" en zei hij dat:

> "elk land dat doorgaat met het verlenen van een veilig heenkomen of steun aan terrorisme door de VS (wordt) beschouwd als een vijandig regime".

Bovendien stelde president Bush:

> "Ik weet dat er gevechten en gevaren in het verschiet liggen."

De door de VS aan het Taliban-regiem gestelde eisen zijn niet in overeenstemming met en gaan veel verder dan de eisen die door de Veiligheidsraad aan dat Afghaanse regiem zijn gesteld in de resoluties 1214 (1998) van 8 december 1998, 1267 (1999) van 15 oktober 1999 en 1333 (2000) van 19 december 2000. Deze verdergaande eisen van de VS, met name die inzake de vrijlating van gevangenen, die inzake de bescherming van journalisten, diplomaten en hulpverleners, alsmede die inzake het ongehinderd verlenen van toegang van de VS tot het grondgebied van Afghanistan, zijn niet in overeenstemming te brengen met het Handvest, met de in het Handvest neergelegde bevoegdheden van de Veiligheidsraad inzake de handhaving van internationale vrede en veiligheid, of met de internationaal rechtelijk beginselen van soevereine gelijkwaardigheid van staten en niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden van andere soevereine staten. Met name de Amerikaanse eis dat ongehinderd toegang zou moeten worden verleend aan de VS tot terreinen op het grondgebied van Afghanistan, impliceert dat Afghanistan zijn soevereiniteit voor een niet onaanzienlijk deel zou moeten prijsgeven. De door de VS gestelde eisen die verder gaan dan die welke reeds eerder door de Veiligheidsraad aan het Taliban-regiem werden gesteld, zijn dan ook voor iedere soevereine en gelijkwaardige staat praktisch onaanvaardbaar. Die Amerikaanse eisen lijken er dan ook op te zijn gericht om een afwijzend antwoord van het Taliban regiem te verkrijgen. In dat licht beschouwd is het ook niet verwonderlijk dat, hoewel president Bush zich met eisen tot de Taliban richtte waaraan in theorie zou kunnen worden voldaan, hijzelf kennelijk daarin niet geloofde en hij tegelijkertijd zei:

> "Ik weet dat er gevechten en gevaren in het verschiet liggen."

Appellanten hebben, gelet op deze dreigende ontwikkelingen, zich tezamen met andere vredesorganisaties op 23 september 2001 verenigd in het "Platform tegen de Nieuwe Oorlog". Dat platform heeft een manifest tegen de "Nieuwe Oorlog" geformuleerd, waarin aanstonds is verwezen naar de juridische dimensie van het dreigende militaire optreden door de VS, al dan niet in samenwerking met bondgenoten. Binnen enkele dagen hebben ruim 160 organisaties, waaronder opnieuw ook appellanten, dat manifest onderschreven. Reeds op 30 september 2001 heeft het "Platform tegen de Nieuwe Oorlog" een manifestatie tegen de "Nieuwe Oorlog" georganiseerd op de Dam te Amsterdam, waaraan ruim 5.000 mensen deelnamen. Tijdens die manifestatie zijn de internationaal rechtelijke aspecten van het dreigende militaire optreden door de VS uitdrukkelijk aan de orde gesteld in de toespraak van de vertegenwoordiger van de onder 1 genoemde appellante. In die toespraak werd ondermeer tot uitdrukking gebracht dat voor militair optreden naar aanleiding van de aanslagen, een beslissing daartoe van de Veiligheidsraad een noodzakelijke voorwaarde

vormt. Deze opvatting vond grote weerklank binnen het "Platform tegen de Nieuwe Oorlog".

Op 28 september 2001 heeft de Veiligheidsraad unaniem resolutie 1373 (2001) aanvaard, waarin diverse concrete verplichtingen aan de lidstaten zijn opgelegd met betrekking tot de bestrijding van het internationaal terrorisme.

Op 2 oktober 2001 hebben de lidstaten van de NAVO vastgesteld dat de aanslagen tegen de VS gestuurd zijn vanuit het buitenland en om die reden zullen worden beschouwd als een actie die onder de reikwijdte van artikel 5 van het NAVO-verdrag valt. Diezelfde dag informeerde de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken de Tweede Kamer der Staten-Generaal daarover (Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 5). In de pers verschenen vervolgens berichten over een Amerikaanse troepenopbouw rondom Afghanistan en de bereidheid van de Nederlandse regering om niet alleen politieke, maar ook daadwerkelijke steun te verlenen aan militaire operaties van de VS of bondgenoten.

Op 5 oktober 2001 hebben de onder 1 en 2 genoemde appellanten, toen als eisende partijen, de President van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage verzocht datum en tijdstip te bepalen voor de rechtszitting in kort geding, op basis van de dagvaarding zoals deze op 9 oktober 2001 aan geïntimeerde, toen gedaagde, is overhandigd.

Op 7 oktober 2001 zijn de VS, tezamen met het Verenigd Koninkrijk (hierna: **het VK**) begonnen met het bombarderen van personen, opjecten en terreinen die zich bevinden op het grondgebied van de soevereine staat Afghanistan, zonder dat Afghanistan met dit gebruik van militaire middelen door de VS en het VK heeft ingestemd en zonder dat een beslissing van de Veiligheidsraad voorligt dat het internationaal terrorisme met behulp van militaire middelen moet of kan worden bestreden.

Eveneens op 7 oktober 2001 hebben de regeringen van de VS en het VK de voorzitter van de Veiligheidsraad op de hoogte gesteld van de militaire aanvallen op Afghanistan. In dat kader betitelde de VS de aanslagen als "armed attacks that were carried out against the United States", terwijl het VK die terminologie vermeed en de aanslagen betitelde als "the operation of terror against the United States of America". Beide staten poneerden dat hun aanvallen op Afghanistan plaats vonden in het kader van het inherente recht op zelfverdediging.

Op 8 oktober 2001 heeft de secretaris-generaal van de VN een officiële verklaring afgelegd in verband met de Amerikaans-Britse militaire aanvallen op Afghanistan. In die verklaring nam de secretaris-generaal afstand van de stellingname van de VS en het VK dat die aanvallen zouden moeten worden aangemerkt als de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, door nadrukkelijk te herinneren aan het feit dat de aanslagen door de Veiligheidsraad waren aangemerkt als een bedreiging van de internationale vrede en veiligheid. Impliciet duidde hij hiermee er op dat de aanslagen door de Veiligheidsraad niet waren aangemerkt als "inbreuk op de vrede" of als "agressie" waarover artikel 39 van het Handvest spreekt, zodat naar de mening van de Veiligheidsraad niet gesproken zou kunnen worden van "gewapende aanval" in de zin van

artikel 51 van het Handvest. Vervolgens gaf de secretaris-generaal aan dat de VS en het VK de aanvallen op Afghanistan wel beschouwden als zelfverdediging. Tenslotte benadrukte hij dat de bestrijding van het internationaal terrorisme een aangelegenheid van alle staten gezamenlijk was, waarin met name niet-militaire middelen zouden moeten worden aangewend. Ook hiermee nam de secretaris-generaal impliciet afstand van de wijze waarop de VS en het VK meenden te moeten optreden. De secretaris-generaal legde, voorzover in deze relevant, de volgende verklaring af:

> "Immediately after the 11 September attacks on the United States, the Security Council expressed its determination to combat, by all means, threats to international peace and security caused by terrorist acts. The Council also reaffirmed the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter of the United Nations. The States concerned have set their current military action in Afghanistan in that context.
> To defeat terrorism, we need a sustained effort and a broad strategy to unite all nations, and address all aspects of the scourge we face. The cause must be pursued by all the States of the world, working together and using many different means -- including political, legal, diplomatic and financial means."

Eveneens op 8 oktober 2001 is door de voorzitter van de Veiligheidsraad een persverklaring uitgegeven, waaruit niet kan worden afgeleid dat de Veiligheidsraad afstand heeft genomen van zijn oordeel van 12 september 2001 dat de aanslagen als bedreiging van internationale vrede en veiligheid moeten worden aangemerkt. Die persverklaring geeft evenmin aan dat de Veiligheidsraad de legitimiteit en legaliteit van de Amerikaans-Britse militaire aanvallen op Afghanistan zou onderschrijven. Integendeel, eerst wordt uitdrukkelijk herinnerd aan de resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001) van de Veiligheidsraad. Vervolgens wordt slechts gezegd dat de leden van de Veiligheidsraad kennis hebben genomen van de brieven die de VS en het VK hebben gezonden en dat de permanente vertegenwoordigers van de genoemde landen hebben verklaard dat de militaire acties ondernomen werden in het kader van de zelfverdediging, waarbij al het mogelijke zou worden gedaan om burgerslachtoffers te vermijden. De voorzitter van de Veiligheidsraad legde, voorzover in deze relevant, de volgende verklaring af:

> "The members of the Security Council met this evening at the request of the representatives of the United States and of the United Kingdom, to enable them to inform the members regarding the action that has been initiated by their armed forces in Afghanistan, with the contribution and support of other United Nations Member States. The Secretary-General was present at the meeting. The members of the Council welcomed the Secretary-General's public statement of today.
> I might recall that the Security Council reacted to the attacks of 11 September, first through resolution 1368, and then through resolution 1373, which took direct aim at the financing and support of international terrorism. The members of the Council are determined to see the full implementation of these resolutions.
> The members of the Security Council took note of the letters that the representatives of the United States and of the United Kingdom sent yesterday to the President of the Security Council, in accordance with Article 51 of the United Nations Charter, in which they state that the action was taken in accordance with the inherent right of individual and collective self-defence following the terrorist attacks in the United

States of 11 September 2000.
The permanent representatives made it clear that the military action that commenced on 7 October was taken in self-defence and directed at terrorists and those who harboured them. They stressed that every effort was being made to avoid civilian casualties, and that the action was in no way a strike against the people of Afghanistan, Islam or the Muslim world.
The members of the Council were appreciative of the presentation made by the United States and the United Kingdom."

Bij brief van 9 oktober 2001 hebbben de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking de Tweede Kamer der Staten-Generaal ondermeer als volgt meegedeeld:

"Op 7 oktober jl. zijn de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk begonnen met militaire acties tegen militaire installaties van de Taliban en trainingskampen van de Al-Qaeda beweging in Afghanistan. Deze acties zijn een direct gevolg van het niet voldoen door de Taliban aan twee weken geleden door de VS gestelde eisen: ten eerste het sluiten van terroristische opleidingskampen, ten tweede het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging, ten derde het vrijlaten van gegijzelde westers hulpverleners.

.....

De regering heeft zich achter de acties geschaard op grond van het uitgangspunt dat de VS het recht hebben om te reageren op de terreuracties van 11 september jl. Nederland staat achter de VS in de strijd tegen het terrorisme."
(Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 11, blz. 1, onderscheidenlijk blz. 2)

De President heeft in kort geding, bij vonnis waartegen het onderhavige beroep is gericht, de vordering van appellanten afgewezen.

Appellanten brengen bij de placetbrief in geding bij uw Hof haar procesdossier in eerste aanleg, met het verzoek de inhoud daarvan hier als geheel herhaald en ingelast te beschouwen, te weten:

1. de dagvaarding d.d. 9 oktober 2001;
2. de producties 1 tot en met 19 van eiseressen;
3. de brief van appellanten aan de President d.d. 12 oktober 2001 met bijlagen;
4. de producties 1 tot en met 6 van gedaagde;
5. de pleitnota d.d. 19 oktober 2001 van eiseressen;
6. de pleitnota d.d. 19 oktober 2001 van gedaagde;
7. het vonnis d.d. 26 oktober 2001, rolnummer KG 01/1219.

Appellanten verzoeken u voorts alle stellingen die van haar kant in eerste aanleg zijn geponeerd, als herhaald en ingelast te beschouwen in de grieven zoals deze onderstaand zijn uiteengezet.

GRIEF I

Ten onrechte heeft de President in zijn vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Op grond van de stukken en het verhandelde ter zitting van 19 oktober 2001 wordt in dit geding van het volgende uitgegaan.
> .....
> b. Naar aanleiding van de aanslag heeft de Veiligheidsraad op 12 september 2001 resolutie 1368 (2001) en op 28 september 2001 resolutie 1373 (2001) aangenomen. In beide resoluties heeft de Veiligheidsraad het inherente recht tot individuele of collectieve zelfverdediging zoals bepaald in artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties (hierna: het Handvest en: de VN) erkend, respectievelijk herbevestigd."

De President toont zich bij de weergave van feiten op dit punt dermate selectief dat dit geen recht doet aan een evenwichtige en objectieve benadering die eenieder op grond van artikel 6 van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (hierna: **het EVRM**) mag verwachten in het kader van de "eerlijke ..... behandeling van zijn zaak" door de terzake bevoegde rechter.

In de eerste plaats is het immers een feit van algemene bekendheid dat resoluties van de Veiligheidsraad hun belang en betekenis met name ontlenen aan de inhoud van de zogenaamde "operatieve" paragrafen, dat wil zeggen de inhoudelijke paragrafen van een resolutie waarin de Veiligheidsraad zijn concrete oordelen, bevelen en dergelijke tot uitdrukking brengt met betrekking tot het onderwerp waarover hij zich in die resolutie uitspreekt. In resolutie 1368 (2001), die door appellanten onder productienummer 13 is overgelegd, zegt de Veiligheidsraad in paragraaf 1:

> "*Unequivocally condemns* in the strongest terms the horrifying terrorist attacks which took place on 11 September 2001 in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania and *regards* such acts, like any act of international terrorism, as a threat to international peace and security."

Uit deze paragraaf blijkt onmiskenbaar dat de Veiligheidsraad, hoewel hij de aanslagen in de meest sterke termen veroordeelt en door het woord "horrifying" ook aangeeft oog te hebben gehad voor de grootschalige en afschuwelijke effecten van de aanslagen, de aanslagen niet op een andere wijze beoordeelt dan andere internationaal terroristische daden. Het zijn naar de unanieme mening van de Veiligheidsraad bedreigingen van de internationale vrede en veiligheid. Zelfs de drempel naar de kwalificatie "inbreuk op de internationale vrede" zoals bedoeld in artikel 39 van het Handvest, welke inbreuk in het algemeen wordt verbonden met "het gebruik van geweld" zoals bedoeld in artikel 2, vierde lid, van het Handvest van een zodanig geringe omvang dat de kwalificatie van dat militair geweld als "agressie" zoals bedoeld in artikel 39 van het Handvest of als "gewapende aanval" zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest niet is gerechtvaardigd, wordt in de ogen van de Veiligheidsraad door de aanslagen niet overschreden. Laat staan dat de aanslagen als "agressie" zouden kunnen worden aangemerkt en derhalve de basis zouden kunnen vormen voor een gerechtvaardigd beroep op de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest. Daarmee sluit operatieve

paragraaf 1 iedere individuele, op eigen gezag en dus zonder een expliciete beslissing daartoe van de Veiligheidsraad ondernomen, militaire actie van een lidstaat van de VN naar aanleiding van de aanslagen uit.

In de tweede plaats doet de President een keuze uit de preambulaire overwegingen van resolutie 1368 die in het geheel geen steun vindt in de operatieve paragrafen van die resolutie, zodat deze keuze volstrekt willekeurig is. De preambulaire overwegingen luiden:

"*Reaffirming* the principles and purposes of the Charter of the United Nations,
Determined to combat by all means threats to international peace and security caused by terrorist acts,
Recognizing the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter"

Uitsluitend de preambulaire overweging inzake de terroristische daden die een bedreiging vormen voor de internationale vrede en veiligheid, komt rechtstreeks tot uiting in de operatieve paragrafen en wel in paragraaf 1. Het zou derhalve voor de hand gelegen hebben indien de President die overweging in zijn weergave van de voor zijn beslissing relevante feiten zou hebben opgenomen. De andere preambulaire overwegingen komen immers niet op directe wijze tot uiting in de paragrafen 3, 4 en 5 van de resolutie. Volledigheidshalve wordt hierbij nog opgemerkt dat die overige preambulaire overwegingen dan ook niet meer aangeven dan de algemeen geldende uitgangspunten waarop de resolutie is gebaseerd. Dit is dan met name van belang voor paragraaf 5, die is gericht op de concrete maatregelen die naar aanleiding de aanslagen noodzakelijk zijn. Uitdrukkelijk geeft de Veiligheidsraad in die paragraaf aan dat hij, overeenkomstig zijn verantwoordelijkheden ingevolge het Handvest, bereid is alle noodzakelijk maatregelen te treffen teneinde de aanslagen te beantwoorden en alle vormen van terrorisme te bestrijden. Ook deze paragraaf sluit daarmee iedere individuele, op eigen gezag en dus zonder een expliciete beslissing daartoe van de Veiligheidsraad ondernomen, militaire actie van een lidstaat van de VN naar aanleiding van de aanslagen uit.

In de derde plaats doet de President eveneens een keuze uit de preambulaire overwegingen van resolutie 1373 (2001), welke resolutie eveneens door appellanten is overgelegd onder productienummer 13, die in het geheel geen steun vindt in de operatieve paragrafen van die resolutie, zodat ook deze keuze volstrekt willekeurig is. Immers, in de preambulaire overwegingen van resolutie 1373 wordt eveneens ondermeer gezegd:

"*Reaffirming also* its unequivocally condemnation of the terrorist attacks which took place in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania on 11 September 2001, and expressing its determination to prevent all such acts,
Reaffirming further that such acts, like any act of international terrorism, constitute a threat to international peace,
.....
Reaffirming the need to combat by all means, in accordance with the Charter of the United Nations, threats to international peace and security caused by terorist acts,
.....
Acting under Chapter VII of the Charter of the United Nations,"

Dus bij herhaling wordt door de Veiligheidsraad in de preambulaire overwegingen uitgesproken dat internationaal terroristische daden een bedreiging van de internationale

vrede en veiligheid zijn. Naar aanleiding van die concreet bestaande bedreiging neemt de Veiligheidsraad in resolutie 1373 (2001) beslissingen op grond van Hoofdstuk VII van het Handvest, dat wil zeggen het hoofdstuk waarin de Veiligheidsraad gemachtigd is om iedere noodzakelijke maatregel te treffen teneinde de internationale vrede en veiligheid te waarborgen indien zich een situatie voordoet van bedreiging van de vrede, inbreuken op de vrede of agressie. In de operatieve paragrafen van resolutie 1373 (2001) wordt evenwel op geen enkele manier tot uitdrukking gebracht dat individuele staten die het slachtoffer zijn geworden van internationaal terroristische aanslagen, daarmee het slachtoffer zouden zijn geworden van een gewapende aanval door een andere staat en op grond daarvan gerechtigd zouden zijn tot de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging.

In de vierde plaats is de onderhavige keuze van de President wat betreft de weergave van de voor zijn vonnis relevante feiten, niet in overeenstemming met het beginsel van de goede trouw. Dat beginsel vormt de basis van het volkenrecht, waaraan uiteraard ook de rechter gebonden is bij het bepalen van de internationale verplichtingen van staten en bij de interpretatie van het internationaal recht en internationaal rechtelijke instrumenten zoals bindende resoluties van de Veiligheidsraad. Appellanten hebben in haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001 uitdrukkelijk een beroep gedaan op het beginsel van de goede trouw. In dat verband hebben zij er op gewezen dat dat beginsel verbonden is met de ethisch getinte begrippen als "oprechtheid", "billijkheid" en "redelijkheid". De keuze van de President wat betreft zijn weergave van de feiten voorzover het betreft de resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001) getuigt naar de mening van appellanten, gelet op hetgeen zij hiervoor reeds hebben aangegeven, niet van enige oprechtheid, billijkheid en redelijkheid. Dit temeer niet nu ingevolge artikel 39 van het Handvest het de verantwoordelijkheid van de Veiligheidsraad is om vast te stellen of er in een concrete situatie sprake is van "een bedreiging van de vrede", "een inbreuk op de vrede" of "een aanvalsdaad" (agressie). Het is overduidelijk dat met zijn oordeel in resolutie 1368 (2001) omtrent de aanslagen, de Veiligheidsraad een bindend oordeel heeft uitgesproken, waaraan alle lidstaten van de VN zich te goeder trouw dienen te houden. De keuze van de President om in zijn weergave van de feiten die relevant zijn voor zijn vonnis volstrekt voorbij te gaan aan dit bindende oordeel van de Veiligheidsraad, dat de aanslagen geen "inbreuk op de vrede", noch "een aanvalsdaad" vormen, zodat per se geen sprake kan zijn van een gerechtvaardigd beroep op het zelfverdedigingsrecht ingevolge artikel 51 van het Handvest, getuigt niet van oprechtheid, billijkheid of redelijkheid. Ook hierom wordt door het vonnis waartegen het onderhavige beroep zich richt, artikel 6 van het EVRM geschonden.

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF II

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Op grond van de stukken en het verhandelde ter zitting van 19 oktober 2001 wordt in dit geding van het volgende uitgegaan.
> .....
> d. Op 20 september 2001 hebben de VS de Taliban een aantal eisen gesteld te weten:
> - het sluiten van terroristische opleidingskampen;
> - het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging;
> - het vrijlaten van gegijzelde Westerse hulpverleners.
>
> De Taliban heeft die eisen niet ingewilligd."

Hiermee heeft de President een keuze gemaakt uit de eisen die door de VS daadwerkelijk aan de Taliban zijn gesteld, zonder deze keuze op welke wijze dan ook toe te lichten of te rechtvaardigen. De werkelijk door de Amerikaanse president op 20 september 2001 gestelde eisen zijn opgesomd in de door appellanten, onder productienummer 19 overgelegde weergave van de desbetreffende toespraak van president Bush in het NRC HANDELSBLAD d.d. 21 september 2001, alsook in haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001. Deze daadwerkelijk gestelde eisen zijn de volgende:

- lever alle leiders van Al-Qaida die zich in uw land schuilhouden uit aan de autoriteiten van de VS;
- laat alle buitenlanders vrij, ook Amerikaanse burgers, die u ten onrechte gevangen heeft gezet;
- bescherm buitenlandse journalisten, diplomaten en hulpverleners in uw land;
- sluit elk terroristisch kamp in Afghanistan onmiddellijk en voor altijd, en draag elke terrorist en iedereen in hun netwerk over aan de betreffende autoriteiten;
- verleen de VS ongehinderd toegang tot terroristische trainingskampen, zodat we zeker weten dat ze niet langer actief zijn.

De in het ultimatum van de VS aan de Taliban gestelde eisen gaan veel verder dan de eisen die de Veiligheidsraad aan de Taliban heeft gesteld in de resoluties 1214 (1998), 1267 (1999) en 1333 (2000), welke resoluties door appellanten zijn overgelegd onder productienummer 18.

De verdergaande eis van de VS inzake de vrijlating van gevangen genomen buitenlanders, waarvan de VS hebben geoordeeld dat die ten onrechte gevangen zouden zijn gezet, is in de eerste plaats onverenigbaar met het beginsel van soevereine gelijkwaardigheid van staten. Immers, de VS matigen zich zodoende een oordeel aan over een handelwijze van de soevereine en gelijkwaardige staat Afghanistan inzake de gevangenneming en berechting van personen op zijn grondgebied. Daarbij eisen de VS, onder de bedreiging met geweld, van het Taliban-regiem dat Afghanistan onverwijld tegemoetkomt aan de eis tot vrijlating van die gevangenen. Op deze wijze plaatsen de VS zich als het ware als rechter boven Afghanistan en eisen de VS gehoorzaamheid, dus onderwerping, van Afghanistan. Omdat de gevangenneming en berechting van personen op het grondgebied van een staat een bij

uitstek binnenlandse aangelegenheid van de desbetrefffende staat is, is de door de VS gestelde eis tevens onverenigbaar met het beginsel van niet-inmenging in de binnenlandse aangelegenheden van andere soevereine staten. Nu de VS terzake hebben gedreigd met geweld en op 7 oktober 2001 daadwerkelijk zijn overgegaan tot het gebruik van geweld tegen Afghanistan, hebben de VS tevens gehandeld in strijd met het beginsel dat andere soevereine staten niet met geweld mogen worden bedreigd en niet met militaire middelen mogen worden aangevallen. Tenslotte kan in dit verband worden gewezen op het beginsel dat staten hun internationale geschillen langs vreedzame weg dienen op te lossen, op zodanige wijze dat de internationale vrede en veiligheid en gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht. Er kan immers worden geconstateerd dat er kennelijk een ernstig verschil van opvatting bestond tussen de VS en Afghanistan over de rechtstoepassing op Afghaans grondgebied ten aanzien van sommige buitenlanders. Een dergelijk internationaal geschil behoort langs vreedzame weg te worden opgelost. Door het stellen van een ultimatum aan de Taliban en daarmee de facto aan Afghanistan, het daarbij dreigen met geweld en tenslotte het toepassen van militair geweld tegen Afghanistan, hebben de VS op onmiskenbare manier gehandeld in strijd met dit laatstbedoelde beginsel.

De vorenbedoelde beginselen zijn in de onderscheiden bepalingen van het Handvest erkend en zijn nader uitgewerkt in resolutie 2625 (XXV) van de Algemene Vergadering van de VN, getiteld "Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations", die bij consensus op 24 oktober 1970 werd aanvaard. Die resolutie geeft blijkens paragraaf 188 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* d.d. 27 juni 1986 (I.C.J. Reports 1986, p. 14) aan wat de *opinio iuris* is betreffende de in de resolutie uitgewerkte beginselen, zodat individuele staten ook om die reden daaraan zijn gebonden.

De verdergaande eis van de VS inzake de vrijlating van gevangen genomen buitenlanders, is verder een inbreuk op de bevoegdheden die het Handvest bij uitsluiting toekent aan de Veiligheidsraad. Immers, indien een staat onheus zou optreden tegenover sommige buitenlanders door hen mogelijkerwijs ten onrechte gevangen te houden en daarover een internationaal geschil zou ontstaan met een andere staat, is dit een aangelegenheid die in beginsel behoort te worden voorgelegd aan de Veiligheidsraad. Nu de VS eigenmachtig de eigen zienswijze onder bedreiging met geweld wensen op te leggen aan de soevereine en gelijkwaardige staat Afghanistan, usurperen de VS als het ware bevoegdheden van de Veiligheidsraad. Dit is onverenigbaar met de verplichtingen die ook voor de VS voortvloeien uit het Handvest.

Hetgeen hierboven is opgemerkt ten aanzien van de verdergaande eis van de VS inzake de vrijlating van gevangen genomen buitenlanders, geldt op overeenkomstige wijze ten aanzien van de verdergaande eis inzake de bescherming van bepaalde personen op het grondgebied van Afghanistan en van die inzake de ongehinderde toelating van de VS tot terreinen die gelegen zijn op het grondgebied van Afghanistan.

Ten aanzien van de eis van de VS inzake de ongehinderde toelating tot terreinen in Afghanistan wordt benadrukt dat met name deze eis een flagrante miskenning is aan de

zijde van de VS van het beginsel van de soevereine gelijkwaardigheid van staten en van het beginsel van niet-inmenging in binnenlandse aangelegenheden van andere soevereine staten. Immers, de wijze waarop soevereine staten gestalte geven aan hun internationale verplichtingen inzake de bestrijding van het internationale terrorisme op hun eigen grondgebied, is in beginsel een binnenlandse aangelegenheid. Indien een andere staat niet kan instemmen met de wijze waarop een bepaalde staat invulling geeft aan bepaalde internationale verplichtingen omdat die wijze van invulling repercussies heeft voor die andere staat, is er sprake van een internationaal geschil waaromtrent in beginsel de Veiligheidsraad behoort te oordelen. De eis van de VS om onbeperkt te worden toegelaten tot terreinen die gelegen zijn op het grondgebied van Afghanistan, is een eis die in feite neerkomt op het prijsgeven van een zeer belangrijk deel van de soevereiniteit van Afghanistan en derhalve een eis van onderwerping van Afghanistan aan het gezag dat de VS zich op bepaald aanmatigende wijze kennelijk vermenen te mogen toeëigenen.

Met name deze laatste eis lijkt naar de mening van appellanten aan te geven dat van de zijde van de VS niet te goeder trouw is gehandeld bij het stellen van het ultimatum aan het Taliban-regiem. Immers, geen enkele soevereine en aan de VS gelijkwaardige staat zou geneigd zijn een dergelijke eis in te willigen. Het is dan ook met name deze laatste eis die een ernstige indicatie inhoudt dat de regering van de VS niet te goeder trouw streefde naar de inwilliging van het ultimatum, maar in feite streefde naar het verkrijgen van een afwijzend antwoord van het Taliban-regiem. Naar appellanten weten, wordt in de internationale politiek vaker gebruik gemaakt van de taktiek om in een voorstel of in een eis aan een wederpartij, weloverwogen een onderdeel - soms aangeduid met de term "joker" - op te nemen waarvan bekend is dat dat voor die wederpartij absoluut onaanvaardbaar is, teneinde zodoende een afwijzende reactie van die wederpartij uit te lokken. Een bevestiging dat de VS deze taktiek hebben toegepast bij het formuleren van het ultimatum dat op 20 september 2001 aan het Taliban-regiem is gesteld, valt te lezen in diens, door president Bush gelijktijdig met dat ultimatum tot uitdrukking gebrachte, stellige overtuiging:

"Ik weet dat er gevechten en gevaren in het verschiet liggen."

De eis tot onbeperkte toegang voor de VS tot terreinen die gelegen zijn op het grondgebied van Afghanistan is op zo evidente wijze onverenigbaar met de soevereiniteit van Afghanistan, en derhalve zo evident onaanvaardbaar voor een zichzelf respecterende regering van een soevereine staat, heeft met andere woorden zo onmiskenbaar het karakter van een "joker", dat de Nederlandse regering kennelijk heeft gemeend er beter aan te doen om deze eis te verdoezelen. In de brief van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking d.d. 9 oktober 2001 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, wordt deze eis in het geheel niet vermeld (Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 11).

De President heeft in zijn vonnis d.d. 26 oktober 2001 eveneens de keuze gemaakt om de Amerikaanse eis aan de Taliban die op de meest in het oog springende wijze indruist tegen de beginselen van het internationale recht, niet te vermelden. Dit ten onrechte, omdat daarmee een niet objectieve feitelijke grondslag voor het vonnis wordt gelegd, waarin wordt getracht te verdoezelen dat het door de VS op 20 september 2001 gestelde

ultimatum, die de basis vormt voor het uiteindelijke militaire optreden tegen Afghanistan nadat het Taliban-regime geweigerd had aan het ultimatum te voldoen, van meet af aan en op evidente wijze onverenigbaar is geweest het Handvest, met de bevoegheden van de Veiligheidsraad en met beginselen van het internationale recht. Nu dit ultimatum van de VS onverenigbaar is geweest met het internationale recht, kan het evenmin de basis vormen voor het rechtmatig gebruik van militair geweld tegen Afghanistan.

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF III

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Op grond van de stukken en het verhandelde ter zitting van 19 oktober 2001 wordt in dit geding van het volgende uitgegaan.
> .....
> i. Bij brief van 9 oktober 2001 hebben de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking de Tweede Kamer onder meer als volgt meegedeeld:
> "De regering heeft zich achter de acties geschaard op grond van het uitgangspunt dat de VS het recht hebben om te reageren op de terreuracties van 11 september jl. Nederland staat achter de VS in de strijd tegen het terrorisme."

De President toont zich bij de weergave van feiten die van belang zijn voor zijn vonnis op dit punt dermate selectief dat dit geen recht doet aan een evenwichtige en objectieve benadering die eenieder op grond van artikel 6 van het EVRM mag verwachten in het kader van de "eerlijke ..... behandeling van zijn zaak" door de terzake bevoegde rechter.

De door de President bedoelde brief van 9 oktober 2001 begint namelijk als volgt:

> "Op 7 oktober jl. zijn de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk begonnen met militaire acties tegen militaire installaties van de Taliban en trainingskampen van de Al-Qaeda beweging in Afghanistan. De acties zijn een direct gevolg van het niet voldoen door de Taliban aan twee weken geleden door de VS gestelde eisen: ten eerste het sluiten van terroristische opleidingskampen, ten tweede het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging, ten derde het vrijlaten van gegijzelde westerse hulpverleners."
> (Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 11)

Deze opvatting van de Nederlandse regering is letterlijk herhaald door de raadsman van geïntimeerde in diens pleitnota d.d. 19 oktober 2001 (blz. 3). Daarmee is aangegeven dat de Amerikaans-Britse aanvallen op Afghanistan hun feitelijke basis niet vinden in de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging tegen een gewapende aanval door een andere staat, maar in de weigering van het Taliban-regiem om te voldoen aan het

ultimatum dat de VS op 20 september 2001 aan dat Afghaanse regiem stelden. Deze opvatting van de Nederlandse regering komt overeen met de opvatting van appellanten, zoals deze in haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001 is verwoord in paragraaf 4, getiteld: "De feiten weerleggen het beroep op zelfverdediging".

Er bestaat dus overeenstemming tussen appellanten en geïntimeerde dat de Amerikaans-Britse aanvallen op Afghanistan hun basis vinden in de weigering van het Taliban regiem om te voldoen aan het ultimatum van de VS. De President verhult met zijn niet gemotiveerde en met de eensluidende opvattingen van appellanten en geïntimeerde onverenigbare keuze inzake de weergave van de inhoud van de onderhavige brief van 9 oktober 2001, die eensluidende opvatting. Een dergelijke keuze is in de opvatting van appellanten niet verenigbaar met de goede trouw en derhalve niet in overeenstemming met artikel 6 van het EVRM.

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF IV

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> Eiseressen vorderen - zakelijk weergegeven -
> I. gedaagde te verbieden om medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door (bondgenoten van) de VS tegen personen die door de VS in verband worden gebracht met de aanslag, dan wel gedaagde te verbieden zelf dat geweld te gebruiken of daarmee te dreigen, een en ander zolang de Veiligheidsraad niet door middel van een nadere resolutie op grond van artikel 42 van het Handvest opdracht daartoe heeft verleend;
> II. gedaagde te bevelen terstond aan de regering van (bondgenoten van) de VS, de Veiligheidsraad, de Algemene Vergadering en de secretaris-generaal van de VN mee te delen dat iedere dreiging met of het gebruik van militair geweld door (bondgenoten van) de VS tegen personen die door de VS in verband worden gebracht met de aanslag onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen van internationaal gewoonterecht, alsmede aan de Veiligheidsraad, de Algemene Vergadering en de secretaris-generaal van de VN een ontwerp resolutie te doen toekomen waarin die mededeling is verwoord.

Dit is een onjuiste weergave van de vorderingen van appellanten. Appellanten hebben in de dagvaarding gesproken over: dreiging met of gebruik van militair geweld door de VS of diens bondgenoten tegen personen, objecten en terreinen die door de VS in verband worden gebracht met de aanslagen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd. Door de samenvatting van de vorderingen van

appellanten, heeft de President de kern van de vorderingen van appellanten miskend. Die kern is dat het in casu gaat om een interstatelijk gewapend conflict.

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF V

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 bij de bespreking van hetgeen appellanten hebben aangevoerd overwogen:

> "Daarbij komt dat de VS niet onmiddellijk na 11 september 2001 tot de militaire acties zijn overgegaan."

Deze weergave door de President van de hier bedoelde opvattingen van appellanten is niet in overeenstemming met hetgeen zij in werkelijkheid hebben betoogd. Het gaat in deze om hetgeen in paragraaf 4 van haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001 is gesteld met betrekking tot de onverenigbaarheid van het door de VS en het VK gedane beroep op het recht op zelfverdediging, met de feitelijke gang van zaken.

Appellanten hebben in haar pleitnota gewezen op de volgende gang van zaken. Na de aanslagen hebben de VS op 20 september 2001 eerst een ultimatum gesteld aan het Taliban-regiem. Dat ultimatum bevatte niet een eis dat de Taliban onmiddellijk zou dienen zorg te dragen voor de beëindiging van een op 20 september 2001 nog steeds voortgaande en concrete gewapende aanval op de VS. Integendeel, zoals blijkt uit de hierboven bij de tweede grief reeds geciteerde eisen zoals deze in het Amerikaanse ultimatum zijn opgenomen, heeft de eis die het meest direct betrekking heeft op de aanslagen uitsluitend de uitlevering op het oog van personen die door de VS verantwoordelijk zijn gesteld voor de aanslagen. Aanslagen die, zoals algemeen bekend mag worden verondersteld, na 11 september 2001 op geen enkele wijze gewapende voortzetting hebben gekregen. Het ultimatum van de VS aan het Taliban regiem had dus niets van doen met de zelfverdediging van Amerika tegen een gewapende aanval door een andere staat, had derhalve geen enkele relatie met een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest.

Eerst nadat de Taliban het ultimatum hadden verworpen, hetgeen - zoals hierboven bij de tweede grief is uiteengezet - in de lijn der verwachtingen lag, zijn de VS tezamen met hun bondgenoot het VK overgegaan tot de militaire aanval op Afghanistan. Deze militaire aanval kan derhalve in redelijkheid niet worden aangemerkt als een reactie op een nog voortgaande en concrete gewapende aanval door een andere staat, dus als de uitoefening van het recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, maar dient te worden beschouwd als de reactie van de VS op de weigering van de Taliban om te voldoen aan het door de VS op 20 september 2001 gestelde ultimatum.

Appellanten hebben in dat kader voorts benadrukt dat, blijkens de brief van de Nederlandse ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking d.d. 9 oktober 2001 aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, ook de Nederlandse regering de Amerikaans-Britse militaire aanval op Afghanistan ziet als de reactie op het niet voldoen door de Taliban aan het Amerikaanse ultimatum.

Door de stellingname van appellanten weer te geven op de wijze waarop hij dit heeft gedaan in het vonnis van 26 oktober 2001, heeft de President een werkwijze gevolgd die niet van goede trouw getuigt, aangezien zodoende opnieuw wordt verhuld dat appellanten en geïntimeerde het volkomen eens zijn over de feitelijke gang van zaken, te weten dat de Amerikaans-Britse militaire aanvallen op Afghanistan de reactie vormen op het niet voldoen door het Taliban-regiem aan het ultimatum dat de VS hem op 20 september 2001 hebben gesteld. Naar de mening van appellanten heeft de President op zodoende gehandeld op een manier die onverenigbaar is met een eerlijke rechtspraak zoals bedoeld in artikel 6 van het EVRM.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF VI

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "3.2. In dit kort geding wordt ervan uitgegaan dat de grondslag van de militaire acties door de VS en het Verenigd Koninkrijk artikel 51 Handvest is."

Hiermee kiest de President als basis voor zijn verdere overwegingen een uitgangspunt dat door appellanten nu juist is bestreden. Hiermee is de redenering van de President in zijn vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, een cirkelredenering geworden. De President kiest als vertrekpunt een opvatting, waartoe hij vervolgens ook weer concludeert.

Er kan in redelijkheid en billijkheid geen sprake zijn van een uitgangspunt zoals hier door de President is verwoord. Het uitgangspunt van de President had de vraag moeten zijn of het gebruik van militair geweld door de VS en het VK tegenover de soevereine staat Afghanistan, voldoet aan de vereisten die voortvloeien uit het internationale recht ten aanzien van het rechtmatig gebruik van militair geweld. Met andere woorden: het uitgangspunt behoort een objectieve toetsing van de feiten aan de desbetreffende rechtsnormen te zijn. Die vraag is uitdrukkelijk door appellanten aan de orde gesteld en op systematische wijze behandeld in zowel de dagvaarding d.d. 9 oktober 2001 als haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001. Daarin zijn appellanten in eerste instantie nagegaan aan welke eisen moet worden voldaan, wil een staat een gerechtvaardigd beroep kunnen doen op het inherente recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest.

Appellanten hebben op grond van een zorgvuldige argumentatie geconcludeerd dat er in casu geen sprake kan zijn van een gerechtvaardigd beroep van de VS en bondgenoten op dat recht op zelfverdediging. Vervolgens zijn appellanten nagegaan of de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest heeft besloten tot het gebruik van militaire middelen. Ook die vraag is door appellanten zorgvuldig gemotiveerd in ontkennende zin beantwoord.

Een en ander klemt te meer nu zowel geïntimeerde als appellanten zich op het standpunt hebben gesteld dat de Amerikaans-Britse aanvallen op Afghanistan hun basis vinden in de weigering van het Taliban-regiem om te voldoen aan het ultimatum dat op 20 september 2001 aan hem is gesteld door de VS. Verwezen wordt naar hetgeen hierover reeds hierboven, bij de toelichting op de derde grief, is opgemerkt. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen. De President behoorde derhalve die gezamenlijke opvatting van geïntimeerde en appellanten als uitgangspunt voor zijn argumentatie te hanteren. Althans, de President had daaraan niet stilzwijgend, en derhalve volstrekt ongemotiveerd, voorbij mogen gaan.

Bovendien blijkt uit de brieven van de VS en het VK d.d. 7 oktober 2001 aan de voorzitter van de Veiligheidsraad, welke brieven door geïntimeerde zijn overgelegd onder respectievelijk productienummer 3 en 4, eveneens dat de doelstelling van de Amerikaans-Britse militaire acties tegen Afghanistan niet zijn gericht op de enig mogelijk rechtmatige doelstelling van zelfverdediging in het kader van artikel 51 van het Handvest, te weten de afweer van een voortgaande en actuele gewapende aanval. De militaire aanvallen op Afghanistan zijn evenwel gericht op de voorkoming en afschrikking van nieuwe aanslagen. In de brief van de VS wordt dit als volgt verwoord:

> "United States armed forces have initiated actions designed to prevent and deter further attacks on the United States."

In de brief van het VK wordt deze doelstelling als volgt aangeduid:

> "to avert the continuing threat of attacks from the same source"

Nu deze brieven aan de President zijn voorgelegd, had hij ook om deze reden behoren te onderkennen dat de Amerikaans-Britse aanvallen op Afghanistan in ieder geval niet zijn gericht op zelfverdediging tegen een voortgaande en concrete gewapende aanval op de VS, zodat zij onmogelijk kunnen zijn gebaseerd op artikel 51 van het Handvest.

Door de geciteerde overweging als uitgangspunt voor zijn overwegingen te hanteren, voldoet de rechter derhalve volstrekt niet aan het vereiste van artikel 6 van het EVRM betreffende een eerlijke behandeling door de rechter van een aan hem voorgelegde zaak. Wat de President hier doet, namelijk het voor zijn vonnis tot uitgangspunt verklaren wat nu juist in processu is en nu juist door een der procespartijen tot inzet van de procedure is gemaakt, is ook volkomen in strijd met fundamentele procesrechtelijke beginselen zoals het beginsel van de fair play en het motiveringsbeginsel.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF VII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "In de door de Veiligheidsraad aangenomen resoluties wordt het recht op zelfverdediging respectievelijk erkend en bevestigd."

De President toont zich met deze overweging ten aanzien van resolutie 1368 (2001) en resolutie 1373 (2001) van de Veiligheidsraad dermate selectief dat dit geen recht doet aan een evenwichtige en objectieve benadering die eenieder op grond van artikel 6 van het EVRM mag verwachten in het kader van de "eerlijke ..... behandeling van zijn zaak" door de bevoegde rechter.

Appellanten verwijzen terzake naar hetgeen hierover reeds hierboven, bij de toelichting op de eerste grief, is opgemerkt. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen.

Indien de President met de hier aangehaalde overweging heeft beoogd een onderbouwing te leveren voor zijn onder de zesde grief geciteerde uitgangspunt, moet worden vastgesteld dat die mogelijke doelstelling niet op deze wijze kan worden bewerkstelligd. Een herhaalde erkenning van een bepaald recht zegt immers niets over de vraag of in het concrete geval terecht een beroep op dat recht is gedaan. Voor de beantwoording van die vraag is een toetsing van de relevante feiten aan de terzake van toepassing zijnde rechtsnormen vereist. Een dergelijke toetsing wordt door de President geheel achterwege gelaten. Daarmee heeft de President in de kern van de zaak zijn rechterlijke taak in de onderhavige aangelegenheid niet vervuld, zodat in het geheel niet gesproken kan worden van een eerlijke behandeling van de door appellanten aan de President voorgelegde kwestie, waarop zij ingevolge artikel 6 van het EVRM aanspraak hebben.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF VIII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Ook in de brieven van 7 oktober 2001 van de VS en het Verenigd Koninkrijk aan de voorzitter van de Veiligheidsraad hebben beide landen vermeld dat zij "in accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations (...) report that the United States (...)/United Kingdom of Great Brittain (...) has initiated actions in the exercise of its inherent right of individual and collective self-defence following the armed attacks that were carried out against the United States on 11 September 2001. (...)"

De President geeft hiermee de brief van het VK op onjuiste wijze weer. Het VK vermijdt zorgvuldig om te spreken over "armed attack" en gebruikt de terminologie "the operation of terror against the United States" en stelde verder:

> "These forces have now been employed in excercise of the inherent right of individual and collective self-defence, recognized in Article 51, following the terrorist outrage of 11 September, to avert the continuing threat of attacks from the same source."

Nu het VK het gebruik van militair geweld tegen Afghanistan niet heeft gerechtvaardigd op grond van de noodzakelijk afweer van een gewapende aanval, maar op grond van de terreur die is uitgeoefend tegen de VS, had mogen worden verwacht van een rechter die een aan hem voorgelegde kwestie op een eerlijke manier wenst te behandelen, dat hij zou hebben getoetst of het verschil in de door de VS en het VK gehanteerde terminologie mogelijkerwijs ook enige inhoudelijke betekenis zou hebben. In dat kader zou het voor de hand gelegen hebben dat de President op zorgvuldige wijze zou zijn nagegaan aan welke criteria moet zijn voldaan om te kunnen spreken over "gewapende aanval" in de zin van artikel 51 van het Handvest en of de door het VK bedoelde "operation of terror against de United States" al dan niet inhoudelijk overeenkomt met "gewapende aanval". De President heeft dat in zijn vonnis d.d. 26 oktober 2001 niet gedaan.

Indien de President met de hier aangehaalde overweging heeft beoogd een onderbouwing te leveren voor zijn onder de zesde grief geciteerde uitgangspunt, moet worden vastgesteld dat die mogelijke doelstelling niet op deze wijze kan worden bewerkstelligd. Het gegeven dat een bepaalde staat iets beweert met betrekking tot de rechtsbasis van zijn optreden, houdt zoals zo vaak in de geschiedenis reeds is aangetoond in het geheel niet in dat die bewering in overeenstemming zou zijn met de feiten en met de op die feiten betrekking hebbende rechtsnormen. De President had dus behoren na te gaan of het beroep dat de VS en het VK hebben gedaan op het recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, feitelijk en rechtens houdbaar is.

De President wenst, gezien ook het verband waarin hij de hier geciteerde overweging hanteert, kennelijk zondermeer uit te gaan van de juistheid van de mededelingen van de VS en het VK in hun brieven van 7 oktober 2001, dat zij handelen ingevolge het recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest. Dit terwijl uit de hele context op onmiskenbare wijze naar voren komt, en appellanten daarop ook uitdrukkelijk hebben gewezen, dat er in het geheel geen sprake is van een gewapende aanval op de VS. De President handelt zodoende op overeenkomstige wijze als de rechter die degene die wordt beschuldigd van moord, zonder meer op diens woord gelooft dat hij geen moord heeft gepleegd, terwijl diverse anderen voor dezelfde rechter zijn verschenen teneinde te betogen dat de beschuldigde wel degelijk een moord heeft gepleegd en die anderen de rechter ook hebben uitgenodigd om hen te volgen zodat zij de rechter kunnen aanwijzen waar het lijk ligt en waar de bewijzen tegen de verdachte te vinden zijn, hetgeen deze rechter evenwel zonder enige argumentatie afwijst. Het is evident dat een dergelijke handelwijze van een rechter in strijd is met het beginsel van eerlijke rechtspraak zoals bedoeld in artikel 6 van het EVRM.

Nergens in het vonnis toetst de President of is voldaan aan de criteria om te kunnen

spreken van gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest. Dit terwijl appellanten hem alle daartoe benodigde instrumenten hebben aangereikt in paragraaf 14 van de dagvaarding d.d. 9 oktober 2001, waarin zij zelfs resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de VN voor een belangrijk deel hebben geciteerd. Terzake merken appellanten in dit verband nog het volgende op:

a. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van een invasie van de VS of van vijandelijke strijdkrachten die het grondgebied van de VS binnendrongen en tijdelijk bezetten. Een situatie zoals bedoeld in artikel 3, onderdeel a, van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op die data derhalve niet voor.

b. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van een bombardement op de VS door vijandelijke strijdkrachten. Een situatie zoals bedoeld in artikel 3, onderdeel b, van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op die data derhalve niet voor. Volledigheidshalve merken appellanten hierbij op dat de in de onderhavige resolutie gehanteerde begrippen uiteraard, overeenkomstig de hoofdregel inzake de interpretatie van internationaal rechtelijke instrumenten die is neergelegd in artikel 31, eerste lid, van het Weens Verdrag inzake het verdragenrecht (Trb. 1985, 79), in overeenstemming met hun normale betekenis dienen te worden uitgelegd. Bombarderen is het met behulp van militaire afvuurinrichtingen, zoals kanonnen, of van wapenplatforms, zoals militaire vliegtuigen, afvuren of afwerpen van projectielen die ontworpen en bedoeld zijn om hetzij door hun gewicht, hetzij door hun ontplofbare lading, schade te veroorzaken aan het doel waartegen de projectielen zijn gericht. Het laten neerstorten van een gekaapt passagiersvliegtuig kan, nu het evident is dat een passagiersvliegtuig niet kan worden afgevuurd of afgeworpen teneinde overeenkomstig zijn ontwerp en bedoeling schade toe te brengen, volstrekt niet te goeder trouw als bombarderen worden aangemerkt. Temeer niet nu het bij de uitoefening van het recht op zelfverdediging ingevolge artikel 51 van het Handvest gaat om een uitzondering op de dwingendrechtelijke hoofdregel dat het voor staten verboden is om geweld tegen elkaar te gebruiken en het een algemeen aanvaard juridisch beginsel is dat uitzonderingen niet extensief mogen worden geïnterpreteerd, een beginsel waaraan appellanten overigens in eerste aanleg ook uitdrukkelijk hebben herinnerd. Het zou een buitengewoon en volstrekt verwerpelijke extensieve interpretatie zijn, indien men het laten neerstorten van gekaapte passagiersvliegtuigen toch onder de reikwijdte van het begrip "bombardement" van artikel 3, onderdeel b, van resolutie 3314 (XXIX) zou willen brengen.

c. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van een blokkade van havens of kusten van de VS. Een situatie zoals bedoeld in artikel 3, onderdeel c, van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op die data derhalve niet voor.

d. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van een aanval door strijdkrachten van een andere staat op de strijdkrachten van de VS. Een situatie zoals bedoeld in artikel 3, onderdeel d, van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op die data derhalve niet voor.

e. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van zodanig gebruik van strijdkrachten van een derde staat, die zich op grond van een daartoe overeengekomen verdrag op het grondgebied van de VS bevinden, dat dit gebruik onverenigbaar is met de terzake in dat verdrag neergelegde voorwaarden. Een situatie zoals bedoeld in artikel 3, onderdeel e, van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op die data derhalve niet voor.

f. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van een staat die zijn

grondgebied ter beschikking stelde ten behoeve van de strijdkrachten van een derde land met het oog op aanvalsoorlog van dat derde land tegen de VS. Een situatie zoals bedoeld in artikel 3, onderdeel f, van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op die data derhalve niet voor.

g. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van een staat die gewapende groepen naar de VS stuurde, welke gewapende groepen een invasie pleegden of het grondgebied van de VS bezetten, of bombardementen uitvoerden op de VS, of havens van de VS blokkeerden, of gewapende aanvallen op de strijdkrachten van de VS uitvoerden, of zich ingevolge een verdrag met de VS op diens grondgebied bevonden en handelden in strijd met dat verdrag. Er was op die data evenmin sprake van een staat die zich bediende van dergelijke gewapende groepen of van een staat die op zodanige wijze bij dergelijke gewapende groepen was betrokken dat die groepen als de organen van die staat moeten worden aangemerkt. Een situatie zoals bedoeld in artikel 3, onderdeel g, van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op die data derhalve niet voor.
Volledigheidshalve merken appellanten hierbij nog het volgende op. De terroristen die op 11 september 2001 de passagiersvliegtuigen hebben gekaapt in het luchtruim van de VS, kunnen niet worden aangemerkt als gewapende groepen. Bij gewapende groepen gaat het om groepen die militaire wapens dragen. Het is zondermeer duidelijk dat groepen die militaire wapens bij zich zouden hebben gehad, niet tot de gekaapte passagiersvliegtuigen zouden zijn toegelaten, behoudens in het geval dat de Amerikaanse overheid ten behoeve van speciaal aangewezen militaire eenheden een vervoersovereenkomst met een luchtvaartmaatschappij zou hebben gesloten. Bovendien is het evident dat de terroristen niet werden gezonden door of ten behoeve van een bepaalde staat, noch handelden als organen en uit naam van een bepaalde staat.

h. Er was op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van enige andere actie die door de Veiligheidsraad als agressie tegen de VS is aangemerkt. Integendeel, zoals blijkt uit de resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001) heeft de Veiligheidsraad de aanslagen aangemerkt als een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid. Wat dit aspect betreft verwijzen appellanten voorts naar hetgeen hierover reeds hierboven, bij de toelichting op de eerste grief is opgemerkt. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen. Een situatie zoals bedoeld in artikel 4 van resolutie 3314 (XXIX) deed zich op 11 september 2001 of op 7 oktober 2001 derhalve niet voor.

Het zondermeer als juist aanvaarden van de verklaringen van de VS en het VK dat zij bij hun gewapende aanvallen op Afghanistan, overeenkomstig artikel 51 van het Handvest hun recht op zelfverdediging uitoefenen, zoals de President dit in zijn vonnis d.d. 26 oktober 2001 doet, is onverenigbaar met een eerlijke behandeling van de zaak die door appellanten aan hem zijn voorgelegd, zodat artikel 6 van het EVRM is geschonden.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF IX

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Ook uit de verklaringen afgelegd op 8 oktober 2001 door respectievelijk de secretaris-generaal van de VN en de voorzitter van de Veiligheidsraad volgt dat de militaire acties gebaseerd zijn op artikel 51 Handvest."

De hier geciteerde overweging van de President is niet in overeenstemming met de feiten. In zijn verklaring van 8 oktober 2001 nam de secretaris-generaal afstand van de stellingname van de VS en het VK, dat de gewapende aanvallen van die landen op Afghanistan zouden moeten worden aangemerkt als de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest. De secretaris-generaal deed dit door eerst nadrukkelijk te herinneren aan het feit dat de aanslagen door de Veiligheidsraad waren aangemerkt als een bedreiging van de internationale vrede en veiligheid. Impliciet duidde hij hiermee er op dat de aanslagen door de Veiligheidsraad niet waren aangemerkt als "inbreuk op de vrede" of als "agressie" waarover artikel 39 van het Handvest spreekt, zodat naar de mening van de Veiligheidsraad niet gesproken zou kunnen worden van "gewapende aanval" in de zin van artikel 51 van het Handvest. Vervolgens gaf de secretaris-generaal aan dat de VS en het VK de aanvallen op Afghanistan wel beschouwden als zelfverdediging. Tenslotte benadrukte hij dat de bestrijding van het internationaal terrorisme een aangelegenheid van alle staten gezamenlijk was, waarin met name niet-militaire middelen zouden moeten worden aangewend. Ook hiermee nam de secretaris-generaal impliciet afstand van de wijze waarop de VS en het VK meenden te moeten optreden tegenover de soevereine staat Afghanistan.

Evenmin kan uit de persverklaring de de voorzitter van de Veiligheidsraad aflegde op 8 oktober 2001 worden afgeleid dat de Veiligheidsraad afstand zou hebben genomen van zijn oordeel van 12 september 2001, dat de aanslagen als bedreiging van internationale vrede en veiligheid moeten worden aangemerkt. Die persverklaring geeft verder ook niet aan dat de Veiligheidsraad de legitimiteit en legaliteit van de Amerikaans-Britse militaire aanvallen op Afghanistan zou onderschrijven. Integendeel, evenals de secretaris-generaal van de VN dit had gedaan, herinnert de voorzitter van de Veiligheidsraad eerst uitdrukkelijk aan de resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001) van de Veiligheidsraad. Vervolgens wordt slechts de mededeling gedaan dat de leden van de Veiligheidsraad kennis hebben genomen van de brieven die de VS en het VK hebben gezonden en dat de permanente vertegenwoordigers van de genoemde landen hebben verklaard dat de militaire acties ondernomen werden in het kader van de zelfverdediging, waarbij al het mogelijke zou worden gedaan om burgerslachtoffers te vermijden. Op geen enkele wijze wordt tot uitdrukking gebracht dat de Veiligheidsraad zou instemmen met de zienswijze van de VS en het VK. Over de opvattingen van de overige leden van de Veiligheidsraad zijn door de voorzitter in zijn persverklaring geen mededelingen gedaan.

De conclusie van de President dat uit de persverklaringen zou volgen dat de gewapende aanvallen van de VS en het VK op Afghanistan zijn gebaseerd op artikel 51 van het Handvest, vindt geen steun in deze feiten. Er kan uitsluitend worden geconstateerd dat uit

die persverklaringen blijkt dat de VS en het VK hebben beweerd dat hun aanvallen op Afghanistan uit zelfverdediging worden ondernomen, maar dat de secretaris-generaal van de VN en de voorzitter van de Veiligheidsraad geen afstand hebben genomen van het eerder door de Veiligheidsraad uitgesproken oordeel dat de aanslagen bedreigingen van de internationale vrede en veiligheid zijn. Zoals ook bij de toelichting hierboven op de eerste grief is uiteengezet, houdt een dergelijk oordeel in dat niet kan worden gesproken over "inbreuk op de vrede" of over "agressie", zodat terzake van de aanslagen per se geen gerechtvaardigd beroep kan worden gedaan op het zelfverdedigingsrecht zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF X

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Uit de tekst van artikel 51 Handvest, noch uit de toelichting daarop kan worden afgeleid dat er bij een beroep op artikel 51 Handvest enig verband is met artikel 42 Handvest. Dat artikel ziet op een geheel andere situatie."

Hier volgt de President klakkeloos de misvatting die, blijkens bladzijde 6 van diens pleitnota d.d. 18 oktober 2001, aan de zijde van geïntimeerde is ontstaan met betrekking tot de stellingname van appellanten, zonder dat de President op enigerlei kenbare wijze toetst of de aan appellanten toegeschreven stellingname in overeenstemming zou zijn met hetgeen door appellanten daadwerkelijk in eerste aanleg is betoogd. Bovendien is de hier weergegeven opvatting van de President ook rechtens onjuist, omdat er wel degelijk enig verband is tussen artikelen 42 en 51 van het Handvest.

Appellanten hebben in de dagvaarding d.d. 9 oktober 2001 en in haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001 in eerste plaats betoogd dat de aanslagen niet kunnen worden aangemerkt als gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest, zodat de VS geen beroep op het recht op zelfverdediging kunnen doen. In de tweede plaats hebben appellanten gesteld dat de zelfverdediging in ieder geval moet voldoen aan de gewoonterechtelijke normen van noodzakelijkheid en proportionaliteit. Aangezien er op 7 oktober 2001 geen sprake was van enige voortgaande en concrete militaire aanval op de VS, hebben appellanten dan ook in eerste aanleg geconcludeerd dat hoe dan ook de VS en het VK zich niet kunnen beroepen op de rechtmatige uitoefening van het recht op zelfverdediging. Verder hebben appellanten er op gewezen dat het recht op zelfverdediging slechts kan worden uitgeoefend totdat de Veiligheidsraad de voor het herstel van de internationale vrede en veiligheid noodzakelijke maatregelen zou hebben getroffen. Nu de Veiligheidsraad in resolutie 1373 (2001) de vereiste maatregelen heeft getroffen, kunnen de VS en het VK geen beroep meer doen op artikel 51 van het Handvest om hun militaire aanvallen op Afghanistan te trachten te

rechtvaardigen. Nadat appellanten op deze wijze hadden geconcludeerd dat de VS en het VK zich op generlei wijze terecht zouden kunnen beroepen op artikel 51 van het Handvest, hebben appellanten vervolgens bezien of de tweede uitzondering op het geweldverbod wellicht van toepassing zou zijn, te weten een beslissing van de Veiligheidsraad dat militaire middelen moeten of kunnen worden gebruikt. Ook ten aanzien van die mogelijke rechtvaardigingsgrond hebben appellanten geconstateerd dat die zich in concreto niet voordeed. Met andere woorden: appellanten hebben nergens maar gesuggereerd dat zij de opvatting zouden zijn toegedaan dat ook in het geval van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest, eerst een beslissing zou moeten worden genomen door de Veiligheidsraad ingevolge artikel 42 van het Handvest teneinde de zelfverdediging mogelijk te maken. De onderhavige overweging van de President getuigt dan ook niet van een eerlijke en onpartijdige benaderingswijze, waarop appellanten ingevolge artikel 6 van het EVRM wel aanspraak hebben.

Bovendien is de stellingname van de President dat er geen enkel verband zou bestaan tussen de artikelen 42 en 51 rechtens onjuist. Ingevolge artikel 39 van het Handvest heeft de Veiligheidsraad de bevoegdheid om zich te buigen over iedere situatie waarin sprake zou kunnen zijn van "een bedreiging van de vrede", "een inbreuk op de vrede" of "een aanvalsdaad" (agressie) voordoet of heeft voorgedaan. Op grond van zijn bevindingen kan de Veiligheidsraad vervolgens maatregelen treffen op basis van de artikelen 41 en 42. Zoals ook in artikel 51 van het Handvest expliciet is aangegeven, wordt deze bevoegdheid van de Veiligheidsraad niet terzijde geschoven in het geval dat een individuele lidstaat van de VN overeenkomstig artikel 51 van de VN zou zijn overgegaan tot het gebruik van gewapend geweld tegen een andere staat, omdat die andere staat een gewapende aanval heeft ingezet. Ook dan heeft de Veiligheidsraad op grond van de artikelen 41 en 42 van het Handvest de noodzakelijke maatregelen te treffen voor het herstel van de internationale vrede en veiligheid. Heeft de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen getroffen dan heeft de aangevallen staat niet meer het recht door te gaan met zijn militaire acties tegen de agressor.

De onderhavige overweging van de President miskent dit temporele karakter van het recht op zelfverdediging volledig. Bovendien miskent deze overweging dat niet de zienswijze van de individuele lidstaat van de VN van doorslaggevende betekenis is voor de vaststelling of zich al dan niet werkelijk een gewapende aanval door een andere staat heeft voorgedaan, maar dat het uiteindelijke en bindende oordeel daarover is voorbehouden aan de Veiligheidsraad.

Appellanten benadrukken dat de Veiligheidsraad op 12 september 2001 in resolutie 1368 (2001) heeft uitgesproken dat de aanslagen, zoals alle andere internationaal terroristische aanslagen, een bedreiging vormden voor de internationale vrede en veiligheid. Dat oordeel werd op 28 september 2001 in de preambulaire overwegingen van resolutie 1373 (2001) herbevestigd. Daarmee was de situatie zoals die was ontstaan na de aanslagen, door het bij uitsluiting bevoegde orgaan van de VN gedefinieerd: er was geen sprake geweest van een gewapende aanval op de VS op 11 september 2001, maar van internationaal terroristische aanslagen, hoe erg de gevolgen daarvan ook waren. Individuele lidstaten van de VN zijn daaraan, ingevolge hun uit het Handvest voortvloeiende verplichtingen, zondermeer

gebonden en dienen in overeenstemming met de goede trouw hun handelwijze op dat oordeel van de Veiligheidsraad af te stemmen. De VS en het VK konden zich na dit oordeel van de Veiligheidsraad, terzake van de aanslagen niet meer te goeder trouw beroepen op het recht op zelfverdediging, nog los van het feit dat evenmin werd en wordt voldaan aan de overige criteria die terzake moeten worden gehanteerd. Dit temeer nu de Veiligheidsraad, nota bene expliciet met het oog op de aanslagen en op grond van Hoofdstuk VII van het Handvest, concrete maatregelen heeft getroffen en verplichtingen aan de lidstaten heeft opgelegd in resolutie 1373 (2001). Door hieraan op zo flagrante wijze voorbij te gaan, getuigt de President in zijn vonnis van 26 oktober 2001 niet van een oprechte inzet om de kwestie die door appellanten aan hem in eerste aanleg is voorgelegd, te beoordelen als een eerlijke en onpartijdige rechter. Hierdoor is artikel 6 EVRM jegens appellanten geschonden.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XI

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "3.3. De eiseressen worden niet gevolgd in hun stelling dat de aanslag niet aangemerkt kan worden als een 'gewapende aanval' als omschreven in artikel 51 Handvest. Niet weersproken is dat er hoogst waarschijnlijk in opdracht van Bin Laden op 11 september gewapende terroristen naar de VS zijn gestuurd. Die terroristen hebben vervolgens vliegtuigen in het luchtruim van de VS gekaapt en hebben deze vliegtuigen laten neerstorten op het World Trade Center in New York en het Pentagon in Washington. Die handelingen hebben een omvang van (grote) betekenis gehad en zijn niet louter als een grensincident te beschouwen."

Gezien in het licht van resolutie 3314 (XXIX) kan de overweging van de President dat de aanslagen "niet louter als een grensincident" kunnen worden beschouwd, slechts worden begrepen vanuit de opvatting dat de aanslagen in beginsel als "agressie" en derhalve als "gewapende aanval" in de zin van artikel 51 van het Handvest moeten worden aangemerkt. Immers, eerst nadat zou zijn vastgesteld dat er sprake is of is geweest van enig gewapend geweld zoals bedoeld in artikel 3 van genoemde resolutie, zou op grond van van artikel 2 daarvan kunnen worden geconstateerd dat de omvang van dat gewapend geweld van zo geringe betekenis is geweest, dat niet behoeft te worden gesproken van agressie. De President heeft weliswaar in de eerste zin van de hier geciteerde overwegingen expliciet aangegeven dat hij de opvatting van appellanten, dat de aanslagen niet kunnen worden aangemerkt als gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest, niet volgt, maar hij geeft niet aan op grond van welke juridische criteria hij tot deze verwerping is gekomen.

Appellanten verwijzen voor de argumentatie dat de aanslagen niet kunnen worden aangemerkt als "agressie" en dus evenmin als "gewapende aanval" in de zin van artikel 51 van het Handvest, naar hetgeen zij hierover reeds hierboven, bij de toelichting op de achtste grief, hebben opgemerkt. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen. In aanvulling daarop merken zij overigens nog het volgende op.

Ten onrechte overweegt de President dat "op 11 september gewapende terroristen naar de VS zijn gestuurd". Dit is op evidente wijze onverenigbaar met de feiten, aangezien in de media uitvoerig is verhaald dat de terroristen die worden verdacht van de aanslagen, reeds geruime tijd in de VS vertoefden, terwijl bovendien een aantal van hen in de VS vliegopleidingen hebben gevolgd. Ook de overweging dat de terroristen gewapend zouden zijn geweest, is onverenigbaar met de feiten, althans onverenigbaar met de gebruikelijke betekenis van het woord "gewapend" in de context van militair gewapend optreden in het algemeen en in die van resolutie 3314 (XXIX) in het bijzonder. "Gewapend" betekent in die context "uitgerust met militaire wapens, die ontworpen en bedoeld zijn om andere mensen te kunnen doden. Van een zodanige bewapening van de vermoedelijke terroristen is blijkens de mediaberichten geen enkele sprake geweest. Dit is ook volstrekt onwaarschijnlijk, omdat bewapende lieden eenvoudig niet worden toegelaten aan boord van een passagiersvliegtuig, behoudens indien het gaat om uitdrukkelijk met de desbetreffende luchtvaartmaatschappij geregelde gevallen.

Nu niet in redelijkheid is vol te houden dat er bij de aanslagen sprake zou zijn geweest van gewapende benden in de zin van artikel 3, onderdeel g, van resolutie 3314 (XXIX) is alleen om deze reden volstrekt uitgesloten dat er op 11 september 2001 sprake zou kunnen zijn geweest van enige vorm van agressie in de zin van de genoemde resolutie.

De president heeft evenmin aangegeven welke in resolutie 3314 (XXIX) aangegeven vorm van gebruik van geweld door de terroristen van 11 september 2001 zou zijn ontplooid. Zoals hierboven, bij de toelichting op de achtste grief, reeds is aangegeven, voldoet het kapen van passagiersvliegtuigen en het vervolgens laten neerstorten van die vliegtuigen niet aan de criteria die met betrekking tot de onderscheiden vormen van gewapend geweld dienen te worden gehanteerd. Volledigheidshalve wordt hieraan nog toegevoegd dat, voorzover de President wellicht een parallel zou hebben gezien in de kamikaze-vliegtuigen die door Japan tijdens de Tweede Wereldoorlog werden ingezet tegen de vijandelijke strijdkrachten, die vliegtuigen inderdaad waren ontworpen en bedoeld om als vliegende bom te worden gebruikt, aangezien zij doelbewust en weloverwogen van een zware springlading waren voorzien. Met betrekking tot het gebruik van de kamikaze-vliegtuigen kan derhalve inderdaad worden gesproken over gewapend geweld in de militaire betekenis van die terminologie. Dit is evenwel volstrekt niet het geval met betrekking tot burgerlijke passagiersvliegtuigen; die zijn - zoals reeds is opgemerkt - per se niet ontworpen en bedoeld om als bom te worden gebruikt.

Appellanten benadrukken dat de President in de hier geciteerde overwegingen in feite een uitermate extensieve interpretatie geeft van de uitzondering die de zelfverdediging ingevolge artikel 51 van het Handvest is, op de hoofdregel dat staten geen geweld tegen elkaar mogen gebruiken. Hiermee geeft de President een interpretatie van de relevante

volkenrechtelijke normen in het algemeen en van het Handvest in het bijzonder, die niet in overeenstemming valt te brengen met het beginsel van de goede trouw.

Overigens wordt nog opgemerkt dat de omstandigheid dat de terroristen, zoals de President dit overweegt, "hoogst waarschijnlijk in opdracht van Bin Laden ..... naar de VS zijn gestuurd" niet inhoudt dat er sprake zou kunnen zijn geweest van een gewapende aanval op de VS door of ten behoeve van, danwel uit naam van een andere staat. Osama bin Laden is geen staatshoofd, treedt niet op ten behoeve of uit naam van enige staat.

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Uit het arrest van 27 juni 1986 (hierna: het arrest) van het Internationaal Gerechtshof (hierna: het Hof) volgt dat als die situatie zich voordoet er sprake is van een 'gewapende aanval'."

De President miskent hier opnieuw dat niet primair de omvang van de gevolgen van een gewelddadige handelwijze bepalend is voor de vaststelling of er sprake is geweest van agressie zoals bedoeld in resolutie 3314 (XXIX), maar dat eerst moet worden vastgesteld dat er sprake is of is geweest van enige vorm van militair gewapend geweld zoals bedoeld in die resolutie. Eerst indien dat gebruik van militair gewapend geweld is vastgesteld, kan vervolgens worden nagegaan of de omvang van dat militaire geweld zodanig is geweest dat inderdaad gesproken moet worden van agressie. Het militair gewapend geweld dat die minimumdrempel niet overstijgt, kan worden beschouwd als grensincident en derhalve als een inbreuk op de internationale vrede en veiligheid die geen basis biedt voor de uitoefening van het inherente recht van zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest. Wordt die minimumdrempel daarentegen wel overschreden, dan is er inderdaad sprake van agressie en derhalve van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest.

Het arrest van 27 juni 1986 van het Internationaal Gerechtshof (hierna: **het IGH**) inzake de *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (hierna: **Nicaragua-zaak**) werpt geen ander licht op de interpretatie van resolutie 3314 (XXIX). Het IGH heeft het in zijn uitspraak in de Nicaragua-zaak, in paragraaf 195, over gewapende groepen die gebruik maken van gewapend geweld tegen een andere staat. Met andere woorden: het IGH spreekt over situaties waarin al is voldaan aan de meest primaire voorwaarden van artikel 3, onderdeel g, van resolutie 3314 (XXIX). Vervolgens wordt dan inderdaad ingegaan op de minimumdrempel die moet worden overschreden om te kunnen spreken van een "daadwerkelijke gewapende aanval die wordt uitgevoerd door geregelde strijdkrachten".

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XIII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Het Hof stelt namelijk dat het algemeen aanvaard is dat een gewapende aanval niet alleen gepleegd kan worden met reguliere strijdkrachten van een staat, maar ook door 'substantial involvement' daarin van die staat. Daarbij kan gedacht worden aan het sturen van gewapende bendes naar het territoir van een andere staat. Daarvoor beroept het Hof zich op de definitie van agressie zoals neergelegd in resolutie 3314 (XXIX) van de VN, meer in het bijzonder op een uitleg van artikel 3 sub g van die resolutie. Een redelijke uitleg brengt voorshands mee dat onder 'substantial involvement' ook begrepen wordt het verlenen van directe en/of indirecte steun van een staat aan op zijn grondgebied zich bevindende gewapende bendes, die daadwerkelijk een aanslag als de onderhavige hebben gepleegd. Daarmee valt dergelijke steunverlening door een staat gelijk te stellen aan het plegen van een daad van agressie."

De President beroept zich hier ogenschijnlijk op paragraaf 195 van de uitspraak van het IGH in de Nicaragua-zaak. Appellanten hebben die paragraaf in eerste aanleg overgelegd onder productienummer 12. De President gaat evenwel met zijn overweging:

> "Een redelijke uitleg brengt voorshands mee dat onder 'substantial involvement' ook begrepen wordt het verlenen van directe en/of indirecte steun van een staat aan op zijn grondgebied zich bevindende gewapende bendes .....",

volstrekt en ongemotiveerd voorbij aan hetgeen het IGH met zoveel woorden in de genoemde pragraaf overweegt. Overwegingen die appellanten, zij benadrukken dit uitdrukkelijk, in haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001 expliciet onder de aandacht van de President hebben gebracht. Deze overwegingen van het IGH luiden als volgt (in de vertaling van appellanten):

> "Het Hof ziet geen redenen om te ontkennen dat volgens het gewoonterecht het verbod van gewapende aanvallen van toepassing zou kunnen zijn op het geval dat gewapende benden door een staat naar het grondgebied van een andere staat worden gestuurd, indien een dergelijke operatie, vanwege haar schaal en effecten, eerder zou moeten worden geclassificeerd als een gewapende aanval dan als een eenvoudig grensincident indien deze zou zijn uitgevoerd door geregelde strijdkrachten. Maar het Hof gelooft niet dat het begrip 'gewapende aanval' niet alleen daden omvat van gewapende benden in het geval dat dergelijke daden een aanzienlijke omvang hebben, maar ook de steunverlening aan opstandelingen in de vorm van de aanlevering van wapens of logistieke dan wel andere ondersteuning."

Met zoveel woorden geeft het IGH dus aan dat de steunverlening van een staat aan gewapende benden niet kan worden betiteld als agressie. Door hieraan ongemotiveerd

voorbij te gaan en met een interpretatie van de uitspraak in de Nicaragua-zaak te komen die op onmiskenbare wijze haaks staat op hetgeen het IGH stelt, heeft de President niet te goeder trouw gehandeld en heeft hij zich een oneerlijke en partijdige rechter getoond. Dit is een schending van artikel 6 van het EVRM.

Met de hier geciteerde overwegingen van de President:

> "Een redelijke uitleg brengt voorshands mee dat onder 'substantial involvement' ook begrepen wordt het verlenen van directe en/of indirecte steun van een staat aan op zijn grondgebied zich bevindende gewapende bendes .....",

gaat de President voorts voorbij aan het onmiskenbare gegeven dat het in het kader van het Handvest gaat om gedragingen van staten. Zo ook wanneer in artikel 51 van het Handvest wordt gesproken van "gewapende aanval", waaraan overigens in het geheel niet wordt afgedaan door resolutie 3314 (XXIX), aangezien in artikel 6 daarvan expliciet wordt gesteld:

> "Nothing in this Definition shall be construed as in any way enlarging or diminishing the scope of the Charter, including its provisions concerning cases in which the use of force is lawful."

Het gaat in het kader van artikel 51 van het Handvest derhalve niet om een gewapende aanval van een willekeurige gewapende bende, maar om een gewapende aanval door, ten behoeve van of uit naam van een staat. Met andere woorden: indien het gaat om een gewapende aanval van gewapende benden die geen deel uitmaken van de reguliere strijdkrachten van een bepaalde staat, dan moet om te kunnen concluderen dat er sprake is van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest worden voldaan aan de voorwaarde dat het optreden van die gewapende benden kan worden toegerekend aan een staat. De gewapende benden treden als het ware op als orgaan van de staat.

Deze interpretatie van resolutie 3314 (XXIX) in samenhang met de relevante bepalingen van het Handvest werd reeds uitgedragen in de juridische litteratuur waarin nog geen rekening kon worden gehouden met de uitspraak van het IGH in de Nicaragua-zaak. In dit verband kan ondermeer worden verwezen naar hetgeen Zanardi schrijft in zijn opstel "Indirect Military Aggression" (in A. Cassese (ed.): *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1986, blz. 111-119, met name blz. 113):

> "But even supposing the assistance or acquiescence of the State is accompanied or followed by military operations carried out by the private groups against another State, this type of activity cannot on the whole be considered as an armed attack as intended by Art. 51. In fact, as regards their legal evaluation, the actions of the armed groups must always be kept distinct from the acts of assistance or acquiescence performed by the State. If the armed groups acts independently as private individuals, with no connection, even unofficial, with the military organization of the State, and if the State does no more than give various kinds of assistance (organizational, financial, military) or simply tolerate the presence of these groups in its territory, the conduct of the armed bands cannot constitute an international wrongful act because it cannot be attributed to a State. The conduct of the State is certainly unlawful under international law, but it is not in itself a use of force, still less an armed attack in the sense of Art. 51.

> On the whole, then, the mere fact of a State assisting or acquiescing in the operations of armed groups does not constitute an armed attack. An exception to this might be said to hold if it could be proved - though this would not be easy - that the assistance given by the State was so extensive that, although acting independently, the private groups became *de facto* organs of the State that assisted them, simply by virtue of this assistance. If this were so it would no longer be possible to distinguish between the assistance given by the State and the military operations carried out by the private groups and, so long as the latter actually took place and were of sufficient extent and gravity, the existence of an armed attack attributable to the State in question could not be denied.
> This conclusion does not hold, however, in situations where the State merely tolerates the presence of armed bands in its territory, because in this case the link between the State and the actions of the private bands is never such as to make the latter *de facto* agents of the State, with which, on the contrary, they are often in conflict."

De uitspraak van het IGH is volkomen in overeenstemming met deze opvatting van Zanardi.

De volkenrechtelijke publicaties die zijn verschenen nadat het IGH zijn uitspraak in de Nicaragua-zaak heeft gedaan, laten er overigens geen twijfel over bestaan dat het IGH volstrekt duidelijk is geweest en zeer hoge eisen stelt om op basis de term "substantial involvement" van een staat in de gewapende acties van gewapende benden tegen een andere staat te kunnen concluderen dat die staat agressie tegenover die andere staat zou hebben gepleegd. Zo ondermeer Arend en Beck in hun *International Law and the Use of Force* (Routledge, London 1993, blz. 90):

> "But even though the Court and the United States could agree in principle on the contours of the proportionate counter-intervention rule, there was a significant difference on the question of the armed attack threshold. For the United States, and scholars such as John Norton Moore, the provision to rebels of weapons, financial support, logistical support, training, command and control support, and the like can, if sufficiently great, be equated to an armed attack. For the Court, however, such activities in support of rebels, while themselves illegal, can never rise to the level of armed attack. The Court explained that it 'does not believe that the concept of "armed attack" includes not only acts by armed bands where such occur on a significant scale but also assistance to rebels in the form of the provision of weapons or logistical or other support'. In short, while the Court accepted the proportionate counter-intervention rule, it set the threshold for an armed attack quite high."

Volledigheidshalve wordt overigens nog opgemerkt dat de President zonder enige voor appellanten kenbare toetsing aan de terzake gestelde rechtsnormen, in zijn overweging :

> "Een redelijke uitleg brengt voorshands mee dat onder 'substantial involvement' ook begrepen wordt het verlenen van directe en/of indirecte steun van een staat aan op zijn grondgebied zich bevindende gewapende bendes, die daadwerkelijk een aanslag als de onderhavige hebben gepleegd. Daarmee valt dergelijke steunverlening door een staat gelijk te stellen aan het plegen van een daad van agressie.",

opnieuw de aanslagen kennelijk beoogt gelijk te stellen met enige in resolutie 3314 (XXIX) aangeduide vorm van militair gewapend geweld. Door bovendien een volstrekt niet nader

omschreven of gekwalificeerde steunverlening van een staat aan groepen die terroristische aanslagen hebben gepleegd, gelijk te stellen met een daad van agressie en daarmee met een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest, geeft de president een uitermate extensieve uitleg aan een uitzondering op het geweldverbod, die niet alleen onverenigbaar is met de algemeen aanvaarde regel van beperkte uitleg van uitzonderingen, maar die evenmin kan worden aangemerkt als een redelijke uitleg van artikel 51 van het Handvest, gezien in het licht van het onderwerp en de doelstellingen van dat verdrag. Dit temeer nu in resolutie 1368 (2001) van de Veiligheidsraad is gesteld dat de aanslagen, evenals andere internationaal terroristische aanslagen, een bedreiging van de internationale vrede en veiligheid vormen. Als die aanslagen volgens de Veiligheidsraad niet kunnen worden aangemerkt als een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest, dan geldt *a fortiori* dat de steunverlening van een staat aan een gewapende groep die zich op zijn grondgebied bevindt en die wordt verdacht van betrokkenheid bij de aanslagen, zeker niet als agressie in de zin van resolutie 3314 (XXIX) of als gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest valt aan te merken. De door de President gegeven uitleg is dan ook onverenigbaar met de redelijkheid en billijkheid.

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XIV

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "In tegenstelling tot hetgeen eiseressen beweren met een beroep op datzelfde arrest en diezelfde resolutie kan de aanslag dus wel aangemerkt worden als een 'gewapende aanval' in de zin van artikel 51 Handvest. Daarbij komt nog dat in artikel 4 van resolutie 3314 (XXIX) is bepaald dat de opsomming in artikel 3 niet limitatief is."

De President suggereert hiermee dat vormen van niet-gewapend geweld zoals de aanslagen, welke vormen op geen enkele wijze vallen aan te merken als het gebruik van gewapend geweld door gewapende groepen zoals bedoeld in onderdeel g van artikel 3 van resolutie 3314 (XXIX), naar de huidige stand van zaken wellicht als agressie zouden kunnen worden aangemerkt. Hiertoe zou dan wel, overeenkomstig artikel 4 van die resolutie, in beginsel moeten kunnen worden verwezen naar een beslissing van de Veiligheidsraad. Zoals appellanten in paragraaf 15 van haar dagvaarding reeds hebben gesteld: een zodanige resolutie kan niet worden aangewezen. De President wijst een dergelijke resolutie evenmin aan, zodat de suggestie die uit zijn hier geciteerde overwegingen naar voren komt, geen steun vindt in concrete beslissingen van de Veiligheidsraad. Bovendien zou een dergelijk ruime interpretatie van "agressie" en van "gewapend geweld" onverenigbaar zijn met het Handvest en met artikel 6 van resolutie 3314 (XXIX).

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen

de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XV

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Door eiseressen is voorts niet betwist dat de VS zélf hebben verklaard te zijn aangevallen en op grond daarvan een verzoek tot bijstand aan derde staten hebben gericht."

Uiteraard hebben appellanten dit niet betwist, want het is onmiskenbaar dat de VS zelf hebben verklaard aangevallen te zijn en op grond daarvan een verzoek tot bijstand aan derde staten hebben gedaan. De President gaat hier evenwel ongemotiveerd voorbij aan al hetgeen appellanten naar voren hebben gebracht teneinde te betogen dat deze verklaring van de VS niet meer is dan een onwaarachtige, met de goede trouw en de feiten onverenigbare bewering.

Appellanten verwijzen naar hetgeen zij hierover reeds hierboven, bij de toelichting op de achtste grief, hebben opgemerkt. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen. De klakkeloze aanvaarding door de President van de verklaring van een staat, zonder die verklaring op controleerbare wijze en op basis van de bekende gegevens te toetsen aan de terzake relevante rechtsnormen, ondanks het feit dat ter terechtzitting d.d. 19 oktober 2001 door beide partijen in het geding is gesteld dat de militaire acties van de VS hun basis vinden in de omstandigheid dat het Taliban-regiem niet bereid is geweest te voldoen aan het Amerikaanse ultimatum van 20 september 2001, en ondanks het feit dat alle feiten en omstandigheden aantoonbaar in een andere richting wijzen dan hetgeen door de VS wordt gesteld, achten appellanten een volstrekte miskenning van de rechterlijke functie en derhalve onverenigbaar met de vereisten van een eerlijke en onpartijdige rechtspraak zoals deze voortvloeien uit artikel 6 van het EVRM.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XVI

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "De VS heeft derhalve ook aan de overige door het Internationaal gerechtshof in het arrest van 27 juni 1986 gestelde eisen voldaan."

Dit is naar de mening van appellanten een zeer onjuiste overweging. De appellanten hebben in de paragrafen 13 en 20 van haar dagvaarding d.d. 9 oktober 2001 uitdrukkelijk gewezen op de vereisten van noodzakelijkheid en proportionaliteit, aan welke vereisten volgens het IGH, blijkens zijn uitspraak in de Nicaragua-zaak en zijn advisory opinion inzake de rechtmatigheid van de dreiging met en het gebruik van kernwapens, bij de uitoefening van het recht op zelfverdediging moet worden voldaan. Appellanten verwijzen hierbij naar de door haar overgelegde productienummers 11 en 17. In paragraaf 3.4 van haar pleitnota d.d. 19 oktober 2001 zijn appellanten opnieuw ingegaan op deze gewoonterechtelijke vereisten. De President gaat hieraan volstrekt voorbij en stelt, zonder enige controleerbare toetsing van de feiten aan de terzake relevante rechtsnormen en uitsluitend op grond van zijn klakkeloze overname van de blote bewering van de VS dat zij zich in het kader van artikel 51 van het Handvest verdedigen door Afghanistan te bombarderen, dat de VS aan de gestelde eisen heeft voldaan. Hiermee wordt naar de mening van appellanten zelfs iedere schijn van een eerlijke en onpartijdige rechtspraak zorgvuldig vermeden. Er is sprake van een schending van artikel 6 van het EVRM.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XVII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "3.4. De VS hebben voorts de militaire acties gemeld aan de (voorzitter van) Veiligheidsraad zoals bepaald in artikel 51 Handvest."

Het feit dat een staat een bepaalde procedure volgt en beweert dat deze procedure wordt gevolgd omdat de situatie zich voordoet waarvoor die procedure is bedoeld, zegt in het geheel niets omtrent de vraag of die situatie zich ook daadwerkelijk heeft voorgedaan. Zeker de VS hebben talloze malen beweringen inzake het gebruik van gewapend geweld gedaan die achteraf beschouwd volstrekt onverenigbaar met de feiten zijn gebleken. Er is derhalve geen enkele reden om voetstoots aan te nemen dat de VS thans wel een juiste voorstelling van zaken geven.

De thans bekende feiten geven op onmiskenbare wijze aan dat er geen sprake kan zijn van de uitoefening van het recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest. Geïntimeerde en appellanten zijn het erover eens dat de militaire aanvallen van de VS en het VK hun basis vinden in de weigering van het Taliban-regiem om te voldoen aan de op 20 september 2001 aan hem gestelde Amerikaanse eisen. De Veiligheidsraad heeft unaniem aangegeven in resolutie 1368 (2001) dat de aanslagen een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid vormden, geen inbreuk of agressie. Verwezen wordt naar al hetgeen appellanten hieromtrent naar voren hebben gebracht. De President kiest er evenwel voor om aan al die onmiskenbare en in documenten vastgelegde feiten, volstrekt

en ongemotiveerd voorbij te gaan. Hiermee wordt naar de mening van appellanten opnieuw iedere schijn van een eerlijke en onpartijdige rechtspraak zorgvuldig vermeden. Er is sprake van een schending van artikel 6 van het EVRM.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XVIII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "De Veiligheidsraad heeft op grond van die melding geen aanleiding gezien om over te gaan tot enig optreden voor de handhaving of het herstel van de internationale vrede en veiligheid."

De Veiligheidsraad heeft in de melding van de VS d.d. 7 oktober 2001 geen aanleiding gezien om terug te komen op zijn in resolutie 1368 (2001) uitgesproken oordeel dat de aanslagen een bedreiging voor de internationale vrede en veiligheid vormden, geen inbreuk of agressie. Appellanten verwijzen hierbij naar hetgeen zij over de resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001) hierboven reeds hebben opgemerkt, bij de toelichting op de eerste grief. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen.

De secretaris-generaal, de voorzitter van de Veiligheidsraad en de Veiligheidsraad hebben in de melding van de VS d.d. 7 oktober 2001 evenmin aanleiding gezien om de visie van de VS over te nemen. Appellanten verwijzen hierbij naar hetgeen zij hierover reeds hierboven hebben opgemerkt, bij de toelichting op de negende grief. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen.

De President gaat met zijn hier aangehaalde overweging volstrekt aan de vorenbedoelde feiten voorbij. Bovendien miskent de President hiermee de machtspositie van de VS en het VK in de Veiligheidsraad. Als permanente leden van de Veiligheidsraad beschikken zij immers over het veto-recht, zodat een mogelijkerwijs voorgenomen beslissing van de Veiligheidsraad die voor hen onwelgevallig zou zijn, geen kans van slagen zou hebben. Wat derhalve in deze van belang is, is niet hetgeen de Veiligheidsraad heeft nagelaten, maar wat de Veiligheidsraad in concreto heeft besloten. Die beslissing is neergelegd in resolutie 1368 (2001), welke resolutie uitsluit dat de VS en het VK te goeder trouw een beroep zouden kunnen doen op het zelfverdedigingsrecht van artikel 51 van het Handvest.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XIX

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "De beide resoluties van september 2001 kunnen niet worden beschouwd als enige feitelijke maatregel in het kader van artikel 51 Handvest."

Hoewel deze overweging op zichzelf beschouwd juist is, is de strekking daarvan onjuist. Gesuggereerd wordt dat zich een situatie zou voordoen waarop artikel 51 van het Handvest betrekking heeft. Dit is, zoals hierboven reeds uitvoerig is uiteengezet, feitelijk en rechtens onjuist. Appellanten verwijzen hierbij met name naar hetgeen zij omtrent die resoluties reeds hierboven, bij de toelichting op de tiende grief, hebben opgemerkt. Het aldaar gestelde ware hier als herhaald en ingelast te beschouwen.

De in deze grief geciteerde overweging van de President kan derhalve de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XX

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "Uit de tekst van de resoluties kan niet meer worden afgeleid dan dat de Veiligheidsraad oproept samen te werken om terrorisme te voorkomen en te bestrijden."

Dit is een zeer onjuiste overweging. Appellanten verwijzen naar de tekst van resolutie 1368 (2001) en 1373 (2001) en naar al hetgeen zij hierboven reeds met betrekking tot die resoluties hebben opgemerkt, met name bij de toelichtingen op de eerste grief en de tiende grief. Het aldaar gestelde ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen. De hier geciteerde overweging is derhalve onverenigbaar met een eerlijke en onpartijdige rechtspraak zoals bedoeld in artikel 6 van het EVRM.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XXI

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "3.5. Tegenover de betwisting door gedaagde hebben eiseressen onvoldoende

aannemelijk gemaakt dat de gewapende aanval niet meer gaande is."

Dit is eveneens een onjuiste overweging, aangezien geïntimeerde in eerste aanleg uitsluitend heeft aangegeven dat er na 11 september 2001 sprake is van een voortdurende dreiging van nieuwe terroristische aanslagen. Geïntimeerde heeft in eerst aanleg in het geheel niet gesteld dat er sprake zou zijn van een voortgaande en concrete militair gewapende aanval tegen de VS. Het is onverenigbaar met de goede trouw en met iedere redelijkheid en billijkheid indien de President, zoals hij dat doet door de hier geciteerde overweging, de dreiging van internationaal terroristische aanslagen gelijkstelt met een voortgaande militair gewapende aanval die door of namens een staat op 11 september 2001 is ingezet tegen de VS.

Appellanten benadrukken opnieuw dat internationaal terroristische aanslagen, zelfs indien - zoals de Veiligheidsraad dit uitdrukkelijk heeft vastgesteld in resolutie 1368 (2001) - hun effecten zo omvangrijk zijn als die van de aanslagen van 11 september 2001, geen "inbreuk op de vrede", geen "aanvalsdaad" (agressie) maar een "bedreiging van de internationale vrede en veiligheid" vormen. Dit oordeel is herbevestigd in de preambulaire overwegingen van resolutie 1373 (2001). Appellanten hebben uitdrukkelijk naar die resoluties verwezen, maar de President heeft die verwijzing ongemotiveerd gelaten voor wat die is.

Nu de daadwerkelijk uitgevoerde internationaal terroristische aanslagen, ingevolge een beslissing van de Veiligheidsraad en derhalve van het daartoe bij uitsluiting bevoegde orgaan van de VN, moeten worden aangemerkt als bedreiging van de internationale vrede en veiligheid, zodat zij per se niet kunnen worden aangemerkt als gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest, kan de dreiging van nieuwe terroristische aanslagen *a fortiori* niet worden aangemerkt als een gewapende aanval. Het zou ook volkomen onverenigbaar zijn met iedere redelijke uitleg van artikel 51 van het Handvest, indien dreigende terroristische aanslagen zouden worden aangemerkt als een voortgaande gewapende militaire aanval door of ten behoeve van een bepaalde staat. Toch kiest de President met zijn hier geciteerde overweging voor die onjuiste interpretatie van artikel 51. Opnieuw ontneemt de President zichzelf hiermee iedere geloofwaardigheid dat hij in de onderhavige zaak te goeder trouw zou hebben getracht gestalte te geven aan de vereisten van een eerlijke en onpartijdige rechtspraak. Hierdoor is artikel 6 van het EVRM geschonden.

Een en ander klemt temeer nu ieder weldenkend mens heeft kunnen vaststellen dat er in de periode tussen 11 september 2001 en 7 oktober 2001 geen sprake is geweest van enig gebruik van gewapend geweld tegenover de VS.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XXII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "De resoluties van september 2001 zien ook op preventie van terroristische aanslagen. De militaire acties richten zich met name op trainings- en opleidingskampen van de Al-Qaeda beweging en op militaire installaties van de Taliban. Die acties zijn in het kader van preventie niet onredelijk te noemen, ook als daarbij betrokken worden de door eiseressen genoemde bezwaren."

De President gaat met deze overweging volkomen voorbij aan het geweldverbod. Geen enkele rechtsnorm van internationaal recht verleent individuele staten de bevoegdheid om met het oog op de preventie van eventueel mogelijke, internationaal terroristische aanslagen geweld te gebruiken tegen andere soeverein gelijkwaardige staten.

De resoluties waarnaar de President verwijst, bevatten geen beslissing van de Veiligheidsraad tot het gebruik van militaire middelen, evenmin de machtiging van staten om zelfstandig te besluiten tot het gebruik van militaire middelen tegenover personen, objecten en terreinen die gelegen zijn op het grondgebied van andere soeverein gelijkwaardige staten, zonder dat die staten met dat gebruik van militair gewapend geweld hebben ingestemd.

Bovendien is de hier geciteerde overweging van de President onverenigbaar met ondermeer zijn overweging:

> "3.2. In dit kort geding wordt ervan uitgegaan dat de grondslag van de militaire acties door de VS en het Verenigd Koninkrijk artikel 51 Handvest is."

Immers, indien het gaat om zelfverdediging in het kader van artikel 51 van het Handvest, dan is het militair geweld dat door de aangevallen staat wordt gebruikt, gericht op het weerstaan van de actueel ingezette en voortgaande concrete militair gewapende aanval. Die doelstelling van het gebruik van militaire middelen is een totaal andere dan het preventief optreden teneinde terroristische aanslagen te voorkomen. Het vonnis van de President d.d. 26 oktober 2001 is derhalve wat betreft de doelstelling van het door de VS en het VK gezamenlijk ontplooide militaire geweld, innerlijk tegenstrijdig.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XXIII

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "De aanvallen zijn bovendien uitdrukkelijk niet gericht op de Afghaanse bevolking of tegen de Islam."

Onduidelijk is op grond van welke gegevens de President tot deze overweging is gekomen en welke criteria hij daarbij heeft gehanteerd. Het is evenwel volstrekt duidelijk dat, gezien de alarmerende berichten van de humanitaire hulpinstanties wat betreft de humanitaire situatie in Afghanistan, de gewapende aanvallen van de VS en het VK tegen Afghanistan grote aantallen vluchtelingen hebben veroorzaakt en onnoemelijk menselijk lijden. Met name gelet op het feit dat de winterperiode aanbreekt, lijkt een humanitaire ramp van genocidale omvang welhaast niet meer te voorkomen.

De regeringen van de VS en het VK hebben ondanks deze dreigende humanitaire ramp, er willens en wetens voor gekozen om door te gaan met de gewapende aanvallen op personen, objecten en terreinen die zich bevinden op het grondgebied van de soevereine staat Afghanistan. Daarmee hebben zij niet alleen blijk gegeven van een minachtende geringschatting van het leven van Afghaanse burgers, maar dragen zij ook de volle verantwoordelijkheid voor de rampzalige situatie die tengevolge van de gewapende aanvallen op Afghanistan in dat land is ontstaan. Het is immers een algemeen aanvaarde juridische benaderingswijze inzake de causaliteit dat, indien een door iemand niet primair beoogd schadelijk effect het onontkoombare gevolg van zijn handelwijze zal zijn, hij dat ook weet, althans redelijkerwijs behoort te weten, en hij desondanks zijn handelwijze niet wijzigt of daarvan verder afziet, hij dat niet primair beoogde schadelijke effect desalniettemin ook heeft gewild, zodat dat schadelijke effect hem ook kan worden aangerekend. Zo moet ook de rampzalige humanitaire situatie in Afghanistan worden aangemerkt als het bewust aanvaarde en derhalve ook gewilde effect van de handelwijze van de VS en het VK, zodat zij zich wel degelijk richten tegen de burgerbevolking van Afghanistan.

De in deze grief geciteerde overweging van de President is derhalve onjuist en kan de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XXIV

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "3.5. Tegenover de betwisting door gedaagde hebben eiseressen onvoldoende aannemelijk gemaakt dat de gewapende aanval niet meer gaande is. De resoluties van september 2001 zien ook op preventie van terroristische aanslagen. De militaire acties richten zich met name op trainings- en opleidingskampen van de Al-Qaeda beweging en op militaire installaties van de Taliban. Die acties zijn in het kader van preventie niet onredelijk te noemen, ook als daarbij betrokken worden de door eiseressen genoemde bezwaren. Temeer daar er -zoals door eiseressen is erkend- nog sprake is van een dreiging van meer terroristische aanslagen. De aanvallen zijn bovendien uitdrukkelijk niet gericht op de Afghaanse bevolking of tegen de Islam. Ook aan de eisen van noodzakelijkheid en proportionaliteit van de zelfverdedigingsactie (ten opzichte van de aanslag) is derhalve voldaan."

De door de President in de hier geciteerde overwegingen gepresenteerde redenering om te komen tot de conclusie dat zou zijn voldaan aan de vereisten van noodzakelijkheid en proportionaliteit is onbegrijpelijk en niet inzichtelijk.

De redenering is onbegrijpelijk aangezien het vereiste van noodzakelijkheid inhoudt dat er voor de staat die het slachtoffer is van een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, geen andere middelen beschikbaar zijn dan de daadwerkelijke gebruikte militaire middelen om de gewapende aanval die door een andere staat tegen hem is ingezet en die nog gaande is, tegen te gaan of om een vreemde militaire bezetting van een deel van zijn grondgebied ongedaan te maken. Het gaat dus niet om de vraag of de gevolgen van de uitoefening van het recht op zelfverdediging, niet erger zouden zijn dan die van de gewapende aanval door de andere staat. Het gaat er om of redelijkerwijs kan worden volgehouden dat een gewapende aanval uitsluitend kan worden gestopt en teruggedrongen door het geweld dat wordt gehanteerd in het kader van de zelfverdediging.

De President verbindt de vraag naar de noodzakelijkheid evenwel aan de preventie van terroristische aanslagen, hetgeen niets van doen heeft met de uitoefening van het recht op zelfverdediging ingevolge artikel 51 van het Handvest. Nu de President niet aangeeft tegen welke concreet aan de orde zijnde, reeds ingezette en nog voortgaande militair gewapende aanval wordt opgetreden, kan van een werkelijke en beargumenteerde beoordeling door de President van de noodzakelijkheid van het Amerikaans-Britse wapengeweld niet worden gesproken. Maar overigens kan worden vastgesteld, zoals appellanten hierboven reeds bij de toelichting op de achtste grief hebben gedaan, dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 op geen enkele wijze kunnen worden aangemerkt als "agressie" of als "gewapende aanval", terwijl dreigende internationaal terroristische aanslagen uit de aard der zaak niet als zodanig kunnen worden aangemerkt. Het Amerikaans-Britse geweld is derhalve volkomen zinloos: er is geen voortgaande gewapende aanval die door dat geweld zou kunnen worden tegengehouden en teruggedrongen; dergelijk geweld kan niet voldoen aan het vereiste van noodzakelijkheid.

Maar zelfs indien het vereiste van noodzakelijkheid zou worden betrokken op het voorkomen van terroristische aanslagen, hetgeen overigens niet juist zou zijn, appellanten benadrukken dat, dan nog zou de vraag moeten worden beantwoord op welke wijze door het Amerikaans-Britse gewapend geweld tegen personen, objecten en terreinen die zich bevinden op het grondgebied van Afghanistan, zou worden voorkomen dat terroristische aanslagen worden gepleegd op het grondgebied van de VS. Het is in dit verband van belang te beseffen dat de Al-Qaida in diverse landen cellen heeft, zodat de aan die beweging verbonden terroristen uit diverse landen kunnen komen. De conclusie lijkt voor de hand te liggen dat dat tegen Afghanistan gerichte geweld, niets afdoet aan de bestaande dreiging van internationaal terroristische aanslagen. Gelet op de psychologische effecten van de Amerikaans-Britse aanvallen, lijkt het daarentegen alleszins aannemelijk dat die aanvallen juist het tegendeel gaan bewerkstelligen van hetgeen de VS en het VK zeggen daarmee te willen bereiken. Met andere woorden: de President heeft, zelfs indien zou worden uitgegaan van de hier bedoelde onjuiste vraagstelling inzake de noodzakelijkheid van het Amerikaans-Britse militaire geweld tegen Afghanistan, in het geheel geen plausibele redenen aangegeven waarom dat geweld zou voldoen aan het vereiste van de

noodzakelijkheid.

Volstrekt onduidelijk is eveneens op grond van welke feiten en criteria de President meent te kunnen stellen dat aan het vereiste van proportionaliteit zou zijn voldaan. Het beginsel van proportionaliteit houdt in dat de gebruikte middelen in redelijke verhouding moeten staan tot het beoogde doel. Uitgaande van de gedachte evenwel dat in het kader van de uitoefening van het recht op zelfverdediging zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, het vereiste van proportionaliteit betrekking heeft op de beoogde terugdringing van een actueel ingezette en nog voortgaande gewapende aanval, moet worden vastgesteld dat het Amerikaans-Britse gewapende geweld geen enkel doel treft en derhalve volstrekt disproportioneel moet worden geacht. Er was immers noch op 11 september 2001, noch op 7 oktober 2001 sprake van een gewapende aanval tegen de VS.

Maar indien zou worden meegegaan met de overigens onjuiste gedachte van de President dat de in het kader van artikel 51 van het Handvest relevante proportionaliteit betrekking zou kunnen hebben op de voorkoming van dreigende terroristische aanvallen, op welke wijze heeft hij dan vastgesteld dat aan het vereiste van de proportionaliteit zou zijn voldaan? Welke criteria heeft hij daarvoor aangelegd? Die criteria blijken niet uit de hier geciteerde overwegingen. Zo blijft bijvoorbeeld onduidelijk welk gewicht in de schaal wordt gelegd door de honderdduizenden Afghanen die op de vlucht zijn geslagen naar aanleiding van de Amerikaans-Britse bombardementen. Welk gewicht legt de dreigende humanitaire catastrofe in de schaal, welke catastrofe het onvermijdelijke en bewust door de VS en het VK aanvaarde en dus ook gewilde nadelige gevolg is van hun gewapend optreden? Het enkele feit dat de President meent te kunnen stellen dat de aanvallen niet zouden zijn gericht op de Afghaanse bevolking is in ieder geval niet concludent, zoals de President lijkt te suggereren met het woord "derhalve". Immers, het feit dat de aanvallen als zodanig niet zijn gericht op de Afghaanse bevolking, hetgeen overigens een flagrante schending van het humanitair oorlogsrecht zou zijn en om die reden alleen al volstrekt onaanvaardbaar, zegt nog niets over het totaal van de effecten van die aanvallen. Hoe wordt bijvoorbeeld de vernieling van de Afghaanse infra-structuur gewogen?

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

GRIEF XXV

Ten onrechte heeft de President bij vonnis d.d. 26 oktober 2001 overwogen:

> "3.6. De stelling ten slotte van eiseressen dat de VS niet onverwijld tot de militaire acties zijn over gegaan snijdt geen hout. De VS hebben immers vrijwel onmiddellijk (op 20 september 2001) na de aanslag een aantal eisen aan Afghanistan en de Taliban gesteld. Direct nadat duidelijk werd dat die eisen niet werden ingewilligd zijn de VS overgegaan tot militaire acties."

Deze overwegingen gaan langs de kern van hetgeen appellanten in eerste aanleg werkelijk hebben betoogd, aangezien de President terzake een onjuiste samenvatting heeft gegeven van hetgeen appellanten feitelijk in eerste instantie hebben gesteld. Appellanten verwijzen terzake naar hetgeen hierover reeds hierboven, bij de toelichting op de vijfde grief, is opgemerkt. Het aldaar gesteld ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen.

Kern van de zaak is, appellanten benadrukken dat, dat de militaire aanvallen van de VS en het VK gebaseerd zijn op de weigering van het Taliban-regiem om tegemoet te komen aan het Amerikaanse ultimatum van 20 september 2001. Dat ultimatum bevatte geen eis terzake van de beëindiging van een tegen de VS gerichte gewapende aanval. Zo'n aanval valt ook niet aan te wijzen. De gewapende acties van de VS en het VK tegen Afghanistan vormen dan ook geen zelfverdediging tegen een actueel ingezette, nog voortgaande en concrete gewapende aanval op de VS. Zoals ook blijkt uit hetgeen hierboven, bij de toelichting op de zesde grief, is opgemerkt ten aanzien de brieven van 7 oktober van de VK en het VK, geven ook de VS en het VK aan dat het door hen ontplooide gewapend geweld tegen Afghanistan gericht is op het voorkomen van nieuwe terroristische aanslagen en niet op het tegengaan van een voortgaande militaire aanval op de VS. Het terzake gestelde bij de toelichting op de zesde grief ware als hier herhaald en ingelast te beschouwen.

Appellanten benadrukken nogmaals dat geïntimeerde en appellanten gezamenlijk van mening zijn dat de de gewapende acties van de VS en het VK zijn opgestart naar aanleiding van het feit dat het Taliban-regiem niet wenste te voldoen aan het Amerikaanse ultimatum d.d. 20 september 2001. Met de zin:

> "Direct nadat duidelijk werd dat die eisen niet werden ingewilligd zijn de VS overgegaan tot militaire acties.",

lijkt de President zich hier te scharen achter de opvatting van beide partijen in het geding, hetgeen overigens een innerlijke tegenspraak in het vonnis oplevert.

De in deze grief geciteerde overwegingen van de President zijn derhalve onjuist en kunnen de bestreden beslissingen in het vonnis waartegen het onderhavige hoger beroep is ingesteld, niet dragen. Deze beslissingen zijn derhalve onjuist en in ieder geval niet naar de eisen van de wet behoorlijk gemotiveerd.

Hetgeen hierboven bij de toelichtingen (bij de inleiding en bij 'feiten en omstandigheden') is aangevoerd dient te worden beschouwd als herhaald en ingelast bij elke grief welke hierboven is geformuleerd.

Hetgeen hierboven is aangevoerd bij een bepaalde grief dient te worden beschouwd als herhaald en ingelast in de andere grieven welke hierboven zijn geformuleerd.
Voorts dient alles zowel afzonderlijk als in samenhang te worden beschouwd.

Overal waar hierboven bij de diverse grieven een beroep wordt gedaan op artikel 6 EVRM dient zulks aldus te worden verstaan dat alsdan tevens een beroep wordt gedaan op artikel

14 IVRM (the International Covenant on Civil and Political Rights).

MITSDIEN

dat het aan het Gerechtshof behage het vonnis van de President in kort geding van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage d.d. 26 oktober 2001 tussen partijen gewezen, te vernietigen, en opnieuw rechtdoende:

I. geïntimeerde alsnog te verbieden:

om zolang de Veiligheidsraad niet door middel van een nadere resolutie, op grond van artikel 42 van het Handvest en naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of van terroristische activiteiten in het algemeen, opdracht of machtiging heeft verleend aan de VS en diens bondgenoten om met militaire middelen op te treden tegen personen, objecten en terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terroristische activiteiten in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met dat gebruik van militaire middelen hebben ingestemd,

a. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door de VS, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

b. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door andere bondgenoten van de VS, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

c. op welke manier dan ook zelf te dreigen met geweld of geweld te gebruiken tegen personen, objecten of terreinen die door de Nederlandse regering, de VS

of diens andere bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

II. de geïntimeerde alsnog te bevelen:

a. om terstond aan de regering van de VS de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat de VS zich daarvan behoren te onthouden;

b. om terstond aan de regeringen van bondgenoten van de VS die:
   (1) hebben ingestemd met de onder a bedoelde bedreiging met geweld, of
   (2) die zich bereid hebben verklaard tot steunverlening aan het onder a bedoelde gebruik van geweld, of
   (3) die te kennen hebben gegeven zelfstandig tot het onder a bedoelde gebruik van geweld te zullen overgaan,

de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat die bondgenoten van de VS zich daarvan behoren te onthouden;

c. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties mededeling te doen van het gegeven dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd,

onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden;

d. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties een ontwerp-resolutie te doen toekomen, waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere lidstaten van de Verenigde Naties, zonder dat de laatstbedoelde lidstaten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd en zonder de uitdrukkelijke opdracht of machtiging daartoe van de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van het internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden.

met veroordeling van de geïntimeerde in de kosten van beide instanties.

De kosten dezes zijn voor mij deurwaarder *f*

exploot/proc. verbaal f. 140,53
verschotten:
- GBA
- KvK
- overige

f. 140,53
opslag (b.t.w.) f. 26,70
f. 167,23

Eiser kan op grond van de Wet op de Omzetbelasting 1968 de hem / haar in rekening gebrachte omzetbelasting niet verrekenen, derhalve verklaart ondergetekende opgemelde kosten te hebben verhoogd met een percentage gelijk aan het percentage genoemd in bovengenoemde wet.

KOPIE

ARRONDISSEMENTSRECHTBANK 's-GRAVENHAGE
Sector Civiel Recht - President

Vonnis in kort geding van 26 oktober 2001,
gewezen in de zaak met rolnummer KG 01/1219 van:

1. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid **de Vereniging van Juristen voor de Vrede**,
   gevestigd te Utrecht,
2. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de **politieke partij De Groenen**,
   gevestigd te Utrecht,
3. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid **Vrouwen voor Vrede**,
   gevestigd te Amersfoort,
4. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid **Haags Vredesplatform**,
   gevestigd te 's-Gravenhage,
5. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid **De Nieuwe Communistische Partij**,
   gevestigd te Amsterdam,

eiseressen,
procureur mr. J. Groen,
advocaat mr. E.Th. Hummels te Zeist,

tegen:

de Staat der Nederlanden (Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie en Ministerie van Buitenlandse Zaken),
zetelend te 's-Gravenhage,
gedaagde,
procureur mr. G.J.H. Houtzagers.

1. De feiten

Op grond van de stukken en het verhandelde ter zitting van 19 oktober 2001 wordt in dit geding van het volgende uitgegaan.

a. Op 11 september 2001 zijn de Verenigde Staten van Amerika (hierna: VS) door een terreuraanval (hierna: de aanslag) getroffen. Door die aanslag zijn duizenden burgers het slachtoffer geworden en is er grote materiële schade aangericht.
b. Naar aanleiding van de aanslag heeft de Veiligheidsraad op 12 september 2001 resolutie 1368 (2001) en op 28 september 2001 resolutie 1373 (2001) aangenomen. In beide resoluties heeft de Veiligheidsraad het inherente recht tot individuele of collectieve zelfverdediging zoals bepaald in artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties (hierna: het Handvest en: de VN) erkend, respectievelijk herbevestigd.
c. De VS wijzen Osama bin Laden (hierna: Bin Laden) aan als degene in wiens opdracht de aanslag is gepleegd. Bin Laden is leider van de Al-Qaeda beweging. Bin Laden en een deel van de Al-Qaeda beweging (waaronder trainingskampen) bevinden zich in Afghanistan. Het Taliban regime (hierna: de Taliban) in Afghanistan steunt de Al-Qaeda beweging.
d. Op 20 september 2001 hebben de VS de Taliban een aantal eisen gesteld te weten:
   - het sluiten van terroristische opleidingskampen;
   - het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging;
   - het vrijlaten van gegijzelde Westerse hulpverleners.

   De Taliban heeft die eisen niet ingewilligd.

Zeist 25/10/01
Beste Nico,
Hierbij kopie vs
Pres RS DH 26/10/01
vr. gr.
Erik

e. Op 7 oktober 2001 zijn de VS en het Verenigd Koninkrijk begonnen met militaire acties tegen militaire installaties van de Taliban en trainingskampen van de Al-Qaeda beweging in Afghanistan (hierna: de militaire acties).

f. Bij brieven van 7 oktober 2001 hebben de VS en het Verenigd Koninkrijk de voorzitter van de Veiligheidsraad op de hoogte gesteld van de militaire acties.

g. Op 8 oktober 2001 heeft de secretaris-generaal van de VN een officiële verklaring afgelegd in verband met de militaire acties. In die verklaring heeft de secretaris-generaal onder meer als volgt meegedeeld:
"Immediately after the 11 September attacks on the United States, the Security Council expressed its determination to combat, by all means, threats to international peace and security caused by terrorists acts. The Council also reaffirmed the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter of the United Nations. The States concerned have set their current military action in Afghanistan in that context."

h. Op 8 oktober 2001 heeft de voorzitter van de Veiligheidsraad een persverklaring in verband met de militaire acties afgelegd. In die persverklaring heeft de voorzitter onder meer als volgt meegedeeld:
"The members of the Security Council took note of the letters that the representatives of the United States and of the United Kingdom sent yesterday to the President of the Security Council, in accordance with article 51 of the United Nations Charter, in which they state that the action was taken in accordance with the inherent right of individual and collective self-defence following the terrorist attacks in the United States of 11 September 2001.

The permanent representatives made it clear that the military action that commenced on 7 October was taken in self-defence and directed at terrorists and those who harboured them. (...)"

i. Bij brief van 9 oktober 2001 hebben de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking de Tweede Kamer onder meer als volgt meegedeeld:
"De regering heeft zich achter de acties geschaard op grond van het uitgangspunt dat de VS het recht hebben om te reageren op de terreuracties van 11 september jl. Nederland staat achter de VS in de strijd tegen het terrorisme."

2. De vordering, de gronden daarvoor en het verweer

Eiseressen vorderen –zakelijk weergegeven–

I. gedaagde te verbieden om medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door (bondgenoten van) de VS tegen personen die door de VS in verband worden gebracht met de aanslag, dan wel gedaagde te verbieden zelf dat geweld te gebruiken of daarmee te dreigen, een en ander zolang de Veiligheidsraad niet door middel van een nadere resolutie op grond van artikel 42 van het Handvest opdracht daartoe heeft verleend;

II. gedaagde te bevelen terstond aan de regering van (bondgenoten van) de VS, de Veiligheidsraad, de Algemene Vergadering en de secretaris-generaal van de VN mee te delen dat iedere dreiging met of het gebruik van militair geweld door (bondgenoten van) de VS tegen personen die door de VS in verband worden gebracht met de aanslag onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen van internationaal gewoonterecht, alsmede aan de Veiligheidsraad, de Algemene Vergadering en de secretaris-generaal van de VN een ontwerp resolutie te doen toekomen waarin die mededeling is verwoord.

Daartoe voeren eiseressen het volgende aan.
Het gebruik van gewapend geweld tegen doelen in Afghanistan is in strijd met dwingende beginselen en regels van volkenrecht en derhalve onrechtmatig. De door Nederland verleende steun aan dat gewapende geweld is in het verlengde daarvan in strijd met artikel 90 Grondwet (GW) en dus ook onrechtmatig.
Het beroep van de VS op artikel 51 Handvest gaat niet op.
Ten eerste is er in casu geen sprake van een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat. Terroristische aanslagen vallen niet onder het begrip

'agressie' zoals omschreven in resolutie 3314, XXIX, Dec. 14, 1974 van de VN. Terroristische aanslagen zijn ook geen 'gewapende aanval' in de zin van artikel 51 Handvest.
Ten tweede is, in het geval de terroristische aanslag van 11 september 2001 wel als gewapende aanval gezien moet worden, de aanval niet meer gaande. Daaruit volgt dat ieder gebruik van geweld niet noodzakelijk en disproportioneel is.
Ten slotte wordt het zelfverdedigingsrecht zoals bepaald in artikel 51 Handvest gekenmerkt door het temporele karakter. De VS kon zich na 28 september 2001 niet meer op het recht op zelfverdediging beroepen, omdat de Veiligheidsraad toen de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid had genomen. Op 28 september 2001 heeft de Veiligheidsraad immers resolutie 1373 (2001) ter uitvoering van resolutie 1368 (2001) aangenomen. Die resoluties houden niet in het uitvoeren van militaire acties tegen Afghanistan of de Taliban.
Daarbij komt dat de VS niet onmiddellijk na 11 september 2001 tot de militaire acties zijn overgegaan.

Gedaagde voert gemotiveerd verweer dat hierna, voorzover nodig, zal worden besproken.

3. De beoordeling van het geschil

3.1. Eiseressen hebben ieder voor zich als doelstelling in hun statuten opgenomen het bevorderen van de wereldvrede en/of de internationale rechtsorde. Die doelstelling komt nagenoeg overeen met hetgeen is bepaald in artikel 90 GW. Vaststaat derhalve dat eiseressen zich ook bezighouden met de bevordering van hetgeen in artikel 90 GW is bepaald. Daarmee *is* het belang van eiseressen bij de onderhavige vordering gegeven. Dat het mogelijk een algemeen belang is waar eiseressen zich voor inzetten doet daaraan niet af. Eiseressen dienen derhalve ontvankelijk te worden verklaard in hun vorderingen.

3.2. In dit kort geding wordt ervan uitgegaan dat de grondslag van de militaire acties door de VS en het Verenigd Koninkrijk artikel 51 Handvest is. In de door de Veiligheidsraad aangenomen resoluties wordt het recht op zelfverdediging respectievelijk erkend en bevestigd. Uit de door gedaagde overgelegde verslagen van de vergaderingen van de Veiligheidsraad over die resoluties volgt dat beide resoluties unaniem door alle leden van de Veiligheidsraad zijn aangenomen. Ook in de brieven van 7 oktober 2001 van de VS en het Verenigd Koninkrijk aan de voorzitter van de Veiligheidsraad hebben beide landen vermeld dat zij "in accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations (...) report that the United States (...)/United Kingdom of Great Britain (...) has initiated actions in the exercise of its inherent right of individual and collective self-defence following the armed attacks that were carried out against the United States on 11 September 2001. (...)" Ook uit de verklaringen afgelegd op 8 oktober 2001 door respectievelijk de secretaris-generaal van de VN en de voorzitter van de Veiligheidsraad volgt dat de militaire acties gebaseerd zijn op artikel 51 Handvest. Uit de tekst van artikel 51 Handvest, noch uit de toelichting daarop kan worden afgeleid dat er bij een beroep op artikel 51 Handvest enig verband is met artikel 42 Handvest. Dát artikel ziet op een geheel andere situatie.

3.3. Eiseressen worden niet gevolgd in hun stelling dat de aanslag niet aangemerkt kan worden als een 'gewapende aanval' als omschreven in artikel 51 Handvest. Niet weersproken is dat er hoogst waarschijnlijk in opdracht van Bin Laden op 11 september 2001 gewapende terroristen naar de VS zijn gestuurd. Die terroristen hebben vervolgens vliegtuigen in het luchtruim van de VS gekaapt en hebben deze vliegtuigen laten neerstorten op het World Trade Center in New York en het

Pentagon in Washington. Vele duizenden burgers zijn het slachtoffer daarvan geworden. Die handelingen hebben een omvang van (grote) betekenis gehad en zijn niet louter als een grensincident te beschouwen. Uit het arrest van 27 juni 1986 (hierna: het arrest) van het Internationaal gerechtshof (hierna: het Hof) volgt dat als die situatie zich voordoet er sprake is van een 'gewapende aanval'. Het Hof stelt namelijk dat het algemeen aanvaard is dat een gewapende aanval niet alleen gepleegd kan worden met reguliere strijdkrachten van een staat, maar ook door 'substantial involvement' daarin van die staat. Daarbij kan gedacht worden aan het sturen van gewapende bendes naar het territoir van een andere staat. Daarvoor beroept het Hof zich op de definitie van agressie zoals neergelegd in resolutie 3314 (XXIX) van de VN, meer in het bijzonder op een uitleg van artikel 3 sub g van die resolutie. Een redelijke uitleg brengt voorshands mee dat onder het begrip 'substantial involvement' ook begrepen wordt het verlenen van directe en/of indirecte steun door een staat aan op zijn grondgebied zich bevindende gewapende bendes, die daadwerkelijk een aanslag als de onderhavige hebben gepleegd. Daarmee valt dergelijke steunverlening door een staat gelijk te stellen aan het plegen van een daad van agressie. In tegenstelling tot hetgeen eiseressen beweren met een beroep op datzelfde arrest en diezelfde resolutie kan de aanslag dus wel aangemerkt worden als een 'gewapende aanval' in de zin van artikel 51 Handvest. Daarbij komt nog dat in artikel 4 van resolutie 3314 (XXIX) is bepaald dat de opsomming in artikel 3 niet limitatief is. Dan kan verder in het midden blijven of aan het begrip 'gewapende aanval' een ruimere uitleg gegeven kan worden dan aan het begrip 'agressie' als bedoeld in voornoemde resolutie. Door eiseressen is voorts niet betwist dat de VS zélf hebben verklaard te zijn aangevallen en op grond daarvan een verzoek tot bijstand aan de derde staten hebben gericht. De VS heeft derhalve ook aan de overige door het International gerechtshof in het arrest van 27 juni 1986 gestelde eisen voldaan.

3.4. De VS hebben voorts de militaire acties gemeld aan de (voorzitter van) Veiligheidsraad zoals bepaald in artikel 51 Handvest. Volgens het arrest van het Hof eist het internationaal gewoonterecht overigens een dergelijke kennisgeving niet. De Veiligheidsraad heeft op grond van die melding geen aanleiding gezien om over te gaan tot enig optreden voor de handhaving of het herstel van de internationale vrede en veiligheid. De beide resoluties van september 2001 kunnen niet worden beschouwd als enige feitelijke maatregel in het kader van artikel 51 Handvest. Uit de tekst van de resoluties kan niet meer worden afgeleid dan dat de Veiligheidsraad Staten oproept samen te werken om terrorisme te voorkomen en te bestrijden.

3.5. Tegenover de betwisting door gedaagde hebben eiseressen onvoldoende aannemelijk gemaakt dat de gewapende aanval niet meer gaande is. De resoluties van september 2001 zien ook op preventie van terroristische aanslagen. De militaire acties richten zich met name op trainings- en opleidingskampen van de Al-Qaeda beweging en op militaire installaties van de Taliban. Die acties zijn in het kader van preventie niet onredelijk te noemen, ook als daarbij betrokken worden de door eiseressen genoemde bezwaren. Temeer daar er –zoals door eiseressen is erkend– nog sprake is van een dreiging van meer terroristische aanslagen. De aanvallen zijn bovendien uitdrukkelijk niet gericht op de Afghaanse bevolking of tegen de Islam. Ook aan de eisen van noodzakelijkheid en proportionaliteit van de zelfverdedigingsactie (ten opzichte van de aanslag) is derhalve voldaan.

3.6. De stelling ten slotte van eiseressen dat de VS niet onverwijld tot de militaire acties zijn over gegaan snijdt geen hout. De VS hebben immers vrijwel onmiddellijk (op 20 september 2001) na de aanslag een aantal eisen aan Afghanistan en de Taliban gesteld. Direct nadat duidelijk werd dat die eisen niet werden ingewilligd zijn de VS overgegaan tot de militaire acties.

3.7. Uit al het voorgaande volgt dat de militaire acties van de VS op grond van artikel 51 Handvest niet in strijd kunnen worden geacht te zijn met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht. Dat brengt met zich dat de steun van gedaagde aan die acties ook niet in strijd met artikel 90 GW is. De vordering moet derhalve worden afgewezen.

3.8. Eiseressen zullen, als de in het ongelijk gestelde partij, worden veroordeeld in de kosten van dit geding.

4. De beslissing

De President:

Wijst de vordering af.

Veroordeelt eiseressen in de kosten van dit geding, tot dusverre aan de zijde van gedaagde begroot op *f* 1.977,-- waarvan *f* 427,-- aan griffierecht.

Dit vonnis is gewezen door mr. R.J. Paris en uitgesproken ter openbare zitting van 26 oktober 2001 in tegenwoordigheid van de griffier.

AH

van holst en steijnen

From: Stelling <meindert.stelling@planet.nl>
To: <redaktie@gpd.nl>
Sent: maandag 19 november 2001 03:31
Subject: Artikel inzake ondermijning internationaal recht (geweldverbod)

Geachte redactie,

Onderstaand bied ik u een artikel aan betreffende de ondermijning van het volkenrechtelijk geweldverbod door de Nederlandse politiek.

Graag verneem ik van u of het zal worden geplaatst in een van de GPD bladen.

Desgewenst kunt u mij telefonisch bereiken onder 0172 - 473687.

Met vriendelijke groeten,

mr. Meindert J.F. Stelling
voorzitter Vereniging van Juristen voor de Vrede

NEDERLAND ONDERMIJNT GEWELDVERBOD

Eén van de grote verworvenheden van de twintigste eeuw is het volkenrechtelijk geweldverbod. In ieder geval sedert 1945 geldt voor staten het absolute verbod om geweld tegen andere staten te gebruiken buiten het geval van ofwel de zelfverdediging tegen een gewapende aanval van een andere staat, ofwel de uitvoering van een beslissing van de Veiligheidsraad om militaire middelen te gebruiken teneinde de internationale vrede en veiligheid te herstellen.

Het geweldverbod is niet in één keer gevestigd. De ontwikkeling daartoe is begonnen tijdens de Vredesconferenties te Den Haag van 1899 en 1907. Om de oorlog zoveel mogelijk te voorkomen, werd de vreedzame oplossing van internationale geschillen bevorderd. Daartoe werd het Permanente Hof van Arbitrage opgericht (een instituut dat nog steeds bestaat). Verder werd de oorlog verboden als middel om schulden te innen. Na de Eerste Wereldoorlog volgde in 1919 de oprichting van de Volkenbond. De arbitrage werd in sommige gevallen verplicht. Overige internationale geschillen moesten worden opgelost door de Raad van de bond. In geen geval mochten de leden van de Volkenbond direct tot de oorlog besluiten. Er gold een "afkoelingsperiode" van tenminste drie maanden. Een belangrijke stap werd in 1928 gezet, toen de aanvalsoorlog werd verboden in het Briand-Kellogg Pact. Na de Tweede Wereldoorlog werd dat verbod herbevestigd en aangescherpt in het Handvest van de Verenigde Naties van 1945 (Handvest).

De Verenigde Naties (VN) is opgericht teneinde "de komende geslachten te beveiligen tegen de oorlogsgesel, die ... onuitsprekelijk leed over de mensheid heeft gebracht". De VN willen verder het vertrouwen in de grondrechten van de mens bevestigen, in de waardigheid en waarde van de menselijke persoon, in de gelijke rechten van mannen en vrouwen, alsmede in de gelijke rechten van grote en kleine volken. De VN beogen tevens de voorwaarden te scheppen voor de handhaving van gerechtigheid en eerbied voor de verplichtingen die uit het internationaal recht voortvloeien.

Tot de verplichtingen die het Handvest oplegt, behoort het afzien van de dreiging met en het gebruik van geweld. Internationale geschillen moeten op vreedzame wijze worden opgelost, op zo'n manier dat de internationale vrede, veiligheid en gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht. Met het oog op de handhaving en het herstel van de internationale vrede zijn aan de Veiligheidsraad verreikende bevoegdheden toegekend. Zodra er sprake is van een bedreiging van de internationale vrede, van een inbreuk daarop of van agressie, kan de Veiligheidsraad de terzake vereiste maatregelen treffen.

De Veiligheidsraad heeft zich na de terroristische aanslagen van 11 september onmiddellijk daarover uitgesproken. In resolutie 1368 van 12 september zijn die aanslagen in de meest scherpe bewoordingen veroordeeld.

Verder heeft de Raad gezegd dat die aanslagen, evenals alle andere internationaal terroristische acties, moeten worden aangemerkt als een bedreiging van de internationale vrede en veiligheid. Benadrukt wordt dat de Raad niet spreekt over "inbreuk op de internationale vrede" of over "agressie". Dit is in overeenstemming met het volkenrecht. De omschrijving van het begrip "agressie" die de Algemene Vergadering van de VN in 1974 aanvaardde (resolutie 3314 (XXIX)), sluit uit dat de aanslagen van 11 september als agressie kunnen worden aangemerkt.

De Veiligheidsraad is bij uitsluiting het bevoegde orgaan om vast te stellen welke situatie zich heeft voorgedaan. Daar kan geen enkele staat zijn eigen oordeel tegenover stellen. Dit geldt ook voor een bondgenootschap als de NAVO. Met andere woorden: de Verenigde Staten en bondgenoten handelen niet rechtmatig wanneer zij de terroristische aanslagen van 11 september toch als een gewapende aanval betitelen en op grond daarvan militair geweld gebruiken. Verder is relevant dat de Veiligheidsraad niet heeft besloten dat militaire middelen moeten worden gebruikt om het internationaal terrorisme te bestrijden. Nu geen sprake kan zijn van zelfverdediging of van uitvoering van een beslissing van de Veiligheidsraad, vormt het Amerikaans-Britse geweld tegen Afghanistan dus een inbreuk op het geweldverbod. Daarmee plegen de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk het meest ernstige volkenrechtelijke misdaad, die van agressie.

Toch steunt de Nederlandse regering de Amerikaans-Britse gedragslijn. Daarbij schroomt zij niet om aan de Tweede Kamer een onjuiste voorstelling van zaken te presenteren. Zo stelt de regering zelfs dat resolutie 1368 van de Veiligheidsraad steun biedt voor een gewapende reactie op de aanslagen. Zij kiest dus willens en wetens voor een gewelddadige en misdadige politiek. Daarbij wordt op onbegrijpelijk lichtzinnige wijze voorbij gegaan aan een rechtsontwikkeling die gebaseerd is op het inzicht dat de oorlog een inherent kwaad is, welk inzicht door onnoemelijk menselijk leed is verkregen. Door die misdadige politiek wordt afbreuk gedaan aan de internationale rechtsorde, die de waardigheid en waarde van ieder mens beoogt te beschermen. Het geweldverbod wordt ondermijnd. Zeker in een rechtsstaat die in zijn Grondwet de regering opdraagt de internationale rechtsorde te bevorderen, is een dergelijke politieke keuze onaanvaardbaar.

mr. Meindert J.F. Stelling
voorzitter van de Vereniging van Juristen voor de Vrede

MR E.Th.Hummels
MR M.H.P.G. Wiertz
advocaten en procureurs

telefoon: 030 693 27 63
fax: 030 693 27 94
bezoekadres: Berkenlaan 14 Zeist

postadres: postbus 407
3700 AK Zeist

Pleitnota

Kort geding President Rechtbank Den Haag
Zitting van vrijdag 19 oktober 2001 te 12.00 uur
Vereniging Juristen voor de Vrede &c. / De Staat

1. Inleiding

Ik concludeer van eis overeenkomstig de uitgebrachte dagvaarding.

In mijn pleidooi baseer ik mij op de benaderingswijze die in de dagvaarding is neergelegd en die wordt ondersteund door de daarbij overgelegde producties, inclusief de resoluties van de Veiligheidsraad naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september.

De kwestie waar het in dit kort geding om gaat is helder. De Verenigde Staten hebben naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september gedreigd met militair geweld tegen Afghanistan. Op 20 september heeft president Bush een ultimatum gesteld aan het Taliban-regiem in Afghanistan. Dat ultimatum omvatte het volgende:

- lever alle leiders van Al-Qaida die zich in uw land schuilhouden uit aan de autoriteiten van de Verenigde Staten;
- laat alle buitenlanders vrij, ook Amerikaanse burgers, die u ten onrechte gevangen heeft gezet;
- bescherm buitenlandse journalisten, diplomaten en hulpverleners in uw land;
- sluit elk terroristisch kamp in Afghanistan onmiddellijk en voor altijd, en draag elke terrorist en iedereen in hun netwerk over aan de betreffende autoriteiten;
- verleen de Verenigde Staten ongehinderd toegang tot terroristische trainingskampen, zodat we zeker weten dat ze niet langer actief zijn (1).

Toen de Taliban niet aan dit ultimatum voldeed, zijn op 7 oktober de luchtbombardementen begonnen op doelen die op Afghaans grondgebied liggen. De Amerikaanse strijdkrachten worden daarbij gesteund door Britse. Op diezelfde dag nog hebben de Amerikaanse en de Britse regeringen schriftelijk aan de Veiligheidsraad gemeld dat zij begonnen waren met militaire acties in het kader van de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september. Daarbij duidde de Amerikaanse regering de terroristische aanslagen aan als "gewapende aanvallen". De Britse regering deed dat niet. (2)

De Nederlandse regering heeft deze handelwijze politiek gesteund en heeft zich bereid verklaard tot daadwerkelijke steun, in welke vorm dan ook, aan de oorlog tegen het terrorisme en de Amerikaanse aanvallen op Afghanistan (3).

De eisers bestrijden de rechtmatigheid van het gebruik van gewapend geweld tegen doelen in Afghanistan. In het verlengde daarvan bestrijden zij de rechtmatigheid van de steun die daaraan door de Nederlandse regering is verleend. Dit laatste gezien de grondwettelijke opdracht aan de regering om de internationale rechtsorde te bevorderen (4).

In aanvulling op hetgeen in de dagvaarding is gesteld, wil ik nog enige opmerkingen maken met betrekking tot het inherente recht tot zelfverdediging van staten en de beperkingen die daaraan zijn gesteld. Vervolgens ga ik in op de vraag of de feiten het beroep op zelfverdediging ondersteunen. Verder maak ik een aantal aanvullend opmerking, onder meer over het belang van het volkenrechtelijk beginsel de goede trouw. Tenslotte wordt kort aangegeven welke belangen in het onderhavige geding aan de orde zijn.

2. Het inherente recht van zelfverdediging

Het staat buiten kijf dat staten overeenkomstig het volkenrecht het recht hebben zichzelf te verdedigen wanneer de integriteit van hun grondgebied wordt geschonden, wanneer hun politieke onafhankelijkheid wordt aangetast of wanneer hun instituties worden aangevallen. Het Handvest van de Verenigde Naties (hierna aan te duiden met **Handvest**) spreekt in art. 51 dan ook over het inherente recht van zelfverdediging in geval van een gewapende aanval.

Wanneer terroristische aanslagen met zoveel doden en met zo grote materiële schade als die van 11 september zijn gepleegd, is het welhaast vanzelfsprekend dat de eerste gedachte is dat we ons tegen dergelijk afgrijselijk misdadig terrorisme moeten verdedigen en moeten kunnen verdedigen. Het is in dat licht beschouwd dan ook vanzelfsprekend dat die behoefte aan verdediging tegen een zo groot kwaad, tot uitdrukking is gebracht in de resoluties 1368 en 1373 van de Veiligheidsraad. Naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september en van de dreiging van het terrorisme in het algemeen, herbevestigde de Veiligheidsraad daarin het inherente recht van staten op zelfverdediging. Ik verwijs naar productie nummer 13 die eisers op voorhand hebben overgelegd.

Het recht op zelfverdediging houdt evenwel niet in dat de staat die het slachtoffer is van gewelddadige acties, volstrekt naar eigen goeddunken met militair geweld zou kunnen reageren. Het volkenrecht heeft beperkingen gesteld aan de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging. Deze beperkingen zijn, dit wordt benadrukt, van dwingendrechtelijke aard.

De Veiligheidsraad heeft in zijn resoluties 1368 en 1373 onmiddellijk aan die beperkingen herinnerd. De Raad sprak namelijk niet over "het inherente recht op zelfverdediging", maar over "het inherente recht op ..... zelfverdediging **in overeenstemming met het Handvest**". En in resolutie 1373 wordt in de preambulaire overwegingen ook nog eens benadrukt dat de strijd tegen het terrorisme **in overeenstemming met het Handvest** met alle middelen moet worden gevoerd.

De vraag die in dit geding aan de orde is, is dan ook welke begrenzingen het Handvest stelt aan de uitoefening van het inherente recht op zelfverdediging.

3. De begrenzingen van het inherente recht op zelfverdediging

3.1. Het algemene kader: het voorkomen van oorlog

Het inherente recht van staten op zelfverdediging tegen een gewapende aanval moet in de eerste plaats worden geplaatst in het licht van de doelstellingen van de Verenigde Naties. Deze

doelstellingen bepalen immers de interpretatie van de concrete bepalingen van het Handvest. In dat kader noemen wij:

- komende geslachten te behoeden voor de gesel van de oorlog;
- het vertrouwen te bevestigen in de fundamentele rechten van de mens, in de waardigheid en de waarde van de menselijke persoon;
- het vertrouwen te bevestigen in gelijke rechten voor grote en kleine naties;
- omstandigheden te scheppen waaronder gerechtigheid, alsmede eerbied voor de uit verdragen en andere bronnen van internationaal recht voortvloeiende verplichtingen kunnen worden gehandhaafd;
- te verzekeren dat wapengeweld niet zal worden gebruikt behalve in het algemeen belang.

In dit kader heeft het Handvest als leidinggevend beginsel dat internationale geschillen **langs vreedzame weg** dienen te worden opgelost, "op zodanige wijze dat de internationale vrede en veiligheid en de gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht", zoals art. 2, derde lid, van het Handvest dit zegt. Verder moeten staten zich in hun internationale betrekkingen, in de bewoording van art. 2, vierde lid, van het Handvest, "**onthouden ..... van bedreiging met of het gebruik van geweld** tegen de territoriale integriteit op de politieke onafhankelijkheid van een staat, en van elke andere handelwijze die onverenigbaar is met de doelstellingen van de Verenigde Naties".

De hoofddoelstelling van het Handvest is onmiskenbaar het voorkomen van oorlog. De oorlogvoering doet immers afbreuk aan de fundamentele rechten van de mens, aan diens waardigheid en diens waarde. De oorlogvoering gaat immers altijd gepaard met de aantasting van het meest fundamentele mensenrecht: het recht op leven. De oorlogvoering is immers de ontkenning van de waardigheid en waarde van ieder mens: mensen worden in de oorlog op grote schaal vernietigd. Daarom dient het interstatelijk gebruik van gewapend geweld tot het uiterste minimum te worden beperkt. Het mag overeenkomstig het volkenrecht uitsluitend worden toegepast wanneer het niet anders kan, wanneer de internationale vrede en veiligheid niet langs andere weg kan worden bevorderd.

De uitoefening van het recht op zelfverdediging tegen een gewapende aanval is dan ook een uitzondering op de hoofddoelstelling van het Handvest. En zoals bekend, dienen naar vaste juridische doctrine uitzonderingen **beperkt te worden uitgelegd.**

3.2. Eerste begrenzing: uitsluitend bij aanval door andere staat

Het Handvest stelt normen aan het gedrag van staten. Dit houdt dan ook in dat het in art. 51 van het Handvest gaat om gedragingen van staten tegenover elkaar. De gewapende aanval waartegenover de slachtoffer-staat het recht op zelfverdediging mag uitoefenen is dan ook een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat.

Deze interpretatie is op onmiskenbare wijze bevestigd in de definitie inzake agressie die is neergelegd in resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Deze definitie werd in 1974 bij consensus aanvaard. Deze definitie is inmiddels gewoonterecht geworden. Dit houdt in dat alle staten daaraan zijn gebonden, zodat zij zich uitsluitend op het recht van zelfverdediging zoals bedoeld in art. 51 van het Handvest kunnen beroepen, indien zich één van de situaties voordoet die aangegeven zijn in de definitie van agressie of een situatie die door de Veiligheidsraad als agressie is bestempeld.

Terroristische aanslagen worden in resolutie 3314 (XXIX) in het geheel niet genoemd. Wel wordt in art. 3, onderdeel g, gesproken over het door of ten behoeve van een staat zenden van gewapende benden en dergelijke, die gewapende aanvallen verrichten van zodanige ernst dat deze overeenkomen met de overige handelingen die als agressie zijn aangeduid, alsmede over de "substantial involvement therein" van een staat. Maar deze bepaling kan stellig niet zo worden uitgelegd, dat daaronder ook terroristische aanslagen zouden vallen. Dit blijkt op ondubbelzinnige

wijze uit de gang van zaken voorafgaand aan de aanvaarding van de onderhavige resolutie. Tijdens de voorbereidende besprekingen werden verschillende ontwerpen van een definitie van het begrip "agressie" naar voren gebracht. Eén daarvan werd gesteund door zes staten, waaronder de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Zij stelden een definitie voor waarin ook "terroristische aanslagen" onder het begrip "agressie" werden gebracht. Dat voorstel is besproken en uitdrukkelijk afgewezen, zodat de terroristische aanslagen niet in resolutie 3314 (XXIX) worden genoemd als vormen van agressie. Hierbij kan dan nog worden aangetekend dat in de discussies sommige staten zich uitdrukkelijk op het volgende standpunt stelden:

> "wanneer een staat op zijn eigen grondgebied het slachtoffer was van ondermijnende en/of terroristische daden van ongeregelde, vrijwillige of gewapende benden die georganiseerd of ondersteund zijn door een andere staat, zou hij alle redelijke en geëigende stappen mogen zetten om zijn bestaan en instituties te beschermen, zonder gebruik te kunnen maken van het recht op zelfverdediging tegen die andere staat zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest". (5)

Mede gelet op de juridische doctrine dat uitzonderingen - zoals de uitoefening van het recht op zelfverdediging - niet extensief mogen worden uitgelegd, is er ook blijkens deze wordingsgeschiedenis van de definitie van agressie dus absoluut geen ruimte om terroristische aanslagen thans alsnog onder te brengen in de begrippen "agressie" en "gewapende aanval".

Deze zienswijze wordt bevestigd in de recente voorstellen inzake de definiëring van de het misdrijf van agressie in het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof van 1998, die zijn gedaan nadat dat statuut in 1998 werd aanvaard. Die voorstellen geven in het geheel niet aan dat de internationale gemeenschap anders zou zijn gaan denken over de reikwijdte van het begrip "agressie" en daarmee dus over de reikwijdte van het begrip "gewapende aanval". In geen enkel voorstel terzake wordt gesteld dat terroristische aanslagen zouden moeten worden aangemerkt als agressie.

Gezien deze eerste begrenzing van het recht op zelfverdediging, dat het moet gaan om een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat, moet dan ook worden geconcludeerd dat de terroristische aanslagen van 11 september op geen enkele manier een militair optreden van de Verenigde Staten en bondgenoten tegen een andere soevereine staat of andere soevereine staten rechtvaardigen.

Volledigheidshalve merken wij hierbij nog op dat de handelwijze van Osama bin Laden en diens Al-Qaida organisatie, gesteld dat deze verantwoordelijk zijn voor de aanslagen van 11 september, niet kan worden toegerekend aan de soevereine staat Afghanistan. Er is geen enkele aanwijzing dat de staat Afghanistan zeggenschap heeft over de activiteiten van Bin Laden en diens organisatie, noch dat zij optreden ten behoeve van de staat Afghanistan. Bovendien kan in dit verband worden verwezen naar de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua:

> "Het Hof ziet geen redenen om te ontkennen dat volgens het gewoonterecht het verbod van gewapende aanvallen van toepassing zou kunnen zijn op het geval dat gewapende benden door een staat naar het grondgebied van een andere staat worden gestuurd, indien een dergelijke operatie, vanwege haar schaal en effecten, eerder zou moeten worden geclassificeerd als een gewapende aanval dan als een eenvoudig grensincident indien deze zou zijn uitgevoerd door geregelde strijdkrachten. Maar het Hof gelooft niet dat het begrip 'gewapende aanval' niet alleen daden omvat van gewapende benden in het geval dat dergelijke daden een aanzienlijke omvang hebben, maar ook de steunverlening aan opstandelingen in de vorm van de aanlevering van wapens of logistieke dan wel andere ondersteuning." (6)

Waar dit ten aanzien van steunverlening door een staat aan de in resolutie 3314 (XXIX) genoemde gewapende benden geldt, geldt dit *a fortiori* voor terroristische aanslagen. Met andere woorden: de zinsnede "or its substantial involvement therein" (of zijn aanzienlijke betrokkenheid daarin) van art. 3, onderdeel g, van die resolutie vereist een directe betrokkenheid bij de aanslagen zelf. Dat

Afghanistan niet verantwoordelijk kan worden gesteld voor de terroristische aanslagen van 11 september, blijkt ook uit hetgeen de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken op 13 september 2001 heeft gezegd in het parlement:

> "Er is geen sprake van een strijd met of tegen staten, met of tegen religies, maar er is sprake van een strijd met een tegenstander zonder gezicht, maar wel met een barbaars program." (7)

3.3. Tweede begrenzing: de gewapende aanval moet gaande zijn

Zelfs indien bij wijze van fictie de terroristische aanslagen van 11 september zouden worden gelijkgesteld met een gewapende aanval, dan nog rechtvaardigen die aanslagen geen beroep op het recht op zelfverdediging. De term zelfverdediging impliceert immers dat daarop uitsluitend een beroep kan worden gedaan wanneer er sprake is van een nog voortgaande gewapende aanval. Ik verwijs hierbij naar hetgeen wij hierover in paragraaf 20 van de dagvaarding hebben gesteld. Art. 51 van het Handvest biedt geen enkele ruimte voor de staat die het slachtoffer is geweest van een gewapende aanval om, terwijl er geen sprake is van bezetting van zijn grondgebied en evenmin van voortzetting van de militaire strijd tegen reeds teruggedrongen vijandelijke gewapende eenheden, om nog militair geweld te gebruiken tegen een andere Staat.

Ook gezien deze tweede begrenzing van het recht op zelfverdediging, dat er sprake dient te zijn van een nog steeds strijd leverende gewapende aanvaller, moet worden geconcludeerd dat de terroristische aanslagen van 11 september op geen enkele manier een militair optreden van de Verenigde Staten en bondgenoten tegen een andere soevereine staat of andere soevereine staten rechtvaardigen.

Dit wordt niet anders door de mogelijke dreiging met nieuwe terroristische aanslagen tegen de Verenigde Staten. Deze nieuwe terroristische aanslagen staan, wat betreft zowel de tijd als de gehanteerde methoden en middelen, geheel los van de aanslagen van 11 september. Het gaat hierbij om afzonderlijke incidenten, hoe ernstig de gevolgen van deze incidenten ook zijn en zouden kunnen zijn.

3.4. De derde begrenzing: noodzakelijkheid en proportionaliteit

Zoals gesteld in paragraaf 13 van de dagvaarding zijn ten aanzien van de uitoefening van het recht op zelfverdediging de beginselen van noodzakelijkheid en proportionaliteit van toepassing. Nu er geen sprake is van een voortgaande gewapende aanval waartegen militaire zelfverdediging iets zou kunnen uitrichten, is ieder gebruik van gewapend geweld naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september niet noodzakelijk en niet proportioneel. Het Amerikaans-Britse militair geweld dat thans tegen de soevereine staat Afghanistan wordt gebruikt, kan op geen enkele wijze bijdragen aan zelfverdediging tegen een gewapende aanval die op 11 september zou zijn ingezet.

De Amerikaans-Britse luchtaanvallen zijn zonder enige twijfel ook disproportioneel, gezien de enorme aantallen burgerslachtoffers die deze binnen Afghanistan dreigen te veroorzaken. De vluchtelingenstromen, die honderdduizenden en volgens sommige bronnen reeds meer dan een miljoen onschuldige mensen omvatten, kunnen ten gevolge van die bombardementen niet worden bereikt door de internationale hulporganisaties. Deze zouden de vluchtelingen van voedsel, onderdak en medische zorg moeten voorzien. Met de winter voor de deur hebben de luchtaanvallen zodoende **genocidale gevolgen**, gevolgen waarvoor de Amerikaanse en Britse regering bewust hebben gekozen. Immers, zij hebben zich niet bereid getoond gevolg te geven aan de dringende verzoeken van de internationale hulporganisaties om een pauze in de luchtaanvallen in te lassen, zodat de hulporganisaties in de gelegenheid zouden worden gesteld om de vluchtelingen te bereiken Gezien de algemeen bekende dramatische situatie in Afghanistan, die ook nog eens expliciet onder de aandacht is gebracht van de regeringen van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, kiezen zij dus

willens en wetens voor de vernietiging van talloze levens van onschuldige Afghaanse burgers. **Dit achten wij ook een volstrekte miskenning van de waardigheid en waarde van ieder mens, een waardigheid en waarde die de Verenigde Naties beogen te waarborgen.**

Volledigheidshalve herinneren wij eraan dat het afwerpen van 37.000 maaltijden per dag, zoals de Amerikanen die op willekeurig plekken doen, volstrekt inadequaat is in het licht van de voedselvoorziening die is vereist. De internationale hulporganisaties hebben deze droppings dan ook scherp bekritiseerd. De organisatie Artsen zonder Grenzen heeft ze afgewezen als propaganda.

Ook gezien deze derde begrenzing van het recht op zelfverdediging, dat moet zijn voldaan aan de beginselen van noodzakelijkheid en proportionaliteit, moet derhalve worden geconcludeerd dat de terroristische aanslagen van 11 september op geen enkele manier een militair optreden van de Verenigde Staten en bondgenoten tegen een andere soevereine staat of andere soevereine staten rechtvaardigen.

3.5. De vierde begrenzing: het temporele karakter van de zelfverdediging

Het zelfverdedigingsrecht van art. 51 van het Handvest wordt gekenmerkt door het temporele karakter daarvan. De staat die het slachtoffer is van de gewapende aanval mag uitsluitend zelfstandig besluiten over de te nemen militaire maatregelen tegen de met militaire middelen aanvallende staat, zolang de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid nog niet heeft getroffen.

Welnu, op 12 september heeft de Veiligheidsraad in resolutie 1368 (2001), naar aanleiding van de aanslagen van de dag daarvoor, uitgesproken bereid te zijn **alle noodzakelijke stappen te zetten teneinde die terroristische aanslagen te beantwoorden en alle vormen van terrorisme te bestrijden.** Tevens verklaarde de Veiligheidsraad zich daarmee te zullen blijven bezighouden. Vervolgens heeft de Veiligheidsraad op 28 september in resolutie 1373 (2001), die eveneens betrekking heeft op aanslagen van 11 september, een aantal verplichtingen opgelegd aan alle staten. Deze omvatten ondermeer de verplichting om terroristen te berechten en om op geen enkele wijze steun te verlenen aan terroristische organisaties. De resolutie houdt niet in dat militaire acties tegen Afghanistan of het Taliban-regiem dienen te worden genomen, of zoals het NRC HANDELSBLAD dit uitdrukte:

> "de resolutie is geen steunbetuiging voor militaire vergeldingsacties". (8)

Gezien in het licht van resolutie 1368 heeft de Veiligheidsraad met resolutie 1373 alle op 28 september 2001 noodzakelijk geoordeelde maatregelen getroffen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid. Na 28 september konden de Verenigde Staten en bondgenoten zich derhalve in het geheel niet meer op het recht op zelfverdediging beroepen.

4. De feiten weerleggen het beroep op zelfverdediging

4.1. De feiten

Het beroep dat de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk hebben gedaan op art. 51 van het Handvest is overigens ook onverenigbaar met de feitelijke gang van zaken. Toen de Verenigde Staten op 11 september het slachtoffer werden van terroristische aanslagen, gingen zij niet onmiddellijk over tot militair verdedigende acties. Waartegen zouden die militaire acties ook moeten zijn gericht?

Eerst werd op 20 september door de Verenigde Staten een ultimatum gesteld aan het Taliban-regiem, dat wil zeggen aan de soevereine en gelijkwaardige staat Afghanistan. De inhoud van dat ultimatum heb ik reeds gememoreerd.

Een dergelijk ultimatum, dagen na de terroristische aanslagen, verdraagt zich niet met de gepretendeerde zelfverdediging. Bij zelfverdediging gaat het immers om een onmiddellijke militaire reactie op een actuele, concrete en voortgaande gewapende aanval, teneinde die aanval tegen te houden, tot staan te brengen en terug te dringen. Dit vloeit voort uit de vereisten van het internationaal gewoonterecht, dat het geweld dat in het kader van de zelfverdediging wordt toegepast, noodzakelijk en proportioneel dient te zijn met het oog op het weerstaan van de gewapende aanval.

Het feit dat eerst dagen wordt gewacht en vervolgens een ultimatum wordt gesteld dat niets van doen heeft met een actuele, concrete en voortgaande gewapende aanval, is de feitelijke ontkenning dat het zou kunnen gaan om zelfverdediging.

Eerst nadat het Taliban-regiem niet aan dat ultimatum had voldaan, werd overgegaan tot het gebruik van militair geweld tegen Afghanistan. Ook de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken ziet als reden voor de luchtaanvallen op Afghanistan het niet voldoen aan het door de Verenigde Staten gestelde ultimatum. De minister schreef immers aan de Tweede Kamer het volgende:

> "Op 7 oktober jl. zijn de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk begonnen met militaire acties tegen militaire installaties van de Taliban en trainingskampen van de Al-Qaeda beweging in Afghanistan. De acties zijn een direct gevolg van het niet voldoen door de Taliban aan twee weken geleden door de VS gestelde eisen: ten eerste het sluiten van terroristische opleidingskampen, ten tweede het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging, ten derde het vrijlaten van gegijzelde westerse hulpverleners." (9)

4.2. Het juridisch kader dat van toepassing is op de feiten

Met betrekking tot deze gang van zaken is in de eerste plaats het geweldverbod relevant. Het geweldverbod laat niet toe dat staten eenzijdig besluiten tot gebruik van geweld tegen andere soevereine staten, wanneer deze laatste niet zouden toegeven aan door de eerste gestelde eisen. Dit houdt in dat het Amerikaans-Britse gebruik van geweld tegen Afghanistan een inbreuk is op het dwingendrechtelijk geweldverbod. Er is sprake van Amerikaans-Britse agressie, het meest zware volkenrechtelijke misdrijf.

In de tweede plaats is art. 2, derde lid, van het Handvest van toepassing. In feite ging het om een internationaal geschil tussen de Verenigde Staten en Afghanistan, over de naleving door Afghanistan van de volkenrechtelijke verplichting om geen steun te bieden aan terrorisme. Een dergelijk geschil dient langs vreedzame weg te worden opgelost, op zodanige wijze dat de internationale vrede en veiligheid en de gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht.

Ten derde is art. 2, vierde lid, van het Handvest van belang. Die bepaling houdt in dat alle staten zich in hun internationale betrekkingen dienen te onthouden van bedreiging met of het gebruik van geweld. De Verenigde Staten hebben zich niets gelegen laten liggen aan dit ook voor hen geldend verbod. Eenzijdig en met het voorbijgaan van de Veiligheidsraad hebben zij onder bedreiging met militair geweld een ultimatum gesteld aan Afghanistan, dat wil zeggen aan een gelijkwaardige soevereine staat.

Ten vierde is het beginsel van soevereine gelijkwaardigheid van staten in het geding. Het door de Verenigde Staten gestelde ultimatum is een flagrante miskenning van dat volkenrechtelijk beginsel. De Verenigde Staten hebben met het ultimatum zichzelf de rol van rechter toegemeten ten aanzien van Afghanistan, zodat zij zichzelf boven Afghanistan hebben geplaatst. Die beoordeling of Afghanistan

voldoet aan zijn volkenrechtelijke verplichtingen inzake de bestrijding van het terrorisme, is primair voorbehouden aan de Veiligheidsraad. Dit blijkt ook uit de diverse resoluties van de Veiligheidsraad.

De conclusie moet dan ook zijn dat heel de wijze van optreden van de Verenigde Staten in deze kwestie onverenigbaar is met het Handvest van de VN. Daarbij komt dat de Verenigde Staten zich als het ware bevoegdheden toeëigenen die uitsluitend aan de Veiligheidsraad toekomen. Deze handelwijze en het daadwerkelijk Amerikaans-Britse gebruik van geweld in dat kader, vormen dan ook een ernstige aantasting van de internationale rechtsorde.

5. Aanvullende opmerkingen

5.1. De dreiging van nieuwe terroristische aanslagen

Aan de voorgaande conclusies ten aanzien van de onrechtmatigheid van het gebruik van geweld naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september, wordt geen afbreuk gedaan door de dreiging van nieuwe terroristische aanslagen die volgens de Amerikaanse regering aan de orde is. Een dergelijke dreiging zou een bedreiging kunnen vormen voor de internationale vrede en veiligheid, maar vormt geen rechtsbasis voor staten om geweld te gebruiken tegen andere gelijkwaardige soevereine staten. Het gaat om een aangelegenheid die een staat, overeenkomstig zijn verplichtingen ingevolge het Handvest, langs vreedzame weg behoort op te lossen. Ziet de betrokken staat zelf geen mogelijkheden daartoe, dan behoort hij deze aangelegenheid bij de Veiligheidsraad aanhangig te maken.

Dit is ook de weg die door de resoluties van de Veiligheidsraad naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september wordt aangewezen. De Veiligheidsraad verklaarde daarin bereid te zijn om alle noodzakelijke maatregelen te treffen, in overeenstemming met het Handvest. De Veiligheidsraad heeft ook tot uitdrukking gebracht het vraagstuk van het terrorisme als aangelegenheid van de Raad te zullen blijven behandelen.

Een en ander wordt onderstreept door de verklaringen die tijdens de vergadering van de Veiligheidsraad van 12 september 2001 werden afgelegd. De rol van de Verenigde Naties en van de Veiligheidsraad bij de bestrijding van het terrorisme werden daarin benadrukt, met name ook in de verklaring van de Chinese ambassadeur (10) en in die van de voorzitter (11).

5.2. Consequenties voor Nederland

Gelet op de grondwettelijke verplichting voor de Nederlandse regering om de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen, hebben de voorgaande conclusies ook gevolgen voor Nederland.

Het is vanzelfsprekend dat de Nederlandse regering op geen enkele wijze steun kan en mag verlenen aan deze eigenmachtige en met fundamentele beginselen en regels van het volkenrecht onverenigbare handelwijze van de Verenigde Staten en van het Verenigd Koninkrijk. De Nederlandse regering dient al het mogelijke te doen om deze Amerikaans-Britse aantasting van de internationale rechtsorde als zodanig te benoemen en tegen te gaan.

5.3. Het belang van de goede trouw

In dit verband wensen eisers het belang van het volkenrechtelijk beginsel van de goede trouw te benadrukken. Dit volkenrechtelijke beginsel vormt de basis van het volkenrecht. Staten zijn gehouden om hun internationale verplichtingen te goede trouw na te leven. In art. 2 van het Handvest is dit beginsel herbevestigd. Dit beginsel van goede trouw is verbonden met de ethisch getinte begrippen als "oprechtheid", "billijkheid" en "redelijkheid". (12)

De interpretatie die de regeringen van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, alsook de Nederlandse regering, hebben gegeven van het recht op zelfverdediging zoals bedoeld in art. 51 van het Handvest, getuigt naar de mening van eisers niet van goede trouw. Het is een interpretatie waarin politici voorbijgaan aan onomstreden kaders en begrippen, waarin zij aan die begrippen een inhoud toekennen die nieuw is en onverenigbaar met de feiten. Deze interpretatie wordt dan gepresenteerd met een air van vanzelfsprekendheid en met de pretentie dat zij de feiten op juiste wijze weergeven, deze feiten op juiste wijze toetsen aan het juridisch kader, en dat zij het juridisch kader op juiste wijze weergeven. In feite bedienen de Amerikaanse president Bush en de zijnen zich van een **Orwelliaanse "newspeak"**, waarin:

a. **"terroristische aanslagen"** die zijn uitgevoerd door een niet aan enige staat gebonden terroristische organisatie, worden aangeduid met de term **"gewapende aanval"** waarvan uitsluitend sprake kan zijn in de onderlinge verhoudingen van staten;
b. **"militaire agressie"** gepleegd tegenover de soevereine staat Afghanistan, wordt gepresenteerd als **"zelfverdediging"**, niet tegen de staat Afghanistan, maar tegen het terrorisme van de Al-Qaida organisatie die in vele staten thuis is;
c. **"luchtbombardementen"** tegen talloze doelen op het grondgebied van een andere soevereine staat waardoor talloze onschuldigen het slachtoffer worden, worden gepresenteerd als **"voor het gerecht brengen"** van terroristen;
d. **"veroorzaken van rampspoed"** door het onder bedreiging met en gebruik van geweld op de vlucht jagen van honderdduizenden Afghaanse onschuldige burgers en het op willekeurige plaatsen afwerpen van enkele tienduizenden voedselrantsoenen en medicijnen, wordt gepresenteerd als **"edelmoedigheid tegenover de Afghaanse bevolking"**;
e. **"de Verenigde Staten en enkele bondgenoten"** die gezamenlijk slechts een minderheid vormen van de internationale gemeenschap, worden aangeduid met **"de internationale gemeenschap"** of **"de wereld"**.

Deze Orwelliaanse "newspeak" van westerse politici, die met hun daden hun woorden ontkennen en met hun daden tot uitdrukking brengen dat het leven van Afghaanse burgers volstrekt niet telt, mag dan ook zeker niet bepalend zijn voor de juridische beoordeling van de onderhavige zaak.

6. De in geding zijnde belangen

De belangen die in dit geding aan de orde zijn, zijn van verstrekkende betekenis.

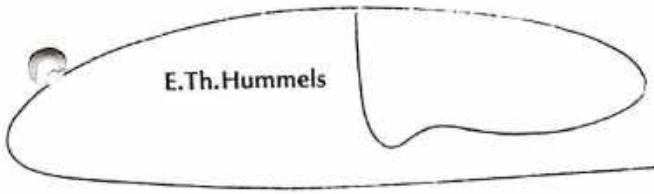
Het gaat in de eerste plaats om de instandhouding van de internationale rechtsorde, om het voorkomen dat de internationale rechtsorde nog verder wordt aangetast en ondermijnd door het eigenmachtige optreden de Verenigde Staten en diens bondgenoten. Deze landen gaan voorbij aan de doelstellingen van de Verenigde Naties, aan hun verplichtingen ingevolge het Handvest en aan het dwingendrechtelijk geweldverbod. Ingevolge art. 90 van de Grondwet behoort de Nederlandse regering voor het belang van de instandhouding van de internationale rechtsorde op te komen.

Het gaat in de tweede plaats om de handhaving van fundamentele mensenrechten, van het recht op leven van al die onschuldigen die in Afghanistan en mogelijk elders het slachtoffer dreigen te worden van het onrechtmatige gebruik van geweld door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Het

gaat om de erkenning dat de in alle opzichten ook dispropotionele geweldsontplooiïng door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk de ontkenning is van de waardigheid en waarde van iedere persoon.

Eisers hebben zich de behartiging van die belangen ten doel gesteld. Zij hebben dit gedaan omdat zij zich verbonden weten met de slachtoffers van allerlei vormen van geweld en onrecht, omdat zij wensen vast te houden aan de fundamentele rechten van de mens en omdat zij de waardigheid en waarde van iedere persoon erkennen. Zij hebben dit gedaan omdat een ieder recht heeft "op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in (de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens) genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt" (13), een norm die in ieder geval binnen de Europese Unie rechtstreekse werking heeft (14).

Eisers hebben om die redenen dit geding ingesteld en houden daarom ook vast aan de vorderingen die in de dagvaarding zijn neergelegd.

E.Th.Hummels

Noten:

1. Zie de door eisers op voorhand overgelegde productie nummer 19: "U kiest onze kant of die van het terrorisme", in NRC HANDELSBLAD d.d. 21 september 2001.

2. Zie de door de Staat op voorhand overgelegde producties nummer 3 en 4: de brief d.d. 7 oktober 2001 van de Verenigde Staten aan de voorzitter van de Veiligheidsraad, onderscheidenlijk die van het Verenigd Koninkrijk.

3. Zie ook de door de Staat op voorhand overgelegde productie nummer 6: Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 11.

4. Art. 90 Grondwet.

5. M. Cherif Bassiouni: "The definition of Aggression in Internationale Law: the Crime against Peace", in Cherif Baasiouni and Ved Nanda: **International Criminal Law**, Charles C. Thomas, Springfield, 1973, p. 159-181, met name p. 169.
   De oorspronkelijke tekst luidt:
   > "when a state was a victim on its own territory of subversive and/or terrorist acts by irregular, voluntary, or armed bands organized or supported by another state, it might take all reasonable and adequate steps to safeguard its existence and institutions, without having recourse to the right of self-defense against the other state under article 51 of the Charter".

6. Zie de door eisers op voorhand overgelegde productie nummer 12: paragraaf 195 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof inzake *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, I.C.J. Reports 1986, p. 93 - 94.
   De oorspronkelijke tekst luidt:
   > "The Court sees no reason to deny that, in customary law, the prohibition of armed attacks may apply to the sending by a State of armed bands to the teritory of another State, if such an operation, because of its scale and effects, would have been classified as an armed attack rather than as a mere frontier incident had it been carried out by regular armed forces. But the Court does not believe that the concept of 'armed attack' includes not only acts by armed bands where such acts occur on a significant scale but also assistance to rebels in the form of the provision of weapons or logistical or other support."

7. Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 6, p. 7.

8. "V-raad bespreekt antiterreurresolutie" in NRC HANDELSBLAD d.d. 29 september 2001.

9. Zie de door de Staat op voorhand overgelegde productie nummer 6: Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 11, p. 1.

10. Zie de door de Staat op voorhand overgelegde productie nummer 1, p. 5.

11. Zie de door de Staat op voorhand overgelegde productie nummer 1, p. 7.

12. J.F. O'Connor: **Good Faith in International Law**, Darthmouth Publishing Company, Aldershot, 1991.

13. Art. 28 Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

14. Prof. dr. H. Meijers en dr. A. Nollkaemper: "De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens bevat thans bindend verdragsrecht", in **Nederlands Juristenblad 1997**, p. 1113 - 1115.

VJV - VERENIGING VAN JURISTEN VOOR DE VREDE

Stationsstraat 21-C
2405 BL Alphen aan den Rijn

Aan: de Voorzitter van de Vaste commissie
voor Buitenlandse Zaken van de
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Datum: 16 oktober 2001

Onderwerp: Nederlandse betrokkenheid bij militair optreden naar aanleiding van terroristische aanslagen en de internationale en nationale rechtsorde

De Vereniging van Juristen voor de Vrede (VJV) heeft met bezorgdheid kennisgenomen van de gedachtewisselingen tussen de regering en de Tweede Kamer over de mogelijke deelname of betrokkenheid van Nederland bij militair ingrijpen naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Deze bezorgdheid is gebaseerd op het gegeven dat in die gedachtewisselingen nauwelijks het besef heeft doorgeklonken, dat er een dwingende norm van het internationaal gewoonterecht is die ieder gebruik van militair geweld verbiedt, tenzij er sprake is van ofwel zelfverdediging tegen een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat (artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties), ofwel militair optreden waartoe de Veiligheidsraad heeft besloten (artikel 42 van het Handvest).

Benadrukt wordt dat het geweldverbod een norm is van het *ius cogens*, dat wil zeggen (in de woorden van artikel 53 van het Verdrag van Wenen inzake het Verdragenrecht):

> *een norm die aanvaard is en erkend door de internationale gemeenschap van staten in haar geheel als een norm waarvan geen afwijking is toegestaan en die slechts kan worden gewijzigd door een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard.*

Er is derhalve geen enkele rechtvaardiging voor het gebruik van geweld buiten de uitzonderingen die hierboven zijn aangegeven. In dit verband verwijst de VJV naar het advies inzake *Humanitaire Interventie* dat in april 2000 gezamenlijk is uitgebracht door de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken gezamenlijk. Dat advies is op 10 mei 2000 door de minister van Buitenlandse Zaken aangeboden aan de Tweede Kamer. Op de bladzijden 20 - 22 daarvan is aangegeven dat zelfs in het geval van mensenrechtenschendingen op grote schaal, er geen rechtsgrond is voor militair ingrijpen buiten de Veiligheidsraad om.

Met betrekking tot de terroristische aanslagen van 11 september 2001 kan per se niet worden gesproken van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest. De internationale gemeenschap heeft in het verleden voorstellen om terroristische aanslagen aan te merken als agressie, zodat zij onder de reikwijdte van artikel 51 van het Handvest zouden vallen, op ondubbelzinnige wijze afgewezen. Hierbij kan worden verwezen naar de gang van zaken bij de totstandkoming van resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. In deze resolutie uit 1974 is de definitie van "agressie" neergelegd, die blijkens een uitspraak van het Internationaal Gerechtshof uit 1986 reeds internationaal gewoonterecht is geworden en dus bindend is voor alle staten. Hieraan kan niet worden afgedaan door de politieke verklaring van de lidstaten van de NAVO, dat de terroristische aanslagen worden beschouwd als acties die onder de reikwijdte van artikel 5 van het NAVO-verdrag vallen. Een minderheid van staten is niet bij machte om noch het algemeen geldende internationale gewoonterecht, noch het geweldverbod te wijzigen; daarvoor is instemming van de gemeenschap van staten in haar geheel vereist.

Bovendien heeft het recht op zelfverdediging een temporeel karakter. Staten die het slachtoffer zijn van een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat kunnen uitsluitend zelfstandig besluiten over gebruik van militair geweld tegen die andere staat, zolang de Veiligheidsraad geen maatregelen heeft getroffen ter herstel van internationale vrede en veiligheid. Reeds de dag volgend op de terroristische aanslagen van 11 september heeft de Veiligheidsraad zich in resolutie 1368 bereid verklaard alle maatregelen te treffen die noodzakelijk zijn om die aanslagen te beantwoorden en om het terrorisme in het algemeen te bestrijden. Vervolgens heeft de Veiligheidsraad op 28 september 2001 in resolutie 1373 de concrete beslissingen genomen die de Raad noodzakelijk achtte met het oog op de bestrijding van het terrorisme. Vanaf dat moment konden de Verenigde Staten geen gerechtvaardigd beroep meer doen op het recht op zelfverdediging.

Er is evenmin sprake van een beslissing van de Veiligheidsraad tot gebruik van geweld. Noch in resolutie 1368 van 12 september 2001, noch in resolutie 1373 van 28 september 2001 is een zodanige beslissing van de Veiligheidsraad neergelegd. Weliswaar heeft de Veiligheidsraad zich in resolutie 1368 bereid verklaard om alle noodzakelijke maatregelen te treffen, maar in de uitwerking van die bereidheid in resolutie 1373 wordt met geen woord over het gebruik van militair geweld gerept.

Iedere daadwerkelijke inzet van militaire geweldsmiddelen die niet in overeenstemming kan worden gebracht met het geweldverbod moet als een ernstige schending van het volkenrecht worden aangemerkt en vormt een zeer ernstig misdrijf. De jurisprudentie en resoluties van de Verenigde Naties geven immers aan dat agressie het meest ernstige misdrijf is dat in het kader van het volkenrecht bestaat, in welk misdrijf al het kwaad van de oorlog ligt besloten.

Ondanks het voorgaande hebben de Nederlandse regering en de Tweede Kamer ingestemd met de militaire acties van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk tegen de soevereine staat Afghanistan. Ook hebben de Nederlandse regering en de Tweede Kamer zich bereid verklaard tot betrokkenheid van Nederland, in welke vorm dan ook, bij die - met het geweldverbod onverenigbare - gewapende aanval op Afghanistan.

Naar de mening van de VJV hebben de Nederlandse regering en de Tweede Kamer hiermee gekozen voor een politieke opstelling die volstrekt niet te verenigen is met het dwingendrechtelijk geweldverbod. Een politieke opstelling die evenmin te verenigen is met de dwingende eis van artikel 2 van het Handvest van de Verenigde Naties om internationale geschillen langs vreedzame weg tot een oplossing te brengen, op zodanige wijze dat vrede en veiligheid en de gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht.

De VJV meent dat door deze politieke keuze van de Nederlandse regering en de Tweede Kamer afbreuk wordt gedaan aan zowel de internationale als de nationale rechtsorde. Met betrekking tot dit laatste herinnert de VJV aan de uit artikel 90 van de Grondwet voortvloeiende verplichting om de internationale rechtsorde te bevorderen, aan welke verplichting thans niet wordt voldaan.

Aangezien de Nederlandse regering en de Tweede Kamer bereid zijn gebleken de Amerikaans-Britse agressie tegen Afghanistan te steunen, derhalve niet bereid zijn geweest het geweldverbod te respecteren, heeft de VJV zich genoodzaakt gezien om in rechte op te komen tegen de onderhavige schending van de internationale en nationale rechtsorde. Wij verwijzen u naar de bijgevoegde kort geding dagvaarding, die op 5 oktober 2001 aan de president van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage is voorgelegd voor het bepalen van datum en tijdstip van de rechtszitting. Inmiddels is bepaald dat de rechtszitting op vrijdag 19 oktober a.s. zal worden gehouden.

Hoogachtend,

mr. M.J.F. Stelling
voorzitter

NKO RvL Bkl...

van holst en steijnen

From: Stelling <meindert.stelling@planet.nl>
To: Diederik D.N. Gosewehr <gosewehr.konijn@freeler.nl>; Erik Th Hummels <humwie@knoware.nl>; Nico M.P. Steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>; Jan C.M. Willems <j.willems@ir.unimaas.nl>
Sent: dinsdag 16 oktober 2001 02:04
Attach: 011015 Concept Pleitnotities.doc; Concept Pleitnotities WP.txt
Subject: Concept pleitnotities 15-10-2001

Beste mensen,

Bijgaand zend ik jullie mijn concept pleitnotities, die we woensdagavond kunnen bespreken. De pleitnotities zijn bijgesloten als Word-document (011015 Concept Pleitnotities) en als WP-document (Concept Pleitnotities WP).

Ik herinner eraan dat we hebben afgesproken om elkaar op woensdag 17 oktober a.s. om 18.00 uur te treffen in het zalencentrum van Pax Christi in Hoog Catharijne (Diederik laat zich verontschuldigen). Dan zullen we de pleitnotities bespreken, alsmede de huidige stand van zaken en de acties die we moeten/kunnen nemen.

Ik meld alvast dat ik tot op heden volop heb meegedaan aan het Platform tegen de Nieuwe Oorlog.

De pleitnotities zijn nog niet compleet. In het vonnis van de president van de rechtbank Den Haag d.d. 18 maart 1999, nr. KG 99/69, in het kort geding van de VJV e.s. tegen de Staat, betreffende de deelname van Nederland aan de oorlog tegen Joegoslavië, heeft de president uitgesproken dat wij geen beroep konden doen op art. 2, vierde lid, van het Handvest van de VN. Dit omdat die bepaling geen rechtstreekse werking heeft. Deze redenering moeten we nog weerleggen.

Mijn gedachten gaan hierbij uit naar een beroep op art. 28 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens:
"Een ieder heeft recht op het bestaan van een zodanige maatschappelijke en internationale orde, dat de rechten en vrijheden, in deze Verklaring genoemd, daarin ten volle kunnen worden verwezenlijkt."
Ik zou willen betogen dat deze verklaring reeds gewoonterecht is geworden, die uiteraard - waar het gaat om de formulering van rechten van een ieder - rechtstreekse werking heeft. Zijn er vindplaatsen/uitspraken waarin het gewoonterechtelijk karakter van de Universele Verklaring is bevestigd. Of is er een andere argumentatie voor handen? Graag hulp hierbij!

Tenslotte merk ik op dat ik mijn tekst verder niet heb nagekeken. Dit om jullie zo snel mogelijk in het bezit van deze tekst te stellen. Dus taalfouten e.d. zijn zeer wel mogelijk.

Met vriendelijke groet

Concept Pleitnotities - versie 15-10-2001

De kwestie waar het in dit kort geding om gaat is helder. De Verenigde Staten hebben naar aanleiding van de afschuwelijke terroristische aanslagen van 11 september gedreigd met militair geweld tegen Afghanistan. Vervolgens zijn zij op 7 oktober daadwerkelijk begonnen met luchtbombardementen op doelen die op Afghaans grondgebied liggen. De Amerikaanse strijdkrachten worden daarbij gesteund door Britse. De Nederlandse regering heeft deze handelwijze politiek gesteund en heeft zich bereid verklaard tot daadwerkelijke steun, in welke vorm dan ook, aan de oorlog tegen het terrorisme en de Amerikaanse aanvallen op Afghanistan.

De Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk hebben schriftelijke aan de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties laten weten dat zij hun gewapend optreden tegen Afghanistan baseren op art. 51 van het Handvest van de Verenigde Naties. Dit houdt in dat er sprake zou zijn van de uitoefening van het recht op zelfverdediging tegen een gewapende aanval. Daarnaast heeft president Bush publiekelijk verklaringen afgelegd waarin hij tot uitdrukking bracht dat het gewapend optreden tegen Afghanistan tevens tot doel heeft de terroristen voor het gerecht te brengen. De laatste dagen is de doelstelling van het gewapend optreden tegen Afghanisatan nog verder verruimd; openlijk wordt gezinspeeld op verdrijving van het Taliban-regiem, door te sprelen over de samenstelling van een nieuwe Afghaanse regering. En de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties, Kofi Annan heeft zich al bezorgd getoond over het feit dat de Amerikaanse regering aan de Veiligheidsraad ook heeft laten weten, dat militaire acties tegen andere landen dan Afghanistan tot de mogelijkheden zouden kunnen behoren.

De Vereniging van Juristen voor de Vrede en haar mede-eisers zijn van oordeel dat er geen sprake kan zijn van zelfverdediging in het kader van art. 51 van het Handvest. Er is helemaal geen sprake van een nog voortdurende gewapende aanval waartegen men zich met militaire middelen zou kunnen verzetten. De voorstelling van zaken die de Amerikaanse president geeft, daarin nagevolgd door regeringen van NAVO-bongenoten, waaronder ook de Nederlandse regering, is eenvoudig onverenigbaar met de feiten.

De feiten zijn dat er op 11 september terroristische aanslagen zijn gepleegd. Aanslagen die zonder meer als misdadig zijn te kenmerken, daarover bestaat geen twijfel. Maar terroristische aanslagen zijn geen gewapende aanval in de zin van art. 51 van het Handvest. Een gewapende aanval als daar bedoeld, is een militair optreden door of ten behoeve van een andere staat. Daarover kan geen twijfel bestaan, aangezien art. 51 van het Handvest handelt over het gebruik van geweld van de ene staat tegen de andere. Art. 51 van het Handvest kan niet worden geplaatst buiten de bepalingen van art. 2 van het Handvest:

a. dat staten internationale geschillen langs vreedzamen weg tot een oplossing dienen te brengen, op zodanige wijze dat de internationale vrede en veiligheid en de gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht;
b. dat staten zich in hun internationale betrekkingen dienen te onthouden van bedreiging met of het gebruik van geweld tegen de territoriale integriteit op de politieke onafhankelijkheid van een staat.

Mede in art. 51 komt het dwingendrechtelijke geweldverbod tot uitdrukking. Dat verbod houdt in dat het voor staten absoluut verboden is militair geweld tegen een andere staat of staten te gebruiken buiten het geval van de zelfverdediging tegen een militaire aanval of van de opdracht daartoe van de Veiligheidsraad met het oog op het herstel van de internationale vrede en veiligheid. Onder geen enkele omstandigheid mag van dit geweldverbod worden afgeweken.

Hoe sterk dit geweldverbod is, blijkt ook uit het advies dat in april 2000 door de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke

Vraagstukken gezamenlijk is uitgebracht omtrent het vraagstuk van de zogenaamde humanitaire interventie. Zij komen tot de volgende conclusie:

> "De AIV en CAVV convluderen uit het voorgaande dat er naar de huidige stand van het internationale recht onvoldoende rechtsgrondslag bestaat voor ongeautoriseerde humanitaire interventie. Evenmin mag voor een dergelijke interventie, volgens de thans gangbare interpretatie, een beroep worden gedaan op de bestaande gewoonterechtelijke rechtvaardigingsgronden 'state of necessity' en 'distress'." (1)

Dus zelfs indien een staat door middel van een militaire ingreep een eind beoogt te maken aan massale schendingen van fundamentele mensenrechten op het grondgebied van een andere staat, daardoor duizenden mensenlevens beoogt te redden, dan nog laat het geweldverbod dit niet toe buiten de Veiligheidsraad om. Laat staan dat een staat geweld zou mogen gebruiken tegen doelen op het grondgebied van een andere staat naar aanleiding van terroristische aanslagen van een terroristische organisatie die niet door die andere staat wordt gestuurd, welk geweld geen enkele bescherming kan bieden en het aantal slachtoffers uitsluitend kan vergroten.

Dat Afghanistan niet verantwoordelijk kan worden gesteld voor de terroristische aanslagen van 11 september, blijkt ook uit hetgeen de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken op 13 september 2001 heeft gezegd in het parlement:

> "Er is geen sprake van een strijd met of tegen staten, met of tegen religies, maar er is sprake van een strijd met een tegenstander zonder gezicht, maar wel met een barbaars program." (2)

De terroristische aanslagen van 11 september rechtvaardigen dus op geen enkele manier een militair optreden van de Verenigde Staten en bondgenoten tegen een andere soevereine staat of andere soevereine staten.

Dat terroristische aanslagen een rechtsbasis zouden kunnen vormen voor de staat die daarvan het slachtoffer is geworden, tot geweldgebruik tegen een andere staat, is ook nadrukkelijk uitgesloten toen de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties in 1974 resolutie 3314 (XXIX) aannam. Die bij consensus aanvaarde resolutie omvat, zoals ook in de dagvaarding is aangegeven, de definitie van agressie die inmiddels gewoonterecht is geworden. Dit laatste houdt in dat alle staten daaraan zijn gebonden. Tijdens besprekingen die voorafgingen aan de aanvaarding van die resolutie, waren verschillende ontwerpen van een definitie van het begrip "agressie" naar voren gebracht. Eén daarvan werd gesteund door zes staten, waaronder de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Zij stelden een definitie voor waarin ook "terroristische aanslagen" onder het begrip "agressie" werden gebracht. Dat voorstel is besproken en uitdrukkelijk afgewezen doordat de uiteindelijk aanvaarde definitie in het geheel niet rept over terroristische aanslagen. Hierbij kan nog worden aangetekend dat in de discussies sommige staten zich uitdrukkelijk op het volgende standpunt stelden:

> "when a state was a victim on its own territory of subversive and/or terrorist acts by irregular, voluntary, or armed bands organized or supported by another state, it might take all reasonable and adequate steps to safeguard its existence and institutions, without having recourse to the right of self-defense against the other state under article 51 of the Charter". (3)

Er is dus absoluut geen ruimte om terroristische aanslagen thans alsnog onder te brengen in de begrippen "agressie" en "gewapende aanval".

Dit temeer niet nu recente voorstellen inzake de definiëring van de het misdrijf van agressie in het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof van 1998, die zijn gedaan nadat dat statuut in 1998 werd aanvaard, niet aangeven dat de internationale gemeenschap anders zou zijn gaan denken over de reikwijdte van het begrip "agressie" en daarmee dus over de reikwijdte van het begrip "gewapende aanval". In geen enkel voorstel terzake wordt gesteld dat terroristische aanslagen zouden moeten worden aangemerkt als agressie.

Het feit dat de Verenigde Staten en haar NAVO-bondgenoten een van het gewoonterecht afwijkend standpunt innemen, betekent stellig niet dat dat recht nu opeens zou kunnen zijn gewijzigd. **Een minderheid van staten kan niet namens de statengemeenschap als geheel bepalen wat het voor alle staten geldende gewoonterecht inhoudt. Dit zou niet alleen een flagrante ontkenning zijn van het beginsel van soevereine gelijkwaardigheid van staten, maar bovendien een miskenning van het feit dat het geweldverbod een norm is van het ius cogens.** Immers, van een norm van het ius cogens mag onder geen enkele omstandigheid worden afgeweken en een zodanige norm kan uitsluitend worden gewijzigd of vervangen door een norm met hetzelfde karakter. Daarvan is met betrekking tot het geweldverbod absoluut geen sprake.

Bovendien geldt dat het zelfverdedigingsrecht van art. 51 van het Handvest wordt gekenmerkt door het temporele karakter daarvan. De staat die het slachtoffer is van de gewapende aanval mag uitsluitend zelfstandig besluiten over de te nemen militaire maatregelen tegen de aanvallende staat, zolang de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid nog niet heeft getroffen. Welnu, op 12 september heeft de Veiligheidsraad in resolutie 1368 (2001), naar aanleiding van de aanslagen van de dag daarvoor, uitgesproken bereid te zijn **alle noodzakelijke stappen te zetten teneinde die terroristische aanslagen te beantwoorden en alle vormen van terrorisme te bestrijden**. Tevens verklaarde de Veiligheidsraad zich daarmee te zullen blijven bezighouden. Vervolgens heeft de Veiligheidsraad op 28 september in resolutie 1373 (2001), die eveneens betrekking heeft op aanslagen van 11 september, een aantal verplichtingen opgelegd aan alle staten. Deze omvatten ondermeer de verplichting om terroristen te berechten en om op geen enkele wijze steun te verlenen aan terroristische organisaties. De resolutie houdt niet in dat militaire acties tegen Afghanistan of het Taliban-regiem dienen te worden genomen, of zoals het NRC HANDELSBLAD dit uitdrukte:

"de resolutie is geen steunbetuiging voor militaire vergeldingsacties". (4)

Gezien in het licht van resolutie 1368 heeft de Veiligheidsraad met resolutie 1373 alle op 28 september 2001 noodzakelijk geoordeelde maatregelen getroffen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid. Na 28 september konden de Verenigde Staten en bondgenoten zich derhalve in het geheel niet meer op het recht op zelfverdediging beroepen.

Dat het bij de geweldstoepassing van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk tegen Afghanistan ook helemaal niet gaat om zelfverdediging tegen een gewapende aanval, blijkt uit het ultimatum dat de Verenigde Staten op 20 september 2001 aan Afghanistan hebben gesteld. Dat ultimatum omvatte ondermeer de eis aan het Taliban-regiem om alle leiders van de Al Qaida-organisatie uit te leveren, waaronder dus ook Osama bin Laden, om alle terroristische kampen in Afghanistan onmiddellijk te sluiten en om de Verenigde Staten ongehinderde toegang tot terroristische trainingskampen te verlenen (5). Een dergelijk ultimatum, dagen na de terroristische aanslagen van 11 september, verdraagt zich feitelijk al helemaal niet met de gepretendeerde zelfverdediging. Bij zelfverdediging gaat het immers om een onmiddellijke militaire reactie op een actuele, concrete en voortgaande gewapende aanval, teneinde die aanval tegen te houden, tot staan te brengen en terug te dringen. Dit vloeit voort uit de vereisten van het internationaal gewoonterecht, dat het geweld dat in het kader van de zelfverdediging wordt toegepast, noodzakelijk en proportioneel dient te zijn met het oog op het weerstaan van de gewapende aanval. **Het feit dat eerst dagen wordt gewacht en vervolgens een ultimatum wordt gesteld dat niets van doen heeft met een actuele, concrete en voortgaande gewapende aanval, is de feitelijke ontkenning dat het zou kunnen gaan om zelfverdediging.**

Eerst nadat het Taliban-regiem niet aan dat ultimatum had voldaan, werd overgegaan tot het gebruik van militair geweld tegen Afghanistan. Ook de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken ziet als reden voor de luchtaanvallen op Afghanistan het niet voldoen aan het door de Verenigde Staten gestelde ultimatum. De minister schreef immers aan de Tweede Kamer het volgende:

"Op 7 oktober jl. zijn de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk begonnen met militaire acties tegen militaire installaties van de Taliban en trainingskampen van de Al-Qaeda beweging in Afghanistan. De acties zijn een direct gevolg van het niet voldoen door de Taliban aan twee weken geleden door de VS gestelde eisen: ten eerste het sluiten van terroristische oopleidingskampen, ten tweede het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging, ten derde het vrijlaten van gegijzelde westerse hulpverleners." (6)

Het is onbegrijpelijk dat de Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken niet onmiddellijk tot uitdrukking heeft gebracht dat een dergelijk optreden van de Verenigde Staten volstrekt onverenigbaar is met dwingende normen van het volkenrecht. Immers, het gebruik van geweld door een staat tegen een andere soevereine staat, omdat deze laatste niet heeft voldaan aan een door de eerstbedoelde staat gesteld ultimatum, is een flagrante inbreuk op het geweldverbod.

Volledigheidshalve wordt hieraan nog het volgende toegevoegd. **In feite gaat het om een internationaal geschil tussen de Verenigde Staten en Afghanistan over de naleving door Afghanistan van de volkenrechtelijke verplichting om geen steun te bieden aan terrorisme.** Een dergelijk geschil dient ingevolge art. 2 van het Handvest van de VN langs vreedzame weg te worden opgelost, op zodanige wijze dat de internationale vrede en veiligheid en de gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht. Verder geldt dat alle staten zich in hun internationale betrekkingen dienen te onthouden van bedreiging met of het gebruik van geweld. De Verenigde Staten hebben zich niets gelegen laten liggen aan deze dwingende volkenrechtelijke verplichtingen. Eenzijdig en met het voorbijgaan van de Veiligheidsraad hebben zij onder bedreiging met militair geweld een ultimatum gesteld aan Afghanistan, dat wil zeggen aan een soevereine staat die de terroristische aanslagen van 11 september niet heeft gedirigeerd en die daarvoor dus ook in het geheel niet aansprakelijk kan worden gehouden.

Bovendien is het het door de Verenigde Staten gestelde ultimatum een flagrante miskenning van het volkenrechtelijk beginsel van de soevereine gelijkwaardigheid van staten, nu de Verenigde Staten onbeperkte toegang hebben geëist tot terreinen op het grondgebied van Afghanistan. Daarmee hebben de Verenigde Staten zichzelf de rol van rechter toegemeten in een geschil dat speelt tussen henzelf en Afghanistan en hebben zij zichzelf dus boven Afghanistan geplaatst. Een dergelijke rol kan uitsluitend de Veiligheidsraad spelen.

Heel de wijze van optreden van de Verenigde Staten in deze kwestie is onverenigbaar met het Handvest van de VN. De Verenigde Staten eigenen zich als het ware bevoegdheden toe die uitsluitend aan de Veiligheidsraad toekomen. Deze handelwijze en het daadwerkelijk Amerikaans-Britse gebruik van geweld in dat kader, vormen dan ook een ernstige aantasting van de internationale rechtsorde. Zij maken zich schuldig aan het zwaarste misdrijf naar internationaal recht, aan de misdaad van agressie tegenover Afghanistan.

Het is vanzelfsprekend dat de Nederlandse regering op geen enkele wijze steun kan en mag verlenen aan deze eigenmachtige en met fundamentele beginselen en regels van het volkenrecht onverenigbare handelwijze van de Verenigde Staten en van het Verenigd Koninkrijk. Gelet op de verplichtingen die de Nederlandse regering ingevolge art. 90 van de Grondwet heeft, om de ontwikkeling van de internationale rechtsorde te bevorderen, dient de Nederlandse regering al het mogelijke te doen om deze Amerikaans-Britse aantasting van de internationale rechtsorde als zodanig te benoemen en tegen te gaan.

In dit verband dient het volkenrechtelijk beginsel van de goede trouw te worden benadrukt. Dit volkenrechtelijke beginsel vormt de basis van het volkenrecht. Staten zijn gehouden om hun internationale verplichtingen te goede trouw na te leven. In art. 2 van het Handvest van de VN is dit beginsel herbevestigd: de leden van de VN dienen de

verplichtingen die zij overeenkomstig het Handvest op zich hebben genomen te goeder trouw na te komen. De goede trouw is duidelijk verbonden met de ethisch getinte begrippen als "oprechtheid", "billijkheid" en "redelijkheid", welke twee laatste begrippen ook in ons civielrecht een plaats hebben gekregen. (6)

De interpretatie die de regeringen van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk, alsook de Nederlandse regering, hebben gegeven van het recht op zelfverdediging zoals bedoeld in art. 51 van het Handvest van de VN, getuigt niet van goede trouw. Het is een interpretatie waarin door politici voorbijgaan aan onomstreden kaders en begrippen, waarin zij aan die begrippen een inhoud toekennen die nieuw is en onverenigbaar met de feiten. Deze interpretatie wordt dan gepresenteerd met een air van vanzelfsprekendheid en met de pretentie dat zij de feiten op juiste wijze weergeven, deze feiten op juiste wijze toetsen aan het juridisch kader, en dat zij het juridisch kader op juiste wijze weergeven. In feite bedienen de Amerikaanse president Bush en de zijnen zich van een **Orwelliaanse "newspeak"**, waarin:

a. "**terroristische aanslagen**" die zijn uitgevoerd door een niet aan enige staat gebonden terroristische organisatie, worden aangeduid met de term "**gewapende aanval**" waarvan uitsluitend sprake kan zijn in de onderlinge verhoudingen van staten;
b. "**militaire agressie**" gepleegd tegenover de soevereine staat Afghanistan, wordt gepresenteerd als "**zelfverdediging**", niet tegen de staat Afghanistan, maar tegen het terrorisme van de Al Qaida-organisatie die in vele staten thuis is;
c. "**luchtbombardementen**" tegen talloze doelen op het grondgebied van een andere soevereine staat waardoor talloze onschuldigen het slachtoffer worden, worden gepresenteerd als "**voor het gerecht brengen**" van terroristen;
d. "**veroorzaken van rampspoed**" door het onder bedreiging met en gebruik van geweld op de vlucht jagen van honderdenduizenden Afghaanse onschuldige burgers en het op willekeurige plaatsen afwerpen van enkele tienduizenden voedselrantsoenen en medicijnen, wordt gepresenteerd als "**edelmoedigheid tegenover de Afghaanse bevolking**";
e. "**de Verenigde Staten en enkele bondgenoten**" die gezamenlijk slechts een minderheid vormen van de internationale gemeenschap, worden aangeduid met "**de internationale gemeenschap**" of "**de wereld**".

Deze onbeschaamde Orwelliaanse "newspeak" van westerse politici, die in hun daden hun woorden ontkennen en in hun daden tot uitdrukking brengen dat het leven van Afghaanse burgers volstrekt niet telt, mag niet bepalend zijn voor de juridische beoordeling van de onderhavige zaak.

Waar politieke leiders falen om internationale verplichtingen te goeder trouw na te leven, waar politieke leiders spotten met fundamentele volkenrechtelijke beginselen en regels, dient de rechter hen te herinneren dat ook zij niet boven de wet staan, maar dat ook zij zich dienen te houden aan de van toepassing zijnde beginselen en regels van het volkenrecht.

De rechter behoort zich in dat kader niet door de Orwelliaanse "newspeak" van politici te laten leiden, maar zal door die "newspeak" heen moeten kijken. De rechter behoort de feiten voor zichzelf te laten spreken, behoort de feiten aan te duiden met termen die inhoudelijk overeenstemmen met de objectieve werkelijkheid en behoort op die aldus aangeduide feiten het recht toe te passen zoals dat in alle oprechtheid, eerlijkheid en billijkheid moet worden geïnterpreteerd.

De rechter behoort in deze zaak een uitspraak te geven die uitdrukking geeft aan de fundamentele beginselen die aan het volkenrecht ten grondslag liggen; die beginselen dienen richtinggevend te zijn bij de interpretatie van zowel de feiten, als de daarop van toepassing zijnde rechtsnormen. In resolutie 2625 (XXV) van de Algemene Vergadering van de VN, die in 1970 werd aangenomen en die in de ogen van het Internationaal Gerechtshof

de ***opinio iuris*** (7) van de staten uitdrukt welke is vereist voor het verkrijgen van gewoonterechtelijke binding, zijn die beginselen benoemd en uitgewerkt. In deze zaak zijn met name de volgende beginselen van belang:

a. dat staten zich behoren te onthouden van de dreiging met en het gebruik van gewapend geweld tegen de territoriale integriteit of de politieke onafhankelijkheid van een staat;
b. dat staten hun internationale geschillen langs vreedzame weg tot een oplossing zullen brengen, op zodanige wijze dat de internationale vrede en veiligheid en de gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht;
c. dat dient te worden uitgegaan van de soevereine gelijkwaardigheid van staten;
d. dat staten hun internationale verplichtingen te goeder trouw zullen vervullen.

Een dergelijke uitspraak vereist maatschappelijke en zedelijke moed van de rechter. Wij erkennen dat ten volle. Wij zijn ons er ten volle van bewust dat, indien een rechter in zaken als de onderhavige wil rechtspreken in overeenstemming met de oprechtheid, eerlijkheid en billijkheid die de goede trouw vereist, hij zich dan dient los te maken van de overheersende opvatting van de politieke elite. Dat is soms te hoog gegrepen lijkt, blijkt uit eerder uitspraken inzake van het vraagstuk van gewapend geweld, waarin de rechter kennelijk onder meer meende te mogen uitgaan van besluitvormende bevoegdheden van de NAVO-raad, die in de plaats zouden kunnen treden van die van de Veiligheidsraad (8). Een opvatting die volstrekt geen basis vindt in het Handvest van de VN of in het Handvest van de NAVO.

Noten:

1. **Humanitaire Interventie**, advies uitgebracht door de Adviesraad Internationale Vraagstukken tezamen met de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken, Den Haag, 2000, p. 22.

2. Kamerstukken II 01/02, 27 925, nr. 6, p. 7.

3. M. Cherif Bassiouni: "The definition of Aggression in Internationale Law: the Crime against Peace", in Cherif Baasiouni and Ved Nanda: **International Criminal Law**, Charles C. Thomas, Springfield, 1973, p. 159-181, met name p. 169.

4. "V-raad bespreekt antiterreurresolutie" in NRC HANDELSBLAD d.d. 29 september 2001.

5. "U kiest onze kant, of die van het terrorisme" in NRC HANDELSBLAD d.d. 21 september 2001.

6. J.F. O'Connor: **Good Faith in International Law**, Darthmouth Publishing Company, Aldershot, 1991.

7. Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States), Merits, Judgment, I.C.J. Reportsd 1986, p. 90, § 188.

8. President Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage, vonnis in kort geding d.d. 7 april 1999, rolnummer KG 99/339.

Koningin Julianaplein 30
Gebouw Babylon
Kantoren A
2595 AA Den Haag

Pels Rijcken
& Droogleever
Fortuijn
advocaten
& notarissen

Correspondentie
Postbus 11756
2502 AT Den Haag
Internet
www.prdf.nl

De Weledelgestrenge Heer
Mr. E.Th. Hummels
Postbus 407
3700 AK ZEIST

datum 16 oktober 2001
onze ref. BJH/SV
inzake Staat / Vereniging van Juristen voor de Vrede en 4 anderen, kort geding 19 oktober 2001

telefoon 070-5153793
fax 070-5153123
e-mail gjh.houtzagers@prdf.nl

Te uwer kennisneming hierbij
een kopie van mijn brief van heden aan mr. R.J. Paris.

Toegezonden door
G.J.H. Houtzagers

Alle werkzaamheden worden verricht op grond van een overeenkomst van opdracht met Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn, een maatschap van besloten vennootschappen.
Op de overeenkomst zijn de algemene voorwaarden van toepassing die gedeponeerd zijn ter griffie van de rechtbank te Den Haag. Daarin is een beperking van de aansprakelijkheid opgenomen.
De algemene voorwaarden worden op verzoek toegezonden. Zij kunnen ook worden geraadpleegd op www.prdf.nl.

Ku
2595 ..

Pels Rijcken
& Droogleever
Fortuijn
advocaten
& notarissen

Correspondentie
Postbus 11756
2502 AT Den Haag
Internet
www.prdf.nl

BEZORGEN
Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage
Mr. R.J. Paris,
Vice-President
Prins Clauslaan 60
DEN HAAG

datum 16 oktober 2001
onze ref. WW/1538136
inzake Kort geding Staat / Vereniging Juristen voor de Vrede en 4 anderen, d.d. 19 oktober 2001

telefoon 070-5153793
fax 070-5153123
e-mail gjh.houtzagers@prdf.nl

Edelachtbare heer,

Tijdens bovengenoemd kort geding zal ik de belangen van de Staat behartigen. Op voorhand stuur ik u de navolgende producties waarop ik mij ter zitting zal beroepen:

- Verslag van de 4370ste vergadering van de Veiligheidsraad op 12 september 2001 met betrekking tot resolutie 1368 (2001) (**prod. 1**);
- Verslag van de 4385ste vergadering van de Veiligheidsraad op 28 september 2001 met betrekking tot resolutie 1373 (2001) (**prod. 2**);
- Brief van 7 oktober 2001 van de VS aan de voorzitter van de Veiligheidsraad (**prod. 3**);
- Brief van 7 oktober 2001 van het Verenigd Koninkrijk aan de voorzitter van de Veiligheidsraad (**prod. 4**);
- Verklaring van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties van 8 oktober 2001 (**prod. 5**);
- Brief van 9 oktober 2001 van de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer (**prod. 6**).

Alle werkzaamheden worden verricht op grond van een overeenkomst van opdracht met Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn, een maatschap van besloten vennootschappen. Op de overeenkomst zijn de algemene voorwaarden van toepassing die gedeponeerd zijn ter griffie van de rechtbank te Den Haag. Daarin is een beperking van de aansprakelijkheid opgenomen. De algemene voorwaarden worden op verzoek toegezonden. Zij kunnen ook worden geraadpleegd op www.prdf.nl.

Een kopie van deze brief met bijlagen zend ik naar de advocaat van de eisende partijen, mr. E.Th. Hummels.

Hoogachtend,

G.J.H. Houtzagers

PRODUCTIES MR. G.J.H. HOUTZAGERS

inzake:

Staat / Vereniging van Juristen voor de Vrede en 4 anderen

Kort geding 19 oktober 2001 te 12.00 uur

- Verslag van de 4370ste vergadering van de Veiligheidsraad op 12 september 2001 met betrekking tot resolutie 1368 (2001) (**prod. 1**);
- Verslag van de 4385ste vergadering van de Veiligheidsraad op 28 september 2001 met betrekking tot resolutie 1373 (2001) (**prod. 2**);
- Brief van 7 oktober 2001 van de VS aan de voorzitter van de Veiligheidsraad (**prod. 3**);
- Brief van 7 oktober 2001 van het Verenigd Koninkrijk aan de voorzitter van de Veiligheidsraad (**prod. 4**);
- Verklaring van de secretaris-generaal van de Verenigde Naties van 8 oktober 2001 (**prod. 5**);
- Brief van 9 oktober 2001 van de Ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking aan de Tweede Kamer (**prod. 6**).

kangaro

ref. G 407 C

United Nations S/PV.4370

Security Council

Fifty-sixth year

Provisional

4370th meeting

Wednesday, 12 September 2001, 12 noon

New York

President:	Mr. Levitte	(France)
Members:	Bangladesh	Mr. Ahsan
	China	Mr. Wang Yingfan
	Colombia	Mr. Valdivieso
	Ireland	Mr. Ryan
	Jamaica	Miss Durrant
	Mali	Mr. Keita
	Mauritius	Mr. Koonjul
	Norway	Mr. Kolby
	Russian Federation	Mr. Lavrov
	Singapore	Mr. Mahbubani
	Tunisia	Mr. Mejdoub
	Ukraine	Mr. Kuchinsky
	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Sir Jeremy Greenstock
	United States of America	Mr. Cunningham

Agenda

Threats to international peace and security caused by terrorist acts

This record contains the text of speeches delivered in English and of the interpretation of speeches delivered in the other languages. The final text will be printed in the *Official Records of the Security Council*. Corrections should be submitted to the original languages only. They should be incorporated in a copy of the record and sent under the signature of a member of the delegation concerned to the Chief of the Verbatim Reporting Service, room C-178.

01-53370 (E)

The meeting was called to order at 12 noon.

Tribute

The President (*spoke in French*): At the very outset, on behalf of the entire Security Council, I wish to convey to the representative of the United States, Ambassador Jim Cunningham, and to the entire United States delegation our feelings of distress and deep solidarity and our condolences on behalf of all members of the Council.

I now invite members of the Council and all those present in the Chamber to observe a minute of silence in memory of all the victims of the terrorist acts that struck New York and the United States yesterday.

The members of the Security Council observed a minute of silence.

Adoption of the agenda

The agenda was adopted.

Threats to international peace and security caused by terrorist acts

The President (*spoke in French*): The Security Council will now begin its consideration of the item on its agenda. The Security Council is meeting in accordance with the understanding reached in its prior consultations.

Members of the Council have before them a draft resolution, contained in document S/2001/861, which has been prepared in the course of prior consultations.

Members of the Council who wish to speak are invited to so inform the Secretariat. I would point out to the many delegations present that are not members of the Council that, in the course of consultations, in view of the fact that the General Assembly will hold a meeting on the same subject this afternoon at 3 p.m., it was deemed preferable to limit the list of speakers to the 15 members of the Council. However, those delegations wishing to have their planned statements included in the official records of the Council are urged to transmit those statements to the Secretariat so that they might be fully reflected in the official record.

I thank the Secretary-General for his presence here today and invite him to make his statement.

The Secretary-General: We meet, as you have said, Sir, in exceptionally grave circumstances. Our host country and this host city have been subjected to a terrorist attack which horrifies us all. We do not yet know the full extent of the damage, but it seems certain that thousands of people have lost their lives and that many have suffered dreadful injuries.

All of us feel deep shock and revulsion at the cold-blooded viciousness of this attack. All of us condemn it and those who planned it — whoever they may be — in the strongest possible terms. All of us, I am sure, extend our most profound sympathy to the victims, to their loved ones and to the people and Government of the United States.

More than that, we must express our solidarity with the American Government and people in this hour of trial.

Terrorism is an international scourge which the United Nations has many times condemned. A terrorist attack on one country is an attack on humanity as a whole. All nations of the world must work together to identify the perpetrators and bring them to justice.

Sir Jeremy Greenstock (United Kingdom): Yesterday's events took us to a place beyond our imagining. The United Kingdom is united in deep shock and sympathy for the people of the United States and in the determination to eradicate terrorism globally, in cooperation with and in support of the United States. Her Majesty the Queen expressed to President Bush yesterday, on behalf of the British people, her heartfelt sympathy for the very many bereaved and injured and her admiration for those — let us remember this — who are now trying to cope with the unfolding tragedy of what has happened.

The international spirit of response, I think, was also exemplified by the European Union in a meeting of ministers this morning, who said that these horrendous acts are an attack not only on the United States, but against humanity itself and the values and freedoms we all share. But the life and work of our open and democratic societies will continue undeterred. My Prime Minister has expressed similar sentiments and calls us to understand that mass terrorism is the new evil in our world today, perpetrated by fanatics who are utterly indifferent to the sanctity of human life.

We support the substance of the draft resolution that the Council is to consider. We all have to understand that this is a global issue, an attack on the whole of modern civilization and an affront to the human spirit. We must all respond globally and show the strength of that spirit.

Mr. Koonjul (Mauritius): My delegation is profoundly shocked by yesterday's traumatic events, the impact and magnitude of which are yet to be felt and fully assessed. On behalf of the Government of Mauritius and its people, I wish to convey our deepest sympathies and condolences to the Government and people of the United States of America and, more particularly, to the families of the victims.

We unreservedly condemn in the strongest terms the inhuman and barbaric terrorist acts that have taken the lives of thousands of innocent victims, including women and children, and which have caused considerable material damage. We are confident that the people of America will rise up to the challenges and overcome the sufferings and atrocities they have just experienced.

The people of America have once again shown their exemplary resilience in such tragic circumstances. These attacks, while targeting the United States, are aimed at democracy and the free world. All of us who believe in the cardinal values of democracy stand shoulder-to-shoulder with the American people in the struggle to preserve peace and the rule of law.

The perpetration of such cowardly acts clearly demonstrates that no country, no matter how prepared it may be, is immune to terrorist attacks. Yesterday's acts once again confirm that terrorism knows no bounds or boundaries. Indeed, terrorism represents a major threat to international peace and security. We believe that this issue should be addressed in a comprehensive manner, in the framework of international cooperation. In that regard, we would support the idea of holding a special Security Council summit to discuss ways and means of combating terrorism in all its forms and proportions.

Like other delegations, Mauritius stands ready to cooperate with the United States and the international community to find the perpetrators of yesterday's acts and bring them to justice.

Mr. Keita (Mali) (*spoke in French*): On behalf of the Government and people of Mali, I would first of all like to convey to the people and Government of the United States of America our deepest condolences and sympathies on the tragic events that took place in New York, Washington, D.C., and Pennsylvania on Tuesday, 11 September 2001. I also join with the President of the Security Council in extending the condolences of the delegation of Mali to the delegation of the United States.

Mali firmly condemns those barbarous attacks, which no cause could justify. We hope for the speedy recovery of the many persons injured, and we pray for the repose of the souls of those who have lost their lives in these attacks. Mali stands in solidarity with the American people and with any decision to be taken by the Security Council in this regard.

Mr. Kuchinsky (Ukraine): We are very grateful to you, Mr. President, for convening this urgent meeting of the Security Council. What happened yesterday is a terrible catastrophe. It is a tragic loss for the American people. We admire the bravery and tenacity of firefighters, policemen and the whole American nation.

I wish to use this opportunity to quote a statement made by our Minister for Foreign Affairs that conveys the essence of Ukraine's reaction to yesterday's events in New York, Washington and Pennsylvania.

> "The Ministry of Foreign Affairs of Ukraine expresses its deepest indignation at the unprecedented outbreak of terrorist acts committed on 11 September in the United States. This crime, directed primarily against civilians, is a direct challenge not only to the United States, but to the entire civilized world. Whoever is behind this tragedy have put themselves beyond the laws of human civilization and deserve a just and inevitable punishment. In this dramatic hour, the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine expresses its sincere condolences to the families and friends of the victims of this malicious and barbaric act.
>
> "The shocking events in the United States once again speak for the need to join the efforts of the whole international community in the fight against terrorism in all its forms and manifestations."

The magnitude of yesterday's acts goes beyond terrorism as we have known it so far. With the new

technologies and the changed nature of the world in which they operate, a handful of angry Samsons and disciples of apocalypse would suffice to cause havoc. We therefore think that new definitions, terms and strategies have to be developed for the new realities.

I want to propose declaring the tragic day of 11 September as an international day to combat terrorism.

Finally, I believe it would be worthwhile to consider convening a ministerial meeting of the Council — possibly in the nearest future; maybe in the week of 24 September — to discuss our response to international terrorism.

Mr. Mahbubani (Singapore): You have asked us to be brief, Mr. President. We will be brief, but we hope that the brevity of our statement is not in any way taken as an indication of the depth of the shock, horror and outrage that we feel about yesterday's developments.

By any standards, what happened yesterday was a great tragedy. We join our colleagues in conveying our deepest condolences to the victims and their families and to the people and Government of the United States of America. Both the President and the Prime Minister of Singapore have conveyed the condolences of Singapore to President George W. Bush.

We also join others in strongly condemning these acts of terrorism. We have consistently taken the position that terrorism anywhere should not be condoned for any reason whatever.

What happened yesterday also demonstrates clearly that the international community has to come together to react to such terrorism. Several proposals have been tabled this morning for a stronger international response. We support all these responses, and we hope that the Security Council will come together and deliver a very effective response to ensure that the events of yesterday are not repeated.

We also join our colleagues in supporting the draft resolution before us.

Mr. Mejdoub (Tunisia) (*spoke in French*): Allow me first of all, on this tragic day, to express my country's deep sympathies to the United States, an old friend of Tunisia's for over 200 years. President Ben Ali has conveyed his condolences to President Bush and has stated Tunisia's categorical condemnation of these acts.

We extend our compassion and solidarity to Ambassador Jim Cunningham, the delegation of the United States and the grieving American nation. We extend our deepest condolences to the countless families that are being so sorely tested at this time. We share their deep emotion and grief.

Yesterday's tragedy is an unacceptable crime, one which has afflicted innocent people. No civilization condones, and no cause whatever can justify, the odious crime perpetrated in three cities of this country on Tuesday, 11 September, just as the United Nations was preparing to ring the Peace Bell for the new millennium commencing this year. Taking place on the very day of the opening of the General Assembly, this brutal and malicious attack is both an outrage and a challenge to the entire international community.

We therefore condemn in the most forceful way the authors of this tragedy, both the perpetrators themselves and those who ordered it. It is time for all societies of the international community to root out this madness and to cooperate on both preventing and combating terrorism and organized crime.

In the light of dreadful events such as this, if we want to succeed, we must act together. We will be stronger if we are all united — a family united in a spirit of solidarity.

Mr. Ryan (Ireland): We witnessed yesterday in New York, Washington, D.C., and Pennsylvania an attack of barbarism and evil against innocent people. As the Secretary-General has just said, this was an attack on all humanity and the values of humanity. Every nation and every human being can only be affronted in the face of such evil.

On behalf of the Irish Government and people, I extend to the Government and people of the United States our deep and heartfelt sympathy. Ireland's Prime Minister, Mr. Bertie Ahern, said yesterday that our thoughts, above all else, are now with the families of all the victims in their mourning and loss. The Council of Ministers of the European Union, in a special session today, has expressed its horror at yesterday's terrorist attacks and its solidarity with the United States.

Europeans have been asked to mark this horrific event on Friday next; we in Ireland will also do so. Practically every village in Ireland is bonded as family with the American people. Our heart and prayers go to

those now heroically working — the police, the fire crews, the emergency services, doctors and nurses — to help the injured and save life.

The American people should know that they are not alone in their grief and revulsion at what has happened. They are joined by decent men and women in every part of the world, from every cultural background, by people of every religion and of none. Respect for the human rights of each and every person, for the right of every nation and every human being to live in freedom and dignity: these are fundamental principles for the United Nations. It is these values that the perpetrators of yesterday's crimes seek to destroy.

In our sorrow and loss, it is also right today to clearly assert that from evil can only come evil; that no cause that is based on mass murder and carnage can ever succeed; that those who perpetrate such deeds are the enemies of all peoples everywhere. Those responsible for yesterday's barbarism are the enemies of peace and justice. They must be brought to justice and the entire international community must work together towards this end. Here in the United Nations, it is right to say today, in mourning and in sadness, but with absolute conviction and determination, that they will not be allowed to succeed in seeking to destroy the goals and vision that the United Nations shares with all the peoples of the world.

Ireland supports fully the draft resolution before the Security Council.

Mr. Wang Yingfan (China) (*spoke in Chinese*): We are deeply shocked by and strongly condemn yesterday's serious terrorist attacks against New York, Washington, D.C., and Pennsylvania. China's President Jiang Zemin and Foreign Minister Tang Jiaxuan have addressed messages to President Bush and Secretary of State Powell, expressing profound sympathy to the Government and the people of the United States of America and deep condolences to the families of the victims.

Yesterday, Secretary-General Annan and the President of the Security Council, Ambassador Levitte, issued statements that we fully support. International terrorism causes tremendous losses to the lives and property of innocent civilians and seriously endangers human society and the political and economic order of countries. It is a serious potential danger to international peace and security. The Chinese Government always condemns and opposes all terrorist violence. Yesterday's terrorist attacks, which stunned the world, took place in the United States, but they also represent an open challenge to the international community as a whole.

We support the United Nations in strengthening its work in preventing and combating terrorism. We are in favour of the ongoing enhancement of cooperation among Member States through the practical implementation of the relevant international conventions against terrorism and by bringing terrorist criminals to justice. As the organ with the primary responsibility of maintaining international peace and security, the Security Council should also play a leading role in that respect.

Mr. Lavrov (Russia) (*spoke in Russian*): The United States has come up against an unprecedented act of aggression of international terrorism. On behalf of the Russian leadership, we would like to express our most sincere and deepest condolences to all of the victims and to the people and Government of the United States of America.

Yesterday's events in the United States transcends national borders. It is a brazen challenge to all of humankind. What took place on 11 September once again highlights the timeliness of the task of joining the efforts of the entire international community in combating terror, this plague of the twenty-first century. This task was set forth in Security Council resolution 1269 (1999), which was unanimously adopted at the initiative of Russia.

Yesterday's statement by the Council and the draft resolution we are adopting today demonstrate unconditionally the resolve of Council members to do all they can to leave not one terrorist act unpunished and to increase efforts to prevent and end terrorism.

In a statement of 11 September, President Vladimir Putin said:

> "Russia knows very well what terror is and so we understand better than most the feelings of the American people. On behalf of Russia, I turn to the people of the United States of America. I would like to say that we are with you, we are in full solidarity with your feelings of grief and we support you."

Miss Durrant (Jamaica): We meet in the Security Council today at a time when the will of the international community is being severely tested. The

horrible acts of terrorism perpetrated yesterday on American soil have plunged our entire world into an unprecedented period of peril, fear and uncertainty. Jamaica roundly condemns these dastardly acts. We share the shock, grief and anger of the Government and people of the United States of America, who have suffered untold casualties and enormous material damage from these highly coordinated terrorist attacks.

The masterminds and those found to be in collusion must be brought to justice. The global community must demonstrate a solid front in our struggle to defeat international terrorism. We believe that the most effective response continues to be full cooperation at the international level, as terrorism poses a serious threat to the peace and stability of nations and to the well-being of all our citizens.

On behalf of the Government and people of Jamaica, I wish to convey our sincere condolences and deepest sympathy to the Government and people of the United States of America and, in particular, to those who lost their loved ones or who were injured as a result of yesterday's heinous acts.

Jamaica's Prime Minister, the Rt. Hon. P. J. Patterson, has already conveyed these sentiments to President George Bush on behalf of the Government and people of Jamaica. Today's meeting undoubtedly serves as an important opportunity for the Security Council to reaffirm its condemnation of terrorism, and we wish to express our strong support for the draft resolution that has been placed before us for adoption. We also support the call for the issue of terrorism to be addressed once again by the Council — this time at the highest level — in the near future.

Mr. Ahsan (Bangladesh): The Government and the people of Bangladesh are shocked at the despicable, cowardly acts of terrorism committed yesterday in New York, Washington, D.C., and Pennsylvania. We are overwhelmed by the enormous toll in innocent human lives, destruction and damage in cities that these horrific attacks have taken. The Government of Bangladesh has condemned these attacks in the strongest terms in a statement released yesterday. On behalf on my Government, I express our deep condolences to the bereaved families and our sympathy for those affected by this catastrophe.

These attacks represent an affront to humanity and a challenge to the international community. We must collectively face this challenge. Bangladesh reiterates its full support to international efforts in combating all acts of terrorism. My delegation fully endorses the resolution before us.

Mr. Kolby (Norway): On behalf of the Norwegian people and Government, I would like to express my deepest condolences to the President, the Government and the people of the United States of America. Many lives were lost in yesterday's senseless and cowardly acts against innocent people. Our thoughts and prayers are with all citizens of this country, and I would like to assure the United States that Norway stands ready, both as a member of the community of nations and as a close friend and ally, to assist you in every way possible.

Yesterday's attacks were not only directed against targets in the United States, but against freedom and democracy itself. The shameless terror was an effort to undermine the values that constitute the very foundations of the civilized world. The attacks were therefore directed against all of us.

President Bush has made it clear that the United States will ensure that the perpetrators of these horrific attacks will be pursued and will face the full might of the law.

It is important that a unified Security Council now take appropriate steps. This Council was established to defend these values and must show that it is ready to support efforts to do just that.

11 September 2001 is a day that will live in history — not because terrorists managed to shake the foundations of democracy, but because it was once again proved that democracy and freedom will prevail against all evil. Countless people among the members of the New York police and fire departments and rescue workers here in the city and in Washington, D.C. and Pennsylvania proved themselves to be true heroes. We are grateful to them all, and we all feel like true New Yorkers today.

Mr. Valdivieso (Colombia) (*spoke in Spanish*): I should like to extend to the delegation of the United States our deepest sympathy and solidarity on the tragedy that occurred yesterday. We share with the delegation of the United States and its Government the conviction that this is an attack not only against this country but also against the community of civilized peoples, the values of humanity and a future of peace.

I should like to echo the words of the statement made yesterday by the Government of Colombia condemning and rejecting these cowardly attacks. Nothing can justify thousands of innocent victims paying with their lives for the intolerance and hatred of a group of extremists.

Let me say also that on the initiative of Colombia, just yesterday in Lima the annual meeting of the Organization of American States adopted a vigorous condemnation of terrorist attacks and expressed the need to strengthen hemispheric cooperation to combat this scourge, which yesterday shook the entire world and the community of nations of the Western hemisphere.

I wish to propose a thought on the regular activities of both the Security Council and the United Nations in general in light of the terrorist acts of yesterday. It should be our understanding that anything that means unnecessarily interrupting our regular work will be a victory for those criminals who organized the barbarous acts of yesterday that bring us to meet today. It is a reality that additional security measures are needed both in New York and at facilities where the United Nations operates in this city. However, I wish to make an appeal that we respond with greater commitment, with greater presence and with additional effort in our search for the decisions that the international community of nations is expecting, the community that both members and non-members of the Council represent. Thus, we will be giving the best possible response to those who simply cannot prevail.

Finally, may I express my delegation's willingness to participate with all members of the Council in the adoption of immediate measures in keeping with the responsibilities of the Council under the Charter.

The President (*spoke in French*): I shall now make a statement in my capacity as representative of France, before giving the floor to the last speaker, Ambassador Cunningham of the United States.

Yesterday, together with the entire population of New York and all the American people, we experienced a day of horror, a day of terror that shall forever leave its mark upon our lives. The scourge of terrorism from which most of our countries have suffered undoubtedly destroyed, on 11 September, thousands of innocent American lives.

Like all of the European Union, whose ministers have just forcefully expressed themselves, France stands side by side with the United States in this time of trial. We convey to all of the victims of the families and to the American people our condolences and express our fraternal solidarity.

In the face of what constitutes an attack upon all of humanity, as the Secretary-General has just said, in the face of an attack against the values and principles that unite us and which our Charter embodies, it is a time for unity and resolve.

All together, we must say that nothing anywhere can ever justify resort to terrorism. All together, we must take the view that the monstrous acts committed yesterday are a challenge to the international community as a whole. Yes, we stand with the United States in deciding upon any appropriate action to combat those who resort to terrorism, those who aid them and those who protect them. A global strategy is needed. The Security Council is the principal organ entrusted with international peace and security. It should work on this in a spirit of urgency.

Mr. Cunningham (United States): I want to thank the Secretary-General, the members of the Council and you, Mr. President, for their kind words, their support and resolve and their condolences to the American people on this dark day. We appreciate the many expressions of concern and support that we have received from around the world. Our thoughts and prayers are with the many who died in the attacks and their families, with the injured and with the many brave fire-department, emergency-services and police personnel here in New York who perished and those who continue to work feverishly even as we speak in response to the attacks.

Last night, President Bush eloquently addressed the nation and the world on yesterday's outrage. As others have noted, this was an assault not just on the United States, but on all of us who support peace and democracy and the values for which the United Nations stands.

The United States has suffered a cowardly and evil attack, but America is not, and will not be, shaken in its resolve. We will grieve, and we will heal.

We look to all those who stand for peace, justice and security in the world to stand together with the United States to win the war against terrorism. We will

make no distinction between the terrorists who committed these acts and those who harbour them. We will bring those responsible to account.

Yesterday's horrifying images, burned now into the global memory, serve as a constant reminder to all of the need to stamp out this scourge and of the need for determination and action to do so.

The President (*spoke in French*): It is my understanding that the Council is ready to vote on the draft resolution (S/2001/861) before it. Since we are unanimous in our desire to adopt the draft resolution, I invite members to do so not by raising their hands but by standing, in a show of unity in the face of the scourge of terrorism.

9 *A vote was taken.*

In favour:

Bangladesh, China, Colombia, France, Ireland, Jamaica, Mali, Mauritius, Norway, Russian Federation, Singapore, Tunisia, Ukraine, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, United States of America

The President (*spoke in French*): There were 15 votes in favour. The draft resolution has been adopted unanimously as resolution 1368 (2001).

The meeting rose at 12.45 p.m.

United Nations S/PV.4385

Security Council
Fifty-sixth year

Provisional

4385th meeting
Friday, 28 September 2001, 9.55 p.m.
New York

President:	Mr. Levitte	(France)
Members:	Bangladesh	Mr. Ahsan
	China	Mr. Wang Yingfan
	Colombia	Mr. Valdivieso
	Ireland	Mr. Ryan
	Jamaica	Miss Durrant
	Mali	Mr. Ouane
	Mauritius	Mr. Koonjul
	Norway	Mr. Kolby
	Russian Federation	Mr. Lavrov
	Singapore	Mr. Mahbubani
	Tunisia	Mr. Mejdoub
	Ukraine	Mr. Kuchinsky
	United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland	Sir Jeremy Greenstock
	United States of America	Mr. Negroponte

Agenda

Threats to international peace and security caused by terrorist acts

This record contains the text of speeches delivered in English and of the interpretation of speeches delivered in the other languages. The final text will be printed in the *Official Records of the Security Council*. Corrections should be submitted to the original languages only. They should be incorporated in a copy of the record and sent under the signature of a member of the delegation concerned to the Chief of the Verbatim Reporting Service, room C-178.

01-55731 (E)

The meeting was called to order at 9.55 p.m.

Adoption of the agenda

The agenda was adopted.

Threats to international peace and security caused by terrorist acts

The President (*spoke in French*): The Security Council will now begin its consideration of the item of the agenda. The Council is meeting in accordance with the understanding reached in its prior consultations.

Members of the Council have before them document S/2001/921, which contains the text of a draft resolution prepared in the course of the Council's prior consultations.

I should also like to draw the attention of the members of the Council to the following documents: S/2001/894, S/2001/877, S/2001/869, S/2001/870, S/2001/888, S/2001/895, S/2001/893, S/2001/909, S/2001/903, S/2001/906 and S/2001/914.

It is my understanding that the Council is ready to proceed to the vote on the draft resolution before it. Unless I hear any objection, I shall put the draft resolution to the vote now.

There being no objection, it is so decided.

A vote was taken by show of hands.

In favour:

Bangladesh, China, Colombia, France, Ireland, Jamaica, Mali, Mauritius, Norway, Russian Federation, Singapore, Tunisia, Ukraine, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, United States of America

The President (*spoke in French*): There were 15 votes in favour. The draft resolution has been adopted unanimously as resolution 1373 (2001).

The Security Council has thus concluded the present stage of its consideration of the item on its agenda. The Council will remain seized of the matter.

The meeting rose at 10 p.m.

United Nations S/2001/946

Security Council

Distr.: General
7 October 2001

Original: English

Letter dated 7 October 2001 from the Permanent Representative of the United States of America to the United Nations addressed to the President of the Security Council

In accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations, I wish, on behalf of my Government, to report that the United States of America, together with other States, has initiated actions in the exercise of its inherent right of individual and collective self-defence following the armed attacks that were carried out against the United States on 11 September 2001.

On 11 September 2001, the United States was the victim of massive and brutal attacks in the states of New York, Pennsylvania and Virginia. These attacks were specifically designed to maximize the loss of life; they resulted in the death of more than 5,000 persons, including nationals of 81 countries, as well as the destruction of four civilian aircraft, the World Trade Center towers and a section of the Pentagon. Since 11 September, my Government has obtained clear and compelling information that the Al-Qaeda organization, which is supported by the Taliban regime in Afghanistan, had a central role in the attacks. There is still much we do not know. Our inquiry is in its early stages. We may find that our self-defence requires further actions with respect to other organizations and other States.

The attacks on 11 September 2001 and the ongoing threat to the United States and its nationals posed by the Al-Qaeda organization have been made possible by the decision of the Taliban regime to allow the parts of Afghanistan that it controls to be used by this organization as a base of operation. Despite every effort by the United States and the international community, the Taliban regime has refused to change its policy. From the territory of Afghanistan, the Al-Qaeda organization continues to train and support agents of terror who attack innocent people throughout the world and target United States nationals and interests in the United States and abroad.

In response to these attacks, and in accordance with the inherent right of individual and collective self-defence, United States armed forces have initiated actions designed to prevent and deter further attacks on the United States. These actions include measures against Al-Qaeda terrorist training camps and military installations of the Taliban regime in Afghanistan. In carrying out these actions, the United States is committed to minimizing civilian casualties and damage to civilian property. In addition, the United States will continue its humanitarian efforts to alleviate the suffering of the people of Afghanistan. We are providing them with food, medicine and supplies.

01-56785 (E) 071001

I ask that you circulate the text of the present letter as a document of the Security Council.

(*Signed*) John D. Negroponte

United Nations

S/2001/947

Security Council

Distr.: General
7 October 2001

Original: English

Letter dated 7 October 2001 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland to the United Nations addressed to the President of the Security Council

In accordance with Article 51 of the Charter of the United Nations, I wish on behalf of my Government to report that the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland has military assets engaged in operations against targets that we know to be involved in the operation of terror against the United States of America, the United Kingdom and other countries around the world, as part of a wider international effort.

These forces have now been employed in exercise of the inherent right of individual and collective self-defence, recognized in Article 51, following the terrorist outrage of 11 September, to avert the continuing threat of attacks from the same source. My Government presented information to the United Kingdom Parliament on 4 October which showed that Usama Bin Laden and his Al-Qaeda terrorist organization have the capability to execute major terrorist attacks, claimed credit for past attacks on United States targets, and have been engaged in a concerted campaign against the United States and its allies. One of their stated aims is the murder of United States citizens and attacks on the allies of the United States.

This military action has been carefully planned, and is directed against Usama Bin Laden's Al-Qaeda terrorist organization and the Taliban regime that is supporting it. Targets have been selected with extreme care to minimize the risk to civilians.

It is important to underline that these operations are not directed against the Afghan population, or against Islam. The United Kingdom is proud to be a multicultural, multiracial country, and Prime Minister Blair has made clear the anger of the United Kingdom, and the anger of the vast majority of Muslims, to hear Usama Bin Laden and his associates described as "Islamic" terrorists. They are not: they are just ordinary terrorists.

I ask that you circulate the text of the present letter as a document of the Security Council.

(*Signed*) Stewart Eldon
Chargé d'affaires a.i.

01-56791 (E) 071001

SG/SM/7985
AFG/149
8 October 2001

'TO DEFEAT TERRORISM, WE NEED A SUSTAINED EFFORT AND BROAD STRATEGY THAT UNITE ALL NATIONS', SAYS SECRETARY-GENERAL

Following is the text of a statement made today by Secretary-General Kofi Annan on military strikes in Afghanistan:

Immediately after the 11 September attacks on the United States, the Security Council expressed its determination to combat, by all means, threats to international peace and security caused by terrorist acts. The Council also reaffirmed the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter of the United Nations. The States concerned have set their current military action in Afghanistan in that context.

To defeat terrorism, we need a sustained effort and a broad strategy to unite all nations, and address all aspects of the scourge we face. The cause must be pursued by all the States of the world, working together and using many different means -- including political, legal, diplomatic and financial means.

The people of Afghanistan, who cannot be held responsible for the acts of the Taliban regime, are now in desperate need of aid. The United Nations has long played a vital role in providing humanitarian assistance to them, and it is my hope that we will be able to step up our humanitarian work as soon as possible.

It is also vital that the international community now work harder than ever to encourage a political settlement to the conflict in Afghanistan. The United Nations is actively engaged in promoting the creation of a fully representative, multi-ethnic and broad-based Afghan Government.

* *** *

Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2001–2002

27 925

Terroristische aanslagen in de Verenigde Staten

Nr. 11

BRIEF VAN DE MINISTERS VAN BUITENLANDSE ZAKEN, VAN DEFENSIE EN VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 9 oktober 2001

Algemeen

Op 7 oktober jl. zijn de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk begonnen met militaire acties tegen militaire installaties van de Taliban en trainingskampen van de Al-Qaeda beweging in Afghanistan. De acties zijn een direct gevolg van het niet voldoen door de Taliban aan twee weken geleden door de VS gestelde eisen: ten eerste het sluiten van terroristische opleidingskampen, ten tweede het overdragen van de leiders van de Al-Qaeda beweging, ten derde het vrijlaten van gegijzelde westerse hulpverleners.

President Bush hield kort na het begin van de aanvallen een evenwichtige rede waarin hij de acties toelichtte. Hij verklaarde dat de aanvallen gericht waren op verbindingen, militaire installaties en trainingskampen van de terroristen en uitdrukkelijk niet op de Afghaanse bevolking, noch tegen de Islam en haar volgelingen. Eveneens wees hij er op dat het een lange termijn campagne betreft. In een gezamenlijke verklaring op 7 oktober jl. gaven leiders van beide partijen in het Huis van Afgevaardigden en de Senaat aan achter de President te staan.

Premier Blair liet zich in vergelijkbare bewoordingen uit. Premier Blair heeft daarbij nogmaals onderstreept dat de militaire acties gericht zijn tegen het militaire netwerk van de terroristen en het regiem dat hen ondersteunt. De VS en het VK proberen de bevolking van Afghanistan, dat immers zelf het slachtoffer is van de Taliban, zoveel mogelijk te ontzien en humanitair te ondersteunen.

De luchtacties waren onder meer gericht op luchtverdedigingsinstallaties, bevelvoeringsfaciliteiten, vliegvelden, militaire vliegtuigen en andere strategische doelen. De Amerikaanse Minister van Defensie Rumsfeld gaf in een persverklaring aan dat aan de aanval van 7 oktober jl. vijftien bommenwerpers en vijfentwintig gevechtsvliegtuigen deelnamen. Voorts

KST55911
ISSN 0921 - 7371
Sdu Uitgevers
's-Gravenhage 2001

zijn vijftig Tomahawk kruisraketten afgevuurd. Doel van de acties is het toegankelijk maken van het Afghaanse luchtruim voor militaire en humanitaire actie en het ontregelen van militaire bevelvoerings- en verbindingsfaciliteiten in Afghanistan. Ten behoeve van de Afghaanse bevolking zijn door Amerikaanse vliegtuigen voedselpakketten en medicijnen gedropt. Dit zal de komende dagen blijven doorgaan.

Minister-President Kok werd na aanvang van de luchtacties namens President Bush geïnformeerd door de Amerikaanse Minister van Buitenlandse Zaken Powell. Tegelijkertijd werd de Minister van Buitenlandse Zaken ingelicht door zijn Britse ambtgenoot Straw.

De regering heeft zich achter de acties heeft geschaard op grond van het uitgangspunt dat de VS het recht hebben om te reageren op de terreuracties van 11 september jl. Nederland staat achter de VS in de strijd tegen het terrorisme.
In de gesprekken die de Minister-President en de eerste ondergetekende hebben gehad, is tevredenheid uitgesproken over de evenwichtige aanpak van VS en VK, zoals ook blijkend uit de verklaring van de Amerikaanse president. In dat verband is ook gewezen op de noodzaak om bijstand te blijven verlenen aan Afghaanse vluchtelingen en ontheemden.

Verenigde Naties

De Veiligheidsraad van de Verenigde Naties werd, in overeenstemming met Artikel 51 van het Handvest, op 8 oktober jl. in de avond door de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk geïnformeerd over de op 7 oktober jl. gestarte acties tegen het Taliban-bewind in Afghanistan. De voorzitter van de Raad was reeds eerder per brief over de acties ingelicht. De VS en het VK wijzen erop dat de acties gebaseerd zijn op het individuele en collectieve recht op zelfverdediging, zoals neergelegd in artikel 51 van het Handvest van de VN. De Ierse voorzitter van de Raad verwees naar de opvatting, zoals uitgesproken in de Raad, dat het militaire optreden van VS en VK in de uitoefening van het recht op zelfverdediging was gericht tegen terroristen en hen die deze onderdak verlenen.

Secretaris-Generaal Kofi Annan zei in een officiële verklaring dat de militaire acties van de VS en het VK in overeenstemming waren met het recht op zelfverdediging conform het Handvest en dat de acties plaatsvinden in de context van het vaste voornemen van de VR om het terrorisme met alle mogelijke middelen te bestrijden. Zowel de SGVN als de VR spraken hun bezorgdheid uit over de humanitaire situatie in Afghanistan. De Raad komt heden, 9 oktober, opnieuw bijeen om zich speciaal over dat probleem te buigen.

Europese Unie

De Algemene Raad van de Europese Unie heeft op maandag 8 oktober jl. de actuele situatie besproken (conclusies en verklaring bijgevoegd[1] in het Engels; hedenochtend was de Nederlandse taalversie helaas nog niet beschikbaar) en een verklaring uitgegeven in reactie op de militaire acties. In de Raad heeft de Britse minister Straw de militaire operaties toegelicht en verslag gedaan van de recente internationale contacten van Premier Blair. De Raad heeft herbevestigd dat de Unie vastbesloten is haar aandeel te leveren aan de wereldwijde coalitie tegen het terrorisme en dat het daarbij niet gaat om een strijd tegen de Islam of het volk van Afghanistan. Het partnerschap met de VS zal worden verstevigd, evenals de samenwerking met Rusland, waartoe tijdens de EU-Rusland top op 3 oktober jl. is besloten.

[1] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

De Raad heeft gesproken over verschillende initiatieven om de coalitie tegen het terrorisme verder te verbreden en te verstevigen. In dit kader heeft de Raad het belang onderstreept van voortzetting van de dialoog met verschillende groepen van landen, waaronder de Arabische landen. Afstemming met de kandidaat-lidstaten zal plaatsvinden tijdens de Europese Conferentie van 20 oktober a.s., waaraan Rusland, Oekraïne en Moldavië als speciale gasten zullen deelnemen.

In het licht van de uitkomsten van het bezoek dat de EU-troika van 24 tot 28 september jl. heeft gebracht aan Pakistan, Iran, Saoedi-Arabië, Syrië en Egypte, heeft de Raad ook gesproken over versteviging van de relaties van de EU met Pakistan, Iran, India en de landen van Centraal-Azië. Met de bespreking van de voorstellen voor de hierboven genoemde landen zet de Raad een eerste stap in het kader van een algemene, systematische evaluatie van de relaties van de EU met derde landen in het licht van de bestrijding van het terrorisme.

Wat betreft Afghanistan zullen de Unie en haar lidstaten, in samenwerking met de VN, UNHCR en andere organisaties en landen, het uiterste doen om de humanitaire situatie in Afghanistan zelf, alsmede in de buurlanden, te verlichten. Zij hebben daartoe reeds besloten een bedrag van 316 miljoen Euro beschikbaar te stellen (zie bijlage)[1]. De Europese Unie staat klaar om, zodra de situatie ter plekke dit toelaat, in samenwerking met de Verenigde Naties, politieke processen in Afghanistan te ondersteunen met als doel een bijdrage te leveren aan de wederopbouw, de modernisering en de ontwikkeling van het land.

De Raad is vastbesloten om ook op financieel vlak de strijd tegen het terrorisme te voeren en heeft in dat licht aanvaarding van Veiligheidsraadresolutie 1373 en het daaraan verbonden monitoringcomité toegejuicht. De Unie en haar lidstaten zullen zo snel mogelijk maatregelen nemen om de resolutie te implementeren. Op basis van eerdere Veiligheidsraadresoluties (1267 en 1333) waren binnen de EU reeds maatregelen inzake de bevriezing van tegoeden van Osama Bin Laden, enkele medewerkers alsmede leden van het Taliban-regime van kracht. Deze maatregelen zijn uitgebreid door toevoeging van 23 nieuwe namen van personen en organisaties, die op voorstel van de VS door het VN-sanctiecomité zijn geïdentificeerd. Deze uitbreiding via aanpassing van de bestaande Verordeningen werkt rechtstreeks door in de lidstaten van de Unie.

De Raad heeft bepaald dat de Unie en haar leden zich zowel gezamenlijk als apart zullen inspannen om de ratificatie en implementatie van alle bestaande internationale conventies tegen terrorisme te bevorderen, evenals de onderhandelingen in de VN over een globale conventie.

NAVO

In de NAVO-Raad van 8 oktober jl. hebben de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk de Bondgenoten nader geïnformeerd over de luchtacties van 7 oktober jl. Door alle Bondgenoten werd steun uitgesproken voor de luchtacties. De VS beroept zich terecht op het recht van zelfverdediging uit hoofde van art. 51 van het Handvest van de Verenigde Naties, daarin gesterkt door de discussies in VN-kader van de afgelopen weken. Daarbij weet de Verenigde Staten zich gesteund door Veiligheidsraadresolutie 1368. De Verenigde Staten hebben direct na aanvang van de acties, conform hun verplichtingen, de Veiligheidsraad geïnformeerd. De Amerikaanse Permanente Vertegenwoordiger bij de NAVO benadrukte dat de luchtacties noch tegen de Islam, noch tegen het Afghaanse volk waren gericht en gaf bovendien aan dat de Verenigde Staten zich recent vijfmaal

[1] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

hebben ingezet voor islamitische volken, te weten in Koeweit, Noord-Irak, Somalië, Bosnie en Kosovo.

Op 3 oktober jl. stemden de Bondgenoten, waaronder ook Nederland, in met een achttal door de VS voorgestelde maatregelen. De Kamer is hierover per brief d.d. 4 oktober jl. ingelicht en heeft eveneens op 4 oktober jl. hierover met de regering van gedachten gewisseld. In de Kamer bestond brede steun voor dit besluit, dat onder andere betrekking had op een eventuele verplaatsing van de NATO Standing Naval Forces naar het oostelijk Middellandse Zee gebied en eventuele ondersteuning door AWACS-vliegtuigen.

Door de NAVO-Raad van 8 oktober jl. werd vervolgens in dat kader besloten in te stemmen met het verzoek van de Verenigde Staten om de inzet van vijf AWACS-toestellen en zes bemanningen van de NATO Airborne Early Warning and Control (NAEW&C) Force in het Amerikaanse luchtruim. De eerste toestellen vertrekken vandaag naar de VS. Dankzij dit besluit kunnen Amerikaanse AWACS-toestellen elders worden ingezet (zogenaamde «backfilling» van Amerikaanse eenheden). De vliegtuigen zullen, initieel voor zes maanden, luchtruimbewakingstaken uitvoeren boven de Verenigde Staten, Van de NATO NAEW&C Force maken ruim veertig Nederlanders deel uit. Zij vallen onder het bevel van de Navo. Voor zover nu valt te overzien zullen vijf à tien Nederlandse bemanningsleden en enkele Nederlandse burgermedewerkers in de VS worden ingezet.
Op 9 oktober jl. werd eveneens ingestemd met het verzoek van de Verenigde Staten om het verplaatsschema van de NAVO «Standing Naval Forces» aan te passen. De Standing Naval Forces Mediterranean (STANAVFORMED) zal zijn huidige schema wijzigen en zal zich naar het oostelijk gedeelte van de Middellandse Zee verplaatsen met het doel de aanwezigheid van de Navo in dat gebied te vestigen en de bondgenootschappelijke solidariteit te onderstrepen. De Standing Naval Forces Atlantic (STANAVFORLANT) zal beschikbaar zijn voor aflossing van STANAVFORMED. Nederland is in beide eenheden vertegenwoordigd met een fregat. Het gaat hierbij om respectievelijk de HrMs Van Nes (STANAVFORMED) en de HrMs Jacob van Heemskerck (STANAVFORLANT).

Nederland heeft van de VS nog geen concrete verzoeken ontvangen voor militaire bijdragen. Inmiddels worden op militair niveau echter wel verkennende besprekingen gevoerd met vertegenwoordigers van de VS.

Instandhouding brede coalitie tegen terrorisme

Het is van groot belang de brede coalitie tegen het terrorisme die onder Amerikaans leiderschap zorgvuldig is opgebouwd, in stand te houden. Hier ligt, ook voor de Europese Unie een belangrijke taak. Een intensief contact met in het bijzonder enkele sleutellanden in de coalitie zal de komende tijd hoge prioriteit krijgen. De Europese Unie zal hieraan actief een bijdrage leveren.

Humanitaire situatie in Afghanistan en omringende landen

De humanitaire situatie in Afghanistan en de omringende landen was reeds vóór de militaire acties van de VS en haar bondgenoten zeer zorgwekkend. OCHA spreekt over potentieel 7.5 miljoen kwetsbare Afghanen, waarvan mogelijk 2 miljoen ontheemden en 1.5 miljoen vluchtelingen. Indien hulp niet snel op gang komt dreigt een catastrofe. De VN geeft aan dat het nog enkele dagen zal duren voordat duidelijk is of de militaire aanvallen van de VS nieuwe vluchtelingenstromen hebben veroorzaakt. Tijdens het Afghanistan Forum van UNHCR en OCHA van 5 en 6 oktober jl.

spraken Pakistan en Iran de bereidheid uit om, onder voorwaarden, medewerking te verlenen aan de tijdelijke opvang van vluchtelingen uit Afghanistan. De voorbereidingen voor opvang van ongeveer 400 000 nieuwe vluchtelingen in met name Pakistan en Iran zijn in volle gang. De coördinatie van de hulpverlening onder leiding van OCHA verloopt goed.

Een van de grootste problemen bij de hulpverlening is de beperkte toegang tot de vluchtelingen in Afghanistan zelf. Al voor de aanvang van militaire acties in Afghanistan stonden de contacten met de Taliban over veiligheid van hulpverleners en toegang tot getroffen bevolking onder druk. Anderzijds maken de acties de weg vrij om via voedseldroppings de Afghanen van hulp te voorzien. Deze voedseldroppings worden om evidente redenen door de VS zelf uitgevoerd. De VS hebben echter in gesprekken met Minister Herfkens afgelopen week in Washington aangegeven in het vervolgtraject VN-kanalen te zullen steunen. Het blijft ook daarom van belang zo spoedig mogelijk toegang tot hulpbehoevenden te verkrijgen via de reguliere hulpkanalen.

Tijdens de Afghanistan Support Group werd bekend dat het totale UN Donor Alert voor Afghanistan USD 582 miljoen bedraagt, voor het zwartste scenario. Met de huidige toezeggingen wordt aan dit Alert voldaan. De Nederlandse Minister voor Ontwikkelingssamenwerking heeft afgelopen week bij het uitkomen van het Alert reeds besloten NLG 70 miljoen beschikbaar te stellen. De huidige situatie vraagt om optimale flexibiliteit van de kant van de UN en ook van de kant van de donoren.

Het is de bedoeling dat bij de verdeling van de Nederlandse fondsen OCHA middelen zal ontvangen voor coördinatie en voor distributie van fondsen naar NGO's. Daarnaast zullen ook andere VN-organisaties en het Rode Kruis een bijdrage ontvangen. In beide gevallen zal de hulp regionaal inzetbaar moeten zijn om maximale flexibiliteit te bewerkstelligen. Als bijlage dezes[1] wordt uw Kamer, zoals toegezegd naar aanleiding van vragen van lid Koenders tijdens het Algemeen Overleg d.d. 27 september jl., in meer detail geïnformeerd over de humanitaire situatie in en rond Afghanistan, en de recente gesprekken terzake van de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking in de VS.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
J. J. van Aartsen

De Minister van Defensie,
F. H. G. de Grave

De Minister voor Ontwikkelingssamenwerking,
E. L. Herfkens

[1] Ter inzage gelegd bij het Centraal Informatiepunt Tweede Kamer.

VJV - VERENIGING VAN JURISTEN VOOR DE VREDE

Stationsstaat 21-C
2405 BL Alphen aan den Rijn

tel: 0172 - 473687

PERSBERICHT d.d. 9 oktober 2001

President Rechtbank 's-Gravenhage weigert recht te spreken inzake onrechtmatigheid van Nederlandse steun aan de vergeldingsaanvallen van de Verenigde Staten en bondgenoten

De Vereniging van Juristen voor de Vrede (VJV) heeft op vrijdag **5 oktober 2001**, samen met de politieke partij De Groenen, de president van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage gevraagd om een datum te bepalen voor een kort geding tegen de Staat der Nederlanden. Het kort geding betreft de onrechtmatige steun van Nederland aan de toen nog dreigende vergeldingsaanvallen van de Verenigde Staten en bondgenoten naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september.

Deze vergeldingsaanvallen van de VS en bondgenoten zijn naar de mening van de VJV en De Groenen in strijd met het voor alle staten geldende geweldverbod. Zij vormen immers geen verdediging tegen een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat. Bovendien heeft de Veiligheidsraad niet besloten tot het gebruik van militair geweld. Ook overigens voldoen de vergeldingsaanvallen van de VS en bondgenoten niet aan dwingende normen van het volkenrecht. Dit houdt in dat zij moeten worden aangemerkt als agressie, een misdrijf naar internationaal recht.

De president heeft op maandag 8 oktober 2001, terwijl Afghanistan al door de VS en het Verenigd Koninkrijk werd gebombardeerd en terwijl al veel slachtoffers vielen, de datum van het kort geding bepaald op **13 november 2001**. Na aangedrongen te hebben op een eerdere datum heeft de president niet verder willen gaan dan de zitting te bepalen op **vrijdag 19 oktober 2001**. De keuze van deze datum houdt in dat de desbetreffende rechterlijke uitspraak, die gelet op de dwingende bepalingen van het volkenrecht onontkoombaar zal moeten voorzien in het door de VJV en De Groenen gevraagde verbod, vrijwel geheel van zijn praktische betekenis wordt beroofd.

De VJV acht deze datumbepaling door de president van de rechtbank een schofferende handelwijze; **deze komt onder de huidige omstandigheden feitelijk neer op rechtsweigering**. De VJV kan zich niet voorstellen dat in andere zaken, waarin ten gevolge van menselijk handelen een direkt gevaar voor mensenlevens bestaat, deze president van de rechtbank zou weigeren terstond een rechtzitting in kort geding toe te staan en een verbod van die bedreigende handelwijze uit te vaardigen.

De VJV overweegt terzake van deze rechtsweigering een strafklacht tegen de president van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage in te dienen, alsook een klacht te deponeren bij de Procureur-Generaal van de Hoge Raad. Hiervan zou nog kunnen worden afgezien indien de president van de rechtbank zich alsnog bereid verklaart het kort geding vandaag of morgen doorgang te laten vinden.

Voor het overige wordt verwezen naar de bijgevoegde dagvaarding.

Nadere informatie kunt u verkrijgen van de voorzitter van de Vereniging van Juristen voor de Vrede, mr. M.J.F. Stelling, telefoon 0172 - 473687.

van holst en steijnen

From: Stelling <meindert.stelling@planet.nl>
To: Diederik D.N. Gosewehr <gosewehr.konijn@freeler.nl>; Erik Th Hummels <humwie@knoware.nl>; Nico M.P. Steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>; Jan C.M. Willems <j.willems@ir.unimaas.nl>; <oterhaar@knoware.nl>
Sent: dinsdag 9 oktober 2001 03:43
Subject: Persbericht inzake rechtsweigering president rechtbank

Beste mensen,

Onderstaand zend ik jullie een persbericht inzake het bovenvermelde onderwerp.

Gaarne bericht of hiermee kan worden ingestemd. Indien het persbericht mede zou kunnen uitgaan namens De Groenen, dan verneem ik dat graag en dan zal ik de tekst dienovereenkomstig aanpassen.

Graag uiterlijk 15.00 uur heden bericht.

Met vriendelijke groeten,

Meindert

PERSBERICHT d.d. 9 oktober 2001

President Rechtbank 's-Gravenhage weigert recht te spreken inzake onrechtmatigheid van Nederlandse steun aan de vergeldingsaanvallen van de Verenigde Staten en bondgenoten

De Vereniging van Juristen voor de Vrede (VJV) heeft op vrijdag 5 oktober 2001, samen met de politieke partij De Groenen, de president van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage gevraagd om een datum te bepalen voor een kort geding tegen de Staat der Nederlanden. Het kort geding betreft de onrechtmatig steun van Nederland aan de toen nog dreigende vergeldingsaanvallen van de Verenigde Staten en bondgenoten naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september.

Deze vergeldingsaanvallen van de VS en bondgenoten zijn naar de mening van de VJV en De Groenen in strijd met het voor alle staten geldende geweldverbod. Zij vormen immers geen verdediging tegen een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat. Bovendien heeft de Veiligheidsraad niet besloten tot het gebruik van militair geweld. Ook overigens voldoen de vergeldingsaanvallen van de VS en bondgenoten niet aan dwingende normen van het volkenrecht. Dit houdt in dat zij moeten worden aangemerkt als agressie, een misdrijf naar internationaal recht.

De president heeft op maandag 8 oktober 2001, terwijl Afghanistan al door de VS en het Verenigd Koninkrijk werd gebombardeerd en terwijl al veel slachtoffers vielen, de datum van het kort geding bepaald op 13 november 2001. De keuze van deze datum houdt in dat de desbetreffende rechterlijke uitspraak, die gelet op de dwingende bepalingen van het volkenrecht onontkoombaar zal moeten voorzien in het door de VJV en De Groenen gevraagde verbod, vrijwel geheel van zijn praktische betekenis wordt beroofd.

De VJV acht deze datumbepaling door de president van de rechtbank een schandalige handelwijze; deze komt onder de huidige omstandigheden feitelijk neer op rechtsweigering. De VJV kan zich niet voorstellen dat in andere zaken, waarin ten gevolge van menselijk handelen een direkt gevaar voor mensenlevens bestaat, deze president van de rechtbank zou weigeren terstond een verbod van die bedreigende handelwijze uit te vaardigen.

De VJV overweegt terzake van deze rechtsweigering een strafklacht tegen de president van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage in te dienen, alsook

een klacht deponeren bij de Procureur-Generaal van de Hoge Raad. Hiervan zou nog kunnen worden afgezien indien de president van de rechtbank zich bereid verklaart het kort geding vandaag of morgen doorgang te laten vinden.

Voor het overige wordt verwezen naar de bijgevoegde dagvaarding.

Nadere informatie kunt u verkrijgen van de voorzitter van de Vereniging van Juristen voor de Vrede, mr. M.J.F. Stelling, telefoon 0172 - 473687.

VJV - VERENIGING VAN JURISTEN VOOR DE VREDE
Stationsstaat 21-C
2405 BL Alphen aan den Rijn

Aan: de Voorzitter van de Vaste commissie
voor Buitenlandse Zaken van de
Tweede Kamer der Staten-Generaal
Postbus 20018
2500 EA DEN HAAG

Datum: 6 oktober 2001

Onderwerp: Nederlandse betrokkenheid bij militair optreden naar aanleiding van terroristische aanslagen en de internationale en nationale rechtsorde

De Vereniging van Juristen voor de Vrede (VJV) heeft met groeiende bezorgdheid kennisgenomen van de gedachtewisselingen tussen de regering en de Tweede Kamer over de mogelijke deelname of betrokkenheid van Nederland bij militair ingrijpen naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Deze bezorgheid is gebaseerd op het gegeven dat in die gedachtewisseling nauwelijks het besef heeft doorgeklonken, dat er een dwingende norm van het internationaal gewoonterecht is die ieder gebruik van militair geweld verbiedt, tenzij er sprake is van ofwel zelfverdediging tegen een gewapende aanval door of ten behoeve van een andere staat (artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties), ofwel militair optreden waartoe de Veiligheidsraad heeft besloten (artikel 42 van het Handvest).

Benadrukt wordt dat het geweldverbod een norm is van het *ius cogens*, dat wil zeggen (in de woorden van artikel 53 van het Verdrag van Wenen inzake het Verdragenrecht):

> *een norm die aanvaard is en erkend door de internationale gemeenschap van staten in haar geheel als een norm waarvan geen afwijking is toegestaan en die slechts kan worden gewijzigd door een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard.*

Er is derhalve geen enkele rechtvaardiging voor het gebruik van geweld buiten de uitzondering die hierboven zijn aangegeven. In dit verband verwijst de VJV naar het advies inzake *Humanitaire Interventie* dat in april 2000 gezamenlijk is uitgebracht door de Adviesraad Internationale Vraagstukken en de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken gezamenlijk. Dat advies is op 10 mei 2000 door de minister van buitenlandse zaken aangeboden aan de Tweede Kamer. Het advies geeft op de bladzijden 20 - 22 aan dat zelfs in het geval van mensenrechtenschendingen op grote schaal, er geen rechtsgrond is voor militair ingrijpen buiten de Veiligheidsraad om.

Met betrekking tot de terroristische aanslagen van 11 september 2001 kan niet worden gesproken van een gewapende aanval in de zin van artikel 51 van het Handvest. Hieraan wordt in het geheel niet afgedaan door de politieke verklaring van de lidstaten van de NAVO, dat de terroristische aanslagen zullen worden beschouwd als een acties die onder de reikwijdte van artikel 5 van het NAVO-verdrag vallen. Een minderheid van staten is niet bij machte om het geweldverbod te amenderen; daarvoor is instemming van de gemeenschap van staten in haar geheel vereist. Zoals uit de de statenpraktijk blijkt, bestaat die instemming niet.

Er is evenmin sprake van een beslissing van de Veiligheidsraad tot gebruik van geweld. Noch in resolutie 1368 van 12 september 2001, noch in resolutie 1373 van 28 september 2001 is een zodanige beslissing van de Veiligheidsraad neergelegd. Weliswaar heeft de

Veiligheidsraad zich in resolutie 1368 bereid verklaard om alle noodzakelijke maatregelen te treffen, maar in de uitwerking van die bereidheid in resolutie 1373 wordt met geen woord over het gebruik van militair geweld gerept.

Ondanks het voorgaande hebben de Nederlandse regering en de Tweede Kamer er in beginsel mee ingestemd dat door de Verenigde Staten, alleen of in samenwerking met bondgenoten, met militair geweld zal worden opgetreden tegen personen, objecten of terreinen die liggen op het grondgebied van één of meer andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met dat geweldsgebruik hebben ingestemd. Ook hebben de Nederlandse regering en de Tweede Kamer zich bereid verklaard tot betrokkenheid van Nederland, in welke vorm dan ook, bij die - met het geweldverbod onverenigbare - militaire interventie op het grondgebied van andere soevereine staten.

Naar de mening van de VJV hebben de Nederlandse regering en de Tweede Kamer hiermee gekozen voor een politieke opstelling die volstrekt niet te verenigen is met het dwingendrechtelijke geweldverbod en evenmin de dwingende eis van artikel 2 van het Handvest van de Verenigde Naties om internationale geschillen langs vreedzame weg tot een oplossing te brengen, op zodanige wijze dat vrede en veiligheid en de gerechtigheid niet in gevaar worden gebracht. De onrechtmatige dreiging met geweld van de zijde van de Verenigde Staten heeft reeds thans honderdenduizenden Afghaanse burgers, die part noch deel hebben gehad aan de terroristische aanslagen van 11 september 2001, op de vlucht doen slaan. Gevreesd moet worden dat alleen al ten gevolge van die grootschalige vlucht, meer volslagen onschuldige Afghanen de dood zullen vinden, dan er slachtoffers te betreuren zijn in de Verenigde Staten ten gevolge van de terroristische aanslagen van 11 september 2001.

Iedere dreiging met geweld en iedere daadwerkelijke inzet van militaire geweldsmiddelen die niet in overeenstemming kan worden gebracht met de terzake van toepassing zijnde beginselen en regels van het volkenrecht, moet naar de mening van de VJV als een ernstige schending van het volkenrecht worden aangemerkt en - voorzover het betreft het gebruik van geweld tegen een andere soevereine staat - als een zeer ernstig misdrijf. De jurisprudentie geeft immers aan dat agrressie het meest ernstige misdrijf is dat in het kader van het volkenrecht bestaat, in welk misdrijf al het kwaad van de oorlog ligt besloten.

De VJV herinnert in dit verband nadrukkelijk aan de doelstellingen van de Verenigde Naties:
- komende geslachten te behoeden voor de gesel van de oorlog;
- vertrouwen te bevestigen in de fundamentele rechten van de mens, in de waardigheid en de waarde van de menselijke persoon, in gelijke rechten voor mannen en vrouwen;
- vertrouwen te bevestigen in gelijke rechten voor grote en kleine naties;
- omstandigheden te scheppen waaronder gerechtigheid, alsmede eerbied voor de uit verdragen en andere bronnen van internationaal recht voortvloeiende verplichtingen kunnen worden gehandhaafd.

De VJV is van mening dat door de politieke keuze van de Nederlandse regering en de Tweede Kamer afbreuk wordt gedaan aan zowel de internationale als de nationale rechtsorde. Met betrekking tot dit laatste wijst de VJV op de uit artikel 90 van de Grondwet voortvloeiende verplichting om de internationale rechtsorde te bevorderen. Ernstige inbreuken op de internationale rechtsorde zijn niet met deze grondwettelijke verplichting in overeenstemming. De VJV vraagt zich met het oog hierop dan ook af welke betekenis nog moet worden gehecht aan de verplichting die de leden van de regering en van de Tweede Kamer op zich hebben genomen toen zij de eed of belofte van trouw aan de Grondwet aflegden.

Omdat de leden van de Nederlandse regering en van de Tweede Kamer zich niet bereid hebben getoond zich aan hun eed of belofte aan de Grondwet te houden, heeft de VJV zich genoodzaakt gezien om in rechte op te komen tegen de onderhavige schending van

internationale en nationale rechtsorde. Wij verwijzen u naar de bijgevoegde kort geding dagvaarding, die op 5 oktober 2001 aan de president van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage is voorgelegd voor het bepalen van datum en tijdstip van de rechtzitting.

Hoogachtend,

mr. M.J.F. Stelling
voorzitter

zoals op 5 oktober 2001 voorgelegd aan de
President van de Arrondissementsrechtbank 's-Gravenhage
op verzoek van de VJV en De Groenen

Heden,
op verzoek van
1. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de Vereniging van Juristen voor de Vrede, gevestigd te Utrecht, en
2. de vereniging met volledige rechtsbevoegdheid de politieke partij De Groenen, eveneens gevestigd te Utrecht,
te dezer zake beiden domicilie kiezend te Zeist aan de Berkenlaan 14 op het kantoor van de advocaat en procureur mr. E.Th. Hummels, die in deze zaak door hen tot raadsman wordt gesteld en die als zodanig optreedt, alsmede te 's-Gravenhage aan de Raamweg 3 ten kantore van de advocaat en procureur mr. J. Groen, die in deze zaak door hen tot procureur wordt gesteld en die als zodanig optreedt,

heb ik,

krachtens mij verstrekte mondelinge last van de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage

IN KORT GEDING GEDAGVAARD:

de STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie en Ministerie van Buitenlandse Zaken), zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52 aldaar, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden,

aldaar mijn exploit doende, sprekende met en voor elk ministerie een afschrift dezes latende aan:

OM:

op
te verschijnen ter terechtzitting van de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage, alsdan rechtdoende in kort geding, welke zitting aldaar gehouden zal worden in het Paleis van Justitie aan de Prins Clauslaan 60;

Met aanzegging dat bij verschijnen ter vermelde terechtzitting een vast recht zal worden geheven van *f* 400,-- (aan on- en minvermogende kan hiervan gedeeltelijk vrijstelling worden verleend).

TEN EINDE:

namens mijn verzoekers te horen concluderen:

1. Naar aanleiding van de afschuwelijke en misdadige terroristische aanslagen van 11 september 2001 tegen doelen in de Verenigde Staten van Amerika (**VS**), tengevolge waarvan duizenden onschuldigen het slachtoffer werden en grote materiële schade werd toegebracht, welke aanslagen overigens ook door verzoekers ten scherpste worden

veroordeeld en als een flagrante ontkenning worden gezien van de meest fundamentele mensenrechten, heeft de regering van de VS besloten tot een "oorlog tegen het terrorisme".

2. De regering van de VS is in het kader van die "oorlog tegen het terrorisme" overgegaan tot het treffen van voorbereidingen voor de inzet van militairen en militaire middelen tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één of meer andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd.

3. De Nederlandse regering heeft zich evenals die van andere NAVO-leden bereid verklaard tot steunverlening aan de door de regering van de VS, in het kader van de "oorlog tegen het terrorisme", te nemen maatregelen, welke steunmaatregelen tevens de inzet kunnen omvatten van militairen en militaire middelen tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één of meer andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd.

4. De overgrote meerderheid van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft geen bezwaar gemaakt tegen de vorenbedoelde Nederlandse steunverlening, welke vorm deze ook zou mogen krijgen. In dat kader is door de regering niet uitgesloten dat niet-militaire Nederlandse hulp zou worden geboden voor militair ingrijpen van de VS op het grondgebied van andere soevereine staten. Evenmin is door de regering uitgesloten dat Nederlandse militaire eenheden zullen deelnemen aan gewapend optreden van een coalitie onder de leiding van de VS, welk optreden dan zal zijn gericht tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één of meer andere staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd.

5. De terroristische aanslagen van 11 september 2001 tegen doelen in de VS zijn op 2 oktober 2001 door de lidstaten van de NAVO, op basis van de overweging dat die aanslagen vanuit het buitenland zijn aangestuurd, aangemerkt als een actie die valt onder de reikwijdte van artikel 5 van het NAVO-verdrag. De secretaris-generaal van de NAVO heeft deze opvatting van de lidstaten van de NAVO, in zijn verklaring die is afgelegd na afloop van de op 2 oktober 2001 gehouden vergadering van de NAVO-raad, als volgt verwoord:

> *"that the attack against the United States on 11 September was directed from abroad and shall therefore be regarded as an action covered by Article 5 of the Washington Treaty, which states that an armed attack on one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all".*

Blijkens die verklaring zijn de lidstaten van de NAVO tot deze opvatting gekomen op grond van de uiteenzetting die tijdens de vergadering van de NAVO-raad is gegeven door vertegenwoordigers van de VS omtrent de resultaten van het onderzoek inzake de terroristische aanslagen van 11 september 2001.

6. Blijkens persberichten van 4 oktober 2001 hebben de VS op 3 oktober 2001 aan de andere lidstaten van de NAVO, een lijst voorgelegd met mogelijke vormen van faciliterende, logistieke hulp ten behoeve van een militair optreden naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001. Het ministerie van buitenlandse zaken heeft bevestigd dat de VS ook aan Nederland om faciliterende, logistieke hulp gevraagd. Minister-president Kok heeft verklaard dat Nederland de door de VS gevraagde hulp zal leveren.

7. Het internationaal publiekrecht (**volkenrecht**) verzet zich in beginsel tegen gebruik van militair geweld door een staat of een coalitie van staten, gericht tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één of meer andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd. In dit verband kan ondermeer worden gewezen op het gewoonterechtelijk geweldverbod, dat is herbevestigd in artikel 2, vierde lid, van het Handvest van de Verenigde Naties (**Handvest**), alsook op de volkenrechtelijke beginselen van soevereine gelijkwaardigheid van zelfstandige staten, van vreedzame oplossing van internationale geschillen en van niet-inmenging in de interne aangelegenheden van soevereine staten, welke beginselen zijn herbevestigd in onderscheidenlijk het eerste lid, het derde en het zevende lid van artikel 2 van het Handvest. De ratificatie van het Handvest door het Koninkrijk der Nederlanden sluit iedere twijfel uit omtrent de vraag of de Staat gehouden is zich overeenkomstig het geweldverbod en de hiervoor genoemde beginselen te gedragen.

8. Indien de staat op wiens grondgebied zich de personen, objecten of terreinen zich bevinden waartegen één of meer andere staten met militair geweld wensen op te treden, niet met dat gebruik van militair geweld heeft ingestemd, laat het volkenrechtelijk geweldverbod geen ander gebruik van militair geweld tegen die personen, objecten of terreinen toe, dan het militair geweld waartoe de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (**Veiligheidsraad**) ingevolge artikel 42 van het Handvest machtiging heeft verleend of opdracht heeft gegeven, of het militair geweld dat noodzakelijk is voor de zelfverdediging tegen een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen heeft genomen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid.

9. Het volkenrechtelijk geweldverbod maakt deel uit van het ***ius cogens***, zodat daarvan onder geen enkele omstandigheid mag worden afgeweken. Dit blijkt ondermeer uit paragraaf 190 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof d.d. 27 juni 1986 inzake Nicaragua versus de Verenigde Staten van Amerika (Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, I.C.J. Reports 1986, p. 90, § 190), alsook uit het gezamenlijke advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (**AIV**) en de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken (**CAVV**) dat onder de titel "Humanitaire Interventie" in april 2000 aan de Nederlandse regering is uitgebracht en waarin op bladzijde 20 is gesteld:

> *"De AIV en CAVV zijn van oordeel dat Artikel 2(4) VN-Handvest, behalve de drie hiervoor genoemde uitzonderingen, een dwingend verbod (ius cogens) bevat op het gebruik van of het dreigen met geweld en dus geen juridische ruimte laat voor gewapende interventie op het grondgebied van een andere staat zonder diens toestemming. Zowel de travaux préparatoires, de context en onderlinge verhouding van de diverse relevante bepalingen, alsook diverse resoluties van de Algemene Vergadering bevestigen dit."*

10. Het gegeven dat het geweldverbod deel uit maakt van het *ius cogens* houdt overigens in dat de inhoud en reikwijdte van het geweldverbod uitsluitend kan worden gewijzigd indien de internationale gemeenschap als geheel daarmee instemt. Dit blijkt uit artikel 53 van het Verdrag van Wenen inzake het Verdragenrecht van 23 mei 1969 (Trb. 1972, 51; Nederlandse vertaling in Trb. 1977, 16), waarin de internationaal gewoonterechtelijke omschrijving van een norm van het *ius cogens* (dwingende norm van algemeen volkenrecht) is gegeven. Daaruit blijkt dat het bij een dergelijke norm gaat om:

> *"een norm die aanvaard is en erkend is door de internationale gemeenschap van Staten in haar geheel als een norm waarvan geen afwijking is toegestaan en die slechts kan worden gewijzigd door een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard".*

11. Overtreding van het geweldverbod is niet alleen volkenrechtelijk onrechtmatig, maar ook een internationaal gewoonterechtelijk misdrijf, zoals blijkt uit:

    a. artikel 6, tweede lid, aanhef en onderdeel a, van het Handvest van de Internationale Militaire Rechtbank (Stb. 1946, G 5), dat luidt:
    "De volgende handelingen, of een van deze, zijn misdrijven die vallen binnen de rechtsmacht van de Rechtbank en waarvoor individuele aansprakelijkheid zal bestaan:
    (a) Misdrijven tegen de vrede: namelijk het maken van plannen voor, het voorbereiden van, het nemen van initiatief tot of het voeren van een aanvalsoorlog of een oorlog in strijd met internationale verdragen, overeenkomsten of verzekeringen, of deelneming aan een gemeenschappelijk plan of samenzwering voor het verrichten van een van de bovengenoemde handelingen;";

    b. de uitspraak van de vorenbedoelde Internationale Militaire Rechtbank van 30 september en 1 oktober 1946, waarin uitdrukkelijk op de misdadigheid van overtreding van het geweldverbod is ingegaan (*The Trial of German Major War Criminals, Part 22*, His Majesty's Stationery Office, London 1950, p. 411 - 530, met name p. 442 - 447), in welk kader uitdrukkelijk het volgende is overwogen:
    "The Charter is not an arbitrary exercise of power on the part of the victorious nations, but in the view of the Tribunal, as will be shown, it is the expression of International Law existing at the time of its creation; and to that extent is itself a contribution to International Law.";

    c. de unanieme aanvaarding op 11 december 1946 van resolutie 95 (I) door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (**Algemene Vergadering**), waarin de beginselen van het internationale recht zoals die zijn erkend in het Handvest van de Internationale Militaire Rechtbank en in diens uitspraak worden bevestigd;

    d. artikel 5, tweede lid, van de definitie van agressie zoals neergelegd in de bijlage behorende bij resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering, die op 14 december 1974 bij consensus is aangenomen, welke bepaling luidt:
    "A war of aggression is a crime against international peace. Aggression gives rise to international responsibility.";

    e. artikel 5, eerste lid, van de Rome Statute of the International Criminal Court van 1998 (Trb. 200, 120), dat luidt:
    "The jurisdiction of the Court shall be limited to the most serious crimes of concern to the international community as a whole. The Court has jurisdiction in accordance with this Statute with respect to the following crimes:
    a) The crime of genocide;
    b) Crimes against humanity;
    c) War crimes;
    d) The crime of aggression."

12. De reikwijdte van het recht op zelfverdediging naar aanleiding van een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest wordt volgens het internationaal gewoonterecht naast de beginselen van proportionaliteit en noodzakelijkheid, medebepaald door de definitie van agressie.

13. Wat betreft het internationaal gewoonterechtelijk karakter van de beginselen van proportionaliteit en noodzakelijkheid, zoals die van toepassing zijn ten aanzien van het recht op zelfverdediging, kan worden verwezen de uitspraken van het Internationaal Gerechtshof van 27 juni 1986 inzake Military and Paramilitary Activities

in and against Nicaragua (I.C.J. Reports 1986, p. 84, § 176) en van 8 juli 1996 inzake Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (I.C.J. Reports 1996, p. 23, § 41). In de laatsgenoemde uitspraak wordt het volgende gesteld:

"41. Dat de uitoefening van het recht tot zelfverdediging onderworpen is aan de voorwaarden van noodzakelijkheid en proportionaliteit is een regel van internationaal gewoonterecht. Zoals het Hof heeft verklaard in de zaak betreffende de Militaire en paramilitaire activiteiten in en tegen Nicaragua (Nicaragua tegen de Verenigde Staten van Amerika) (I.C.J. Reports 1986, p. 94, § 176): 'er bestaat een uitdrukkelijke regel die zegt dat zelfverdediging alleen maatregelen rechtvaardigt die proportioneel zijn met de gewapende aanval en noodzakelijk zijn om er weerstand aan te bieden, een regel die reeds lang gevestigd is in het internationaal gewoonterecht'. Deze tweevoudige voorwaarde is evenzeer van toepassing op artikel 51 van het Handvest, ongeacht welke geweldsmiddelen worden gebruikt."
(Nederlandse vertaling volgens Steijnen en Stelling (red.): *De Rechtmatigheid van de bedreiging met of het gebruik van kernwapens, uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996*, Stichting Tribunaal voor de Vrede 1998, p. 28. Aangetekend wordt dat door het Internationaal Gerechtshof abusievelijk is verwezen naar p. 94 van I.C.J. Reports 1986; dit moet zijn p. 84.)

14. Wat betreft de definitie van agressie die medebepalend is voor de reikwijdte van het recht op zelfverdediging, kan worden verwezen naar de bijlage van resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering, die op 14 december 1974 bij consensus is aangenomen. In die bijlage wordt ondermeer het volgende bepaald:

*"**Article 1.** Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition.*
***Article 2.** The first use of armed forces by a State in contravention of the Charter shall constitute prima facie evidence of an act of aggression although the Security Council may, in conformity with the Charter, conclude that a determination that an act of aggression has been committed would not be justified in the light of other relevant circumstances, including the fact that the acts concerned or their consequences are not of sufficient gravity.*
***Article 3.** Any of the following acts, regardless of a declaration of war, shall, subject to and in accordance with the provisions of Article 2, qualify as an act of aggression:*
***a.** The invasion or attack by the armed forces of a State of the territory of another State, or any military occupation, however temporary resulting from such invasion or attack, or any annexation by the use of force of the territory of another State or part thereof;*
***b.** Bombardment by the armed forces of a State against the territory of another State or the use of any weapon by a State against the territory of another State;*
***c.** The blockade of ports or coasts of a State by the armed forces of another State;*
***d.** An attack by the armed forces of a State on the land, sea or air forces, or marine and air fleets of another State;*
***e.** The use of armed forces of one State which are within the territory of another State with the agreement of the receiving State, in contravention of the conditions provided for in the agreement or any extension of their presence in such territory beyond the termination of the agreement*
***f.** The action of a State in allowing its territory, which it has placed at the disposal of another State, to be used by that other State for perpetrating an act of aggression against a third State;*
***g.** The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein.*
***Article 4.** The acts enumerated above are not exhaustive and the Security Council may determine that other acts constitute aggression under the provisions of the Charter.*

Het Internationaal Gerechtshof heeft in zijn uitspraak van 27 juni 1986 inzake Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua uitgesproken dat deze defintie een weergave is van het internationaal gewoonterecht inzake agressie (I.C.J. Reports 1986, p. 93, § 195).

15. Gelet op hetgeen hiervoor is opgemerkt ten aanzien van het recht op zelfverdediging, dient verder te worden bedacht dat er geen enkele uitspraak van de Veiligheidsraad valt aan te wijzen waarin terroristische aanslagen in het algemeen worden gelijkgesteld met een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, of met agressie zoals bedoeld in de definitie van agressie in resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering. Een dergelijke uitspraak is door de Veiligheidsraad evenmin gedaan in resolutie 1368 (2001) van 12 september 2001 en resolutie 1373 (2001) van 28 september 2001, welke beide resoluties betrekking hebben op de terroristische aanslagen van 11 september 2001 tegen doelen in de VS.

16. Wat betreft de mogelijke opdracht of machtiging tot het gebruik van militair geweld door de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest dient te worden bedacht dat door de Veiligheidsraad nimmer een resolutie is aangenomen waarin staten individueel of collectief opdracht wordt gegeven of worden gemachtigd tot het gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van een andere soevereine staat, zonder de instemming van de laatstbedoelde staat daartoe. Een dergelijke machtiging is door de Veiligheidsraad ook niet gegeven in zijn hiervoor reeds genoemde resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001), welke beide resoluties uitdrukkelijk betrekking hebben op de terroristische aanslagen van 11 september 2001 tegen doelen in de VS.

17. **De vraag of de VS binnen het kader van het volkenrecht, hetzij alleen, hetzij in samenwerking met andere staten, niet zijnde de staten waarbinnen zich de personen, objecten of terreinen bevinden waartegen met militaire middelen dreigt te worden opgetreden, naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 met militair geweld kunnen optreden tegen personen, objecten of terreinen die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, dient op grond van hetgeen hiervoor is gesteld, ontkennend te worden beantwoord.**

18. **In de eerste plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat deze aanslagen geen gewapende aanval zijn in de zin van artikel 51 van het Handvest.** Dit gezien zowel hetgeen naar internationaal gewoonterecht onder agressie en derhalve onder gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest dient te worden begrepen, alsook het ontbreken van enige verklaring van de Veiligheidsraad dat die aanslagen dienen te worden beschouwd als agressie.

19. Aan de vorenstaande conclusie dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 geen gewapende aanvallen zijn in de zin van artikel 51 van het Handvest, doet volstrekt niet af, dit wordt benadrukt, dat de lidstaten van de NAVO op 2 oktober 2001 die aanslagen hebben aangemerkt als een actie zoals bedoeld in artikel 5 van het NAVO-verdrag en zodoende worden beschouwd als een aanval tegen alle NAVO-leden. De NAVO-raad baseerde zich hierbij immers, blijkens de verklaring van de secretaris-generaal van de NAVO van 2 oktober 2001, op het volgende:

> *"The facts are clear and compelling. The information presented points conclusively to an Al-Qaida role in the 11 September attacks.*

We know that the individuals who carried out these attacks were part of the world-wide terrorist network of Al-Qaida, headed by Osama bin Laden and his key lieutenants and protected by the Taleban.
On the basis of this briefing, it has now been determined that the attack against the United States on 11 September was directed from abroad and shall therefore be regarded as an action covered by Article 5 of the Washington Treaty, which states that an armed attack on one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all."

De redenen dat deze door de politieke leiding van de NAVO-lidstaten gehanteerde fictie, dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 dienen te worden aangemerkt als een gewapende aanval in de zin van artikel 5 van het NAVO-verdrag, niet kan inhouden dat die aanslagen daarmee ook als gewapende aanvallen in de zin van artikel 51 van het Handvest dienen te worden beschouwd, zijn de volgende.

a. **De NAVO-lidstaten kunnen het *jus cogens* niet wijzigen.** De NAVO-lidstaten vormen immers slechts een deel van de internationale gemeenschap en kunnen derhalve niet spreken uit naam van de internationale gemeenschap als geheel. De internationale gemeenschap als geheel heeft altijd uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tussen enerzijds terroristische aanslagen en anderzijds gewapende aanvallen zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest. Het *ius cogens* karakter van het geweldverbod staat er derhalve aan in de weg dat de politieke verklaring van de NAVO-lidstaten die op 12 september en 2 oktober 2001 binnen de NAVO-raad tot uitdrukking is gebracht, om bij wijze van fictie de terroristische aanslagen van 11 september 2001 aan te merken als een gewapende aanval in de zin van artikel 5 van het NAVO-verdrag, ook maar enige juridische betekenis zou kunnen hebben tegen de onmiskenbare en ondubbelzinnige *opinio iuris* van de internationale gemeenschap als geheel in. Met andere woorden: de politieke verklaringen van de NAVO-lidstaten kunnen geen wijziging brengen in de gewoonterechtelijke interpretatie van het dwingendrechtelijke geweldverbod, waaronder tevens de uitzonderingen daarop begrepen.

b. **Een aanval door een terroristische organisatie is geen aanval door of ten behoeve van een Staat.** Resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering, die weergeeft wat het gewoonterecht terzake inhoudt, spreekt in artikel 3 uitsluitend over acties die door of ten behoeve van staten worden uitgevoerd. Artikel 4 van die resolutie geeft aan dat uitsluitend de Veiligheidsraad bevoegd is om ten aanzien van andere handelingen dan die in artikel 3 van de definitie van agressie zijn aangeduid, te bepalen dat die andere handelingen eveneens agressie vormen in de zin van het Handvest. De NAVO-raad heeft uitsluitend vastgesteld dat de Al-Qaida de terroristische aanslagen heeft uitgevoerd, niet dat deze ten behoeve van Afghanistan zijn uitgevoerd.

c. **Het Taliban-regiem vertegenwoordigt Afghanistan niet.** Weliswaar heeft de NAVO-raad geconcludeerd dat het Taliban-regiem bescherming biedt aan Osama bin Laden en zijn Al-Qaida organisatie, dit betekent nog niet dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 zijn uitgevoerd ten behoeve van dat regiem. Laat staan dat een en ander zou kunnen inhouden dat die aanslagen zouden zijn uitgevoerd door of ten behoeve van Afghanistan. Immers, het Taliban-regiem is door geen van de NAVO-lidstaten erkend als de wettige regering en derhalve als de wettige vertegenwoordiger van de staat Afghanistan. In dit verband kan overigens worden verwezen naar hetgeen D. Freestone opmerkt in zijn opstel "The principle of co-operation: terrorism", dat is opgenomen in het boek van Warbrick and Lowe (eds): *"The United Nations and the Principles of International Law - Essays in memory of Michael Akehurst"* (Routledge, London 1994, p. 137 - 159, met name p. 153):

> *"Where the involvement of a State with the terrorist is insufficient to implicate it an armed attack or where there is no involvement at all, then the action is not*

an armed attack and another State has no right of forcible action to terminate the action, even if it involves breaches of the standards of the counter-terrorist treaties."

d. **De NAVO-raad heeft geen enkele besluitvormende bevoegdheid, behoudens ten aanzien van het instellen van adviserende commissies.** Geen enkele bepaling van het Handvest, noch enig andere norm of regel van het volkenrecht verleent bevoegdheden aan de NAVO-raad om in plaats van de Veiligheidsraad te beslissen inzake aangelegenheden waaromtrent in het kader van het Handvest of het internationaal gewoonterecht uitsluitend de Veiligheidsraad bevoegd is te besluiten. Bovendien kent zelfs het NAVO-verdrag geen enkele besluitvormende bevoegdheid toe aan de NAVO-raad, behoudens voorzover het betreft de instelling van commissies die de NAVO-raad dienen te adviseren. De NAVO-raad is dan ook slechts een overlegorgaan waar politieke leiders van de NAVO-lidstaten hun zienswijze op bepaalde gebeurtenissen en hun politieke beslissingen op elkaar afstemmen. In dit verband kan overigens ook worden verwezen naar het advies dat de CAVV op 29 november 1979 uitbracht aan de minister van buitenlandse zaken, waarin met betrekking tot uitspraken van de NAVO-raad het volgende tot uitdrukking is gebracht:

"Zo'n uitspraak kan, gelet op de aan de raad toekomende bevoegdheden, slechts ten doel hebben een beleidsafspraak tot stand te brengen welke de deelnemende regeringen politiek committeert, maar de staten niet juridisch bindt. Een dergelijke uitspraak is noch volkenrechtelijk, noch naar Nederlandse constitutioneel recht als een overeenkomst in de zin van de Grondwet te beschouwen. Bij de besluitvorming ter zake behoeft de Regering derhalve niet een voorbehoud van parlementaire goedkeuring te maken."

De toenmalige Nederlandse regering stemde met dit advies in. Dit werd door de regering tot uitdrukking gebracht in haar brief van 3 december 1979 aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarbij het advies van de CAVV als bijlage was gevoegd (Kamerstukken II 1979/80, 15800 hoofdstuk V en X, nr. 58).

20. **In de tweede plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat een dergelijke gewapende reactie noch proportioneel noch noodzakelijk is in het kader van een verdediging in de zin van artikel 51 van het Handvest.** De gewoonterechtelijke norm dat de gewapende reactie proportioneel en noodzakelijk dient te zijn in het kader van de zelfverdediging, houdt in dat uitsluitend dat militair geweld mag worden ontplooid dat strikt noodzakelijk is om een voortgaande militaire aanval tot staan te brengen en terug te dringen. Christine Gray verwoordt dit in haar boek *International Law and the Use of Force* (Oxford University Press, Oxford 2000, p. 106) als volgt:

"Commentators agree on a few basic uncontroversial principles: necessity and proportionality mean that self-defence must not be retaliatory or punitive; the aim should be to halt and repel an attack."

Aangezien de terroristische aanslagen van 11 september 2001 reeds tot een einde zijn gebracht en niet kunnen worden voortgezet, nu de terroristen die deze aanslagen pleegden daarbij ook zelf zijn omgekomen en de middelen die zij bezigden daarbij zijn vernietigd, kan er volstrekt geen sprake meer zijn van afweer of terugdringing van die aanslagen en kan er dus evenmin nog worden gesproken over zelfverdediging. Er kan bij een militaire reactie naar aanleiding van die terroristische aanslagen derhalve uitsluitend nog sprake zijn van vergelding of afstraffing. Artikel 51 van het Handvest biedt evenwel volstrekt geen ruimte voor militaire vergeldings- of afstraffingsacties op het grondgebied van een andere soevereine staat, die gericht zijn tegen personen, objecten of terreinen die met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 in verband zouden kunnen worden gebracht, zonder de instemming van de laatstbedoelde staat. Dat het ook in de publieke opinie in dezen niet meer kan gaan om verdediging,

maar uitsluitend om vergelding, blijkt uit de diverse commentaren in de media. Daarin wordt ten aanzien van het militair ingrijpen waarmee de VS hebben gedreigd naar aanleiding van de terroristische aanslagen, bij herhaling gesproken over "vergeldingsmaatregelen".

21. **In de derde plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat de Veiligheidsraad reeds de vereiste maatregelen heeft genomen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid.** Het recht om als aangevallen staat eenzijdig gewapende maatregelen te treffen met het oog op de zelfverdediging als bedoeld in artikel 51 van het Handvest, is in tijd beperkt. Dit recht bestaat, zoals het artikel zegt:

> *"totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid heeft genomen".*

Reeds voordat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 plaatsvonden, had de Veiligheidsraad bij herhaling uitgesproken dat het Taliban-regiem zijn steunverlening aan terroristische organisaties diende te staken. Gewezen kan worden op de resoluties 1193 (1998) van 28 augustus 1998, 1214 (1998) van 8 december 1998, 1267 (1999) van 15 oktober 1999, alsmede 1333 (2000) van 19 december 2000. Reeds in resolutie 1214 (1998) werd door de Veiligheidsraad de eis gesteld dat alle Afghaanse facties moesten meewerken aan de berechting van terroristen die gedagvaard zijn. In resolutie 1267 (1999) werd reeds van het Taliban-regiem geëist dat Osama bin Laden zonder dralen wordt uitgeleverd aan het land waar hij is gedagvaard en zal worden berecht. De Veiligheidsraad heeft in resolutie 1333 (2000) opnieuw gezegd dat Osama bin Laden dient te worden uitgeleverd en heeft, vanwege het falen van het Taliban-regiem om aan de eerder gestelde eisen te voldoen, een aantal sancties opgelegd. In dat kader heeft de Veiligheidsraad een termijn gesteld die eindigt op 19 januari 2002, waarna zal worden bezien of het Taliban-regiem aan de gestelde eisen zal hebben voldaan en of nadere maatregelen zullen moeten worden getroffen. Na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 heeft de Veiligheidsraad zich in resolutie 1368 (2001), die de dag daarop werd aangenomen, bereid verklaard alle vereiste maatregelen te treffen. Paragraaf 5 van die resolutie luidt als volgt:

> *"Expresses its readiness to take all necessary steps to respond to the terrorist attacks of 11 September 2001, and to combat all forms of terrorism, in accordance with its responsibilities under the Charter of the United Nations."*

Vervolgens heeft de Veiligheidsraad in resolutie 1373 (2001) van 28 september 2001 een aantal maatregelen opgelegd aan alle lidstaten van de Verenigde Naties teneinde het internationaal terrorisme te bestrijden. Dit zo zijnde moet worden vastgesteld dat de Veiligheidsraad naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid heeft genomen. Er is derhalve geen enkele grond om aan te nemen dat de VS nog op grond van de onderhavige aanslagen gerechtigd zouden kunnen zijn om, op basis van een vermeend recht tot zelfverdediging, zelfstandig te besluiten tot gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of terreinen die gelegen zijn op het grondgebied van een andere soevereine staat, zonder de instemming van de laatstbedoelde staat. Er is derhalve evenmin enige rechtsgrond voor andere staten om zelfstandig te besluiten om de VS daadwerkelijk bij te staan bij de uitoefening van een vermeend recht op zelfverdediging naar aanleiding van die aanslagen.

22. **In de vierde plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat de Veiligheidsraad niet op grond van artikel 42 van het Handvest heeft besloten dat voor de handhaving of het herstel van de internationale vrede en veiligheid met militaire middelen dient te worden opgetreden.** Noch in resolutie 1368 (2001), noch in resolutie 1373 (2001), welke resoluties specifiek betrekking hebben op de terroristische aanslagen van 11

september 2001, wordt door de Veiligheidsraad enige opdracht of machtiging verleend tot het gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of terreinen gelegen op het grondgebied van andere soevereine staten. Een zodanige machtiging terzake van de onderhavige terroristische aanslagen valt evenmin in enig andere resolutie van de Veiligheidsraad te lezen.

23. **Nu de VS en met de VS samenwerkende staten niet binnen het kader van het volkenrecht kunnen overgaan tot het gebruik van geweld naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001, handelen zij voorts onrechtmatig door te dreigen met gebruik van geweld.** In de rede die president Bush op 20 september jongstleden heeft uitgesproken in de gezamenlijke vergadering van de huizen van het Congres, heeft hij op onverholen manier staten bedreigd met militair ingrijpen, indien zij naar de mening van de VS zich zouden schuldig maken aan steun aan terroristen en terroristische organisaties. Daarmee heeft de president van de VS zich als het ware bevoegdheden van de Veiligheidsraad toegeëigend, hetgeen uiteraard volstrekt onverenigbaar is met het volkenrecht, met name met het Handvest. Deze opstelling van de VS, dat de regering van de VS met militaire middelen zou mogen ingrijpen indien andere soevereine staten zich in de ogen van de Amerikaanse regering niet naar behoren zouden gedragen, waarmee de Amerikaanse regering zich opstelt als ware hij de superieur van andere regeringen van soevereine staten, is volstrekt onverenigbaar met de ook voor de VS geldende volkenrechtelijke beginselen van soevereine gelijkwaardigheid van zelfstandige staten, van vreedzame oplossing van internationale geschillen en van niet-inmenging in de interne aangelegenheden van soevereine staten.

24. Ingevolge artikel 90 van de Grondwet dient de Nederlandse regering de internationale rechtsorde te bevorderen. **Enige steun van Nederland, in welke vorm dan ook, aan het dreigen met en het gebruik van geweld door de VS of door staten die zich hebben verbonden met de VS, zoals hierboven bedoeld, is onverenigbaar met deze grondwettelijke verplichting, omdat die dreiging met of dat gebruik van geweld onverenigbaar is met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht.**

25. Op grond van het vorenstaande hebben verzoekers het onderhavige kort geding aanhangig gemaakt. De zaak is uit zijn aard spoedeisend. Immers, de mededelingen die door de terzake bevoegde autoriteiten en instanties zijn gedaan, wijzen alle in een zeer spoedig te verwachten militair ingrijpen van de zijde van de VS, onderscheidenlijk van de VS en één of meer bondgenoten, daarbij in voorkomend geval gesteund door Nederland of andere bondgenoten, welk militair ingrijpen is gericht tegen personen, objecten of terreinen die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, terwijl deze laatstbedoelde staten niet hebben ingestemd met dat militair ingrijpen en terwijl evenmin door de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest opdracht of machtiging tot dat militair ingrijpen is verleend.
Verzoekers hebben als statutair doel onderscheidenlijk het bevorderen van onder meer de internationale rechtsorde en het streven naar wereldvrede.
Derhalve hebben verzoekers bij wijze van voorlopige voorziening recht en spoedeisend belang bij de volgende eis.

MITSDIEN:

de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage wordt verzocht om bij vonnis, uitvoerbaar bij voorraad,

I. de Staat der Nederlanden te verbieden:

om zolang de Veiligheidsraad niet door middel van een nadere resolutie, op grond van artikel 42 van het Handvest en naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of van terroristische activiteiten in het algemeen, opdracht of machtiging heeft verleend aan de VS en diens bondgenoten om met militaire middelen op te treden tegen personen, objecten en terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terroristische activiteiten in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met dat gebruik van militaire middelen hebben ingestemd,

a. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door de VS, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

b. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door andere bondgenoten van de VS, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

c. op welke manier dan ook zelf te dreigen met geweld of geweld te gebruiken tegen personen, objecten of terreinen die door de Nederlandse regering, de VS of diens andere bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

II. de Staat der Nederlanden te bevelen:

a. om terstond aan de regering van de VS de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder **I** bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat de VS zich daarvan behoren te onthouden;

b. om terstond aan de regeringen van bondgenoten van de VS die:
   (1) hebben ingestemd met de onder a bedoelde bedreiging met geweld, of
   (2) die zich bereid hebben verklaard tot steunverlening aan het onder a bedoelde gebruik van geweld, of
   (3) die te kennen hebben gegeven zelfstandig tot het onder a bedoelde gebruik van geweld te zullen overgaan,

   de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder **I** bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van

geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat die bondgenoten van de VS zich daarvan behoren te onthouden;

c. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties mededeling te doen van het gegeven dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder **I** bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden;

d. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties een ontwerp-resolutie te doen toekomen, waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere lidstaten van de Verenigde Naties, zonder dat de laatstbedoelde lidstaten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd en zonder de uitdrukkelijke opdracht of machtiging daartoe van de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van het internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden.

met veroordeling van de Staat in de kosten van dit geding.

De kosten dezes zijn voor mij deurwaarder *f*

1

van holst en steijnen

From: van holst en steijnen <n.h.van.holst@freeler.nl>
To: Stelling <meindert.stelling@planet.nl>; Diederik D.N. Gosewehr <gosewehr.konijn@freeler.nl>; Erik Th Hummels <humwie@knoware.nl>; Jan C.M. Willems <j.willems@ir.unimaas.nl>; Willemijn van der Werf <willemijn.werf@planet.nl>; Ton van Asseldonk <asseld@ialana.org>; <oterhaar@knoware.nl>
Sent: vrijdag 5 oktober 2001 13:10
Subject: Re: Dagvaarding kort geding tegen de Staat inzake geweldsgebruik

Beste Erik en Meindert,
De dagvaarding staat als een huis ! 1 puntje, als het nog kan : ik zou onder I 'overigens ook' weglaten, dat doet m.i. afbreuk aan de pure vanzelfsprekendheid !

Dan nog wat gedachten voor het pleidooi wellicht.
Het is natuurlijk nou al te voorzien waar de landsadvocaat zijn accent op zal richten. Dat zal ongetwijfeld niet zijn een aanval op de juistheid van het volkenrechtelijke complex zoals zo voortreffelijk uiteengezet in de dagvaarding, maar op het punt dat terreur op zo'n schaal dan misschien niet voorzien is het bestaande volkenrecht, maar dat hier vanzelfsprekend een mogelijkheid moet zijn om zich daar gewapenderhand tegen te verdedigen, is het niet 'juridisch uit de lengte, dan wel juridisch uit de breedte'.
Ik denk dat we er dan niet aan ontkomen dat dan nog eens uitdrukkelijk wordt onderstreept dat we niet tegen 'contra-geweld' an sich zijn, maar dat het van FUNDAMENTEEL BELANG is en blijft dat daarbij het geweldsmonopolie strikt in handen blijft van de Veiligheidsraad.
Diezelfde Veiligheidsraad die de zaak, blijkens de resoluties , al ter hand heeft genomen, zoals al in de dagvaarding wordt aangegeven. En die al 'een pad' heeft opgesteld tot handelen. Maar die uitdrukkelijk GEEN machtiging heeft gegeven aan welke coalitie dan ook tot eigenmachtig wapengeweld. Die laatste punten, zoals ook al in de dagvaarding aangegeven.
Het lijkt me geen kwaad kunnen om dat 'pad' van de Veiligheidsraad nog eens uitvoerig naar voren te halen en te belichten. Om te voorkomen dat de indruk zou kunnen worden gewekt dat we zouden willen dat er helemaal NIETS wordt gedaan.

Ongetwijfeld zal de landsadvocaat ook tamboureren op het recht op zelfverdeding, ongeacht wat daarover in de dagvaarding wordt gezegd.
Daarom lijkt het me wenselijk ook nog eens een zwaar accent te zetten op de vaststelling dat er van zelfverdediging alleen maar sprake kan zijn in geval van agressie en dat tot nu toe nimmer - ook nu niet - terroristische akties zijn aangemerkt als agressie door de Veiligheidsraad.
Zolang dit zo is, kan dus 'zelfverdediging' ALLE VORMEN van nationale en internationale maatregelen aannemen, diplomatiek, politioneel, juridisch in de vorm van wetten en verdragen, en zelfs binnenlands militair, maar juist NIET het gewapenderhand aanvallen van andere staten.
Het lijkt me goed om te onderstrepen dat tegen (vrijwel) alles wat de 'anti-terreur coalitie' momenteel op de bovengenoemde terreinen bekokstooft juridisch bij ons (vooralsnog vrijwel) geen bezwaren bestaan, maar dát puur wapengeweld tegen een andere staat nu juist BUITEN dit spectrum van juridisch geoorloofde instrumenten van die 'internationale coalitie' valt.
Het lijkt me dus goed te benadrukken dat we niet tegen ZELFVERDEDIGING zijn tegen terrorisme, maar juist ERG VOOR: zie alle maatregelen die we onderschrijven, die in het kader van de coalitie kunnen en worden getroffen.
We zijn alleen tegen die dimensie van zelfverdediging die betekent het ongecoorloofd aanvallen van andere staten.

In dat verband zal er ook nog rekening mee moeten worden gehouden dat de landsadvocaat, al of niet expliciet, zal stellen dat met deze sprake is van agressie, ongeacht het feit dat de Veiligheidsraad dat niet - nooit - zo heeft benoemd, omdat nou eenmaal niet (alleen) de Veiligheidsraad uitmaakt of er in een bepaald geval sprake is van agressie, maar ook Staten, in het kader van hun recht op zelfverdediging , een zekere vrijheid zouden hebben om uit te maken of iets al of niet agressie vormt.
Het lijkt me goed om hierop te anticiperen en te beklemtonen dat hier strikte interpretaties geboden blijven. Wil er geen proces optreden van een 'glijdende schaal' naar steeds willekeuriger benoemen van daden en feiten als 'agressie' als dat zo in de kraam te pas komt. Met als groot gevaar GEWELDSANARCHIE.

Wellicht zal de landsadvocaat in dit verband ook nog wijzen op punt g van de agressie-definitie van de VN-resolutie (ad 12 oud) en aanvoeren dat hier tenminste (ook) duidelijk sprake is van 'the sending of ..irregulars...which carry out acts of armed force' , en betogen dat er sprake is 'substantial involvement' van Afghanistan daarin.
Ik denk niet dat we er dan mee komen om aan te voeren dat die terreurdaden nu eenmaal al uitgevoerd zijn en dat er dus op dit moment nix meer gebeurt. Want de Staat zal willen betogen dat er in dit opzicht een continuum moet worden aangenomen , dat er nieuwe terreurdaden dreigen en dat 'the sending of irregulars' vanuit 'de terreur-landen' doorgaat.
Ook denk ik dat we er niet mee komen door te stellen dat het Taliban-regiem geen erkend regiem is, zodat "de staat Afghinistan" niet geacht kan worden 'irregulars' te zenden in de zin van de agressie-definitie, en niet geacht kan worden 'substantial involved' te zijn.

Waar mijns inziens nog wél de nadruk op zou kunnen worden gelegd in dit verband, is dat, nu dit allemaal zo onduidelijk en juridisch gecompliceerd is, het redelijk is om aan te nemen dat de Veiligheidsraad zich eerst uitdrukkelijk zou moeten uitlaten over de vraag in hoeverre hier modaliteit g. van de agressie-definitie aan de orde is, alvorens wordt beslist of en welk (gewelds)-antwoord jegens andere staten hierop kan worden gegeven. En een tweede defensie-linie voor ons is hier natuurlijk, zoals al in de dagvaarding wordt geconstateerd, dat de Veiligheidraad de zaak al uitdrukkelijk aan zichzelf heeft getrokken. Zodat, zelfs ALS aangenomen zou worden dat hier in principe een g.-situatie zou bestaan, het moment dat de betrokken staten zelf over de zelfverdediging (met wapengeweld tegen een of meer staten) zouden mogen beslissen, in het licht van het Handvest al voorbij is: de Veiligheidsraad is nu BIJ UITSLUITNG aan zet.

Ik blijf desgewenst verder meedenken over het pleidooi !

Succes bij de verdere voorbereidingen. Nico S.

van holst en steijnen

From: Stelling <meindert.stelling@planet.nl>
To: <gosewehr.konijn@freeler.nl>; <humwie@knoware.nl>; <m.wiertz@hshaarlem.nl>; <n.h.van.holst@freeler.nl>; <j.willems@ir.unimaas.nl>; <oterhaar@knoware.nl>
Cc: <willemijn.werf@planet.nl>
Sent: woensdag 3 oktober 2001 10:48
Attach: Dagvaarding KG.doc
Subject: Concept dagvaarding kort geding tegen de Staat

Beste mensen,

Omdat ik betrokken was bij de voorbereiding van de manifestatie van afgelopen zondag op de Dam, heeft de concept-dagvaarding voor een kort geding tegen de Staat inzake de dreigende "Nieuwe Oorlog" even op zich laten wachten. Bijgaand zend ik dat nu toch.

Ik merk hierbij op dat ik, gezien de eerdere uitspraken van de president van de rechtbank Den Haag inzake het onrechtmatig gebruik van geweld (NAVO luchtbombardementen op Joegoslavie), vrij uitvoerig op de positie van de NAVO-raad ben ingegaan. Dit om te voorkomen dat de president doodleuk weer zou zeggen dat het hem niet bij voorbaat onrechtmatig zou voorkomen indien de NAVO-raad bevoegdheden zou uitoefenen die het Handvest VN uitsluitend toekent aan de Veiligheidsraad.

Commentaar op het concept verneem ik graag zo spoedig mogelijk. Voor de vereenvoudiging van het overleg daarover, verzoek ik jullie eventueel commentaar ook te mailen naar Erik Hummels.

Met vriendelijke groet,

Meindert Stelling

Concept dagvaarding van de Staat inzake geweld - 031001 **blz. 1**

Heden,
op verzoek van de Vereniging van Juristen voor de Vrede, gevestigd te Utrecht, en de Groenen, gevestigd te (dit moet nader worden bezien),
te dezer zake domicilie kiezend te 's-Gravenhage
ten kantore van de advocaat en procureur mr.

heb ik,

krachtens mij verstrekte mondelinge last van de E.A. Heer President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage

IN KORT GEDING GEDAGVAARD:

de STAAT DER NEDERLANDEN (Ministerie van Algemene Zaken, Ministerie van Defensie en Ministerie van Buitenlandse Zaken), zetelend te 's-Gravenhage aan de Kazernestraat 52 aldaar, ten parkette van de Procureur-Generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden,

aldaar mijn exploit doende, sprekende met en voor elk ministerie een afschrift dezes latende aan:

OM:

op
te verschijnen ter terechtzitting van de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage, alsdan rechtdoende in kort geding, welke zitting aldaar gehouden zal worden in het Paleis van Justitie aan de Prins Clauslaan 60;

Met aanzegging dat bij verschijnen ter vermelde terechtzitting een vast recht zal worden geheven van *f*

TEN EINDE:

namens mijn verzoekers te horen concluderen:

1. Naar aanleiding van de afschuwelijke en misdadige terroristische aanslagen van 11 september 2001 tegen doelen in de Verenigde Staten van Amerika (**VS**), tengevolge waarvan duizenden onschuldigen het slachtoffer werden en grote materiële schade werd toegebracht, heeft de regering van de VS besloten tot een "oorlog tegen het terrorisme".

2. De regering van de VS is in het kader van die "oorlog tegen het terrorisme" overgegaan tot het treffen van voorbereidingen voor de inzet van militairen en militaire middelen tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één

of meer andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd.

3. De Nederlandse regering heeft zich evenals die van andere NAVO-leden bereid verklaard tot steunverlening aan de door de regering van de VS, in het kader van de "oorlog tegen het terrorisme", te nemen maatregelen, welke steunmaatregelen tevens de inzet kan omvatten van militairen en militaire middelen tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één of meer andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd.

4. De overgrote meerderheid van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal heeft geen bezwaar gemaakt tegen de vorenbedoelde Nederlandse steunverlening, welke vorm deze ook zou mogen krijgen. In dat kader is door de regering niet uitgesloten dat niet-militaire Nederlandse hulp zou worden geboden voor militair ingrijpen van de VS op het grondgebied van andere soevereine staten. Evenmin is door de regering uitgesloten dat Nederlandse militaire eenheden zullen deelnemen aan gewapend optreden van een coalitie onder de leiding van de VS, welk optreden dan zal zijn gericht tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één of meer andere staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd.

5. Het internationaal publiekrecht (**volkenrecht**) verzet zich in beginsel tegen gebruik van militair geweld door een staat of een coalitie van staten, gericht tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van één of meer andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staat of staten met dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd. In dit verband kan ondermeer worden gewezen op het gewoonterechtelijk geweldverbod, dat is herbevestigd in artikel 2, vierde lid, van het Handvest van de Verenigde Naties (**Handvest**), alsook op de volkenrechtelijke beginselen van soevereine gelijkwaardigheid van zelfstandige staten, van vreedzame oplossing van internationale geschillen en van niet-inmenging in de interne aangelegenheden van soevereine staten, welke beginselen zijn herbevestigd in onderscheidenlijk het eerste lid, het derde en het zevende lid van artikel 2 van het Handvest. De ratificatie van het Handvest door het Koninkrijk der Nederlanden sluit iedere twijfel uit omtrent de vraag of de Staat gehouden is zich overeenkomstig het geweldverbod en de hiervoor genoemde beginselen te gedragen.

6. Indien de staat op wiens grondgebied zich de personen, objecten of terreinen zich bevinden waartegen één of meer andere staten met militair geweld wensen op te treden, niet met dat gebruik van militair geweld heeft ingestemd, laat het volkenrechtelijk geweldverbod geen ander gebruik van militair geweld tegen die personen, objecten of terreinen toe, dan het militair geweld waartoe de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties (**Veiligheidsraad**) ingevolge artikel 42 van het Handvest machtiging heeft verleend of opdracht heeft gegeven, of het militair geweld dat noodzakelijk is voor de zelfverdediging tegen een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen heeft genomen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid.

7. Het volkenrechtelijk geweldverbod maakt deel uit van het ***ius cogens***, zodat daarvan onder geen enkele omstandigheid mag worden afgeweken. Dit blijkt ondermeer uit paragraaf 190 van de uitspraak van het Internationaal Gerechtshof d.d. 27 juni 1986

inzake Nicaragua versus de Verenigde Staten van Amerika (Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua, I.C.J. Reports 1986, p. 90, § 190), alsook uit het gezamenlijke advies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (**AIV**) en de Commissie van Advies inzake Volkenrechtelijke Vraagstukken (**CAVV**) dat onder de titel "Humanitaire Interventie" in april 2000 aan de Nederlandse regering is uitgebracht en waarin op bladzijde 20 is gesteld:

"De AIV en CAVV zijn van oordeel dat Artikel 2(4) VN-Handvest, behalve de drie hiervoor genoemde uitzonderingen, een dwingend verbod (ius cogens) bevat op het gebruik van of het dreigen met geweld en dus geen juridische ruimte laat voor gewapende interventie op het grondgebied van een andere staat zonder diens toestemming. Zowel de travaux préparatoires, de context en onderlinge verhouding van de diverse relevante bepalingen, alsook diverse resoluties van de Algemene Vergadering bevestigen dit."

8. Het gegeven dat het geweldverbod deel uit maakt van het *ius cogens* houdt overigens in dat de inhoud en reikwijdte van het geweldverbod uitsluitend kan worden gewijzigd indien de internationale gemeenschap als geheel daarmee instemt. Dit blijkt uit artikel 53 van het Verdrag van Wenen inzake het Verdragenrecht van 23 mei 1969 (Trb. 1972, 51; Nederlandse vertaling in Trb. 1977, 16), waarin de internationaal gewoonterechtelijke omschrijving van een norm van het *ius cogens* (dwingende norm van algemeen volkenrecht) is gegeven. Daaruit blijkt dat het bij een dergelijke norm gaat om:

"een norm die aanvaard is en erkend is door de internationale gemeenschap van Staten in haar geheel als een norm waarvan geen afwijking is toegestaan en die slechts kan worden gewijzigd door een latere norm van algemeen volkenrecht van dezelfde aard".

9. Overtreding van het geweldverbod is niet alleen volkenrechtelijk onrechtmatig, maar ook een internationaal gewoonterechtelijk misdrijf, zoals blijkt uit:

   a. artikel 6, tweede lid, aanhef en onderdeel a, van het Handvest van de Internationale Militaire Rechtbank (Stb. 1946, G 5), dat luidt:

      "De volgende handelingen, of een van deze, zijn misdrijven die vallen binnen de rechtsmacht van de Rechtbank en waarvoor individuele aansprakelijkheid zal bestaan:

      (a) Misdrijven tegen de vrede: namelijk het maken van plannen voor, het voorbereiden van, het nemen van initiatief tot of het voeren van een aanvalsoorlog of een oorlog in strijd met internationale verdragen, overeenkomsten of verzekeringen, of deelneming aan een gemeenschappelijk plan of samenzwering voor het verrichten van een van de bovengenoemde handelingen;";

   b. de uitspraak van de vorenbedoelde Internationale Militaire Rechtbank van 30 september en 1 oktober 1946, waarin uitdrukkelijk op de misdadigheid van overtreding van het geweldverbod is ingegaan (*The Trial of German Major War Criminals, Part 22,* His Majesty's Stationery Office, London 1950, p. 411 - 530, met name p. 442 - 447), in welk kader uitdrukkelijk het volgende is overwogen:

      "The Charter is not an arbitrary exercise of power on the part of the victorious nations, but in the view of the Tribunal, as will be shown, it is the expression of International Law existing at the time of its creation; and to that extent is itself a contribution to International Law.";

   c. de unanieme aanvaarding op 11 december 1946 van resolutie 95 (I) door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (**Algemene Vergadering**),

waarin de beginselen van het internationale recht zoals die zijn erkend in het Handvest van de Internationale Militaire Rechtbank en in diens uitspraak worden bevestigd;

d. artikel 5, tweede lid, van de definitie van agressie zoals neergelegd in de bijlage behorende bij resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering, die op 14 december 1974 bij consensus is aangenomen, welke bepaling luidt:
"A war of aggression is a crime against international peace. Aggression gives rise to international responsibility.";

e. artikel 5, eerste lid, van de Rome Statute of the International Criminal Court van 1998 (Trb. 200, 120), dat luidt:
"The jurisdiction of the Court shall be limited to the most serious crimes of concern to the international community as a whole. The Court has jurisdiction in accordance with this Statute with respect to the following crimes:
a) The crime of genocide;
b) Crimes against humanity;
c) War crimes;
d) The crime of aggression."

10. De reikwijdte van het recht op zelfverdediging naar aanleiding van een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest wordt volgens het internationaal gewoonterecht naast de beginselen van proportionaliteit en noodzakelijkheid, medebepaald door de definitie van agressie.

11. Wat betreft het internationaal gewoonterechtelijk karakter van de beginselen van proportionaliteit en noodzakelijkheid, zoals die van toepassing zijn ten aanzien van het recht op zelfverdediging, kan worden verwezen de uitspraken van het Internationaal Gerechtshof van 27 juni 1986 inzake Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (I.C.J. Reports 1986, p. 84, § 176) en van 8 juli 1996 inzake Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons (I.C.J. Reports 1996, p. 23, § 41). In de laatsgenoemde uitspraak wordt het volgende gesteld:
"41. Dat de uitoefening van het recht tot zelfverdediging onderworpen is aan de voorwaarden van noodzakelijkheid en proportionaliteit is een regel van internationaal gewoonterecht. Zoals het Hof heeft verklaard in de zaak betreffende de Militaire en paramilitaire activiteiten in en tegen Nicaragua (Nicaragua tegen de Verenigde Staten van Amerika) (I.C.J. Reports 1986, p. 94, § 176): 'er bestaat een uitdrukkelijke regel die zegt dat zelfverdediging alleen maatregelen rechtvaardigt die proportioneel zijn met de gewapende aanval en noodzakelijk zijn om er weerstand aan te bieden, een regel die reeds lang gevestigd is in het internationaal gewoonterecht'. Deze tweevoudige voorwaarde is evenzeer van toepassing op artikel 51 van het Handvest, ongeacht welke geweldsmiddelen worden gebruikt."
(Nederlandse vertaling volgens Steijnen en Stelling (red.): *De Rechtmatigheid van de bedreiging met of het gebruik van kernwapens, uitspraak van het Internationaal Gerechtshof van 8 juli 1996*, Stichting Tribunaal voor de Vrede 1998, p. 28. Aangetekend wordt dat door het Internationaal Gerechtshof abusievelijk is verwezen naar p. 94 van I.C.J. Reports 1986; dit moet zijn p. 84.)

12. Wat betreft de definitie van agressie die medebepalend is voor de reikwijdte van het recht op zelfverdediging, kan worden verwezen naar de bijlage van resolutie 3314

(XXIX) van de Algemene Vergadering, die op 14 december 1974 bij consensus is aangenomen. In die bijlage wordt ondermeer het volgende bepaald:

"***Article 1.*** *Aggression is the use of armed force by a State against the sovereignty, territorial integrity or political independence of another State, or in any other manner inconsistent with the Charter of the United Nations, as set out in this Definition.*

Article 2. *The first use of armed forces by a State in contravention of the Charter shall constitute prima facie evidence of an act of aggression although the Security Council may, in conformity with the Charter, conclude that a determination that an act of aggression has been committed would not be justified in the light of other relevant circumstances, including the fact that the acts concerned or their consequences are not of sufficient gravity.*

Article 3. *Any of the following acts, regardless of a declaration of war, shall, subject to and in accordance with the provisions of Article 2, qualify as an act of aggression:*

a. *The invasion or attack by the armed forces of a State of the territory of another State, or any military occupation, however temporary resulting from such invasion or attack, or any annexation by the use of force of the territory of another State or part thereof;*

b. *Bombardment by the armed forces of a State against the territory of another State or the use of any weapon by a State against the territory of another State;*

c. *The blockade of ports or coasts of a State by the armed forces of another State;*

d. *An attack by the armed forces of a State on the land, sea or air forces, or marine and air fleets of another State;*

e. *The use of armed forces of one State which are within the territory of another State with the agreement of the receiving State, in contravention of the conditions provided for in the agreement or any extension of their presence in such territory beyond the termination of the agreement*

f. *The action of a State in allowing its territory, which it has placed at the disposal of another State, to be used by that other State for perpetrating an act of aggression against a third State;*

g. *The sending by or on behalf of a State of armed bands, groups, irregulars or mercenaries, which carry out acts of armed force against another State of such gravity as to amount to the acts listed above, or its substantial involvement therein.*

Article 4. *The acts enumerated above are not exhaustive and the Security Council may determine that other acts constitute aggression under the provisions of the Charter.*

Het Internationaal Gerechtshof heeft in zijn uitspraak van 27 juni 1986 inzake Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua uitgesproken dat deze defintie een weergave is van het internationaal gewoonterecht inzake agressie (I.C.J. Reports 1986, p. 93, § 195).

13. Gelet op hetgeen hiervoor is opgemerkt ten aanzien van het recht op zelfverdediging, dient verder te worden bedacht dat er geen enkele uitspraak van de Veiligheidsraad valt aan te wijzen waarin terroristische aanslagen in het algemeen worden gelijkgesteld met een gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest, of met agressie zoals bedoeld in de definitie van agressie in resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering. Een dergelijke uitspraak is door de Veiligheidsraad evenmin gedaan in resolutie 1368 (2001) van 12 september 2001 en resolutie 1373 (2001) van 28 september 2001, welke beide resoluties betrekking hebben op de terroristische aanslagen van 11 september 2001 tegen doelen in de VS.

14. Wat betreft de mogelijke opdracht of machtiging tot het gebruik van militair geweld door de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest dient te worden bedacht dat door de Veiligheidsraad nimmer een resolutie is aangenomen waarin staten individueel of collectief opdracht wordt gegeven of worden gemachtigd tot het gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of terreinen op het grondgebied van een andere soevereine staat, zonder de instemming van de laatstbedoelde staat daartoe. Een dergelijke machtiging is door de Veiligheidsraad ook niet gegeven in zijn hiervoor reeds genoemde resoluties 1368 (2001) en 1373 (2001), welke beide resoluties uitdrukkelijk betrekking hebben op de terroristische aanslagen van 11 september 2001 tegen doelen in de VS.

15. **De vraag of de VS binnen het kader van het volkenrecht, hetzij alleen, hetzij in samenwerking met andere staten, niet zijnde de staten waarbinnen zich de personen, objecten of terreinen bevinden waartegen met militaire middelen dreigt te worden opgetreden, naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 met militair geweld kunnen optreden tegen personen, objecten of terreinen die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, dient op grond van hetgeen hiervoor is gesteld, ontkennend te worden beantwoord.**

16. **In de eerste plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat deze aanslagen geen gewapende aanval zijn in de zin van artikel 51 van het Handvest**. Dit gezien zowel hetgeen naar internationaal gewoonterecht onder agressie en derhalve onder gewapende aanval zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest dient te worden begrepen, alsook het ontbreken van enige verklaring van de Veiligheidsraad dat die aanslagen dienen te worden beschouwd als agressie.

17. Aan de vorenstaande conclusie dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 geen gewapende aanvallen zijn in de zin van artikel 51 van het Handvest, doet volstrekt niet af, dit wordt benadrukt, dat de lidstaten van de NAVO op 2 oktober 2001 die aanslagen hebben aangemerkt als een actie zoals bedoeld in artikel 5 van het NAVO-verdrag en zodoende worden beschouwd als een aanval tegen alle NAVO-leden. De NAVO-raad baseerde zich hierbij immers, blijkens de verklaring van de secretaris-generaal van de NAVO van 2 oktober 2001, op het volgende:

> *"The facts are clear and compelling. The information presented points conclusively to an Al-Qaida role in the 11 September attacks.*
> *We know that the individuals who carried out these attacks were part of the world-wide terrorist network of Al-Qaida, headed by Osama bin Laden and his key lieutenants and protected by the Taleban.*
> *On the basis of this briefing, it has now been determined that the attack against the United States on 11 September was directed from abroad and shall therefore be regarded as an action covered by Article 5 of the Washington Treaty, which states that an armed attack on one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all."*

De redenen dat deze door de politieke leiding van de NAVO-lidstaten gehanteerde fictie, dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 dienen te worden aangemerkt als een gewapende aanval in de zin van artikel 5 van het NAVO-verdrag, niet kan inhouden dat die aanslagen daarmee ook als gewapende aanvallen in de zin van artikel 51 van het Handvest dienen te worden beschouwd, zijn de volgende.

a. **De NAVO-lidstaten kunnen het *jus cogens* niet wijzigen.** De NAVO-lidstaten vormen immers slechts een deel van de internationale gemeenschap en kunnen derhalve niet spreken uit naam van de internationale gemeenschap als geheel. De internationale gemeenschap als geheel heeft altijd uitdrukkelijk onderscheid gemaakt tussen enerzijds terroristische aanslagen en anderzijds gewapende aanvallen zoals bedoeld in artikel 51 van het Handvest. Het *ius cogens* karakter van het geweldverbod staat er derhalve aan in de weg dat de politieke verklaring van de NAVO-lidstaten die op 12 september en 2 oktober 2001 binnen de NAVO-raad tot uitdrukking is gebracht, om bij wijze van fictie de terroristische aanslagen van 11 september 2001 aan te merken als een gewapende aanval in de zin van artikel 5 van het NAVO-verdrag, ook maar enige juridische betekenis zou kunnen hebben tegen de onmiskenbare en ondubbelzinnige *opinio iuris* van de internationale gemeenschap als geheel in. Met andere woorden: de politieke verklaringen van de NAVO-lidstaten kunnen geen wijziging brengen in de gewoonterechtelijke interpretatie van het dwingendrechtelijke geweldverbod, waaronder tevens de uitzonderingen daarop begrepen.

b. **Een aanval door een terroristische organisatie is geen aanval door of ten behoeve van een Staat.** Resolutie 3314 (XXIX) van de Algemene Vergadering, die weergeeft wat het gewoonterecht terzake inhoudt, spreekt in artikel 3 uitsluitend over acties die door of ten behoeve van staten worden uitgevoerd. Artikel 4 van die resolutie geeft aan dat uitsluitend de Veiligheidsraad bevoegd is om ten aanzien van andere handelingen dan die in artikel 3 van de definitie van agressie zijn aangeduid, te bepalen dat die andere handelingen eveneens agressie vormen in de zin van het Handvest. De NAVO-raad heeft uitsluitend vastgesteld dat de Al-Qaida de terroristische aanslagen heeft uitgevoerd, niet dat deze ten behoeve van Afghanistan zijn uitgevoerd.

c. **Het Taliban-regiem vertegenwoordigt Afghanistan niet.** Weliswaar heeft de NAVO-raad geconcludeerd dat het Taliban-regiem bescherming biedt aan Osama bin Laden en zijn Al-Qaida organisatie, dit betekent nog niet dat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 zijn uitgevoerd ten behoeve van dat regiem. Laat staan dat een en ander zou kunnen inhouden dat die aanslagen zouden zijn uitgevoerd door of ten behoeve van Afghanistan. Immers, het Taliban-regiem is door geen van de NAVO-lidstaten erkend als de wettige regering en derhalve als de wettige vertegenwoordiger van de staat Afghanistan. In dit verband kan overigens worden verwezen naar hetgeen D. Freestone opmerkt in zijn opstel "The principle of co-operation: terrorism", dat is opgenomen in het boek van Warbrick and Lowe (eds): *"The United Nations and the Principles of International Law - Essays in memory of Michael Akehurst"* (Routledge, London 1994, p. 137 - 159, met name p. 153):

> *"Where the involvement of a State with the terrorist is insufficient to implicate it an armed attack or where there is no involvement at all, then the action is not an armed attack and another State has no right of forcible action to terminate the action, even if it involves breaches of the standards of the counter-terrorist treaties."*

d. **De NAVO-raad heeft geen enkele besluitvormende bevoegdheid, behoudens ten aanzien van het instellen van adviserende commissies.** Geen enkele bepaling van het Handvest, noch enig andere norm of regel van het volkenrecht verleent bevoegdheden aan de NAVO-raad om in plaats van de Veiligheidsraad te beslissen inzake aangelegenheden waaromtrent in het kader van het Handvest of het internationaal gewoonterecht uitsluitend de Veiligheidsraad bevoegd is te besluiten. Bovendien kent zelfs het NAVO-verdrag geen enkele besluitvormende bevoegdheid toe aan de NAVO-raad, behoudens voorzover het

betreft de instelling van commissies die de NAVO-raad dienen te adviseren. De NAVO-raad is dan ook slechts een overlegorgaan waar politieke leiders van de NAVO-lidstaten hun zienswijze op bepaalde gebeurtenissen en hun politieke beslissingen op elkaar afstemmen. In dit verband kan overigens ook worden verwezen naar het advies dat de CAVV op 29 november 1979 uitbracht aan de minister van buitenlandse zaken, waarin met betrekking tot uitspraken van de NAVO-raad het volgende tot uitdrukking is gebracht:

> *"Zo'n uitspraak kan, gelet op de aan de raad toekomende bevoegdheden, slechts ten doel hebben een beleidsafspraak tot stand te brengen welke de deelnemende regeringen politiek committeert, maar de staten niet juridisch bindt. Een dergelijke uitspraak is noch volkenrechtelijk, noch naar Nederlandse constitutioneel recht als een overeenkomst in de zin van de Grondwet te beschouwen. Bij de besluitvorming ter zake behoeft de Regering derhalve niet een voorbehoud van parlementaire goedkeuring te maken."*

De toenmalige Nederlandse regering stemde met dit advies in. Dit werd door de regering tot uitdrukking gebracht in haar brief van 3 december 1979 aan de voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, waarbij het advies van de CAVV als bijlage was gevoegd (Kamerstukken II 1979/80, 15800 hoofdstuk V en X, nr. 58).

18. **In de tweede plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat een dergelijke gewapende reactie noch proportioneel noch noodzakelijk is in het kader van een verdediging in de zin van artikel 51 van het Handvest**. De gewoonterechtelijke norm dat de gewapende reactie proportioneel en noodzakelijk dient te zijn in het kader van de zelfverdediging, houdt in dat uitsluitend dat militair geweld mag worden ontplooid dat strikt noodzakelijk is om een voortgaande militaire aanval tot staan te brengen en terug te dringen. Christine Gray verwoordt dit in haar boek *International Law and the Use of Force* (Oxford University Press, Oxford 2000, p. 106) als volgt:

> *"Commentators agree on a few basic uncontroversial principles: necessity and proportionality mean that self-defence must not be retaliatory or punitive; the aim should be to halt and repel an attack."*

Aangezien de terroristische aanslagen van 11 september 2001 reeds tot een einde zijn gebracht en niet kunnen worden voortgezet, nu de terroristen die deze aanslagen pleegden daarbij ook zelf zijn omgekomen en de middelen die zij bezigden daarbij zijn vernietigd, kan er volstrekt geen sprake meer zijn van afweer of terugdringing van die aanslagen en kan er dus evenmin nog worden gesproken over zelfverdediging. Er kan bij een militaire reactie naar aanleiding van die terroristische aanslagen derhalve uitsluitend nog sprake zijn van vergelding of afstraffing. Artikel 51 van het Handvest biedt evenwel volstrekt geen ruimte voor militaire vergeldings- of afstraffingsacties op het grondgebied van een andere soevereine staat, die gericht zijn tegen personen, objecten of terreinen die met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 in verband zouden kunnen worden gebracht, zonder de instemming van de laatstbedoelde staat. Dat het ook in de publieke opinie in dezen niet meer kan gaan om verdediging, maar uitsluitend om vergelding, blijkt uit de diverse commentaren in de media. Daarin wordt ten aanzien van het militair ingrijpen waarmee de VS hebben gedreigd naar aanleiding van de terroristische aanslagen, bij herhaling gesproken over "vergeldingsmaatregelen".

19. **In de derde plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat de Veiligheidsraad reeds de vereiste**

maatregelen heeft genomen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid. Het recht om als aangevallen staat eenzijdig gewapende maatregelen te treffen met het oog op de zelfverdediging als bedoeld in artikel 51 van het Handvest, is in tijd beperkt. Dit recht bestaat, zoals het artikel zegt:

> *"totdat de Veiligheidsraad de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid heeft genomen".*

Reeds voordat de terroristische aanslagen van 11 september 2001 plaatsvonden, had de Veiligheidsraad bij herhaling uitgesproken dat het Taliban-regiem zijn steunverlening aan terroristische organisaties diende te staken. Gewezen kan worden op de resoluties 1193 (1998) van 28 augustus 1998, 1214 (1998) van 8 december 1998, 1267 (1999) van 15 oktober 1999, alsmede 1333 (2000) van 19 december 2000. Reeds in resolutie 1214 (1998) werd door de Veiligheidsraad de eis gesteld dat alle Afghaanse facties moesten meewerken aan de berechting van terroristen die gedagvaard zijn. In resolutie 1267 (1999) werd reeds van het Taliban-regiem geëist dat Osama bin Laden zonder dralen wordt uitgeleverd aan het land waar hij is gedagvaard en zal worden berecht. De Veiligheidsraad heeft in resolutie 1333 (2000) opnieuw gezegd dat Osama bin Laden dient te worden uitgeleverd en heeft, vanwege het falen van het Taliban-regiem om aan de eerder gestelde eisen te voldoen, een aantal sancties opgelegd. In dat kader heeft de Veiligheidsraad een termijn gesteld die eindigt op 19 januari 2002, waarna zal worden bezien of het Taliban-regiem aan de gestelde eisen zal hebben voldaan en of nadere maatregelen zullen moeten worden getroffen. Na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 heeft de Veiligheidsraad zich in resolutie 1368 (2001), die de dag daarop werd aangenomen, bereid verklaard alle vereiste maatregelen te treffen. Paragraaf 5 van die resolutie luidt als volgt:

> *"Expresses its readiness to take all necessary steps to respond to the terrorist attacks of 11 September 2001, and to combat all forms of terrorism, in accordance with its responsibilities under the Charter of the United Nations."*

Vervolgens heeft de Veiligheidsraad in resolutie 1373 (2001) van 28 september 2001 een aantal maatregelen opgelegd aan alle lidstaten van de Verenigde Naties teneinde het internationaal terrorisme te bestrijden. Dit zo zijnde moet worden vastgesteld dat de Veiligheidsraad naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 de noodzakelijke maatregelen ter handhaving van de internationale vrede en veiligheid heeft genomen. Er is derhalve geen enkele grond om aan te nemen dat de VS nog op grond van de onderhavige aanslagen gerechtigd zouden kunnen zijn om, op basis van een vermeend recht tot zelfverdediging, zelfstandig te besluiten tot gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of terreinen die gelegen zijn op het grondgebied van een andere soevereine staat, zonder de instemming van de laatstbedoelde staat. Er is derhalve evenmin enige rechtsgrond voor andere staten om zelfstandig te besluiten om de VS daadwerkelijk bij te staan bij de uitoefening van een vermeend recht op zelfverdediging naar aanleiding van die aanslagen.

20. **In de vierde plaats kunnen de VS, alleen of in samenwerking met andere staten, niet op rechtmatige wijze met militair geweld reageren op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, omdat de Veiligheidsraad niet op grond van artikel 42 van het Handvest heeft besloten dat voor de handhaving of het herstel van de internationale vrede en veiligheid met militaire middelen dient te worden opgetreden**. Noch in resolutie 1368 (2001), noch in resolutie 1373 (2001), welke resoluties specifiek betrekking hebben op de terroristische aanslagen van 11 september 2001, wordt door de Veiligheidsraad enige opdracht of machtiging verleend tot het gebruik van militair geweld tegen personen, objecten of terreinen gelegen op het grondgebied van andere soevereine staten. Een zodanige machtiging terzake van de onderhavige terroristische aanslagen valt evenmin in enig andere resolutie van de Veiligheidsraad te lezen.

21. **Nu de VS en met de VS samenwerkende staten niet binnen het kader van het volkenrecht kunnen overgaan tot het gebruik van geweld naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001, handelen zij voorts onrechtmatig door te dreigen met gebruik van geweld.** In de rede die president Bush op 20 september jongstleden heeft uitgesproken in de gezamenlijke vergadering van de huizen van het Congres, heeft hij op onverholen manier staten bedreigd met militair ingrijpen, indien zij naar de mening van de VS zich zouden schuldig maken aan steun aan terroristen en terroristische organisaties. Daarmee heeft de president van de VS zich als het ware bevoegdheden van de Veiligheidsraad toegeëigend, hetgeen uiteraard volstrekt onverenigbaar is met het volkenrecht, met name met het Handvest. Deze opstelling van de VS, dat de regering van de VS met militaire middelen zou mogen ingrijpen indien andere soevereine staten zich in de ogen van de Amerikaanse regering niet naar behoren zouden gedragen, waarmee de Amerikaanse regering zich opstelt als ware hij de superieur van andere regeringen van soevereine staten, is volstrekt onverenigbaar met de ook voor de VS geldende volkenrechtelijke beginselen van soevereine gelijkwaardigheid van zelfstandige staten, van vreedzame oplossing van internationale geschillen en van niet-inmenging in de interne aangelegenheden van soevereine staten.

22. Ingevolge artikel 90 van de Grondwet dient de Nederlandse regering de internationale rechtsorde te bevorderen. **Enige steun van Nederland, in welke vorm dan ook, aan het dreigen met en het gebruik van geweld door de VS of door staten die zich hebben verbonden met de VS, zoals hierboven bedoeld, is onverenigbaar met deze grondwettelijke verplichting, omdat die dreiging met of dat gebruik van geweld onverenigbaar is met dwingende beginselen en regels van het volkenrecht.**

MITSDIEN:

de President van de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage wordt verzocht om bij vonnis, uitvoerbaar bij voorraad,

I. de Staat der Nederlanden te verbieden:

om zolang de Veiligheidsraad niet door middel van een nadere resolutie, op grond van artikel 42 van het Handvest en naar aanleiding van de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of van terroristische activiteiten in het algemeen, opdracht of machtiging heeft verleend aan de VS en diens bondgenoten om met militaire middelen op te treden tegen personen, objecten en terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terroristische activiteiten in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met dat gebruik van militaire middelen hebben ingestemd,

a. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door de VS, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine

staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

b. op welke manier dan ook, al dan niet onder gebruikmaking van militaire middelen, medewerking te verlenen aan de dreiging met of het gebruik van militair geweld door andere bondgenoten van de VS, gericht tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

c. op welke manier dan ook zelf te dreigen met geweld of geweld te gebruiken tegen personen, objecten of terreinen die door de Nederlandse regering, de VS of diens andere bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd;

II. de Staat der Nederlanden te bevelen:

a. om terstond aan de regering van de VS de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat de VS zich daarvan behoren te onthouden;

b. om terstond aan de regeringen van bondgenoten van de VS die:
(1) hebben ingestemd met de onder a bedoelde bedreiging met geweld, of
(2) die zich bereid hebben verklaard tot steunverlening aan het onder a bedoelde gebruik van geweld, of
(3) die te kennen hebben gegeven zelfstandig tot het onder a bedoelde gebruik van geweld te zullen overgaan,
de mededeling te doen dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat die bondgenoten van de VS zich daarvan behoren te onthouden;

c. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties mededeling te doen van het gegeven dat, zolang de Veiligheidsraad niet de hierboven onder I bedoelde resolutie heeft aangenomen, iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in

verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere soevereine staten, zonder dat de laatstbedoelde staten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden;

d. om terstond aan de Veiligheidsraad, aan de Algemene Vergadering en aan de Secretaris-Generaal van de Verenigde Naties een ontwerp-resolutie te doen toekomen, waarin tot uitdrukking wordt gebracht dat iedere dreiging met of ieder gebruik van geweld tegen personen, objecten of terreinen die door de VS of diens bondgenoten in verband worden gebracht met de terroristische aanslagen van 11 september 2001 of met terrorisme in het algemeen en die zich bevinden op het grondgebied van andere lidstaten van de Verenigde Naties, zonder dat de laatstbedoelde lidstaten met die dreiging met of dat gebruik van militair geweld hebben ingestemd en zonder de uitdrukkelijke opdracht of machtiging daartoe van de Veiligheidsraad op grond van artikel 42 van het Handvest, onverenigbaar is met het geweldverbod, met het Handvest en met beginselen en regels van het internationaal gewoonterecht, zodat iedere staat zich daarvan behoort te onthouden.

met veroordeling van de Staat in de kosten van dit geding.

De kosten dezes zijn voor mij deurwaarder *f*

van holst en steijnen

From: Omslag <vrede@omslag.nl>
To: Verzendlijst Media <list@omslag.nl>
Sent: dinsdag 2 oktober 2001 12:04
Subject: Persbericht anti-kernwapenactie 2e kamer

Bericht afkomstig van Akties tegen Kernwapens

PERSBERICHT

KERNWAPENS IN NEDERLAND???
BURGERS VRAGEN OPENHEID TIJDENS HET VRAGENUUR TWEEDE KAMER

Den Haag, 2 oktober 2001

Vandaag zijn tijdens het vragenuurtje in de Tweede Kamer wederom vragen gesteld omtrent de kernwapens op vlegbasis Volkel. Bij diverse rechtzaken over akties op kernwapenbasis Volkel gaf de rechter aan dat de aktivisten niet in Volkel moeten zijn maar in politiek Den Haag. Aldus.

Bij navraag bij ministers over de kernwapens op Volkel blijft men het beleid voeren van bevestigen noch ontkennen. Aangezien kamerleden hier nauwelijks vragen over stellen en al helemaal geen antwoord hierop krijgen moeten burgers dit blijkbaar zelf op zich nemen.

Onlangs is er in het TV programma 'Knevel op zaterdag' (zaterdag, 8 september) aandacht besteed aan het ontbreken van rampenplannen rondom kernwapenbasis Volkel. De heer Meijer (CDA) die in het programma aanwezig was kondigde aan daar vragen over te stellen in de Tweede Kamer. Tot dusver is dit niet gebeurd.

Op de eerste dinsdag na het reces (4 september) heeft Mariette Moors (Vredes Aktie Kamp, Volkel) vragen gesteld vanaf de publieke tribune en dinsdag 11 september een andere vrouwelijke verontruste burger.

ALLE KERNWAPENS DE WERELD UIT.
TE BEGINNEN UIT VOLKEL!

Ellen Postmus
Margreet Blaak

Noten voor de pers:

* Voor meer informatie over deze akties: Mariette Moors, 06-23340820

* Voor meer informatie over (akties tegen) kernwapens op http://www.ddh.nl/vrede/kernwapens

* Op website http://www.contrast.org/onkruit kunt u de papieren zien die aantonen dat er kernwapens op Volkel zijn gestationeerd.

—— Einde doorgestuurd persbericht ——————

* Tegen de Nieuwe Oorlog - Zie http://www.werelderisis.nl

Omslag - Werkplaats voor Duurzame Ontwikkeling
Postbus 81 - 5600 AB Eindhoven - Tel. 040-2910295
E-mail omslag@omslag.nl - Web http://www.omslag.nl

van holst en steijnen

From: Jovan Grbic <ssicc@planet.nl>
To: <michel.collon@skynet.be>; <my636847@asianhistory.myweb.nl>; <camp@antiimperialista.com>; <chuck@hulshoff.nl>; <yuambanl@bart.nl>; <dceca@yubc.net>; <vucic@srs.org.yu>; <vlada@sps.org.yu>; <n.h.van.holst@freeler.nl>
Sent: dinsdag 11 september 2001 05:35
Subject: The Centre for Research on Globalisation (CRG)

The new webpage of the Centre for Research on Globalisation (CRG) is at

http://globalresearch.ca <http://globalresearch.ca/>

The Centre for Research on Globalisation (CRG) is an independent research and media group of progressive writers, scholars and activists committed to curbing the tide of "globalisation" and "disarming" the New World Order. The CRG webpage at http://globalresearch.ca <http://globalresearch.ca/> based in Montreal publishes news articles, commentary, background research and analysis on a broad range of issues, focussing on the interrelationship between social, economic, strategic, geopolitical and environmental processes.

The Centre's objective is to unveil the workings of the New World Order.

War and globalisation go hand in hand, leading, in the post Cold War era, to the destruction of countries and the impoverishment of hundreds of millions of people. In turn, this global economic system is marked by an unprecedented concentration of private wealth. The institutions of war, police repression and economic management interface with one another. NATO is not only in liaison with the Pentagon and the CIA, it also has contacts with the IMF and the World Bank. In turn, the Washington based international financial bureaucracy, responsible for imposing deadly "economic medicine" on developing countries has close ties to the Wall Street financial establishment.

The powers behind this system are those of the global banks and financial institutions, the military-industrial complex, the oil and energy giants, the biotech conglomerates and the powerful media and communications giants, which fabricate the news and overtly distorts the course of world events. In turn, the police apparatus represses, in the name of "Western democracy", all forms of dissent and critique of the dominant neoliberal ideology.

This "false consciousness" which pervades our societies, prevents critical debate and masks the truth. Ultimately, it precludes a collective understanding of the workings of a World economic and political system, which destroys people's lives. The only promise of global capitalism is a World of landless farmers, shuttered factories,
jobless workers and gutted social programs with "bitter economic medicine" under the WTO and the IMF constituting the only prescription.

The New World Order is based on the "false consensus" of Washington and Wall Street, which ordains the "free market system" as the only possible choice on the fated road to a "global prosperity". The GRG purports to reveal the truth and disarm the falsehoods conveyed by the
controlled corporate media.

Michel Chossudovsky
Editor

http://globalresearch.ca <http://globalresearch.ca/>

29 August 2001

Email: editor@globalresearch.ca